РУСКОТО
ИЗДАНИЕ Е ОТПЕЧАТАНО
ПО ПОСТАНОВЛЕНИЕ НА
ЦЕНТРАЛНИЯ КОМИТЕТ
НА ВСЕСЪЮЗНАТА
КОМУНИСТИЧЕСКА
ПАРТИЯ (БОЛШЕВИКИ)

Пролетарии от всички страни, съединявайте се!

ИНСТИТУТ МАРКС—ЕНГЕЛС—ЛЕНИН при ЦК на ВКП (б)

И. В. СТАЛИН

СЪЧИНЕНИЯ

★

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА РАБОТНИЧЕСКА ПАРТИЯ (КОМУНИСТИ)

И. В. СТАЛИН

ТОМ

1

1901–1907



И. Сталин.

ПРЕДГОВОР КЪМ ИЗДАНИЕТО

Настоящото издание на събраните Съчинения на И. В. Сталин излиза по постановление на Централния комитет на Всесъюзната комунистическа партия (болшевики).

Досега са били издадени само част от трудовете на другаря Сталин в отделни сборници. Така например, статиите и речите от предоктомврийския период на 1917 година бяха събрани в книгата „По пътищата към Октомври", излязла в две издания през 1925 година. През 1932 година беше издаден сборникът „За Октомврийската революция", съдържащ статии и речи, посветени на Великата октомврийска социалистическа революция. Произведенията по националния въпрос влязоха в сборника „Марксизмът и национално-колониалният въпрос", излязъл в няколко издания. Статиите и речите от 1921—1927 г., посветени предимно на вътрешнопартийни въпроси и на разгрома на враждебните на партията опозиционни групировки, съставиха отделен сборник „За опозицията", издаден през 1928 година. Освен това съществуват и други сборници, в които са събрани статии и речи на И. В. Сталин, посветени на една или друга определена тема, например сборниците: „За Ленин", „Статии и речи за Украйна", „Селският въпрос", „За комсомола" и др.

В различни времена излязоха няколко сборника, в които са напечатани заедно произведения на В. И. Ленин и И. В. Сталин: „Избрани произведения от 1917 година", „За защитата на социалистическото отечество", „Сборник от произведения за изучаване историята на ВКП (б)" в три тома, „Ленин-Сталин" — избрани произведения в един

том, „За партийното строителство“, „За социалистическото съревнование“, „За труда“ и т. н.

Най-разпространеният сборник от произведения на другаря Сталин до днес е книгата „Въпросите на ленинизма“, излязла в единадесет издания. Съдържанието на тази книга при всяко ново издание значително се изменяше: почти всяко издание се допълваше с нови работи; в същото време, с цел да се запази предишният обем на книгата, авторът изключваше от нея някои работи. Речите, докладите и заповедите на другаря Сталин през годините на Отечествената война на съветския народ против германо-фашистките завоеватели са събрани в книгата „За Великата отечествена война на Съветския съюз“, излязла в пет издания.

Обаче има голям брой произведения на И. В. Сталин, написани преди и след Октомврийската революция, които след публикуването им навремето във вестници и списания никъде не са били препечатвани и до днес не са събрани заедно. Освен това запазени са статии и писма на другаря Сталин, които по-рано не са били публикувани в печата.

Настоящото издание е пръв опит да бъдат събрани заедно почти всички произведения на И. В. Сталин.

Първият том от съчиненията на И. В. Сталин съдържа произведения, написани от 1901 година до април 1907 г.

Вторият том включва произведения, написани от 1907 до 1913 година.

Третият том е съставен от произведения, които се отнасят към периода на подготовката на Великата октомврийска социалистическа революция (март — октомври 1917 година). Това са главно статии, печатани във в. „Правда“.

В четвъртия том (ноември 1917—1920 година) влизат произведения, написани през първите месеци от съществуването на Съветската власт и през периода на чуждестранната военна интервенция и гражданската война.

Следващите три тома — пети, шести, седми — съдържат произведения, които се отнасят към периода на преминаването на съветската държава към мирен труд за възстановяване народното стопанство (1921—1925 година). Петият том включва произведения, написани от 1921 г. до смъртта на Ленин (м. януари 1924 година). В шестия

том влизат произведения, отнасящи се до 1924 година. Седмият том съдържа произведения, написани през 1925 г.

Трудовете на И. В. Сталин от периода на борбата за социалистическата индустриализация на страната (1926—1929 г.) съставят осмия, деветия, десетия, единадесетия и дванадесетия том. Осмият и деветият том съдържат статии и речи, доклади и изказвания от 1926 година, десетият и единадесетият том — от 1927 година. Дванадесетият том — от 1928—1929 г.

Тринадесетият том съдържа произведения от 1930—1933 г., в които се разглеждат главно въпросите за колективизацията на селското стопанство и за по-нататъшното развитие на социалистическата индустриализация.

Четиринадесетият том обхваща произведения от 1934—1940 г., посветени на борбата за завършване построяването на социализма в СССР, на създаването на новата конституция на Съветския съюз и на борбата за мир в обстановката на началото на втората световна война.

Съдържание на петнадесетия том е трудът на И. В. Сталин „История на ВКП (б). Кратък курс", излязъл в отделно издание през 1938 година.

Шестнадесетият том съдържа произведения от периода на Великата отечествена война на Съветския съюз: доклади, речи и заповеди на И. В. Сталин в дните на годишнините на Великата октомврийска социалистическа революция, обращение към народа във връзка с разгромяването и капитулирането на Германия и Япония, и други документи.

Всички произведения в томовете са разпределени в хронологически ред според времето на тяхното написване или публикуване. Всеки том е снабден с предговор, кратки бележки от справочен характер и биографическа хроника. Датите до момента на преминаването към новия стил (до 14 февруари 1918 година) са дадени по стария стил, а след това — по новия стил.

Текстът на произведенията на другаря Сталин е запазен изцяло. Само в някои статии са направени от автора незначителни промени от чисто редакционен характер.

Институт Маркс-Енгелс-Ленин
при ЦК на ВКП (б)

ПРЕДГОВОР КЪМ ПЪРВИЯ ТОМ

В първия том от Съчиненията на И. В. Сталин влизат произведения, написани от 1901 година до м. април 1907 година, в периода на неговата революционна дейност предимно в Тифлис.

През тези години болшевиките под ръководството на В. И. Ленин полагаха основите на марксистко-ленинската партия, на нейната идеология, на нейните организационни принципи.

През този период другарят Сталин в борба с различни антимарксически и опортюнистически течения създава ленинско-искровски, болшевишки организации в Закавказието и ръководи тяхната дейност. В своите произведения той обосновава и защищава основните принципи на марксистко-ленинското учение.

Само една малка част от влезлите в първия том произведения на И. В. Сталин са били отпечатани на руски език. А по-голямата част от тях са били публикувани в грузински вестници и в отделни брошури. На руски език повечето от тези произведения излизат за пръв път.

До днешно време не са намерени архивът на Кавказкия съюзен комитет на РСДРП и отделни издания на закавказките болшевишки организации, в които са печатани произведения на И. В. Сталин. По-специално досега не са намерени произведенията: „Програма на заниманията в марксическите работнически кръжоци“ (1898 г.) и „Кредо“ (1904 г.).

Първият том на настоящото издание не изчерпва напълно всички произведения на И. В. Сталин, написани от 1901 година до м. април 1907 година.

Институт Маркс-Енгелс-Ленин
при ЦК на ВКП(б)

ПРЕДГОВОР ОТ АВТОРА КЪМ ПЪРВИЯ ТОМ

Произведенията, които влизат в първия том на съчиненията, са написани в ранния период от дейността на автора (1901—1907 г.), когато изработването на идеологията и политиката на ленинизма не беше още завършено. Това се отнася отчасти и за втория том на съчиненията.

За да бъдат тези произведения разбрани и както се следва оценени, трябва да ги разглеждаме като произведения на млад марксист, неоформил се още в завършен марксист-ленинист. Естествено е поради това, че в тези произведения са запазени следи от някои станали по-късно остарели положения на старите марксисти, които положения впоследствие бяха преодолени от нашата партия. Имам предвид два въпроса: въпросът за аграрната програма и въпросът за условията на победата на социалистическата революция.

Както се вижда от първия том (виж статиите „Аграрният въпрос“), авторът е защищавал тогава гледището за разделяне помешчическите земи в собственост на селяните. На Обединителния конгрес на партията, където беше обсъждан аграрният въпрос, повечето болшевишки делегати-практици възприемаха гледището за разделянето, по-голямата част от меншевиките бяха за муниципализацията, а Ленин и останалата част от болшевишките делегати бяха за национализацията на земята, при което в хода на борбата между трите проекта, след като се изясни, че няма надежда конгресът да приеме проекта за национализацията, Ленин и другите национализатори присъединиха през време на конгреса своите гласове към гласовете на разделистите.

Против национализацията разделистите изтъкваха три съображения: а) селяните не ще приемат национализацията на помешчическите земи, тъй като те искат да ги получат в своя собственост; б) селяните ще противодействуват на национализацията, тъй като те ще я оценяват като мярка, отменяща частната собственост върху онези земи, които вече се намираха тогава в частно владение на селяните; в) ако дори успеем да преодолеем възраженията на селяните против национализацията, ние, марксистите, все пак не трябва да излизаме в защита на национализацията, тъй като след победата на буржоазнодемократическата революция държавата в Русия ще бъде не социалистическа, а буржоазна, и наличността на голям национализиран поземлен фонд в ръцете на буржоазната държава прекомерно ще засили буржоазията във вреда на интересите на пролетариата.

При това разделистите изхождаха от приетата сред руските марксисти, включително и сред болшевиките, предпоставка, че след победата на буржоазно-демократическата революция ще настъпи повече или по-малко продължителен период на прекъсване на революцията, период на интервал между победилата буржоазна революция и бъдещата социалистическа революция, в течение на който капитализмът ще получи възможност за посвободно и мощно развитие с разпространението си също така и в областта на земеделието, класовата борба ще се задълбочи и ще се развие в пълна широта, пролетарската класа ще нарасне количествено, съзнателността и организираността на пролетариата ще се издигнат на необходимата висота, и че едва след всичко това може да настъпи периодът на социалистическата революция.

Трябва да се отбележи, че тази предпоставка за дълъг интервал между двете революции не срещна на конгреса каквото и да е възражение от която и да е страна, при това както привържениците на национализацията и разделянето, така и привържениците на муниципализацията смятаха, че аграрната програма на руската социалдемокрация трябва да съдействува за по нататъшното, по-мощно развитие на капитализма в Русия.

Знаехме ли ние, практиците-болшевики, че през това време Ленин е стоял върху гледището за прерастването на буржоазната революция в Русия в социалистическа, върху гледището за непрекъснатата революция? Да, знаехме. Знаехме от неговата брошура „Двете тактики" (1905 година), а също и от неговата знаменита статия „Отношението на социалдемокрацията към селското движение" през 1905 година, в която той заявява, че „ние сме за непрекъсната революция", че „ние не ще се спрем насред пътя". Но ние, практиците, не вниквахме в този въпрос и не разбирахме неговото велико значение поради нашата недостатъчна теоретическа подготовка, както и поради свойственото на практиците безгрижие по отношение на теоретическите въпроси. Както е известно, тогава Ленин, кой знае защо, не беше развил и не използува на конгреса — за обосноваване на национализацията — аргументи от теорията за прерастване на буржоазната революция в социалистическа революция. Дали той не ги използува поради това, че е смятал този въпрос за още неназрял и не е разчитал на готовността на мнозинството практици-болшевики в конгреса да разберат и възприемат теорията за прерастването на буржоазната революция в социалистическа?

Едва след известно време, когато Лениновата теория за прерастването на буржоазната революция в Русия в социалистическа революция стана ръководна линия на болшевишката партия, разногласията в партията по аграрния въпрос изчезнаха, понеже стана ясно, че в такава страна като Русия, в която особените условия на развитие бяха създали почва за прерастване на буржоазната революция в социалистическа — марксическата партия не може да има някаква друга аграрна програма, освен програмата за национализация на земята.

Вторият въпрос се отнася до проблемата за победата на социалистическата революция. Както се вижда от първия том (виж статиите „Анархизъм или социализъм?"), авторът се е придържал тогава към известната сред марксистите теза, според която едно от главните условия за победа на социалистическата революция е превръщането на пролетариата в мнозинство от населе-

нието и че следователно в страните, в които пролетариатът не е мнозинство от населението поради недостатъчността на капиталистическото развитие, победата на социализма е невъзможна.

Тогава тая теза се смяташе за общоприета сред руските марксисти, включително и сред болшевиките, както и сред социалдемократическите партии в другите страни. Обаче по-нататъшното развитие на капитализма в Европа и Америка, преминаването от предимпериалистическия капитализъм към империалистическия капитализъм и, найпосле, откритият от Ленин закон за неравномерността на икономическото и политическо развитие на различните страни показаха, че тая теза вече не съответствува на новите условия на развитието, че е напълно възможна победата на социализма в отделни страни, в които капитализмът още не е достигнал най-високата си точка на развитие и пролетариатът не е мнозинство от населението, но в които фронтът на капитализма е достатъчно слаб, за да бъде пробит от пролетариата. Така възникна през 1915—1916 г. Лениновата теория за социалистическата революция. Както се знае, Лениновата теория за социалистическата революция изхожда от това, че социалистическата революция ще победи не непременно в ония страни, в които капитализмът е най-развит, а преди всичко в страните, в които фронтът на капитализма е слаб, в които пролетариатът може по-лесно да пробие този фронт и в които капитализмът е достигнал в своето развитие макар и средно ниво.

С това се изчерпват бележките на автора за произведенията, събрани в първия том.

Януари 1946 г.

И. Сталин

1901–1907

ОТ РЕДАКЦИЯТА *

Уверени в това, че за съзнателните читатели-грузинци едно свободно периодическо издание е насъщен въпрос; уверени, че днес този въпрос трябва да бъде разрешен и че по-нататъшното забавяне ще причини само вреда на общото дело; уверени, че всеки съзнателен читател ще посрещне със задоволство подобно издание и от своя страна ще му окаже всякаква подкрепа — ние, една група грузински революционни социалдемократи, се отзоваваме на тази нужда, стремейки се според силите си да задоволим желанието на читателите. Ние пускаме първия брой на първия свободен грузински вестник *„Брдзола"* [1].

За да има читателят определено мнение за нашето издание и частно за нас, ще кажем няколко думи.

Социалдемократическото движение не е оставило незасегнат нито един кът от страната. Не го избягна и онзи кът на Русия, който ние наричаме Кавказ, а заедно с Кавказ не го избягна и нашата Грузия.

Социалдемократическото движение в Грузия е неотдавнашно явление, то е само на няколко години или по-точно — основите на това движение бяха поставени едва през 1896 година. Както навсякъде, така и у нас на първо време работата не излизаше извън рамките на конспирацията. Агитацията и широката пропаганда — тъй както ги наблюдаваме в последно време — бяха невъзможни и волно или неволно всички сили бяха съсредоточени в

* Уводна статия на нелегалния с.-д. вестник „Брдзола" („Борба").

малък брой кръжоци. Сега този период е преминал, социалдемократическите идеи се разпространиха сред работническите маси и работата също така излезе от своите тясно-конспиративни рамки, като обхвана значителна част от работниците. Започна открита борба. Борбата постави на преден план пред първите дейци много такива въпроси, които дотогава бяха в сянка и за обясняването на които не се чувствуваше голяма нужда. Преди всичко с цялата си сила изпъкна въпросът: с какви средства разполагаме за едно по-широко разгръщане на борбата? На думи отговорът на този въпрос е много прост и лесен. На дело се получава нещо съвсем друго.

От само себе си се разбира, че за организираното социалдемократическо движение главното средство е широката пропаганда и агитация на революционните идеи. Но условията, при които революционерът трябва да действува, са толкова противоречиви, толкова тежки и изискват такива големи жертви, че и пропагандата и агитацията често пъти стават невъзможни в този вид, в който те са необходими на първо време за движението.

Занятията в кръжоците с помощта на книги и брошури стават невъзможни преди всичко поради полицейските условия, а след това и поради самата постановка на работата. Агитацията отслабва още при първите арести. Става невъзможна връзката с работниците и честите посещения при тях, а в това време работникът очаква разясняване на много злободневни въпроси. Около него — ожесточена борба, всички сили на правителството са насочени против него и той няма възможност да се отнесе критически към съвременната обстановка, няма никакви сведения за същността на работата и често пъти достатъчен е един незначителен неуспех в някой най-близък завод, за да охладее революционно настроеният работник, да загуби вяра в бъдещето и по този начин за ръководителя да стане наложително отново да го въвлича в работата.

Агитацията с помощта на брошури, които дават отговор само на едни или други конкретни въпроси, в повечето случаи е малко ефективна. Става необходимо съз-

даването на такава литература, която би давала отговор на всекидневните въпроси. Ние не ще доказваме тази известна на всички истина. В грузинското работническо движение вече настъпи моментът, в който периодическото издание става едно от най-главните средства за революционна работа.

За сведение на някои неопитни читатели смятаме за необходимо да кажем няколко думи за легалния вестник Ние бихме сметнали за голяма грешка, ако някой работник счита легалния вестник, при каквито и условия той да излиза, каквато и насока да има, за изразител на неговите, на работника, интереси. Правителството, което се „грижи" за работниците, е уредило прекрасно работата си с легалните вестници. Цяла глутница чиновници, наречени цензори, е придадена към тези вестници и те специално следят за тях, прибягвайки до червеното мастило и ножиците, в случай че се промъкне макар и през някаква пукнатинка лъч от истина. Към комитета на цензорите летят циркуляр след циркуляр — „да не се допуска нищо относно работниците, да не се пише за едно или друго събитие, да не се допуска обсъждането на това и това" и т. н. и т. н. При такива условия, разбира се, вестникът не може да бъде уреждан както се следва и работникът напразно би търсил в страниците му, макар и между редовете, сведения и правилна преценка за своето дело. Ако смятаме, че работникът би могъл да се ползува от малкото редове в един или друг легален вестник, засягащи пътьом неговото дело и пропуснати само по погрешка от страна на палачите-цензори — трябва да кажем и това, че да се възлагат надежди на тези откъслеци и да се изгражда върху тази дреболия някаква система на пропаганда би свидетелствувало за неразбиране на работата.

Повтаряме: ние казваме това само за сведение на някои неопитни читатели.

И така, едно грузинско свободно периодическо издание е неотложна необходимост за социалдемократическото движение. Сега въпросът е само в това, как да се организира това издание, от какво трябва да се ръководи то и какво трябва да дава на грузинския социалдемократ.

Ако погледнем отстрани на въпроса за съществуването на грузински вестник изобщо, и по-специално на въпроса за неговото съдържание и насока, може да ни се стори, че този въпрос се разрешава сам по себе си, естествено и просто: грузинското социалдемократическо движение не е обособено, само грузинско работническо движение със собствена програма, то върви ръка за ръка с цялото руско движение и се подчинява следователно на Руската социалдемократическа партия — оттук е ясно, че грузинският социалдемократически вестник трябва да бъде само местен орган за осветляване предимно на местни въпроси и за отразяване на местното движение. Но зад този отговор се крие такава трудност, която ние не можем да отминем и с която неизбежно ще се сблъскваме. Ние говорим за трудността по отношение на езика. Докато Централният комитет на Руската социалдемократическа партия има възможност чрез общопартиен вестник да разяснява всички общи въпроси, като предоставя на своите районни комитети да осветляват само местни въпроси, грузинският вестник се оказва в затруднено положение относно съдържанието. Грузинският вестник трябва да играе едновременно ролята на общопартиен и на районен, местен орган. Тъй като мнозинството от грузинските читатели-работници не могат свободно да се ползуват от руски вестник, ръководителите на грузинския вестник нямат право да оставят без осветляване всички ония въпроси, които общопартийният руски вестник обсъжда и трябва да обсъжда Така че грузинският вестник е длъжен да запознава читателя с всички принципиални теоретически и тактически въпроси. Заедно с това той е длъжен да възглавява местното движение и да осветлява както трябва всяко събитие, като не оставя неразяснен нито един факт и отговаря на всички въпроси, които вълнуват местните работници. Грузинският вестник трябва да свързва и обединява грузинските и руските борещи се работници. Вестникът трябва да съобщава на читателите за всички интересуващи ги явления из местния, руския и задграничния живот.

Такъв е общо взето нашият възглед за един грузински вестник.

Няколко думи за съдържанието и насоката на вестника.

Ние трябва да изискваме от него, като от социалдемократически вестник, да обръща внимание предимно на борещите се работници. Ние смятаме за излишно да говорим, че в Русия и изобщо навсякъде само революционният пролетариат е призван от историята да освободи човечеството и да даде щастие на света. Ясно е, че само работническото движение има под себе си твърда почва и само то е свободно от всякакви утопически фантазии. Следователно, вестникът, като орган на социалдемократи, трябва да възглавява работническото движение, да му посочва пътя, да го предпазва от грешки. С една дума, първото задължение на вестника е да бъде по възможност по-близо до работническата маса, да има възможност постоянно да ѝ влияе, да бъде неин съзнателен и ръководещ център.

Но тъй като при днешните условия в Русия освен работниците може да се проявят като борци „за свобода" и други елементи от обществото и тъй като тази свобода е най-близката цел на борещите се работници в Русия — вестникът е задължен да даде място за всяко революционно движение, макар и то да се извършва извън работническото движение. Ние казваме „да даде място" не само като за сведения между другото или като за проста хроника — не, вестникът трябва да отдели особено внимание на онова революционно движение, което възниква или ще възникне сред другите елементи от обществото. Той трябва да разяснява всяко обществено явление и с това да влияе върху всекиго, който се бори за свобода. Затова вестникът е задължен да отдели особено внимание на политическото положение в Русия, да предвиди всички последици от това положение и да постави в колкото се може по голяма широта въпроса за необходимостта от политическа борба.

Ние сме убедени, че никой не може да използува нашите думи като доказателство, че уж сме привърженици на връзка и компромиси с буржоазията. Необходимата оценка, посочване на слабите страни и грешки в движението против съществуващия строй, макар то да

се извършва в буржоазното общество, не може да сложи върху социалдемократа петното на опортюнизма. Само че не трябва да забравяме тук социалдемократическите принципи и революционните методи на борба. Ако измерваме всяко движение с тази мярка, ние ще бъдем свободни от всякакви бернщайниански бълнувания.

Така че грузинският социалдемократически вестник трябва да дава ясен отговор на всички въпроси, свързани с работническото движение, да разяснява принципиалните въпроси, да разяснява теоретически ролята на работническата класа в борбата и да озарява със светлината на научния социализъм всяко явление, с което работникът се сблъсква.

Вестникът същевременно трябва да бъде представител на Руската социалдемократическа партия и своевременно да съобщава на читателите за всички ония тактически възгледи, към които се придържа руската революционна социалдемокрация. Той трябва да осведомява читателите как живеят работниците в другите страни, как и какво правят те за подобряване на своето положение и своевременно да призовава грузинските работници за излизане на полето на борбата. Заедно с това вестникът не трябва да оставя без внимание и без социалдемократическа критика нито едно обществено движение.

Такова е нашето схващане за един грузински вестник.

Ние не можем да залъгваме нито себе си, нито читателите, като обещаваме да изпълним със сегашните наши сили изцяло тези задачи. За да бъде вестникът уреден както трябва, необходима е помощ от страна на самите читатели и съчувственици. Читателят ще забележи, че първият брой на „Брдзола“ има много недостатъци, но това са такива недостатъци, които могат да бъдат поправени, стига само да бъде оказана помощ от страна на самия читател. По-специално ние подчертаваме слабостта на вътрешната хроника. Ние, намирайки се далеч от родината, сме лишени от възможността да следим революционното движение в Грузия и своевременно да даваме сведения и разяснения по въпросите на това движение. Ето защо, необходима е помощ из самата Грузия. Който пожелае да ни помогне също така и в литературно от-

ношение, той несъмнено ще намери начин да установи пряка или косвена връзка с редакцията на „Брдзола".

Ние призоваваме всички грузински борещи се социалдемократи да вземат пламенно участие в съдбата на „Брдзола", да окажат всестранно съдействие в неговото издаване и разпространяване и с това да превърнат първия свободен грузински вестник „Брдзола" в оръдие на революционната борба.

Вестник „Брдзола" („Борба") брой 1, септември 1901 г.

Статията е без подпис

Оригиналът е на грузински

РУСКАТА СОЦИАЛДЕМОКРАТИЧЕСКА ПАРТИЯ И НЕЙНИТЕ НАЙ-БЛИЗКИ ЗАДАЧИ

I

Човешката мисъл е трябвало да претърпи много митарства, мъчения и изменения, преди да стигне до научно разработения и обоснован социализъм. Западноевропейските социалисти е трябвало много време да се лутат слепешката в пустинята на утопическия (неизпълнимия, неосъществимия) социализъм, преди да си пробият път, да изследват и обоснoват законите на обществения живот и оттук — необходимостта от социализма за човечеството. От началото на миналия век Европа е дала множина смели, самоотвержени, честни дейци-учени, стремящи се да разяснят и решат въпроса, какво може да спаси човечеството от недъга, който все повече и повече се засилва и изостря заедно с развитието на търговията и индустрията. Много бури, много кървави потоци са преминали над Западна Европа, за да бъде премахнато подтисничеството над мнозинството от едно малцинство, но страданията са си оставали неразсеяни, раните все тъй остри и мъките с всеки изминат ден все повече и повече непоносими. За една от главните причини на това явление трябва да бъде смятано обстоятелството, че утопическият социализъм не изяснява законите на обществения живот, а витае над живота, стреми се към висините, когато е необходима здрава връзка с действителността. Утопистите си поставят като най-близка цел осъществяването на социализма в едно време, когато в живота не е имало никаква почва за неговото осъществяване, и — което е още по-печално по своите резултати — утопистите очакват осъществяването на социализма от силните на деня, които според

тях лесно можели да се убедят в правилността на социалистическия идеал (Роберт Оуен, Луи Блан, Фурие и др.). Този възглед съвсем е забулвал реалното работническо движение и работническата маса, която е единствената *естествена* носителка на социалистическия идеал. Утопистите не са могли да разберат това. Те искат да създадат щастие на земята чрез законодателство, чрез декларации, без помощта на самия народ (на работниците). А на работническото движение те не обръщат особено внимание и често дори отричат неговото значение. Вследствие на това техните теории са си оставали само теории, незасягащи работническата маса, сред която съвсем независимо от тези теории е назрявала великата мисъл, възвестена към средата на миналия век чрез устата на гениалния *Карл Маркс: „Освобождението на работническата класа може да бъде дело само на самата работническа класа ... Пролетарии от всички страни, съединявайте се!“*

От тези думи става ясна истината — очевидна сега и за „слепите“, — че за осъществяване на социалистическия идеал е необходима самодейност от страна на работниците и обединяването им в организирана сила без разлика на националност и страна. Необходимо е било да се обоснове тази истина — и това извършват великолепно *Маркс* и неговият приятел *Енгелс,* — за да се постави здрава основа на мощна социалдемократическа партия, която като неумолима съдба стои днес над европейския буржоазен строй, застрашавайки го с унищожение и с построяване върху неговите развалини социалистическия строй.

Развитието на идеята за социализма в Русия върви по почти същия път, както и в Западна Европа. И в Русия социалистите трябваше дълго време да се лутат слепешката, преди да стигнат до социалдемократическо съзнание — до научния социализъм. И тук е имало социалисти, имало е и работническо движение, но те са вървели независимо едни от други, сами за себе си: социалистите — към утопическата мечта („Земля и воля“, „Народная воля“), а работническото движение — към стихийните бунтове. И двете действуват през едни и същи

години (70—80-те години), без да се познават помежду си. Социалистите са нямали почва сред трудещото се население, поради което техните действия са били отвлечени, безпочвени. А работниците са нямали ръководители, организатори, поради което тяхното движение се е изливало в разпокъсани бунтове. Това е главната причина, поради която героичната борба на социалистите за социализъм си остава безплодна и тяхното приказно мъжество се разбива в твърдите стени на самодържавието. Руските социалисти се сближават с работническата маса едва в началото на 90-те години. Те виждат, че спасението е само в работническата класа и че само тази класа ще осъществи социалистическия идеал. Сега руската социалдемокрация съсредоточава всички свои усилия и внимание към движението, което се извършва по това време сред руските работници. Още недостатъчно съзнателният и неподготвен за борба руски работник се старае постепенно да излезе от своето безнадеждно положение и да подобри по някакъв начин своята съдба. Разбира се, в това движение тогава няма стройна организационна работа, движението е стихийно.

И ето, социалдемокрацията се заема с това несъзнателно, стихийно и неорганизирано движение. Тя се старае да развие съзнанието на работниците, старае се да обедини разединената и разпокъсана борба на отделни групи работници против отделни собственици на предприятия, да ги съедини в обща класова борба, та последната да стане борба на руската работническа *класа* срещу класата на подтисниците на Русия, стараейки се да придаде на тази борба организиран характер.

На първо време социалдемокрацията не смогва да разпростре своята дейност сред работническата маса, поради което се задоволява с работата в пропагандистките и агитационни кръжоци. Единствената форма на нейната работа са тогава заниманията в кръжоците. Целта на тези кръжоци е да се създаде измежду самите работници такава група, която по-късно да ръководи движението. Затова тези кръжоци се образуват от по-будни работници — само избрани работници имат възможност да се занимават в кръжоците.

Но периодът на кръжоците бързо премина. Социалдемокрацията скоро почувствува необходимостта да излезе от тесните рамки на кръжоците и да разпростре своето влияние върху широката работническа маса. За това спомагаха и външните условия. По това време особено беше се засилило стихийното движение сред работниците. Кой от вас не си спомня годината, през която почти целият Тифлис беше обхванат от това стихийно движение? Неорганизирани стачки в тютюневите фабрики и в железопътните работилници следваха една подир друга. У нас това беше през 1897—1898 г., а в Русия — малко по-рано. Необходимо беше навреме да се отиде на помощ — и социалдемокрацията побърза със своята помощ. Започна борба за намаляване работния ден, за премахване глобите, за увеличаване работната заплата и т. н. Социалдемокрацията знаеше добре, че развитието на работническото движение не се ограничава с тези малки искания, че целта на движението не са тези искания, че те са само средство за постигане на целта. Нека тези искания да са малки, нека самите работници от отделни градове и райони да се борят сега разпокъсано — самата тази борба ще научи работниците, че пълна победа ще бъде постигната само тогава, когато цялата работническа класа започне да щурмува своя враг като единна, здрава, организирана сила. И тази именно борба ще покаже на работниците, че освен своя пряк враг — капиталиста — те имат и друг, още по-бдителен враг — организираната сила на цялата буржоазна класа, днешната капиталистическа *държава* с нейната войска, съд, полиция, затвори, жандармерия. Ако дори в Западна Европа и най-малкият опит на работника да подобри своето положение се натъква на буржоазната власт, ако в Западна Европа, където вече са извоювани човешки права, работникът трябва да води пряка борба с властта — толкова повече работникът в Русия непременно ще се сблъска в своето движение със самодържавната власт, която е непримирим враг на всяко работническо движение не само защото тази власт защищава капиталистите, но и защото като *самодържавна власт* тя не може да търпи самодейността на обществените класи, а особено самодейността на такава класа като ра-

ботническата — подтисната и измъчена повече отколкото другите класи. Така разбираше руската социалдемокрация хода на движението и употребяваше всички свои усилия за разпространяване тези идеи сред работниците. В това е нейната сила и с това се обяснява нейното велико и победоносно развитие още от първия ден, доказателство за което е и грандиозната стачка на работниците в Петербургските тъкачни фабрики през 1896 година.

Но първите победи забъркаха ума и замаяха главата на някои слаби хора. Както някога утопическите социалисти са обръщали внимание само на крайната цел и заслепени от нея, съвсем не са забелязвали или са отричали реалното работническо движение, което се е разгръщало пред техните очи, така някои руски социалдемократи, напротив. насочваха цялото свое внимание само към стихийното работническо движение, към неговите всекидневни нужди. Тогава (преди пет години) класовото съзнание на руските работници беше много ниско. Руският работник едва-едва се пробуждаше от вековен сън и неговите очи, привикнали на тъмнина, не забелязваха, разбира се, всичко онова, което ставаше в този свят, разкрил се пред него за пръв път. Той нямаше големи потребности и исканията му също не бяха големи. Руският работник още не отиваше по-далеч от незначителното увеличаване на работната заплата или намаляване на работното време. За това, че е необходимо да бъде изменен съществуващият строй, че трябва да бъде премахната частната собственост, че е необходимо да бъде организиран социалистически строй — за всичко това руската работническа маса нямаше дори представа. Тя малко се решаваше да мисли също така за премахване робството, в което влачи дните си целият руски народ при самодържавната власт, да мисли за свобода на народа, за участие на народа в управлението на държавата. И ето че докато една част от руската социалдемокрация смяташе за свой дълг да внесе в работническото движение своите социалистически идеи, друга нейна част, увлечена от икономическата борба, от борбата за частично подобряване положението на работниците (като например намаляване на работното време и увеличаване на работната заплата), беше готова

да забрави напълно своя велик дълг, своите велики идеали.

Като своите западноевропейски съмишленици (така наречените „бернщайнианци") те казваха: „За нас движението е всичко, крайната цел — нищо." Тях съвсем не ги интересуваше за какво се бори работническата класа — стига само да съществува самата борба. Разви се така наречената грошова политика. Работата стигна дотам, че един прекрасен ден петербургският вестник „Рабочая Мысль"[2] заяви: „Нашата политическа програма е 10-часов работен ден и възстановяване празниците, премахнати със закона от 2 юни."[3] (!!!)*

Вместо да ръководи стихийното движение, да внедри в масите социалдемократическите идеали и да ги насочи към нашата крайна цел, тази част от руските социалдемократи се превърна в сляпо оръдие на самото движение. Тя сляпо вървеше след недостатъчно развитата част от работниците и се ограничаваше с формулиране на онези нужди, онези потребности, които в онзи момент бяха осъзнати от работническата маса. С една дума тя стоеше пред отворена врата и чукаше, без да смее да влезе в самата къща. Тя се оказа неспособна да разясни на работническата маса крайната цел — социализма — или поне най-близката цел — събарянето на самодържавието, и, което е още по-печално, всичко това тя смяташе за безполезно и дори за вредно. Тя гледаше на руския работник като на дете и се страхуваше да не би да го изплаши с такива смели идеи. И дори освен това, според мнението на известна част от социалдемокрацията, за социализма не е необходима никаква революционна борба: необходима е само икономическа борба — стачки и професионални съюзи, потребителни и производителни дружества — и социализмът е вече готов. Тя смяташе за погрешно учението на старата международна социалдемокрация, която доказваше, че докогато политическата власт не

* Необходимо е да се отбележи, че в последно време петербургският „Съюз за борба" и редакцията на неговия вестник се отказаха от предишната изключително икономическа ориентация и се стараят да внесат в своите действия идеите на политическата борба.

премине в ръцете на пролетариата (диктатура на пролетариата), не е възможно да бъде изменен съществуващият строй и не е възможно да бъдат освободени напълно работниците. Според нея социализмът сам по себе си не представлява нищо ново и всъщност не се различава от съществуващия капиталистически строй: социализмът лесно може да се вмести и в съществуващия строй — и всеки професионален съюз, дори и потребителната лавка или производителното дружество, представлява вече „частица социализъм“ — казваха те. И ето с такъв нелеп кърпеж на старата дреха те мислеха да ушият нова дреха за страдащото човечество! Но най-печално и само по себе си непонятно за революционерите е обстоятелството, че тази част от руските социалдемократи дотолкова е разширила учението на своите западноевропейски учители (Бернщайн и К°), че безсрамно заявява: политическата свобода (свободата на стачки, съюзи, слово и т. н.) е съвместима с *царизма* и затова особена политическа борба, борба за събаряне на самодържавието, е нещо съвсем излишно, тъй като за постигането на целта излиза, че е достатъчна само икономическа борба, че е достатъчно да стават по-често стачки, въпреки забраната на властите, и тогава властта ще се умори да наказва стачниците и свободата на стачките и събранията ще дойде от само себе си.

По такъв начин тези така наречени „социалдемократи“ доказваха, че руският работник трябва да пожертвува всички свои сили и енергия само за икономическа борба и не трябва да следва разни „широки идеали“. На практика техните действия се изразяваха в това, че те смятаха за свой дълг само *местната* работа в един или друг град. За тях не представляваше никакъв интерес организирането на социалдемократическа работническа *партия* в Русия, напротив, организирането на партия беше за тях само смешна и забавна игра, която пречи за изпълняването на техния непосредствен „дълг“ — икономическата борба. Стачка и пак стачка и събиране копейки за стачните каси — ето алфата и омегата на тяхната работа.

Вие сигурно ще си помислите, че щом те са ограничили до такава степен своите задачи, щом са се отказали от социалдемократизма, тези обожатели на стихийното „движение“ ще направят много нещо поне за това движение. Но и тук сме измамени. В това ни убеждава историята на петербургското движение. Неговото блестящо развитие и смело придвижване на първо време през 1895—1897 г. беше по-късно заменено със сляпо лутане и най-после движението се спря на една точка. Това не е чудно: всички усилия на „икономистите“ да създадат здрава организация за икономическа борба неизменно се натъкваха на твърдата стена на властта и всякога се разбиваха в нея. Ужасните полицейски условия премахваха всяка възможност за каквито и да е икономически организации. И стачките не принасяха полза, тъй като от 100 стачки 99 бяха задушавани в полицейските клещи, работниците безпощадно биваха изгонвани от Петербург и тяхната революционна енергия биваше безжалостно изсмуквана от затворническите стени и сибирските студове. Ние сме дълбоко убедени, че за това задържане (разбира се, относително) на движението са виновни не само външните, полицейските условия; тук не по-малко е виновна и задръжката в развитието на самите идеи, на класовото съзнание, и оттук — спадането на революционната енергия на работниците.

Предвид на това, че наред с развитието на движението работниците не можеха да разберат нашироко високите цели и съдържанието на борбата, тъй като знамето, под което руският работник трябваше да води борбата, си оставаше старият, избелял парцал със своя копеечен девиз за икономическа борба — работниците *по неизбежност* влюжиха в тази борба по-малко енергия, по-малко увлечение, по-малко революционни стремежи, защото великата енергия се ражда само за велика цел.

Но опасността, която вследствие на това застрашава движението, би била още по-голяма, ако условията на нашия живот всеки ден все по-настойчиво не тласкаха руските работници към пряка полическа борба. Дори и обикновената, неголяма стачка поставяше ребром пред работниците въпроса за нашето политическо безправие,

сблъскваше ги с властта и въоръжената сила и явно им доказваше недостатъчността на изключително икономическа борба. Ето защо, въпреки желанието на самите тези „социалдемократи", борбата с всеки изминат ден все повече и повече взимаше явно политически характер. Всеки опит на пробудилите се работници да изразят открито своето недоволство от съществуващото икономическо и политическо положение, под чийто гнет пъшка днес руският работник, всеки опит за освобождаване от подтисничеството тикаше работниците към такива манифестации, при които оттенъкът на икономическата борба все повече и повече се заличаваше. Първомайските празници в Русия проправиха път към политическата борба и политическите демонстрации. И към единственото старо средство на своята борба — стачката — руският работник прибави ново мощно средство — политическата демонстрация, изпробвана за пръв път по време на грандиозния първомайски празник през 1900 година в Харков.

По този начин руското работническо движение по силата на своето вътрешно развитие преминаваше от *пропагандата* в кръжоците и икономическата борба чрез стачки върху пътя на *политическата борба* и *агитация*.

Този преход видимо се ускори, когато работническата класа видя върху арената на борбата елементи от други обществени класи в Русия, които се бореха с твърдото решение да извоюват политическа свобода.

II

Под игото на царския режим пъшка не само работническата класа. Тежката лапа на самодържавието задушава и други обществени класи. Пъшка подпухналото от постоянно гладуване руско селячество, опросяло от непосилни данъци, принесено в жертва на търгашите-буржоа и на „благородните" помешчици. Пъшка дребното градско население, дребните служещи от държавните и частни учреждения, дребното чиновничество — изобщо многобройното дребно градско население, чието съще-

ствуване, както и това на работническата класа, не е осигурено и което има основание да бъде недоволно от своето обществено положение. Пъшка част от дребната и дори средна буржоазия, която не може да се примири с царския камшик и бич, особено образованата част от буржоазията, така наречените представители на свободните професии (учители, лекари, адвокати, студенти и изобщо учащи се). Пъшкат подтиснатите нации и вероизповедни групи в Русия, включително и гонените от своята родина и оскърбени в своите свети чувства поляци и фини, чиито права и свободи, подарени им от историята, бяха нахално потъпкани от самодържавието. Пъшкат постоянно преследваните и оскърбявани евреи, лишени дори и от ония жалки права, от които се ползуват останалите руски поданици — правото да живеят навсякъде, правото да се учат в училища, правото да заемат служби и т. н. Пъшкат грузинците, арменците и другите нации, лишени от правото да имат свои училища, да работят в държавни учреждения, заставени да се подчинят на позорната и подтисническа политика на *порусване*, провеждана с такова усърдие от самодържавието. Пъшкат много милиони руски сектанти, които искат да вярват и да изповядват така, както им подсказва тяхната съвест, а не така, както желаят православните попове. Пъшкат... но можеш ли да изброиш всички подтиснати, всички преследвани от руското самодържавие? Те са толкова много, че ако всички разберат това и ако разберат къде е техният общ враг, руската деспотическа власт не би просъществувала нито ден. За съжаление, руското селячество, още с подтиснат дух от вековното робство, от мизерията и невежеството, се пробужда едва сега и още не е разбрало къде е неговият враг. Подтиснатите нации в Русия не могат дори и да мислят да се освободят със свои собствени сили, докато срещу тях е не само руското правителство, но дори и руският народ, неосъзнал още, че общият враг е самодържавието. Остават работническата класа, дребното градско население и образованата част от буржоазията.

Но буржоазията от всички страни и нации прекрасно умее да си присвоява плодовете, добити не от нейната

победа, прекрасно умее да вади кестените от огъня с чужди ръце. Тя никога няма желание да рискува сравнително привилегированото си положение в борба против силния враг, в борба, чието спечелване засега не е тъй лесно. Въпреки че е недоволна, тя все пак живее добре и затова с удоволствие отстъпва на работническата класа и изобщо на простия народ правото да подлагат своя гръб под казашките камшици, срещу войнишките куршуми, да се сражават по барикадите и т. н. Самата тя „съчувствува" на борбата и в най-добрия случай „се възмущава" (в себе си) от жестокостта, с която озверелият враг усмирява народното движение. Тя се страхува от революционните действия и едва в последните минути на борбата, когато види ясно безсилието на врага, сама преминава към революционни мерки. На това ни учи опитът на историята... Само работническата класа и изобщо народът, който няма какво да загуби в борбата освен своите вериги — само те са действителна революционна сила. И опитът на Русия, макар той още да е беден, потвърждава тази стара истина, на която ни учи историята на всички революционни движения.

От представителите на привилегированото съсловие само част от студентството показа своята решителност да се бори докрай за своите искания. Но ние не бива да забравяме, че и тази част от студентството се състои от синове на тези същите подтиснати граждани, и при това студентството като учаща се младеж, докато още не се е потопило в житейското море и не е заело там определено обществено положение, повече от всички е склонно към идеални стремежи, зовещи го към борба за свобода.

Така или иначе, понастоящем студентството влиза в движението на „обществото" почти като главатар, като преден отред. Около него се групира сега недоволната част от различните обществени класи. Отначало студентството се опитваше да се бори с помощта на заетото от работниците средство — стачките. Но когато правителството отговори на неговите стачки с един зверски закон („Временните правила"[4]), според който стачкуващите студенти биваха вземани във войската, на студентите остана само едно средство за борба — да поискат помощ от руското

общество и да преминат от стачки към *улични демонстрации*. Студентството така и постъпи. То не сложи оръжието, а, напротив, започна да се бори още по-смело и по-решително. Около него се сгрупираха подтиснатите граждани, на тях протегна ръка за помощ работническата класа и движението стана мощно, застрашително за властта. Ето вече две години правителството на Русия води ожесточено, но безрезултатно борба срещу непокорните граждани с помощта на многобройните си войски, полиция и жандарми.

Събитията от последните дни показват, че поражението на политическите демонстрации е невъзможно. Случаите от първите дни на м. декември в Харков, Москва, Нижни Новгород, Рига и т. н. показват, че сега общественото недоволство се проявява вече съзнателно и това недоволно общество е готово да премине от мълчалив протест към революционни действия. Но исканията, издигнати от студентите, исканията за свобода на учението, за свобода във вътрешния университетски живот са извънредно тесни за широкото обществено движение. За сплотяване на всички участници в това движение е необходимо знаме — знаме понятно и близко на всички и обединяващо всички искания. *Такова знаме е събарянето на самодържавието*. Само върху развалините на самодържавието е възможно да бъде построен обществен строй, който се опира върху участието на народа в управлението на държавата и който осигурява *свобода* и на учението, и на стачките, и на словото, и на религията, и на националностите и т. н. и т. н. Само такъв строй ще даде на народа средство за защита от всякакви подтисници, от търгаши и капиталисти, от духовенство и дворянство, само такъв строй ще открие свободен път към по-добро бъдеще, към свободна борба за установяване социалистическия строй.

Разбира се, студентството със своите сили не може да води тази грандиозна борба, неговите слаби ръце не ще смогнат да държат това тежко знаме. За да бъде то държано, необходими са по-силни ръце, а при днешните условия такава сила е само обединената сила на работния народ. Следователно, работническата класа трябва

да вземе от слабите ръце на студентите знамето на цяла Русия и като напише на него: „Долу самодържавието! Да живее демократическата конституция!“ — да поведе руския народ към свобода. А на студентите ние трябва да благодарим за урока, който те ни дадоха: те показаха какво голямо значение има политическата демонстрация в революционната борба.

Уличната демонстрация е интересна с това, че тя бързо увлича в движението голяма маса население, запознава я изведнаж с нашите искания и създава онази благоприятна широка почва, върху която ние смело можем да сеем семената на социалистическите идеи и на политическата свобода. Уличната демонстрация създава и улична агитация, на чието влияние не може да не се поддаде изостаналата и несмела част от обществото*. Достатъчно е да излезе човек през време на демонстрация на улицата, за да види смели борци, да разбере за какво се борят те, да чуе свободна реч, зовяща всички на борба, бойна песен, изобличаваща съществуващия строй и разкриваща нашите обществени язви. Именно затова властта най-много се страхува от уличните демонстрации. Ето защо тя заплашва със сурово наказание не само демонстрантите, но и „любопитните“. В това любопитство на народа се крие главната опасност за властта: днешният „любопитен“ утре като демонстрант ще събере около себе си нови групи „любопитни“. А такива „любопитни“ днес се наброяват във всеки голям град с десетки хиляди. Руският жител сега вече не се крие както по-преди, като чуе, че някъде стават безредици („току виж грабнали и мене, я по-добре да се махна“ — казваше той по-рано) — днес той се отправя към мястото на безредиците и „любопитствува“: заради какво стават тия безредици, за какво толкова много хора излагат своя гръб на казашките камшици.

---

* Нелегалната книга, агитационният позив при днешните условия в Русия достигат с грамадна трудност до всеки жител. Макар и плодовете от разпространението на нелегалната литература да са големи, но в повечето случаи то обхваща само малка част от населението.

При тези условия „любопитните“ престават да слушат равнодушно свистенето на камшиците и сабите. „Любопитните“ виждат, че демонстрантите са се събрали на улицата, за да изкажат своите желания и искания, а властта им отвръща с побоища и зверско потушаване. „Любопитният“ вече не бяга от плющенето на камшиците, а, напротив, идва по-наблизо и камшикът вече не може да различи къде свършва простият „любопитен“ и къде започва „бунтовникът“. Сега камшикът, спазвайки „пълно демократическо равенство“, без разлика на пол, възраст и дори съсловие, се разхожда по гърбовете и на едните, и на другите. С това камшикът ни оказва голяма услуга, ускорявайки революционизирането на „любопитния“. От оръжие за усмиряване той се превръща в оръжие за пробуждане.

Затова, макар и уличните демонстрации сега да не ни дават преки резултати, макар и силата на демонстрантите сега да е още много слаба, за да може чрез тази сила властта да бъде принудена да направи незабавно отстъпки на народните искания — жертвите, които даваме сега в уличните демонстрации, ще ни бъдат възнаградени стократно. Всеки паднал в борбата или изтръгнат от нашия лагер борец вдига на крак стотици нови борци. Засега ние не един път още ще бъдем бити по улиците, не един път още правителството ще излиза победител в уличните боеве. Но това ще бъде „пирова победа“. Още няколко такива победи — и поражението на абсолютизма е неминуемо. С днешната своя победа той подготвя собственото си поражение. И ние, убедени твърдо, че този ден ще настъпи, че този ден не е далеч, отиваме под ударите на камшиците, за да сеем семената на политическата агитация и на социализма.

Властта не по-малко от нас е убедена, че уличната агитация е за нея смъртна присъда, че достатъчно е да минат още 2—3 години — и пред нея ще се изправи призракът на *народната революция*. Чрез устата на Екатеринославския губернатор правителството тия дни обяви, че то „няма да се спре дори пред крайни мерки, за да унищожи и най-малките опити за улична демонстрация“. Както виждате, от това изявление мирише на

куршуми, а възможно е дори и на снаряди, но ние мислим, че куршумът е средство, което възбужда не по-малко недоволство отколкото камшикът. Ние не мислим, че правителството дори и с тези „крайни мерки“ ще успее да спре за дълго политическата агитация и с това да попречи на нейното развитие. Ние се надяваме, че революционната социалдемокрация ще съумее да приспособи своята агитация и към новите условия, които правителството ще създаде с въвеждането на тези „крайни мерки“. Във всеки случай социалдемокрацията трябва бдително да следи събитията, трябва бързо да използува уроците от тези събития и умело да приспособява своите действия към изменящите се условия.

Но за тази цел социалдемокрацията се нуждае от силна и тясно сплотена организация, а именно — *организация на партия,* която ще бъде сплотена не само по наименование, но и по своите основни принципи и тактически възгледи. Нашата задача е да работим за създаването на такава силна партия, която ще бъде въоръжена с твърди принципи и с несъкрушима конспирация.

Социалдемократическата партия трябва да използува започналото ново улично движение, тя *трябва да вземе в свои ръце знамето на руската демокрация и да я поведе към желаната от всички победа!*

Така че пред нас се открива период на *предимно политическа борба.* Такава борба е неизбежна за нас, тъй като при съществуващите политически условия икономическата борба (стачките) не може да даде нéщо съществено. Стачките дори в свободните държави са двуостро оръжие: дори там, въпреки че работниците разполагат със средства за борба — политическа свобода, здрави организации на работническите съюзи, богати каси, — стачките често завършват с поражение за работниците. А у нас, където стачката се смята за престъпление, което се наказва с арест и се потушава с въоръжена сила, където са забранени всякакви работнически съюзи — у нас стачките придобиват значение само на *протест.* Но като протест демонстрациите са по-силно оръжие. При стачката силата на работниците е разпокъсана, в нея участвуват работниците само от един завод или от няколко

завода, в най-добрия случай — от една професия, организирането на всеобща стачка е много трудно дори в Западна Европа, а у нас е и въобще невъзможно, — докато в уличните демонстрации работниците веднага обединяват своите сили.

От това се вижда колко тесногръдо гледат на работата онези „социалдемократи“, които искат да затворят работническото движение в рамките на икономическата борба и икономическите организации, отстъпвайки политическата борба на „интелигенцията“, на студентите, на обществото и предоставяйки на работниците само ролята на *спомагателна* сила. Историята учи, че при такива условия работниците ще бъдат принудени да вадят кестените от огъня само за буржоазията. Буржоазията обикновено с удоволствие се ползува от мускулестите ръце на работниците в борбата против самодържавната власт и когато победата е вече извоювана, тя присвоява нейните резултати, а работниците оставя с празни ръце. Ако и у нас работата тръгне така, работниците не ще получат нищо от тази борба. Що се отнася до студентите и другите протестиращи от обществото, те са същата тази буржоазия. Достатъчно е да им се даде съвсем безобидна „оскубана конституция“, даваща на народа нищожни права, и всички тия протестиращи ще запеят на друг глас: ще почнат да възхваляват „новия“ режим. Буржоазията се намира в постоянен страх пред „червения призрак“ на комунизма и във всички революции се стреми да завърши работата там, където тя всъщност само започва. Като получи незначителна отстъпка, изгодна за нея, тя, чувствувайки се застрашена от работниците, протяга към властта примиренческа ръка и безсрамно продава делото на свободата *.

Само работническата класа е надеждна опора на истинската демокрация. Само тя не може да влезе в съглашение със самодържавието заради някаква си отстъпка

* Тук, разбира се, ние нямаме предвид оная интелигенция, която вече се отрича от своята класа и се бори в редовете на социалдемократите. Но такива интелигенти са само изключение, те са „бели врани“.

и не ще се остави да бъде приспана, когато почнат да й пеят сладко под звуците на конституционната лира.

Ето защо за делото на демокрацията в Русия има извънредно голямо значение дали работническата класа ще съумее да застане начело на общото демократическо движение или пък ще се влачи в опашката на движението като спомагателна сила на „интелигенцията“, т. е. на буржоазията. В първия случай резултатът от събарянето на самодържавието ще бъде широка *демократическа конституция*, която ще даде равни права и на работника, и на измъчения селянин, и на капиталиста. Във втория случай ще имаме за резултат онази „оскубана конституция“, която не по-малко отколкото абсолютизмът ще съумее да потъпче исканията на работниците, а на *народа* ще предостави само призрака на свободата.

Но за тази ръководна роля работническата класа трябва да се организира в *самостоятелна политическа партия*. Тогава в борбата срещу абсолютизма тя няма да се страхува от никакви измени и предателства от страна на нейния временен съюзник — „обществото“. От момента, в който това „общество“ измени на делото на демокрацията, работническата класа сама със свои собствени сили ще поведе това дело напред — самостоятелната политическа партия ще й даде необходимата за това сила.

Вестник „Брдзола“ („Борба“) брой 2—3, ноември-декември 1901 г.

Статията е без подпис.

Оригиналът е на грузински

КАК СОЦИАЛДЕМОКРАЦИЯТА РАЗБИРА НАЦИОНАЛНИЯ ВЪПРОС?

I

Всичко се променя... Променя се общественият живот и заедно с него се променя и „националният въпрос“. В различни времена различни класи излизат на арената на борбата и всяка класа разбира по своему „националния въпрос“. Следователно, „националният въпрос“ в различни времена *служи на различни интереси*, приема различни оттенъци в зависимост от това, *коя* класа и *кога* го повдига.

У нас е съществувал например така нареченият *дворянски „национален въпрос“*, когато — след „присъединяването на Грузия към Русия“ — грузинското дворянство почувствувало колко неизгодно било за него да изгуби старите привилегии и могъщество, които то имало при грузинските царе, и смятайки „обикновеното поданство“ като понижаване на своето достойнство, пожелало *„освобождението на Грузия“. С това то искало да постави начело на „Грузия“ грузинските царе и дворянството и да им предаде* по този начин *съдбата на грузинския народ!* Това е бил *феодално-монархически „национализъм“*. Това „движение“ не е оставило никаква забележителна следа в живота на грузинците и не е спечелило слава с нито един факт, ако не се вземат под внимание отделни заговори на грузински дворяни против руските управници в Кавказ. Достатъчно е било събитията от обществения живот да докоснат излеко споменатото и без това слабо „движение“, за да го разрушат до основи. И действително, развитието на стоковото производство, отменяването на крепостничеството,

основаването на дворянска банка, засилването на класовия антагонизъм в града и селото, засиленото движение на селската беднота и т. н. — всичко това нанесло смъртен удар на грузинското дворянство и едновременно с това на *„феодално-монархическия национализъм"*. Грузинското дворянство се разпаднало на две групи. Едната от тях се отказала от всякакъв „национализъм" и протегнала ръка на руското самодържавие с цел да получи от него в замяна на това топли местенца, евтин кредит и земеделски сечива, както и с цел — правителството да я предпази от селските „бунтовници" и т. н. А другата, по-слабата група от грузинското дворянство се сдружила с грузинските епископи и архимандрити и по този начин прикътала преследвания от живота „национализъм" под крилцето на клерикализма. Тази група с голямо увлечение се занимава с възстановяване разрушените грузински църкви (това е главният член в нейната „програма"!) — „паметниците на минало величие" — и благоговейно очаква чудото, призвано да осъществи нейните *крепостническо-монархически* „желания".

По този начин феодално-монархическият национализъм в последните минути на своя живот приема клерикална форма.

Заедно с това съвременният обществен живот издигна у нас *националния въпрос на буржоазията*. Когато младата грузинска буржоазия почувствува колко трудна е за нея свободната конкуренция с „чуждите" капиталисти, тя започна с устата на грузинските националдемократи да бръщолеви за *независима Грузия*. Грузинската буржоазия искаше да огради грузинския пазар с митнически кордон, да изгони насила от този пазар „чуждата" буржоазия, изкуствено да повиши цените на стоките и с такива „патриотически" маневри да постигне успех върху арената на обогатяването.

Такава беше и си остава целта на национализма на грузинската буржоазия. Не ще и дума, че за осъществяването на тази цел беше необходима сила, а силата е в пролетариата. Само пролетариатът можеше да вдъхне живот в скопения „патриотизъм" на буржоазията. На нея беше необходимо да привлече на своя страна пролетариата —

и ето, на сцената излизат „националдемократите“. Много барут изхабиха те за опровергаване научния социализъм, много хулеха социалдемократите и съветваха грузинските пролетарии да ги напуснат, възхваляваха грузинския пролетариат и го уговаряха „в интереса на самите работници“ да засили по някакъв начин грузинската буржоазия. Те неотстъпно умоляваха грузинските пролетарии: не погубвайте „Грузия“ (или грузинската буржоазия?), забравете „вътрешните разногласия“, сприятелете се с грузинската буржоазия и др. т. Но напразно! Сладникавите приказки на буржоазните публицисти не можаха да приспят грузинския пролетариат! Безпощадните атаки на грузинските марксисти и особено мощните класови акции, които превърнаха в един социалистически отред руските, арменските, грузинските и други пролетарии, нанесоха на нашите *буржоазни националисти* съкрушителен удар и ги изгониха от полето на борбата.

„За възстановяване посраменото си име“ на нашите разбягали се патриоти беше необходимо „да си променят поне боята“, да се облекат поне в социалистически дрехи, щом не можеха да усвоят социалистическите разбирания. И наистина, на сцената изскочи нелегалният ... буржоазно-националистически — с позволение казано — „социалистически“ орган *„Сакартвело“*[5]*!* Така искаха да съблазнят грузинските работници! Но беше вече късно! Грузинските работници се бяха научили да различават черното от бялото и те лесно се досетиха, че буржоазните националисти „са променили само боята“, а не същината на своите възгледи, че в *„Сакартвело“ само заглавието е социалистическо.* Те разбраха това и взеха на присмех „спасителите“ на Грузия! Не се оправдаха надеждите на донкихотовците от „Сакартвело“!

От друга страна нашето икономическо развитие постепенно поставя мост между ръководните кръгове на грузинската буржоазия и „Русия“, свързва икономически и политически тези кръгове с „Русия“ и с това разколебава почвата на и без туй разколебания буржоазен национализъм. А това е втори удар върху буржоазния национализъм!

На арената на борбата излезе нова класа, *пролетариатът*, и заедно с него възникна нов „национален въпрос“, *„националният въпрос“ на пролетариата*. Колкото се различава пролетариатът от дворянството и буржоазията, толкова се различава и издигнатият от пролетариата „национален въпрос“ от „националния въпрос“ на дворянството и буржоазията.

Да поговорим сега за този „национализъм“.

Как социалдемокрацията разбира *„националния въпрос“?*

Пролетариатът в Русия отдавна заговори за борба. Както е известно, целта на всяка борба е победата. Но за победата на пролетариата е необходимо обединяване на *всички* работници *без разлика на националност*. Ясно е, че разрушаването на националните прегради и тясното сплотяване на руските, грузинските, арменските, полските, еврейските и други пролетарии е необходимо условие за победата на пролетариата в Русия.

Такива са интересите на пролетариата в Русия.

Но руското самодържавие като най-зъл враг на пролетариата в Русия постоянно оказва противодействие на делото за обединяване на пролетариите. То преследва разбойнически националната култура, езика, обичаите и учрежденията на „чуждите“ националности в Русия. Самодържавието ги лишава от необходимите граждански права, притеснява ги от всички страни, фарисейски насажда между тях недоверие и вражда, подбужда ги към кръвопролитни сблъсквания, като показва с това, че единствената цел на руското самодържавие е да скара нациите, населяващи Русия, да изостри националната вражда помежду им, да засили националните прегради и така с по-голям успех да разедини пролетариите, с по-голям успех да разпокъса целия пролетариат в Русия на малки национални групи, та по този път да изкопае гроб на класовото самосъзнание на работниците, на тяхното класово обединение.

Такива са интересите на руската реакция, такава е политиката на руското самодържавие.

Ясно е, че интересите на пролетариата в Русия рано или късно неизбежно трябваше да се сблъскат с реакционната политика на царското самодържавие. Така и стана,

и именно на тази почва възникна „националният въпрос" в социалдемокрацията.

Как да се разрушат националните прегради, издигнати между нациите, как да се премахне националната затвореност, за да бъдат по-добре сближени помежду си пролетариите в Русия, за да бъдат сплотени по-тясно?

Такова е съдържанието на „националния въпрос" за социалдемокрацията.

Да се разделим на отделни национални партии и да създадем от тях „свободен съюз" — отговарят *федералистите*-социалдемократи.

Същото твърди и „Арменската социалдемократическа работническа организация"[6].

Както виждате, съветват ни не да се обединим в една всеруска партия начело с единен център, а да се разделим на няколко партии с няколко ръководни центрове, и всичко това — за засилване на класовото единство! Ние искаме да *сближим* помежду им пролетариите от различните нации. И какво именно трябва да предприемем? — Отдалечете един от други пролетариите и ще постигнете целта! — отговарят федералистите-социалдемократи. Ние искаме да обединим пролетариите в една партия. И какво именно трябва да предприемем? — Разпокъсайте пролетариата в Русия на отделни партии и вие ще постигнете целта! — отговарят федералистите-социалдемократи. Ние искаме да унищожим националните прегради. Какви мерки да вземем? — Засилете националните прегради с организационни прегради и ще постигнете целта! — отговарят те. И всички тия съвети се дават на нас, пролетариите в Русия, които водим борба при еднакви политически условия и имаме един и същ общ враг! С една дума, казват ни: действувайте за радост на враговете и погребете вашата обща цел със собствените си ръце!

Но нека за момент се съгласим с федералистите-социалдемократи и ги последваме — да видим докъде ще ни заведат! Казано е: преследвай лъжеца до прага на лъжата.

Да̀ допуснем, че сме послушали нашите федералисти и сме основали отделни национални партии. До какви резултати ще доведе това?

Не е трудно да се разбере. Ако до момента, до който сме били *централисти*, главно внимание сме обръщали върху *общите* условия на положението на пролетариите, върху *единството* на техните интереси, а за техните „национални различия“ сме говорили само дотолкова, доколкото това не е противоречело на техните *общи* интереси — ако досега първостепенният въпрос за нас е бил въпросът, в какво си схождат помежду си пролетариите от различните националности в Русия, какво общо има помежду им, та върху почвата на тези общи интереси да бъде изградена една централизирана партия на работниците от цяла Русия, — сега, когато „ние“ сме станали федералисти, нашето внимание е привлечено от един нов най-главен въпрос: с какво се различават едни от други пролетариите от различните националности в Русия, какво е различието между тях, та върху почвата на „националните различия“ да бъдат изградени отделните национални партии. По този начин второстепенните за централиста „национални различия“ стават за федералиста основа на националните партии.

Ако следваме по-нататък по този път, рано или късно ще бъдем принудени да дойдем до заключението, че „националните“ и някакви си там други още „различия“, например на арменския пролетарий, са също такива, каквито са и у арменската буржоазия, че арменският пролетарий и арменският буржоа имат еднакви обичаи и характер, че те образуват един народ, една неделима „нация“ *. Оттук не е далеч до „единната почва за

* „Арменската социалдемократическа работническа организация“ току-що направи тази похвална стъпка. В своя „Манифест“ тя решително заявява, че „пролетариатът (арменският) не може да бъде отделен от обществото (арменското): обединеният (арменски) пролетариат трябва да бъде най-разумният и силен орган на арменския народ“, че „арменският пролетариат, обединен в социалистическата партия, трябва да се стреми към определяне на арменската обществена мисъл, че арменският пролетариат ще бъде роден син на своето племе“ и т. н. (виж точка 3 от „Манифеста“ на „Арменската социалдемократическа работническа организация“).

Първо, непонятно е защо „арменският пролетариат не може да бъде отделен от арменското общество“, щом това „отделяне“ става на всяка крачка? Нима обединеният арменски пролетариат не се „отдели“ от арменското общество, когато през 1900 година

съвместно действие“, върху която трябва да застанат и буржоа, и пролетарии и взаимно да си протегнат приятелски ръка като членове на една и съща „нация“. При това фарисейската политика на самодържавния цар може да се стори като „ново“ доказателство за такава дружба, а изказванията за класов антагонизъм да изглеждат като „неуместно доктринерство“. А отгоре на това някоя поетическа ръка „по-смело“ ще докосне тясно-националните струни, засега все още съществуващи сред пролетариите от различните националности в Русия, и ще ги накара да зазвучат на съответен мотив. На шовинистическото шарлатанство ще бъде открит кредит (доверие), приятелите ще изглеждат врагове, враговете — приятели, ще произлезе забъркване, ще издребнее класовото самосъзнание на пролетариата в Русия.

По този начин, вместо *да разрушим националните прегради*, ние, по благоволението на федералистите, *още повече ще ги заякчим* чрез организационните прегради; вместо *да придвижим напред* класовото самосъзнание

(в Тифлис) обяви борба на арменската буржоазия и на буржоазно мислещите арменци?! И какво представлява от себе си „Арменската социалдемократическа работническа организация“, ако не класова организация на арменските пролетарии, които „са се отделили“ от другите класи на арменското общество? Или може би „Арменската социалдемократическа работническа организация“ е организация на всички класи!? А може ли борещият се арменски пролетариат да се ограничи с „определяне арменската обществена мисъл“, не е ли длъжен той да върви напред, да обяви борба на тази до мозъка на костите буржоазна „обществена мисъл“ и да ѝ вдъхне революционен дух? Фактите говорят, че той е длъжен. Но ако това е така, от само себе си е ясно, че „Манифестът“ е трябвало да обърне вниманието на читателя не върху „определянето на обществената мисъл“, а върху борбата против тази мисъл, върху необходимостта от нейното революционизиране: с това той по-добре би охарактеризирал задълженията на „социалистическия пролетариат“. И най-после, нима арменският пролетариат може да бъде „рòден син на своето племе“, когато една част от това племе — арменската буржоазия — като паяк смуче неговата кръв, а друга част — арменското духовенство, — освен дето смуче кръвта на работника, но и систематически развращава неговото съзнание? Всички тия въпроси са прости и неизбежни, ако се гледа на работата от гледището на класовата борба. Но авторите на „Манифеста“ не забелязват тези въпроси, защото те гледат на работата от федералистически националистическа гледна точка, която те са заели от

на пролетариата, ние *ще го върнем назад* и ще го подложим на опасни изпитания. И „ще се възрадва сърцето" на самодържавния цар, тъй като той никога не би успял да се сдобие с подобни на нас безплатни помощници.

Нима ние за това сме се борили?

И най-сетне, в един момент, когато ние се нуждаем от единна, гъвкава, централизирана партия, чийто Централен комитет да смогне изведнаж да вдигне на крак работниците от цяла Русия и да ги поведе на решителен щурм срещу самодържавието и буржоазията — в ръцете ни пъхат уродливия, раздробен на отделни партии „федералистичен съюз"! Вместо остро оръжие дават ни ръждясало и ни уверяват: с него, знаете, по-скоро ще унищожите своите кръвни врагове!

Ето накъде ни водят федералистите-социалдемократи!

Но тъй като ние се стремим не към „заякчаване на националните прегради", а към тяхното разрушаване, тъй като ние се нуждаем не от ръждясало, а от остро оръжие, за да изкореним напълно днешната несправедливост, тъй като ние искаме да доставим на врага не радост, а огорчение и искаме да го направим равен със земята, ясно е, че нашият дълг повелява да се отвърнем от федералистите и да намерим най-добрия отговор за разрешението на „националния въпрос".

Бунда (Еврейски работнически съюз)[7]. И изобщо авторите на „Манифеста" като че ли са си поставили за цел да подражават във всичко на Бунда. В своя „Манифест" те са вмъкнали и точка втора от резолюцията на V конгрес на Бунда „За положението на Бунда в партията". Те наричат „Арменската социалдемократическа работническа организация" единствена защитница на интересите на арменския пролетариат (виж т. 3 от посочения „Манифест"). Авторите на „Манифеста" са забравили, че кавказките комитети на нашата партия[8] ето вече няколко години се считат за представители на арменските (и други) пролетарии в Кавказ, че те развиват у тях класово самосъзнание чрез устна и печатна пропаганда и агитация на арменски език, ръководят ги във време на борба и т. н., докато „Арменската социалдемократическа работническа организация" се създаде едва завчера. Всичко това те са забравили и можем да се надяваме още много неща ще забравят, стига само ако възприемат точно организационните и политически възгледи на Бунда.

II

Досега ние говорихме как не бива да бъде разрешаван „националният въпрос“. Сега нека поговорим как трябва да бъде разрешаван този въпрос, т. е. как е разрешен той от социалдемократическата работническа партия*.

Преди всичко необходимо е да помним, че действуващата в Русия социалдемократическа партия е нарекла себе си Российская (а не Русская). Очевидно с това тя е искала да ни покаже, че под своето знаме ще събира не само руските пролетарии, но и пролетариите от *всички националности* в Русия, и следователно тя ще вземе всички мерки за унищожаване на издигнатите помежду им *национални прегради*.

Освен това нашата партия очисти „националния въпрос“ от мъглата, която го обвиваше и му придаваше тайнствен вид, разчлени този въпрос на отделни елементи, придаде на всеки от тях характер на класово искане и ги изложи в програмата във вид на отделни точки. По този начин тя ни показа ясно, че така наречените „национални интереси“ и „национални искания“, *взети сами по себе си*, нямат особена цена, че тези „интереси“ и „искания“ са достойни за внимание само дотолкова, доколкото те движат напред или могат да движат напред класовото самосъзнание на пролетариата, неговото класово развитие.

С всичко това Руската социалдемократическа работническа партия ясно набеляза онзи път, по който тя тръгна, и оная позиция, която тя зае при разрешаването на „националния въпрос“.

От какви части се състои „националният въпрос“?

Какво искат господа федералистите-социалдемократи?

1) „Гражданско равенство за националностите в Русия“?

Вас ви тревожи господствуващото в Русия гражданско неравенство? Вие искате да върнете на националностите в Русия отнетите им от правителството граждански

* Не ще бъде излишно да отбележим, че следващите редове са коментар към точките на нашата партийна програма, отнасящи се до националния въпрос.

права и затова искате гражданско равенство за тези националности? А нима ние сме против *това* искане? Ние прекрасно разбираме какво голямо значение имат гражданските права за пролетариите. Гражданските права са оръжие за борба; да се отнемат тези права — значи да се отнеме това оръжие; а кой не знае, че обезоръжените пролетарии не могат да се борят добре? А за пролетариата в Русия е необходимо пролетариите от всички националности в Русия да се борят добре, тъй като колкото по-добре се борят тези пролетарии, толкова по-високо ще бъде тяхното класово самосъзнание, а колкото по-високо е тяхното класово самосъзнание, толкова по-тясно ще бъде класовото единство на пролетариата в Русия. Да, всичко това ни е известно и затова с всички сили ние се борим и ще се борим за гражданско равенство на националностите в Русия! Прочетете точка седма от нашата партийна програма, където партията говори за „пълно равноправие на всички граждани независимо от пол, религия, раса и *националност*", и вие ще видите, че Руската социалдемократическа работническа партия се заема с осъществяването на тези искания.

Какво още искат федералистите-социалдемократи?

2) „Свобода на езика за националностите в Русия"?

Вас ви тревожи фактът, че на пролетариите от „чуждите" националности в Русия е почти забранено да се учат на роден език, да говорят на роден език в обществените, държавните и други учреждения? Действително, има за какво да се тревожи човек! Езикът е оръдие за развитие и борба. Различните нации имат различни езици. Интересите на пролетариата в Русия изискват пролетариите от националностите в Русия да имат пълно право да се ползуват от *онзи език*, на който те могат по-свободно да получат образование, на който по-добре могат да се борят против враговете на събрания, в обществени, държавни и други учреждения. За *такъв* език е признат *родният език*. Пролетариите от „чуждите" националности биват лишавани от родния им език, и нима ние можем да мълчим — казват те. Е добре, а какъв отговор дава на

пролетариата в Русия по този въпрос нашата партийна програма? Прочетете точка осма от нашата партийна програма, по силата на която нашата партия иска: „Право на населението да получава образование на роден език, което да бъде осигурявано чрез създаване за сметка на държавата и на органите за самоуправление необходимите за това училища; право на всеки гражданин да се обяснява по събрания на родния си език; въвеждане на родния език наравно с държавния във всички местни обществени и държавни учреждения“ — прочетете всичко това и ще се убедите, че Руската социалдемократическа работническа партия се заема с осъществяването и на това искане.

Какво още искат федералистите-социалдемократи?

3) „Самоуправление за националностите в Русия“?

Вие искате да кажете с това, че едни и същи закони не могат да бъдат еднакво прилагани в различните местности на руската държава, отличаващи се една от друга по своеобразните си битови условия и по състава на населението? Вие искате в посочените местности да бъде дадено правото за приспособяване на *общите* държавни закони към техните своеобразни условия? Ако това е така, ако съдържанието на вашето искане е такова, необходимо е да му се придаде и съответната форма, нужно е да се отхвърли националистическата мъглявост и забърканост и да бъдат наречени предметите с техните имена. И ако вие последвате този съвет, ще се убедите, че ние нямаме нищо против такова искане. Ние не се съмняваме ни най-малко, че различните местности на руската държава, отличаващи се една от друга със своеобразни битови условия и състав на населението, не могат да прилагат еднакво държавната конституция, че е необходимо в такива местности да бъде предоставено правото за провеждане на общата държавна конституция в такава форма, при която те биха извлекли по-голяма полза и при която те биха развили по-пълно намиращите се в народа политически сили. Това изискват класовите интереси на пролетариата в Русия. И ако вие повторно прочетете точка трета от нашата партийна програма, в която нашата пар-

тия иска „широко местно самоуправление, областно самоуправление за ония местности, които се отличават с особени битови условия и състав на населението“, ще видите, че Руската социалдемократическа работническа партия първоначално е очистила това искане от националистическа мъгла, а след това се е заела с неговото осъществяване.

4) Вие ни посочвате царското самодържавие, което зверски преследва „националната култура“ на „чуждите“ националности в Русия, което разбойнически се намесва в техния вътрешен живот и ги притеснява от всички страни, което варварски разруши (и продължава да разрушава) културните институти на финландците, разбойнически заграби арменското национално имущество и т. н.? Вие искате гаранция срещу разбойническите насилия на самодържавието? Но нима ние не виждаме насилията на царското самодържавие и нима ние не сме се борили постоянно против тези насилия?! Сега за всекиго е очевидно как днешното руско правителство притеснява и задушава „чуждите“ националности в Русия. Не подлежи също така на съмнение, че подобна правителствена политика от ден на ден развращава и подхвърля на опасни изпитания класовото самосъзнание на пролетариата в Русия. Следователно, ние винаги и навсякъде ще се борим против развращаващата политика на царското правителство. Следователно, ние винаги и навсякъде ще защищаваме от полицейските насилия на самодържавието не само полезните, но дори и безполезните институти на тези националности, тъй като интересите на пролетариата в Русия ни подсказват, че единствено самите националности имат право да унищожават или развиват едни или други страни на своята национална култура. Но прочетете точка девета от нашата програма. Нима не за това става дума в точка девета на нашата партийна програма, която — тук му е мястото да кажем — предизвика много критики от всякакъв род както сред нашите врагове, така и сред приятелите ни.

Но тук нас ни прекъсват и ни съветват да спрем да говорим за точка девета. Защо? — питаме ние. „Защото“, отговарят ни те, тази точка от нашата програма „основно

противоречи“ на трета, седма и осма точка от същата програма. Защото ако на националностите се дават права да уреждат по своя воля всички свои национални работи (вж. т. 9), тогава в споменатата програма не трябва да съществуват точки трета, седма и осма — и обратно, ако тези точки остават в програмата, тогава несъмнено трябва да бъде изхвърлена от програмата точка девета. Несъмнено, нещо подобно говори „Сакартвело“ *, когато със свойственото му лекомислие запитва: „Що за логика е това да кажеш на нацията: аз ти предоставям областно самоуправление, и в същото време да ѝ напомняш, че тя има право да урежда както намери за добре своите национални работи?“ (вж. „Сакартвело“ бр. 9.) „Вижда се“, че в програмата се е вмъкнало логическо противоречие, „вижда се“, че за премахване на това противоречие е необходимо да се изхвърлят от програмата една или няколко точки! Да, „безусловно“ е необходимо да се изхвърлят, иначе не може — вижте: самата логика протестира чрез устата на нелогичното „Сакартвело“.

Идва ми на ум едно древно сказание. Живял някога един „мъдрец-анатом“. Той разполагал с „всичко необходимо“ за един „истински“ анатом: диплома, помещение, инструменти, прекомерни претенции. Не му достигало само малко нещо — познания по анатомия. Веднаж се обърнали към него с молба да обясни каква връзка съществува между частите на скелета, които били разхвърлени от него върху анатомическата маса. По този начин на нашия „прославен мъдрец“ се паднал случай да се отличи. „Мъдрецът“ с голяма надутост и тържественост пристъпил към „работа“! Но ето ти беда! „Мъдрецът“ нищо не разбирал от анатомия той не знаел коя част към коя трябва да се постави, за да се получи целият скелет! Дълго се мъчил клетникът, изпотил се здравата, но напразно! Най-сетне, когато всичко объркал и нищо не излязло, той грабнал няколко части от скелета, захвърлил ги далеч от себе си и при това философски на-

* Тук ние засягаме „Сакартвело“ само за да изясним по-добре съдържанието на точка девета. Целта на тази статия е критиката на федералистите-социалдемократи, а не на „сакартвелоистите“, които коренно се различават от първите (виж глава I).

ругал „злонамерените“ лица, които уж били поставили на масата му неистински части от скелет. Зрителите, разбира се, взели на присмех „мъдреца-анатом“.

Подобно „приключение“ се случи и със „Сакартвело“. Хрумнало му да направи разбор на нашата партийна програма, но оказва се, че той всъщност не знае какво представлява от себе си нашата програма и как трябва да й се прави разбор, не разбрал каква връзка съществува между отделните точки от тази програма и какво представлява от себе си всяка точка поотделно. И ето че „философски“ ни съветва: тъй като аз не можах да разбера тия и тия точки от вашата програма, затова (?!) необходимо е да ги изхвърлите от програмата.

Но аз не искам да се присмивам на и без това смешния „Сакартвело“ — нали казват: легнал човек не се бие! Напротив, аз съм готов дори да му окажа помощ при разясняване на нашата програма, но при условие, че той 1) ще признае със собствената си уста своето невежество; 2) ще ме слуша внимателно и 3) ще бъде в съгласие с логиката*.

Работата стои ето как. Трета, седма и осма точка от нашата програма възникнаха върху почвата на *политическия централизъм*. Когато Руската социалдемократическа работническа партия внасяше тези точки в своята програма, тя се ръководеше от съображението, че така нареченото „окончателно“ разрешаване на „националния въпрос“, т. е. „освобождението“ на „чуждите“ националности в Русия, казано изобщо, е невъзможно, докато политическото господство се намира в ръцете на буржоазията. За това има двояка причина: първо, днешното икономическо развитие постепенно прокарва мост между „чуждите националности“ и „Русия“, установява все по-голяма и по-голяма връзка помежду им и с това поражда приятелски чувства в ръководните кръгове на буржоазията от тия националности, което лишава от почва тех-

* Смятам за необходимо да съобщя на читателя, че „Сакартвело“ още от първите си броеве обяви война на логиката като на окови, с които трябва да се води борба. Не трябва да се обръща внимание на обстоятелството, че „Сакартвело“ често говори от името на логиката — той постъпва така поради свойственото му лекомислие и разсеяност.

ните „националноосвободителни" стремежи; и второ, *казано изобщо*, пролетариатът не ще подкрепя така нареченото „националноосвободително" движение, тъй като досега всяко *такова* движение се е извършвало в полза на буржоазията, развращавало е и е осакатявало класовото самосъзнание на пролетариата. Тези съображения породиха идеята за *политически централизъм* и обусловените от нея трета, седма и осма точка от нашата партийна програма.

Но това, както се каза по-горе, е *общ* възглед.

Това обаче не изключва възможността да се създадат такива икономически и политически условия, при които ръководните кръгове на буржоазията от „чуждите" националности ще поискат „национално освобождение".

Може да се случи също така, че подобно движение да се окаже изгодно за развитието на класовото самосъзнание на пролетариата.

Как трябва да постъпи тогава нашата партия?

Ето, именно за такива възможни случаи е включена в нашата програма точка девета, именно като се имат предвид такива възможни обстоятелства се дава на националностите право, по силата на което те ще се стараят да уредят своите национални работи съобразно своите желания (например напълно „да се освободят", да се отделят).

Нашата партия — партия, която си поставя за цел да бъде ръководител на борещия се пролетариат от цяла Русия — трябва да посрещне подготвена подобни възможни случаи в живота на пролетариата и именно затова тя трябваше да внесе подобна точка в своята програма.

Така трябва да постъпва всяка предвидлива, далновидна партия.

Обаче оказва се, че „мъдреците" от „Сакартвело", както и някои федералисти-социалдемократи, не се задоволяват от подобен смисъл на точка девета. Те искат „решителен", „пряк" отговор на въпроса: изгодна или неизгодна е за пролетариата „националната независимост"?*

---

* Виж статията на „Стария (т. е. остарелия!) революционер" в бр. 9 на „Сакартвело".

Спомням си за руските метафизици от 50-те години на миналия век, които натрапливо са питали тогавашните диалектици дали дъждът е полезен или е вреден за добрата реколта и са искали от тях „решителен“ отговор. За диалектиците не е било трудно да докажат, че такова поставяне на въпроса е съвсем ненаучно, че в различно време на такива въпроси трябва да се отговаря различно, че през време на суша дъждът е полезен, но в дъждовно време е безполезен и дори е вреден, че следователно искането за „решителен“ отговор на такъв въпрос е явна глупост.

Но вестник „Сакартвело“ не се е поучил от подобни примери.

Също такъв „решителен“ отговор искаха от марксистите последователите на Бернщайн на въпроса: полезни ли са или са вредни за пролетариата кооперациите (т. е. потребително-производителните дружества)? За марксистите не бе трудно да докажат безсъдържателността на подобно поставяне на въпроса. Те разясниха много просто, че всичко зависи от времето и мястото, че там, където класовото самосъзнание на пролетариата е достигнало необходимото ниво на развитие, където пролетариите са обединени в една здрава политическа партия, там кооперациите могат да принесат голяма полза на пролетариата, ако за тяхното създаване и ръководене се заеме самата партия, а там, където тези условия липсват, кооперациите са вредни за пролетариата, тъй като те пораждат у работниците дребнотъргашески тенденции и цехова затвореност и по този начин ограничават тяхното класово самосъзнание.

Но и от този пример не се поучиха „сакартвелоистите“. Те още по-настойчиво питат: полезна ли е или е вредна за пролетариата националната независимост? Дайте решителен отговор!

Но ние виждаме, че обстоятелствата, които могат да породят и да развият „националноосвободително“ движение всред буржоазията от „чуждите“ националности — тези обстоятелства засега не съществуват и те не са толкова неизбежни в бъдеще, — те са допуснати от нас само като възможни обстоятелства. Освен това,

засега е, разбира се, и невъзможно да се знае до каква степен ще бъде развито тогава класовото самосъзнание на пролетариата и доколко полезно или вредно ще бъде това движение за пролетариата! Пита се, върху каква именно почва да се построи* „решителният" отговор на този въпрос и откъде да се изведе той? И нима не е глупаво да се иска „решителен" отговор при такова положение на нещата?

Ясно е, че разрешаването на този въпрос трябва да се предостави на самите „чужди" националности, а ние трябва да им извоюваме правото за решаване на този въпрос. Нека самите националности решават, когато това бъде поискано от тях, дали е полезна или е вредна за тях „националната независимост" и ако е полезна, в каква форма тя трябва да бъде осъществена? Само те могат да решат този въпрос!

Така, по силата на точка девета, на „чуждите" националности се дава право да уреждат своите национални работи съобразно своите желания. А ние по силата на същата тази точка сме длъжни да действуваме с оглед желанията на тези националности да бъдат действително социалдемократически и да изхождат от класовите интереси на пролетариата, за което е необходимо да просвещаваме пролетариите от тези националности в социалдемократически дух, да подложим на сурова социалдемократическа критика някои реакционни „национални" нрави, обичаи и институти, което съвсем не ще ни попречи да защищаваме същите тия нрави, обичаи и институти от полицейски насилия.

Такава е основната мисъл на точка девета.

Лесно е да се забележи каква дълбока логическа връзка има тази точка от нашата програма с принципите на пролетарската класова борба. И тъй като цялата наша програма е построена върху този принцип, от само себе си е ясна логическата връзка на точка девета с всички останали точки от нашата партийна програма. Тъпоумният

* Господа „сакартвелоистите" всякога строят своите искания върху пясък и не си представят, че съществуват хора, които могат да намерят по-здрава почва за своите искания!

„Сакартвело“ се нарича „мъдър“ печатен орган именно защото не може да смила такива прости мисли.

И какво още е останало от „националния въпрос“?

5) *„Защита на националния дух и на неговите свойства“?*

Но какво представляват този „национален дух и неговите свойства“? Чрез диалектическия материализъм науката отдавна е доказала, че не съществува и не може да съществува никакъв „национален дух“. Опровергал ли е някой този възглед на диалектическия материализъм? Историята ни казва, че никой не го е опровергал. Следователно, ние сме длъжни да се съгласим с посочения научен възглед, длъжни сме заедно с науката да повторим, че не съществува и не може да съществува никакъв „национален дух“. И ако това е така, ако не съществува никакъв „национален дух“, то от само себе си е ясно, че всяка защита на това, което не съществува, е логическа глупост, която неизбежно ще повлече след себе си съответни исторически (нежелателни) последици. Да говори такива „философски“ глупости може би подобава само на „Сакартвело“ — „орган на революционната партия на грузинските социал-федералисти“ (виж „Сакартвело“, брой 9)*.

---

* А какво представлява тази „партия“ с такова странно име? „Сакартвело“ разказва (виж приложение първо към бр. 10 на „Сакартвело“), че „през пролетта на тази година в чужбина се събраха грузински революционери: грузински анархисти, привърженици на „Сакартвело“, грузински социалреволюционери и ... се обединиха ... в „партия“ на грузинските социал-федералисти“ ... Да, именно анархисти, които с цялото си сърце и с цялата си душа презират всякаква политика, социалреволюционери, които обожават политиката, „сакартвелоисти“, които отричат всякакви теоретически и анархистически мероприятия — ето значи каква пъстра публика от взаимно отричащи се елементи се е обединила ... в „партия“! Идеална пъстрота, каквато може да си представи някога човек! Ето къде човек не би изпитвал скука. Лъжат се онези организатори, които твърдят, че за обединяване на хора в една партия е необходима общност на принципите! Не общност на принципите, казва ни тази пъстра публика, а липсата на принципи е почвата, върху която трябва да бъде построена „партията“! Далеч от нас „теория“, принципи — тези робски окови! Колкото по-скоро се освободим от тях, толкова по-добре — философствува тази пъстра публика. И наистина, щом тези хора се

* * *

Така стои работата с националния въпрос.

Както се вижда, нашата партия го разчлени на отделни части, извлече от него жизнени сокове, разля ги по вените на своята програма и с всичко това посочи как трябва да се разрешава „националният въпрос“ от социалдемокрацията, за да бъдат разрушени до основи националните прегради, без да се отдалечаваме нито за момент от нашите принципи.

За какво са необходими — пита се — отделни национални партии? Или: къде е социалдемократическата „база“, върху която трябва да бъдат построени организационните и политическите разбирания на федералистите-социалдемократи? Такава „база“ не се вижда, тя не съществува. Федералистите-социалдемократи висят във въздуха.

От такова неудобно положение те могат да излязат по два пътя: или трябва окончателно да скъсат с гледището на революционния пролетариат и да възприемат принципа на затвърдяване националните прегради (опортюнизъм във федералистическа форма), или трябва да се

освободиха от принципите, те веднага с един замах построиха... картонена къщичка — пардон, — „партия на грузинските социалфедералисти“. Излиза, че „седем души и половина“ могат да създадат „партия“ във всяко време, когато се съберат на едно място! И как да не се посмееш тук, когато тези невежи „офицери“ без армия започват да философствуват: Руската социалдемократическа работническа партия е „антисоциалистическа, реакционна“ и т. н.; руските социалдемократи са „шовинисти“; Кавказкият съюз на нашата партия „рабски“ се подчинява на Централния комитет на партията* и т. н. (виж резолюцията на първата конференция на грузинските революционери). Нещо по-свястно не може и да се очаква от археологическите остатъци от времето на Бакунин. Каквито са дърветата — такива са и плодовете, каквито са фабриките — такива са и стоките.

* Трябва да отбележа, че съгласуваните действия между отделните части на нашата партия се сториха на някои ненормални „индивиди“ като „рабско подчинение“. Всичко това е от слаби нерви — уверяват лекарите.

откажат от всякакъв федерализъм в партийната организация, да вдигнат смело знамето на унищожаване националните прегради и да се сплотят в единния лагер на Руската социалдемократическа работническа партия.

Вестник „Пролетариатис Брдзола“
(„Пролетарска борба“) бр. 7,

1 септември 1904 г.
Статията е без подпис

Оригиналът е на грузински

ПИСМО ОТ КУТАИС[9]

Сега тук е необходима „Искра“[10], макар тя да е без искра, но все пак е необходима: в нея има поне хроника, дявол я взел, трябва добре да познаваме и врага — от 63 брой нататък. Много са необходими изданията на Бонч-Бруевич[11]: „Борбата за конгрес“, „Към партията“ (не е ли декларацията на 22-мата ?)[12], „Нашите недоразумения“, „За същността на социализма“ и „За стачките“ на Рядовой (ако са излезли), брошурата на Ленин против Роза и Кауцки[13], Протоколите на конгреса на Лигата[14], „Крачка напред“[15] (може да отложиш, ако сега е невъзможно да успееш). Необходимо ни е всичко новоизлязло — от обикновените декларации до големите брошури, — което макар и що-годе засяга съществуващата вътрешнопартийна борба.

Прочетох брошурата на Гальорка „Долу бонапартизма“. Не е лоша. Ако той удряше със своя чук посилно и по-дълбоко, щеше да бъде по-добре. Шеговитият тон и молбата за пощада лишават неговите удари от сила и тежест и развалят впечатлението у читателя. Толкова повече се хвърля в очи този недостатък, тъй като авторът изглежда добре разбира нашата позиция и прекрасно разяснява и развива някои въпроси. Човек, който стои на наши позиции, трябва да говори с твърд и непреклонен глас. В това отношение Ленин е истински планински орел.

Прочетох и статиите на Плеханов, в които той разглежда „Какво да се прави?“[16]. Този човек или съвсем се е побъркал, или в него е заговорила омразата и

враждата. Мисля, че и двете тези причини тук са налице. Аз мисля, че Плеханов е изостанал от *новите въпроси.* Мяркат му се старите противници и той по старому повтаря: „Общественото съзнание се определя от общественото битие", „идеите не падат от небето". Като че ли Ленин говори, че социализмът на Маркс би бил възможен през времето на робството и крепостничеството. Сега и гимназистите вече знаят, че „идеите не падат от небето". Но работата е там, че сега става дума за нещо съвсем друго. Ние отдавна сме смлели тази обща формула и вече настана време за подробно разработване на този общ въпрос. Сега нас ни интересува как от отделни идеи се изработва система от идеи (теорията на социализма), как отделните идеи и идейки се свързват в една стройна система — теорията на социализма, и от кого се изработват и свързват. Масата ли дава на своите ръководители програмата и обосновката на програмата, или ръководителите — на масата? Ако самата маса и нейното стихийно движение ни дават теорията на социализма, няма защо да предпазваме масата от вредното влияние на ревизионизма, тероризма, зубатовщината, анархизма: „стихийното движение само поражда социализма *от себе си*". А ако стихийното движение *не* ражда теорията на социализма от себе си (не забравяй, че у Ленин става дума за теорията на социализма), значи последната се ражда *извън* стихийното движение чрез наблюдаване и изучаване на стихийното движение от хора, въоръжени със знанията на нашето време. Значи теорията на социализма се изработва „съвсем независимо от растежа на стихийното движение", дори въпреки това движение, а след това вече *се внася отвън* в това движение, *изправяйки* го съобразно своето съдържание, т. е. съобразно обективните изисквания на класовата борба на пролетариата.

Оттук заключението (практическият извод) е следното: да издигнем пролетариата до осъзнаване истинските класови интереси, до осъзнаване на социалистическия идеал, а не да се разменя този идеал срещу дреболии или да се приспособява към стихийното движение. Ленин установи теоретическата основа, върху която именно се

построява този практически извод. Достатъчно е само да приемеш тази теоретическа предпоставка и никакъв опортюнизъм не ще може да те доближи. В това е значението на Лениновата идея. Наричам я Ленинова, защото никой в руската литература не я е изказвал с такава яснота, както Ленин. Плеханов си мисли, че все още живее в 90-те години, и предъвква предъвканото 18 пъти, че две по две е четири. И не се срамува от това, че изпада в преповтаряне на мартиновски идеи...

Навярно знаеш за декларацията на 22-мата... Тук беше един другар, дошъл от вашите краища; той взе със себе си резолюциите на кавказките комитети за извънредния конгрес на партията.

Напразно гледаш на делото безнадеждно — колебаеше се само Кутаиският комитет, но аз успях да ги убедя и след това те започнаха да се кълнат в болшевизма. Не беше трудно да ги убедя: двуличната политика на ЦК стана очевидна благодарение на декларацията, а след получаването на нови сведения за това — по този въпрос вече не можеше да има съмнение. Той (ЦК) ще си строши главата, за това ще се постараят тукашните и руските другари. Всички точат зъби против него.

Написано през септември—октомври 1904 г.

Печата се за пръв път

Оригиналът е на грузински

ПИСМО ОТ КУТАИС

(от същия другар)

С писмото закъснях, не ми се сърди. През цялото време бях зает. Всичко изпратено от тебе получих (Протоколите на Лигата, „Нашите недоразумения“ от Гальорка и Рядовой, „Социал-Демократ“ бр. 1, „Искра“ последните броеве). Мисълта на Рядовой („Един от изводите“) ми хареса. Хубава е и статията против Роза Люксембург. Тези господа — Роза, Кауцки, Плеханов, Акселрод, Вера Засулич и другите — изглежда са си изработили някакви семейни традиции, като стари познати. Те не могат да си „изменят“ един на друг и се защищават един друг така, както членовете на клана в патриархалните племена се защищавали един друг, без да се занимават с разглеждане виновността или невиновността на своя родственик. Именно това семейно „родствено“ чувство е попречило на Роза да погледне обективно на партийната криза (разбира се, има и други причини — например слабото познаване на фактите, задграничните очила и т. н.). С това, между другото, се обясняват някои недостойни постъпки на Плеханов, Кауцки и други.

Тук на всички се харесват изданията на Бонч като майсторско изразяване позицията на болшевиките. Добре би направил Гальорка, ако *по същество* засегнеше статиите на Плеханов (бр. 70, 71 на „Искра“). Основната мисъл в статиите на Гальорка е тази, че Плеханов порано е говорил едно, а сега говори друго, т. е. той си противоречи. Голяма работа! Като че ли това е нещо ново. Той не за пръв път си противоречи. И може би дори се гордее с това, смятайки себе си за живо въплъ-

щение на „диалектическия процес“. Ясно е от само себе си, че непоследователността е петно върху политическата физиономия на „ръководителя“ и то (петното) несъмнено трябва да бъде отбелязано. Но у нас (т. е. в броеве 70 и 71) става дума не за това, а за един важен въпрос от теорията (въпроса за отношението на битието към съзнанието) и тактиката (за отношението на ръководените към ръководителите). Според мене Гальорка би трябвало да посочи, че теоретическата война на Плеханов против Ленин е най-чисто донкихотство, война срещу вятърни мелници, тъй като в своята книжка Ленин се придържа най-последователно към положението на К. Маркс за *произхода* на съзнанието. А войната на Плеханов по въпроса за тактиката е пълна бъркотия, характерна за „индивид“, който преминава в лагера на опортюнистите. Ако Плеханов беше поставил въпроса ясно, макар и в такъв вид: „Кой формулирва програмата — ръководителите или ръководените?“ И след това: „Кой кого издига до разбиране програмата — ръководителите ръководените, или последните — първите?“ Или: „Може би е нежелателно ръководителите да издигат масата до разбиране програмата, тактиката и принципите на организацията?“ Ако Плеханов си беше поставил така ясно тези въпроси, които по силата на своята простота и тавтологичност крият в самите себе си и своето разрешение, той може би щеше да се изплаши от своето намерение и не би излязъл с такава шумотевица против Ленин. И доколкото Плеханов не направи това, т. е. доколкото той заплете въпроса с фрази за „героите и тълпата“, дотолкова той се отклони в посока към *тактическия опортюнизъм*. Да забъркват въпросите е характерна черта на опортюнистите.

Ако Гальорка беше поставил тези и подобни въпроси по същество, според мене щеше да бъде по-добре. Ще кажеш, че това е работа на Ленин, но аз не мога да се съгласа с това, тъй като критикуваните Ленинови възгледи не са собственост на Ленин и тяхното изопачаване засяга и другите партийци не по-малко отколкото Ленин. Разбира се, Ленин би могъл по-добре от другите да изпълни тая задача...

Има вече резолюции в подкрепа на изданията на Бонч. Може би ще има и пари. Навярно си чел в бр. 74 на „Искра“ резолюции в „полза на мира“. Резолюциите на *Имеретино-Мингрелския* и *Бакинския комитет* не бяха споменати, защото в тях няма нищичко за „доверие“ към ЦК. Септемврийските резолюции, както писах, настойчиво искаха конгрес. Ще видим какво ще стане, т. е. ще видим какво ще покажат резултатите от заседанията на Партийния съвет [17]. Получи ли 6 рубли или не? Тия дни ще получиш още. Не забравяй да изпратиш по тоя субект брошурата „*Писмо до другаря*“ [18] — тук мнозина не са я чели. Изпрати също и „Социал-Демократ“, следващия брой.

Костров [19] ни изпрати още едно писмо, в което говори за духа и материята (струва ти се, че става дума за басмена материя). Това магаре не разбира, че пред него не е аудиторията на вестник „Квали“ [20]. Какво му влизат в работа организационните въпроси?

Излезе новият брой (7) на „Пролетарска борба“ („Пролетариатис Брдзола“) [21]. Между другото там има една моя статия против организационния и политическия федерализъм [22]. Ако успея, ще ти изпратя този брой.

Писано през м. октомври 1904 г.

Печата се за пръв път

Оригиналът е на грузински

КЛАСА НА ПРОЛЕТАРИИТЕ И ПАРТИЯ НА ПРОЛЕТАРИИТЕ

(по повод на първия пункт от устава на партията)

Мина времето, когато смело провъзгласяваха: „единна и неделима Русия“. Сега и децата знаят, че „единна и неделима Русия“ не съществува, че тя отдавна се е разделила на две противоположни класи: на буржоазия и пролетариат. Днес за никого не е тайна, че борбата между тези две класи се превърна в онази ос, около която се върти нашият съвременен живот.

Все пак до днешно време всичко това трудно можеше да се забележи — и то защото досега ние виждахме на арената на борбата само отделни групи, тъй като се бореха само отделни групи в отделни градове и кътчета, а пролетариатът и буржоазията като класи не се виждаха, те трудно можеха да бъдат забелязани. Но ето, обединиха се градове и райони, различните групи от пролетариата си протегнаха взаимно ръка, избухнаха общи стачки и демонстрации — и пред нас се откри величествената картина на борбата между двете Русии: буржоазна Русия и пролетарска Русия. На арената на борбата излязоха две големи армии: армията на пролетариите и армията на буржоазията, и борбата между тези две армии обхвана целия наш обществен живот.

Тъй като една армия не може да действува без ръководители и тъй като всяка армия има свой преден отред, който върви пред нея и осветлява нейния път — ясно е, че заедно с тези армии трябваше да излязат и съответните групи от ръководители, съответните партии, както обикновено се казва.

И така, картината прие следния вид: на едната страна армията на буржоазията начело с либералната партия, а на другата — армията на пролетариите начело със социалдемократическата партия, и всяка армия в своята класова борба се ръководи от своя собствена партия *.

Ние засегнахме всичко това, за да сравним партията на пролетариите с класата на пролетариите и с това да изясним накратко нейната обща физиономия.

Казаното изяснява достатъчно, че партията на пролетариите, като бойна група от ръководители, първо, трябва да бъде много по-малка от класата на пролетариите по броя на своите членове; второ, трябва да стои по-високо от класата на пролетариите по своята съзнателност и своя опит; и трето, трябва да представлява от себе си сплотена организация.

Според нас, казаното не се нуждае от доказателства, тъй като от само себе си е ясно, че докато съществува капиталистически строй, който неизменно се съпровожда от мизерия и изостаналост на народните маси, целият пролетариат не ще може да се издигне до желаната съзнателност и че е необходима следователно група от съзнателни ръководители, която да просвещава социалистически армията на пролетариите, да я обединява и ръководи през време на борба. Ясно е също и това, че партията, която си е поставила за цел да ръководи *борещия* се пролетариат, трябва да представлява не случайно сборище от отделни лица, а сплотена централизирана *организация*, за да бъде възможно насочването на нейната работа по единен план.

Такава е накратко общата физиономия на нашата партия.

Да запомним всичко това и да преминем към нашия главен въпрос: кого можем да наречем член на партията? Първият пункт от партийния устав, по повод на който е написана тази статия, засяга именно този въпрос.

И така, да разгледаме този въпрос.

* За другите партии в Русия ние не споменаваме нищо, тъй като за изясняване на разглежданите от нас въпроси няма никаква необходимост да говорим за тях.

Кого значи можем да наречем член на Руската социалдемократическа работническа партия, т. е. какви са задълженията на партийния член?

Нашата партия е социалдемократическа. Това означава, че тя има своя собствена програма (близки и крайни цели на движението) своя собствена тактика (начини на борба) и свой собствен организационен принцип (форми на обединение). *Единството* на програмните, тактическите и организационните възгледи е почвата, върху която се изгражда нашата партия. Само *единството* на тези възгледи може да обедини членовете на партията в *една* централизирана партия. Разруши ли се единството на възгледите — разрушава се и партията. Следователно член на партията може да бъде наречен само онзи, който изцяло приема партийната програма, тактиката и организационния принцип на партията. Само онзи, който достатъчно е изучил и изцяло е възприел програмните, тактическите и организационните възгледи на нашата партия, може да бъде в редовете на нашата партия и заедно с това — в редовете на ръководителите на армията на пролетариите.

Но достатъчно ли е за партийния член само *приемането* на партийната програма. тактика и организационни възгледи? Може ли такъв човек да бъде наречен истински ръководител на армията на пролетариите? Разбира се, не! Първо, на всички е известно, че по света съществуват немалко бърборковци, които с удоволствие ще „приемат“ партийната програма, тактика и организационни възгледи, но които, освен за бърборене, за нищо друго не са способни. Би било осквернение на светая светих на партията, ако такъв бърборко бъде наречен член на партията (т. е. ръководител на армията на пролетариите)! Пък освен това нашата партия не е философска школа или религиозна секта. Нима нашата партия не е партия на *борбата?* И ако това е така, нима не е ясно от само себе си, че нашата партия не може да се задоволи само с платоническо *приемане* на нейната програма, тактика и организационни възгледи, че тя несъмнено ще поиска от своите членове *осъществяване* на приетите възгледи? Значи, който иска да бъде член на нашата партия, той не може

да се задоволява с приемането на програмните, тактическите и организационните възгледи на нашата партия, а трябва да се заеме с осъществяването на тези възгледи, с тяхното провеждане в живота.

Но какво означава за партийния член осъществяването на партийните възгледи? Кога може той да осъществи тези възгледи? Само тогава, когато той се бори, когато заедно с цялата партия той върви пред армията на пролетариата. Възможна ли е борба поотделно, разпокъсано? Разбира се, не! Напротив, хората най-напред се обединяват, най-напред се организират и едва след това отиват в бой. Без това всяка борба е безплодна. Ясно е, че и членовете на партията ще могат да се борят и следователно да осъществяват партийните възгледи само когато се обединят в сплотена *организация*. Ясно е също така, че в колкото по-сплотена организация се обединят членовете на партията, толкова по-добре те ще се борят и следователно толкова по-пълно ще осъществят програмата, тактиката и организационните възгледи на партията. Не напразно се казва, че нашата партия е *организация* на ръководители, а не сборище от отделни лица. А щом нашата партия е *организация* на ръководители, ясно е, че член на тази партия, на тази организация може да бъде смятан само онзи, който работи в тази организация и който, следователно, смята за свое задължение да слее своите желания с желанията на партията и да действува заедно с партията.

Значи, за членуване в партията е необходимо осъществяване на програмата, тактиката и организационните възгледи на партията; за осъществяване партийните възгледи е необходима борба за тези възгледи; за борбата за тези възгледи е необходима работа в партийната организация и работа заедно с партията. Ясно е, че за членуване в партията е необходимо да се влезе в една от партийните организации*. Само тогава, когато влезем

* Както всеки сложен организъм се състои от неизброимо количество най-прости организми, така и нашата партия, като сложна и обща организация, се състои от множество районни, местни организации, които се наричат партийни организации, ако са утвърдени от партийния конгрес или от Централния комитет. Както виждате,

в една от партийните организации и по този начин слеем нашите лични интереси с интересите на партията — само тогава ще можем да станем партийни членове и същевременно истински ръководители на пролетарската армия.

Ако нашата партия не е сборище на отделни бърборковци, а е *организация* на ръководители, която чрез Централния комитет води достойно армията на пролетариите напред, тогава всичко казано по-горе е ясно от само себе си.

Необходимо е да се отбележи още и следното.

До днес нашата партия приличаше на гостоприемно патриархално семейство, което е готово да приеме всички съчувствуващи. Но след като нашата партия се превърна в централизирана *организация*, тя отхвърли от себе си патриархалния облик и напълно заприлича на *крепост*, чиито врати са отворени само за достойните. А за нас това има голямо значение. Докато самодържавието се стреми да поквари класовото самосъзнание на пролетариата с „трейдюнионизъм", национализъм, клерикализъм и т. н., докато от друга страна либералната интелигенция упорито се стреми да убие политическата самостоятелност на пролетариата и да постигне опека над него — през това време ние трябва да бъдем крайно бдителни и не трябва да забравяме, че нашата партия е *крепост*, чиито врати се отварят само за проверените.

Ние изяснихме две от необходимите условия (приемането на програмата и работата в партийната организация) за членуване в партията. Ако към това прибавим и едно трето условие, което задължава партийния член да оказва материална помощ на партията, тогава ще имаме налице всички условия, които дават право за носене на званието партиен член.

Значи, член на Руската социалдемократическа работническа партия може да бъде наречен онзи, който приема програмата на тази партия, оказва материална помощ на

партийна организация се наричат не само комитетите. За насочване работата на тези организации по един план съществува Централен комитет, посредством който тези местни партийни организации образуват една голяма централизирана организация.

партията и *взема участие в една от партийните организации.*

Такава е формулировката на първия пункт от партийния устав, дадена от др. Ленин *.

Тази формулировка, както виждате, изцяло произтича от възгледа, според който нашата партия е централизирана *организация*, а не *сборище* от отделни лица. В това е най-голямото достойнство на тази формулировка.

Но ето намериха се някои другари, които бракуват Лениновата формулировка като „тясна" и „неудобна" и предлагат своя формулировка, която, трябва да се предполага, не ще е нито „тясна", нито „неудобна". Ние говорим за формулировката на Мартов **, към чието разглеждане ще пристъпим веднага.

Според формулировката на Мартов — „член на РСДРП се смята всеки, който приема нейната програма, подпомага партията с материални средства и ѝ оказва редовно лично съдействие под ръководството на една от нейните организации". Както виждате, в тази формулировка е изпуснато третото необходимо условие за членуване в партията, според което партийните членове са длъжни да *участвуват* в една от партийните *организации.* Излиза, че Мартов е намерил за излишно това определено и необходимо условие, като вместо него внася в своята формулировка мъглявото и съмнително „лично съдействие под ръководството на една от партийните организации". Излиза, че човек може да бъде член на партията, без да влиза в някоя партийна организация (виж ти „партия" !) и без да се смята задължен да се подчинява на волята на партията (виж ти „партийна дисциплина" !)! Е добре, а как може партията да ръководи „редовно" тези лица, които не влизат в нито една партийна организация и които, следователно, не се смятат безусловно задължени да се подчиняват на партийната дисциплина?

Ето въпроса, в който се разбива формулировката на първия пункт от партийния устав, дадена от Мартов,

* Ленин е виден теоретик и практик на революционната социалдемокрация.

** Мартов е един от редакторите на „Искра".

и който получава майсторско разрешение във формулировката на Ленин, доколкото тя определено счита *участието в една от партийните организации* като трето и необходимо условие за членуване в партията.

Не ни остава друго, освен да изхвърлим от формулировката на Мартов неговото мъгляво и лишено от смисъл „лично съдействие под ръководството на една от партийните организации". А без това условие във формулировката на Мартов остават само две условия (приемането на програмата и материалната помощ), които сами по себе си нямат никаква цена, тъй като всеки бърборко може да „приеме" партийната програма и да окаже на партията материална помощ, което съвсем не му дава право да бъде член на партията.

Ето ви „удобната" формулировка!

Ние казваме, че истинските партийни членове не бива в никой случай да се задоволяват само с приемането на партийната програма, че те непременно трябва да се стараят да осъществят приетата програма. Мартов отговаря: крайно строго постъпвате, тъй като за партийния член не е чак толкова необходимо осъществяването на приетата програма, ако той не се отказва от даване на материална помощ и други такива. Мартов като че ли съжалява някои бърборковци — „социалдемократи" и не иска да им затвори вратите на партията.

Ние казваме освен това, че тъй като за осъществяване програмата е необходима борба, а за борбата — обединение, поради това бъдещият партиен член е задължен да влезе в една от организациите, да слее своите желания с желанията на партията и заедно с партията да ръководи бойната армия на пролетариите, т. е. да се организира в стройните отреди на централизираната партия. Мартов отговаря: не е чак толкова необходимо за партийните членове да се организират в стройни отреди и да се обединяват в организации — може да се мине и с борба поотделно.

Тогава какво представлява нашата партия? — питаме ние. Случайно сборище на отделни лица или сплотена организация на ръководители? И ако тя е организация на ръководители, може ли за член на тази организация

да се смята онзи, който не влиза в нея и който, следователно, не смята за свое необходимо задължение да се подчини на нейната дисциплина? Мартов отговаря, че партията не е организация, или по-право — партията е *неорганизирана* организация (ето ви „централизъм“!)!

Както се вижда, според Мартов нашата партия е не централизирана организация, а сборище от местни организации и „социалдемократически“ личности, които са приели нашата партийна програма и т. н. Но ако нашата партия не е централизирана организация, тя не ще представлява крепост, чиито врати могат да се отварят само за проверените. И действително, за Мартов, както се вижда от неговата формулировка, партията не е крепост, а банкет, на който има свободен достъп за всеки съчувственик. Малко знания, също толкова съчувствие, малко материална помощ и работата е вързана в кърпа: вие имате пълно право да се числите за член на партията. Не слушайте — окуражава Мартов изплашените „партийни членове“, — не слушайте някои хора, според които партийният член е длъжен да влезе в една от партийните организации и по този начин да подчини своите желания на желанията на партията. Първо, трудно е човек да приеме такива условия, защото шега ли е да подчиниш своите желания на желанията на партията! А второ, аз вече отбелязах в своето разяснение, че мнението на тези някои хора е погрешно. И така, молим, господа, заповядайте . . . на банкет!

Мартов като че ли съжалява някои професори и гимназисти, които не се решават да подчинят своите желания на желанията на партията, и по този начин прави пробив в крепостта на нашата партия, през който тези уважаеми господа могат да се вмъкнат в нея по контрабанден начин. Той отваря вратите за опортюнизма и то в такова време, когато върху класовото самосъзнание на пролетариата напират хиляди врагове!

Но това не е всичко. Работата е там, че поради съмнителната формулировка на Мартов възможност за опортюнизъм в нашата партия възниква и от друга страна.

Във формулировката на Мартов, както знаем, става дума само за приемане програмата, а за тактиката и организацията — нито дума, докато за единството на партията единството на организационните и тактически възгледи е необходимо в също такава степен, както и единството на програмните възгледи. Ще ни бъде възразено, че за това не се говори и във формулировката на др. Ленин. Правилно! Обаче във формулировката на др. Ленин не е и необходимо да се говори за това! Нима не е ясно от само себе си, че онзи, който работи в една от партийните организации и следователно се бори заедно с партията и се подчинява на партийната дисциплина, не може да следва каквато и да е друга тактика и други организационни принципи, освен тактиката на партията и организационните принципи на партията. Но какво ще кажете вие за онзи „партиен член", който е приел партийната програма, но не влиза в нито една партийна организация? Каква е гаранцията, че тактиката и организационните възгледи на този „член" ще бъдат партийни, а не други! Ето кое не може да ни обясни формулировката на Мартов! И като резултат от формулировката на Мартов ние получаваме странна „партия", чиито „членове" имат еднаква програма (това е още въпрос!), а различни тактически и организационни възгледи. Идеално разнообразие! С какво в такъв случай нашата партия не ще прилича на банкет?

За едно само трябва да попитаме: къде да изхвърлим идейния и практически централизъм, който беше ни завещан от втория партиен конгрес и на който коренно противоречи формулировката на Мартов? Без съмнение, ако работата дойде до избор, по-правилно би било да бъде изхвърлена формулировката на Мартов.

Ето каква нелепа формулировка ни поднася Мартов в противовес на формулировката на др. Ленин!

Ние смятаме за резултат на недомислие решението на втория партиен конгрес, който (конгрес) прие формулировката на Мартов, и изказваме надежда, че третият партиен конгрес несъмнено ще изправи грешката на втория и ще приеме формулировката на др. Ленин.

Нека повторим накратко казаното. Върху арената на борбата излезе армията на пролетариите. Ако всяка армия се нуждае от свой преден отред, то и тази армия трябва да има нужда от подобен отред. Оттук и появата на групата на пролетарските ръководители — Руската социалдемократическа работническа партия. Като преден отред на една определена армия тази партия, първо, трябва да бъде въоръжена със своя собствена програма, тактика и организационен принцип и, второ, трябва да представлява сплотена организация. Ако попитаме: кого трябва да наречем член на Руската социалдемократическа работническа партия, тази партия може да даде само един отговор: онзи, който приема партийната програма, подпомага материално партията и работи в една от партийните организации.

Тази именно очевидна истина е изразил др. Ленин в своята забележителна формулировка.

Вестник „Пролетариатис Брдзола"
(„Пролетарска борба") бр. 8,
1 януари 1905 г.
Статията е без подпис
Оригиналът е на грузински

КАВКАЗКИ РАБОТНИЦИ, ВРЕМЕ Е ДА ОТМЪСТИМ!

Редеят царските батальони, загива царската флота, позорно се предаде, най-после, Порт-Артур, и с това още веднаж лъсна старческата немощ на царското самодържавие...

Лошото хранене и липсата на каквито и да е санитарни мерки предизвикват сред войниците заразни болести. Тези непоносими условия се влошават още повече поради липса на що-годе сносни жилища и екипировка. Отслабналите и измъчени войници мрат като мухи. И то след като десетки хиляди вече са загинали от куршуми!... А всичко това предизвиква сред войниците брожение, недоволство. Войниците се пробуждат от летаргията, те почват да се чувствуват хора, те вече не се подчиняват сляпо на заповедите на своите началници и често пъти със свиркане и закани посрещат парвенютата-офицери.

Ето какво ни пише един офицер от Далечния изток:

„Сглупих! По настояване на своя началник неотдавна държах пред войниците реч. Едва бях започнал да говоря за необходимостта да бранят царя и отечеството, и се разнесоха подсвирквания, ругатни, закани... Аз бях принуден да се махна някъде по-далеч от разярената тълпа..."

Така стои работата в Далечния изток!

Прибавете към това вълненията на запасните в Русия, техните революционни демонстрации в Одеса, Екатеринослав, Курск, Пенза и други градове, протестите на новобранците в Гурия, Имеретия, Карталиния, южна

и северна Русия, обърнете внимание, че нито затворът, нито куршумът спират протестиращите (неотдавна в Пенза бяха разстреляни заради демонстрация няколцина запасни), и вие лесно ще разберете какво мисли руският войник...

Царското самодържавие губи главната опора — своето „надеждно войнство"!

От друга страна непрекъснато се изпразва царската хазна. Пораженията следват едно подир друго. Царското правителство постепенно губи доверие в очите на чуждестранните държави. То едва набавя необходимите му пари и не е далече времето, когато ще се лиши от всякакъв кредит! „Кой ще ни плати, когато тебе те съборят — а твоето падане без съмнение не е далеч", ето с какъв отговор изпращат загубилото всяко доверие царско правителство! А народът, ограбеният, гладният народ, какво може да даде на царското правителство, когато сам той няма с какво да се храни?!

И така, царското самодържавие губи и втората си главна опора — богатата хазна с подхранващия я кредит!

Заедно с това ден след ден се разраства индустриалната криза, затварят се фабрики и заводи, милиони работници искат хляб и работа. Гладът обхваща с нова сила измъчената селска беднота. Все по-високо и по-високо се надигат вълните на народното възмущение, все по-силно се удрят те в царския трон, из основи се клатушка изнемощялото царско самодържавие...

Обсаденото царско самодържавие хвърля като змия своята стара кожа и докато недоволна Русия се готви за решителен щурм, то оставя (уж оставя!) своя *камшик* и надянало овча кожа, провъзгласява *политиката на примирение!*

Чувате ли, другари! То ни моли да забравим плющенето на камшиците и свистенето на куршумите, стотиците убити другари-герои, техните славни сенки, които витаят над нас и ни шепнат: „отмъстете!"

Самодържавието безсрамно протяга към нас окървавените си ръце и ни съветва да се примирим! То е публикувало някакъв „височайши указ"[23], в който ни обещава някаква „свобода"... Стари разбойници! Те мис-

лят да нахранят с думи милионите гладуващи пролетарии в Русия! Те се надяват да задоволят с думи опросялото и измъчено многомилионно селячество! Те искат с обещания да заглушат плача на осиротелите семейства — жертви на войната! Жалки нищожества! Те потъват и се хващат за сламка!..

Да, другари, из основи се клатушка тронът на царското правителство! Правителството, което пилее ограбените от нас данъци за заплати на нашите палачи — министри, губернатори, околийски началници и директори на затвори, пристави, *жандарми и шпиони*; което заставя взетите между нас войници — наши братя и синове — да проливат нашата кръв; което всячески поддържа помешчиците и собствениците на предприятия в тяхната всекидневна борба срещу нас; което е оковало и ръцете, и краката ни и ни е довело до положението на безправни роби; което зверски потъпка и се подигра с нашето човешко достойнство — най-светото нещо за нас, — именно това правителство сега се клатушка и губи почва под краката си!

Време е да отмъстим! Време е да отмъстим за славните другари, зверски убити от царските башибозуци в Ярославл, Домбров, Рига, Петербург, Москва, Батум, Тифлис, Златоуст, Тихорецкая, Михайлово, Кишинев, Гомел, Якутск, Гурия, Баку и други места! Време е да поискаме от него сметка за ония съвсем невинни нещастници, които с десетки хиляди загинаха по полята на Далечния изток! Време е да пресушим сълзите на техните жени и деца! Време е да поискаме от него отговор за страданията и униженията, за позорящите хората вериги, с които то много отдавна ни е обковало! Време е да сложим край на царското правителство и да си разчистим пътя към социалистически строй! Време е да *разрушим* царското правителство!

И ние *ще го разрушим*.

Напразно се стараят господа либералите да спасят провалящия се царски трон! Напразно протягат на царя ръка за помощ! Те се стараят да измолят от него милостиня и да го склонят в полза на своята „проектоконституция“ [24], та като си пробият с дребни *реформи* път

към политическо господство, да превърнат царя в свое оръжие, да заменят самодържавието на царя със самодържавието на буржоазията и после систематически да подтискат пролетариата и селячеството! Но напразно! Късно е вече, господа либерали! Огледайте се наоколо какво ви даде царското правителство, прегледайте неговия „височайши указ": малка „свобода" на „земските и градските учреждения", малка „гаранция" против „ограничаване правата на частните лица", малка „свобода" на „печатното слово" и голямо внушение за „непременното запазване непоклатимостта на основните закони в империята", за „вземане действителни мерки за запазване пълната сила на закона, най-важната опора на престола в автократичната държава"!... И какво излезе? Още не успели да проумеят смешната „заповед" на смешния цар и ето че заваляха като град „предупрежденията" към вестниците, започнаха нападения от страна на жандармите и полицията, забраниха даже мирните банкети! Самото царско правителство се погрижи да докаже, че в своите нищожни обещания то не ще отиде по-далече от жалките думи.

От друга страна възмутените народни маси се готвят за *революция,* а не за примирение с царя. Те упорито се придържат към пословицата: „Само гробът изправя гърбавия." Да, господа, напразни са вашите усилия! Руската революция е неизбежна! Тя е неизбежна също тъй, както е неизбежно изгряването на слънцето! Можете ли да спрете изгряващото слънце? *Главната сила на тази революция е градският и селският пролетариат, нейният пък знаменосец е Социалдемократическата работническа партия,* а не сте вие, господа либерали! Защо забравяте тази очевидна „дреболия"?

Надига се вече бурята, предвестница на зората. Тия дни кавказкият пролетариат от Баку до Батум единодушно изрази своето презрение към царското самодържавие. Няма съмнение, че този славен опит на кавказките пролетарии не ще мине напразно за пролетариите и от другите краища на Русия. Прегледайте освен това безбройните резолюции на работниците, изразяващи дълбоко презрение към царското правителство, вслушайте

се в глухия, но силен ропот в селата — и вие ще се убедите, че Русия прилича на заредена пушка с вдигнат ударник, която може да загърми от най-малкото сътресение. Да, другари, не е далеч времето, когато руската революция ще надуе платната и „ще изтрие от лицето на земята“ гнусния трон на презрения цар!

Нашето кръвно задължение е да бъдем готови за този момент. И така, нека се готвим, другари! Да сеем здраво семе сред широките маси на пролетариата. Да си подадем взаимно ръце и *да се сплотим около партийните комитети!* Ние не трябва да забравяме нито за минута, че *само партийните комитети могат да ни ръководят достойно, че само те* ще ни осветлят пътя към „обетованата земя“, наречена социалистически свят! Партията, която ни отвори очите и ни посочи враговете, която ни организира в страшна армия и ни поведе на борба против враговете, която не ни е напускала в радост и скръб и е вървяла винаги пред нас — това е Руската социалдемократическа работническа партия! Тя и *само тя* ще ни ръководи и занапред.

Учредително събрание, избрано въз основа на всеобщо, равно, пряко и тайно гласуване — ето за какво трябва да се борим сега!

Само такова събрание ще ни даде *демократическа република,* която ни е крайно необходима в борбата за социализъм.

И така, напред, другари! Когато царското самодържавие се клатушка, наш дълг е да се готвим за решителния натиск! Време е да отмъстим!

Долу царското самодържавие!

Да живее всенародното Учредително събрание!

Да живее демократическата република!

Да живее Руската социалдемократическа работническа партия!

Януари 1905 г.

Печата се според текста на прокламацията, напечатана на 8 януари 1905 г. в нелегалната (Авлабарска) печатница на Кавказкия съюз на РСДРП

Подпис: Съюзен комитет

ДА ЖИВЕЕ МЕЖДУНАРОДНОТО БРАТСТВО!

Граждани! Разраства се движението на революционния пролетариат — и се рушат националните прегради! Пролетариите от националностите в Русия се обединяват в една международна армия, отделните ручеи на пролетарското движение се сливат в един общ революционен поток. Все по-високо и по-високо се надигат вълните на този поток, все по-силно и по-силно се удрят те в царския трон — и клатушка се обезсиленото царско правителство. Ни затвор, ни каторга, ни бесилка — нищо не спира пролетарското движение: то все повече се разраства!

И ето, царското правителство, за да закрепи своя трон, измисля „ново" средство. То сее вражда между националностите в Русия, насъсква ги една срещу друга, мъчи се да разбие общото движение на пролетариата на малки движения и да ги насочи *едно против друго*, устройва погроми над евреите, арменците и т. н. И всичко това то прави, за да може чрез братоубийствена война да раздели една от друга националностите в Русия, и като ги обезсили, да ги победи без труд всяка поотделно!

Разделяй и владей — такава е политиката на царското правителство. Така действува то в градовете на Русия (спомнете си погромите в Гомел, Кишинев и други градове), същото се повтаря и в Кавказ. Колко подло е то! С кръвта и труповете на гражданите се мъчи да закрепи своя презрян трон! Стоновете на умиращите в Баку арменци и татари; сълзите на жените, майките и

децата; кръвта, невинната кръв на честните, но несъзнателни граждани; наплашените лица на бягащите, спасяващите се от смърт беззащитни хора; разрушените къщи, разграбените магазини и страшното, нестихващо свистене на куршумите — ето с какво укрепва своя трон царят — убиецът на честните граждани.

Да, граждани! Именно те, агентите на царското правителство, насъскаха несъзнателните измежду татарите срещу мирните арменци. Именно те, лакеите на царското правителство, им раздадоха оръжие и патрони, преобякоха в татарска униформа полицаи и казаци и ги изпратиха срещу арменците! Два месеца те — слугите на царя — подготвяха тази братоубийствена война, и ето най-после постигнаха своята варварска цел. Проклятие и смърт на царското правителство!

Сега тези жалки раби на жалкия цар се мъчат да подпалят и у нас, в Тифлис, братоубийствена война! Те искат вашата кръв, те искат да ви разделят и да властвуват над вас! Но бъдете бдителни! Вие, арменци, татари, грузинци, руси! Подайте си ръка, сплотявайте се по-тясно и на опитите на правителството да ви раздели единодушно отговорете: Долу царското правителство! Да живее братството между народите!

Подайте си ръка и сплотявайте се, обединени около пролетариата — истинския гробар на царското правителство, което единствено е виновно за убийствата в Баку.

Нека вашият възглас бъде:

Долу националната вражда!
Долу царското правителство!
Да живее братството между народите!
Да живее демократическата република!

13 февруари 1905 г.

Печата се по текста на прокламацията, отпечатана в печатницата на Тифлиския комитет на РСДРП

Подпис: Тифлиски комитет

КЪМ ГРАЖДАНИТЕ.
ДА ЖИВЕЕ ЧЕРВЕНОТО ЗНАМЕ!

Големи надежди и голямо разочарование! Вместо национална вражда — взаимна любов и доверие! Вместо братоубийствен погром — грандиозна демонстрация против царизма, виновника за погромите! Рухнаха надеждите на царското правителство: то не успя да насъска една срещу друга националностите в Тифлис!...

Отдавна царското правителство прави усилия да насъска едни срещу други пролетариите, отдавна прави усилия да раздроби на части общото движение на пролетариата. Затова именно то устрои погромите в Гомел, Кишинев и други места. Със същата цел то предизвика в Баку братоубийствена война. И ето най-после погледът на царското правителство се спря върху Тифлис. Тук, в центъра на Кавказ, то възнамери да разиграе кървава трагедия и след това да я пренесе в провинцията! Шега ли е: да насъскаш едни срещу други националностите в Кавказ и да удавиш в собствената му кръв кавказкия пролетариат. Царското правителство потриваше ръце от радост. То дори разпространи прокламации с призив: бийте арменците! И се надяваше на успех. Но изведнаж на 13 февруари многохилядна тълпа от арменци, грузинци, татари и руси, като че ли на пук на царското правителство, се събират в двора на Ванкската катедрала и се заклеват да се подкрепят взаимно „в борбата срещу дявола, който сее вражда между нас". Единодушието е пълно. Произнасят се речи с апел „да се обединим". Масата ръкопляска на ораторите. Разпространяват се наши прокламации (3000 броя). Масата про-

сто ги разграбва. Настроението на масата се повдига. Напук на правителството тя решава да се събере на другия ден в двора на същата катедрала, та още веднаж „да се закълне във взаимна обич".

14 февруари. Целият двор на катедралата и близките улици са изпълнени с народ. Нашите прокламации се разпространяват и се четат съвсем открито. Масата се разделя на групи и обсъжда съдържанието на прокламациите. Държат се речи. Настроението на масата се повдига. Тя решава да мине демонстративно покрай Сионската катедрала и джамията, „да се закълне във взаимна обич", да се спре на персийските гробища, да се закълне още веднаж и да се разотиде. Масата провежда на дело своето решение. По пътя около джамията и на персийските гробища се държат речи, пръскат се наши прокламации (този ден са разпространени 12,000 прокламации). Настроението на масата се повишава все повече и повече. Избликва натрупалата се революционна енергия. Масата решава да мине демонстративно по Дворцовата улица и по Головинския проспект и чак след това да се разотиде. Нашият комитет използува този момент и незабавно организирва малко ръководно ядро. Това ядро начело с най-будните работници заема централно място — и пред самия дворец високо се издига импровизирано червено знаме. Знаменосецът, вдигнат на ръце от демонстрантите, произнася ярко политическа реч, в която той преди всичко моли другарите да не се смущават от това, че върху знамето няма социалдемократически лозунг. „Нищо, нищо — отговарят демонстрантите, — той е в сърцата ни!" По-нататък той разяснява значението на червеното знаме, критикува предишните оратори от социалдемократическо гледище, разоблачава половинчатостта на техните речи, посочва необходимостта от унищожаването на царизма и капитализма и зове демонстрантите към борба под червеното знаме на социалдемокрацията. „Да живее червеното знаме!" — отговаря масата. Демонстрантите се придвижват напред към Ванкската катедрала. По пътя се спират на три пъти, за да изслушат знаменосеца. Последният пак зове демонстрантите към борба срещу царизма и иска от тях да се закълнат, че също така едино-

душно ще се вдигнат и на въстание, както сега на демонстрация. „Заклеваме се!“ — отговаря масата. След това демонстрантите идват до Ванкската катедрала и след едно незначително сблъскване с казаците се разотиват.

Такава беше „демонстрацията на 8,000 тифлиски граждани“.

Така отговориха тифлиските граждани на фарисейската политика на царското правителство. Така те отмъстиха на подлото правителство за кръвта на бакинските граждани. Слава и чест на тифлиските граждани!

Пред многохилядната тълпа от тифлиски граждани, събрали се под червеното знаме и няколко пъти произнесли смъртна присъда над царското правителство, подлите лакеи на подлото правителство трябваше да отстъпят. Те се отказаха от погром.

Но означава ли това, граждани, че царското правителство занапред се отказва да устройва погроми? Съвсем не! Докато е живо и колкото повече губи почва, толкова по-често то ще прибягва до погроми. Единственото средство да се изкоренят *погромите* е унищожаването на царското самодържавие.

Вие цените своя живот и живота на своите близки? Вие обичате своите приятели и роднини и не искате погроми? Тогава знайте, граждани, че само с унищожаването на царизма ще бъдат премахнати погромите и свързаните с тях кръвопролития!

Събаряне на царското самодържавие — ето какво трябва преди всичко да се стремите да постигнете!

Вие искате унищожаване на *всяка* национална вражда? Вие се стремите към постигане на пълна солидарност между народите? Тогава знайте, граждани, че само с премахването на неравенството, само с унищожаването на капитализма ще бъде премахната и всяка национална вражда!

Тържеството на социализма — ето в края на краищата към какво трябва да се стремите!

Но кой ще смете от лицето на земята гнусните порядки на царизма, кой ще ви избави от погромите? — Пролетариатът, ръководен от социалдемокрацията.

А кой ще разруши капиталистическия ред, кой ще въдвори на земята международна солидарност? — Същият този пролетариат, ръководен от същата тази социалдемокрация.

Пролетариатът и само пролетариатът — ето кой ще ви извоюва свобода и мир.

Така че, сплотявайте се около пролетариата и заставайте под знамето на социалдемокрацията!

Под червеното знаме, граждани!

Долу царското самодържавие!
Да живее демократическата република!
Долу капитализмът!
Да живее социализмът!
Да живее червеното знаме!

15 февруари 1905 г.

Печата се по текста на прокламацията, отпечатана в печатницата на Тифлиския комитет на РСДРП

Подпис.: Тифлиски комитет

НАКРАТКО ЗА ПАРТИЙНИТЕ РАЗНОГЛАСИЯ[25]

„Социалдемокрацията е съединение на работническото движение със социализма."

Карл Кауцки

Извънредно нахални са нашите „меншевики"! Думата ми е за тифлиските „меншевики". Чули те, че в партията има разногласия, и започнаха да повтарят едно и също: щеш-не щеш, ние всякога и навсякъде ще говорим за разногласия, щеш-не щеш, ние надясно и наляво ще ругаем „болшевиките"! И ето ги, ругаят с всички сили, като бесни. По всички кръстопътища, между свои или чужди, с една дума, където им падне крещят все едно и също: пазете се от „мнозинството"*, те са чужди, неверни! Като не се задоволиха с „обикновеното" поприще, те пренесоха „работата" в легалната литература и с това за лишен път показаха на света своята... нахалност.

В какво се е провинило „мнозинството"? Защо толкова се „сърди" нашето „малцинство"?**

Нека се обърнем към историята.

За пръв път „мнозинството" и „малцинството" възникнаха на втория партиен конгрес (1903 г.). Това беше конгресът, на който нашите разпръснати сили трябваше да се обединят в единна, мощна партия. Големи надежди възлагахме ние, партийните работници, на този конгрес. Ех, най-после! — възклицавахме ние радостно — ще до-

---

* На руски большинство, оттук — большевики, на бълг. болшевики. — Ред.

**На руски меньшинство, оттук — меньшевики, на бълг. меншевики. — Ред.

чакаме и ние обединяването в единна партия, ще получим и ние възможност да действуваме по единен план!... Разбира се, ние действувахме и преди това, но нашите действия бяха разпокъсани и неорганизирани. Разбира се, ние и преди това се опитвахме да се обединим и именно затова свикахме първия партиен конгрес (1898 г.), дори като че ли се и „обединихме", обаче това единство съществуваше само на думи: партията все още си оставаше раздробена на отделни групи, силите все още бяха разпокъсани и се нуждаеха от обединяване. И ето, вторият партиен конгрес трябваше да събере разпокъсаните сили и да ги сплоти в едно цяло. Ние трябваше да създадем единна партия.

Но на практика излезе, че нашите надежди са били до известна степен преждевременни. Конгресът не можа да ни даде единна и неделима партия, той само положи основите на такава партия. Затова пък конгресът ясно ни показа, че в партията съществуват две направления: направлението на „Искра" (става дума за старата „Искра")[26] и направлението на нейните противници. Съответно на това конгресът се раздели на две части: на „мнозинство" и „малцинство". Първите се присъединиха към направлението на „Искра" и се сплотиха около нея; вторите пък, като противници на „Искра", заеха противоположна позиция.

По този начин „Искра" се превърна в знаме на партийното „мнозинство", а позицията на „Искра" стана позиция на „мнозинството".

По какъв път вървеше „Искра", какво защищаваше тя?

За да бъде разбрано това, необходимо е да се знае при какви условия се появи тя на историческата сцена.

„Искра" започна да излиза през м. декември 1900 г. Това беше времето, когато в руската индустрия започваше криза. Индустриалният разцвет, съпровождан от редица професионални стачки (1896—98 г.), постепенно се заменяше с криза. Кризата се изостряше от ден на ден и стана пречка за професионалните стачки. Въпреки това работническото движение си пробиваше път и вървеше напред: отделните ручейчета се сливаха в един

поток, движението придобиваше класов оттенък и постепенно тръгваше по пътя на политическата борба. Работническото движение растеше с поразителна бързина... Не се виждаше само предният отред, социалдемокрацията*, която би внесла в това движение социалистическо съзнание, би го съединила със социализма и по този начин би придала на борбата на пролетариата социалдемократически характер.

А какво правеха тогавашните „социалдемократи" (наричаха ги „икономисти")? Те кадяха тамян на стихийното движение и безгрижно повтаряха: социалистическото съзнание не е чак толкова необходимо за работническото движение, то и без него успешно ще постигне своята цел, същината на работата е в самото движение. Движението е всичко, а съзнанието е дреболия. *Движение без социализъм* — ето към какво се стремяха те.

В какво се състои в такъв случай назначението на руската социалдемокрация? Тя трябва да бъде послушно оръдие на стихийното движение — твърдяха те. Не е наша работа да внасяме социалистическо съзнание в работническото движение, не е наша работа да възглавяваме това движение — туй би било едно безплодно насилие, нашият дълг е само да се прислушваме в движението и точно да отбелязваме онова, което става в обществения живот — ние трябва да се влачим в опашката на стихийното движение**. С една дума *социалдемокра-*

---

* Социалдемокрацията е предният отред на пролетариата. В този отред влиза всеки борец-социалдемократ, бил той работник или интелигент.

** У нашия „Социалдемократ"[27] се е разпалила страстта към „критика" (виж бр. 1. „Мнозинството или малцинството?"), но аз трябва да отбележа, че той неправилно характеризира „икономистите" и „рабочеделците" (тѐ малко се различават едни от други). Работата не е там, че те „пренебрегваха политическите въпроси", а в това, че те се влачеха в опашката на движението и повтаряха онова, което движението им подсказваше. Беше време, когато имаше само стачки. Тогава те проповядваха икономическата борба. Настана времето на демонстрациите (1901 г.), проля се кръв, лъхна разочарование и работниците прибягнаха до терор, смятайки, че това ще ги спаси от тираните. Тогава и „икономистите-рабочеделци" се присъединиха към общия хор и с голяма важност за-

цията биваше представяна за *излишен товар* на движението.

Който не признава социалдемокрацията, той не е длъжен да признава и социалдемократическата партия. Именно затова „икономистите" повтаряха толкова настойчиво, че съществуването на политическа партия на пролетариата в Русия е невъзможно. Нека либералите се занимават с политическа борба, на тях това повече им прилича — казваха те. А какво трябва да правим ние, социалдемократите? Ние трябва, както по-рано, да съществуваме във вид на отделни кръжоци и да действуваме изолирано, всеки в своето кътче.

Не партия, а кръжок! — казваха те.

По този начин, от една страна, работническото движение се разрастваше и се нуждаеше от преден ръководещ отред, от друга страна, „социалдемокрацията" в лицето на „икономистите", вместо да възглави движението, отричаше самата себе си и се влачеше в опашката на движението.

Трябваше да бъде изказана на всеуслишание мисълта, че стихийното работническо движение без социализъм е блуждаене в мрака, което, дори и да доведе някога до целта, то кой знае кога и с цената на какви мъчения, че социалистическото съзнание следователно има много голямо значение за работническото движение.

Трябваше също така да се каже, че носителката на това съзнание, социалдемокрацията, е длъжна да внедрява социалистическо съзнание в работническото движение, да бъде всякога начело на движението, а не да гледа стихийното работническо движение отстрани и да се влачи в опашката му.

Трябваше също така да бъде изказана мисълта, че пряка длъжност на социалдемокрацията в Русия е да събере отделните предни отреди на пролетариата, да ги

явиха: време е да се прибегне до терор, да се нападнат затворите, да се освободят другарите и т. н. (виж „Историческият поврат", „Рабочее дело" [28]). Както виждате, това съвсем не означава, че те са „пренебрегвали политическите въпроси". Авторът е заел своята „критика" от Мартинов, но би било по-полезно, ако се запознаеше с историята.

сплоти в единна партия и по този начин веднаж завинаги да сложи край на партийната разпокъсаност.

Към разработването на тези именно задачи пристъпи „Искра".

Ето какво се казва в нейната програмна статия (виж „Искра", бр. 1): „Социалдемокрацията е съединение на работническото движение със социализма" [29], т. е. движение без социализъм или социализъм, стоящ настрана от движението, е нежелателно явление, с което социалдемокрацията трябва да се бори. А тъй като „икономистите-рабочеделци" се прекланяха пред стихийното движение, тъй като те принижаваха значението на социализма, то „Искра" посочваше: „Откъснато от социалдемокрацията, работническото движение издребнява и неизбежно изпада в буржоазност." Съобразно с това дълг на социалдемокрацията е „да посочва на това движение неговата крайна цел, неговите политически задачи, да пази неговата политическа и идейна самостоятелност".

Какви задължения лежат върху социалдемокрацията в Русия? „Оттук произтича от само себе си задачата — продължава „Искра", — за чието осъществяване е призвана руската социалдемокрация: тя трябва да внедри социалистическите идеи и политическо самосъзнание в масата на пролетариата и да организира революционна партия, неразделно свързана със стихийното работническо движение" — т. е. тя трябва да стои винаги начело на движението и първото нейно задължение е да сплоти в единна партия социалдемократическите сили на работническото движение.

Така обосновава своята програма редакцията на „Искра" *.

Осъществяваше ли „Искра" тази забележителна програма?

На всички е известно как самоотвержено провеждаше тя в живота тези най-важни идеи. Това ясно ни доказва вторият партиен конгрес, който с мнозинство от 35 гласа призна „Искра" за централен орган на партията.

* Редакцията на „Искра" се състоеше тогава от 6 души: Плеханов, Акселрод, Засулич, Мартов, Старовер [30] и Ленин.

След всичко това не е ли смешно, когато някои набедени марксисти започват да ругаят старата „Искра"?

Ето какво пише за „Искра" меншевишкият „Социалдемократ":

„Тя („Искра") трябваше да разкритикува идеите на „икономизма", да отхвърли погрешните възгледи, да приеме правилните и да го насочи към нов път... *Но стана не така.* Борбата против „икономизма" предизвика друга крайност — подценяване икономическата борба, пренебрежително отношение към нея и признаване господствуващо значение на политическата борба. *Политика без икономия* (би трябвало да се каже: „без икономика") — ето новото направление" (виж „Социалдемократ", бр. 1, „Мнозинството или малцинството?").

Но къде именно, кога, в коя страна е станало всичко това, многоуважаеми „критико"? Какво правеха Плеханов, Акселрод, Засулич, Мартов, Старовер, защо те не насочиха „Искра" по пътя на „истината", нали те бяха мнозинство в редакцията? А и къде бяхте сам вие досега, високоуважаеми, защо вие не предупредихте втория партиен конгрес: тогава той не би признал „Искра" за централен орган.

Но да оставим „критика".

Работата е там, че „Искра" правилно подхвана „злободневните въпроси", тръгна именно по пътя, за който говорих по-горе, и самоотвержено провеждаше в живота своята програма.

Позицията на „Искра" беше още по-точно и убедително изразена от Ленин в неговата забележителна книга „Какво да се прави?"

Да се спрем на тази книга.

„Икономистите се прекланяха пред стихийното работническо движение, но кой не знае, че *стихийното* движение е движение без социализъм, то е „трейдюнионизъм"*, който не иска да види нищо извън пределите на капитализма. Кой не знае, че работническо движение без социализъм е тъпчене на едно място в рамките

* Ленин. „Что делать?", стр. 28. („Какво да се прави?". Избрани произведения, т. III, стр. 37, „Партиздат", 1946 год.)

на капитализма, блуждаене около частната собственост, което, дори и да доведе някога до социална революция, то кой знае кога и с цената на какви мъчения. Нима за работниците е безразлично дали ще стъпят на „обетованата земя“ в най-близко време, или след дълъг промеждутък от време, по лесен или по труден път? Ясно е, че всеки, който превъзнася *стихийното* движение и се прекланя пред него, той независимо от своята воля копае пропаст между социализма и работническото движение, подценява значението на социалистическата идеология, изпъжда я от живота и независимо от своята воля подчинява работниците на буржоазната идеология, тъй като той не разбира, че „социалдемокрацията е съединение на работническото движение със социализма“ *, че „*всяко* преклонение пред стихийността на работническото движение, *всяко* омаловажаване ролята на „съзнателния елемент“, ролята на социалдемокрацията *означава само по себе си — съвсем независимо от това дали омаловажаващият го желае или не — засилване влиянието на буржоазната идеология сред работниците*“ **.

Нека да дадем по-подробни разяснения. Понастоящем могат да съществуват само две идеологии: буржоазна и социалистическа. Разликата между тях се състои между другото и в това, че първата, т. е. буржоазната, идеология е много по-стара, по-разпространена и по-дълбоко вкоренена в живота отколкото втората, че с буржоазните възгледи човек се сблъсква всякъде и навред, в своя и в чужда среда, докато социалистическата идеология прави едва своите първи крачки и тепърва си пробива път. Не ще и дума, че ако говорим за разпространение на идеи, то буржоазната идеология, т. е. трейдюнионисткото съзнание, много по-лесно се разпространява и много по-широко обхваща *стихийното* работническо движение, отколкото социалистическата идеология, която прави едва първите си крачки. Това е толкова по-вярно, тъй като *стихийното* движение — движението без социализъм — и

* Каутский. „Эрфуртская программа“, изд. Центрального Комитета, стр. 94.

** Ленин. „Что делать?“, стр. 26. („Какво да се прави?“ Избрани произведения, т. III, стр. 35. „Партиздат“, 1946 год.).

без това „води именно към своето подчинение на буржоазната идеология“ *. А подчинение на буржоазната идеология означава изтласкване на социалистическата идеология, доколкото тези две идеологии взаимно се отричат.

Как? — ще ни попитат — нима работническата класа няма влечение към социализма? Да, тя има влечение към социализма. *Ако това не беше така, дейността на социалдемокрацията щеше да бъде безплодна.* Но вярно е също така, че на това влечение противостои и пречи друго едно влечение — влечението към буржоазната идеология.

Аз току-що казах, че нашият обществен живот е просмукан от буржоазни идеи и затова много по-лесно е да се разпространи буржоазната идеология, отколкото социалистическата. Не бива да се забравя, че в същото време буржоазните идеолози не дремят, те по своему си дават вид на социалисти и неуморно се опитват да подчинят работническата класа на буржоазната идеология. Ако при това и социалдемократите, подобно на „икономистите“, се зазяпват и ако тръгнат и те в опашката на стихийното движение (а работническото движение тогава именно е стихийно, когато социалдемокрацията се държи така), то от само себе си се разбира, че стихийното работническо движение ще тръгне също по този утъпкан път и ще се подчини на буржоазната идеология, разбира се до момента, до който дългите лутания и мъчения не го заставят да скъса връзката с буржоазната идеология и да се устреми към социална революция.

Това именно се нарича влечение към буржоазната идеология.

Ето какво казва Ленин:

„Работническата класа стихийно се стреми към социализма, но при все това най-разпространената (и постоянно възкресявана в най-разнообразни форми) буржоазна идеология стихийно и най-много от всичко друго се натрапва на работника.“ ** Именно затова *стихийното*

* Ленин. „Что делать?“, стр. 28. („Какво да се прави?“. Избрани произведения т. III. стр. 37, „Партиздат“, 1946 год.

** Пак там, стр. 29 (на бълг. стр. 37).

работническо движение, докато е *стихийно*, докато не се е съединило със социалистическото съзнание, се подчинява на буржоазната идеология и се поддава на такова подчинение *. *Ако това не беше така, тогава щеше да бъде излишна социалдемократическата критика, социалдемократическата пропаганда, тогава щеше да бъде излишно и „съединението на работническото движение със социализма“.*

Социалдемокрацията е длъжна *да се бори* срещу това влечение към буржоазната идеология и да подпомага другото влечение — влечението към социализма. Разбира се, кога да е, след дълги лутания и мъчения, стихийното движение и без помощта на социалдемокрацията ще достигне своята цел, ще дойде до вратата на социалната революция, тъй като „работническата класа *стихийно* се стреми към социализма“ **. Е добре, а какво е необходимо дототава, какво трябва да правим ние дотогава? Да скръстим ръце на гърди като „икономистите“ и да отстъпим място на Струве и Зубатов? Да отхвърлим социалдемокрацията и с това да подпомогнем господството на буржоазната, трейдюнионистическа идеология? Да забравим марксизма и да не „съединяваме социализма с работническото движение“?

Не! Социалдемокрацията е предният отред на пролетариата*** и нейно задължение е да върви винаги начело на пролетариата, нейно задължение е „*да отклони* работническото движение от този стихиен стремеж към трейдюнионизъм под крилото на буржоазията и да го привлече под крилото на революционната социалдемокрация“. **** Задължение на социалдемокрацията е да внедри социалистическо съзнание в стихийното работническо движение, да съедини работническото движение със социализма и по този начин да придаде на борбата на пролетариата социалдемократически характер.

---

* Ленин. „Что делать?“, стр. 28 („Какво да се прави?“ Избрани произведения том III, стр. 37. „Партиздат“, 1946 год.

** Ленин. „Что делать?“, стр. 29 (на бълг. стр. 38).

*** К. Маркс. „Манифест“, стр. 15 [31].

**** Ленин. „Что делать?“, стр. 28. (на бълг. стр. 37.).

Казват, че в някои страни работническата *класа* сама си изработила социалистическа идеология (научен социализъм) и че също така сама ще изработи такава идеология и в останалите страни, та затова съвсем излишно било да се внася отвън социалистическо съзнание в работническото движение. Но това е дълбока грешка. За да създадеш научен социализъм, трябва да стоиш начело на науката, трябва да си въоръжен с научни знания и да умееш дълбоко да изследваш законите на историческото развитие. А работническата *класа*, докогато си остава работническа класа, не е в състояние да застане начело на науката, да я движи напред и научно да изследва историческите закони: затова тя няма нито време, нито средства. Научният социализъм „може да възникне само въз основа на дълбоко научно знание ..." — казва К. Кауцки. „... А носител на науката е не пролетариатът, а *буржоазната интелигенция* (подчертано от К. Кауцки). В главите на отделни членове именно от този слой възникна и съвременният социализъм, а те вече го предадоха на най-издигнатите по своето умствено развитие пролетарии..."*

В съгласие с това Ленин казва: всички, които се прекланят пред стихийното работническо движение и със скръстени ръце го наблюдават отстрани, които постоянно омаловажават значението на социалдемокрацията и отстъпват място на Струве-Зубатов — всички те си въобразяват, че това движение само ще изработи научен социализъм. „Но това е дълбока грешка"**. Някои смятат, че стачкувалите през 90-те години петербургски работници са имали социалдемократическо съзнание, но и това е грешка. Те не са имали такова съзнание „и не са могли да го имат. То (социалдемократическото съзнание) е можело да бъде внесено само отвън. Историята на всички страни свидетелствува, че изключително със свои собствени сили работническата класа е в състояние да си изработи само трейдюнионистко съзнание, т. е. убеждение, че е необходимо да се обединява в съюзи, да води борба

* Ленин „Что делать?", стр. 27 (на бълг. стр. 36), където са препечатани тези редове от Кауцки от известната негова статия в „Neue Zeit"[32]. 1901—1902 год., бр. 3, стр. 79.

** Пак там, стр. 26 (на бълг. стр. 35).

против собствениците-капиталисти, да действува за извоюване от правителството издаването на едни или други необходими за работниците закони и т. н. А учението на социализма е израснало от онези философски, исторически, икономически теории, които са били разработвани от образовани представители на имотните класи, от интелигенцията. Основателите на съвременния научен социализъм, Маркс и Енгелс, сами са принадлежали по своето социално положение към буржоазната интелигенция."* Това, разбира се, не значи, продължава Ленин, „че работниците не участвуват в тази изработка. Но те участвуват не като работници, а като теоретици на социализма, като прудоновци и вайтлинговци (те и двамата са били работници), с други думи, те участвуват само тогава и дотолкова, доколкото успяват в по-голяма или по-малка степен да овладеят знанието на своето време и да движат напред това знание." **

Всичко това можем да си го представим приблизително по следния начин. Съществува капиталистически ред. Има работници и господари. Между тях се води борба. Научен социализъм за известно време не се появява никъде. От научен социализъм не е имало и помен, когато работниците вече са водели борба... Да, работниците се борят. Но те се борят разпокъсано против своите господари, те влизат в стълкновения със своите местни власти: там устройват стачки, тук излизат на митинги и демонстрации, на едно място искат от властите права, на друго място обявяват бойкот, едни разсъждават за политическата борба, други за икономическата и т. н. Но това още не означава, че работниците имат социалдемократическо съзнание, това още не означава, че цел на тяхното движение е сломяването на капиталистическия строй, че те също така са уверени в събарянето на капитализма и установяването на социалистическия строй, както са уверени в неизбежното изгряване на слънцето, че те смятат завоюването на своето политическо господство (диктатурата на проле-

---

* Ленин. „Что делать", стр. 20—21. (на бълг., стр. 28)
** Пак там, стр. 27. (на бълг. стр. 36).

тариата) като необходимо оръдие за победата на социализма и т. н.

В това време науката се развива. Работническото движение постепенно привлича нейното внимание. Поголямата част от учените идват до мисълта, че работническото движение е бунт на размирници, които не е зле да бъдат вразумени с камшик. Други пък мислят, че богатите трябва да отделят някои и други трохи за бедните, т. е. работническото движение е движение на бедняци, целещо получаване на милостиня. И сред хилядите тези учени възможно е да се окаже поне един, който подхожда научно към работническото движение, изследва научно целия обществен живот, проследява сблъскването на класите, вслушва се в роптането на работническата класа и, най-после, научно доказва, че капиталистическият строй съвсем не е нещо вечно, че и той е преходен като феодализма, че след него неизбежно трябва да настъпи отричащият го социалистически строй, който може да бъде установен само от пролетариата чрез социална революция. С една дума, изработва се научният социализъм.

Разбира се, ако нямаше капитализъм и класова борба, нямаше да има и научен социализъм. Но вярно е и това, че малцината, като например Маркс и Енгелс, не биха изработили научния социализъм, ако не притежаваха научни знания.

Какво е научен социализъм *без работническо движение?* — Компас, който, оставен без употреба, може само да ръждяса и в такъв случай би трябвало да бъде захвърлен.

Какво е работническо движение *без социализъм?* — Кораб без компас, който и така ще достигне до другия бряг, но ако има компас, би достигнал брега много поскоро и би срещнал по-малко опасности.

Съединете заедно едното с другото и вие ще получите прекрасен кораб, който ще се понесе направо към другия бряг и ще стигне невредим до пристанището.

Съединете работническото движение със социализма и вие ще получите социалдемократическо движение, което ще се устреми направо към „обетованата земя“.

И ето, дълг на социалдемокрацията (а не само на интелигентите-социалдемократи) е да съедини социализма с работническото движение, да внесе в движението социалистическо съзнание и по този начин да придаде на стихийното работническо движение социалдемократически характер.

Така казва Ленин.

Някои твърдят, че уж според мнението на Ленин и на „мнозинството" работническото движение, ако не е свързано със социалистическата идеология, ще тръгне към гибел, не ще стигне до социалната революция. Но това е измислица, измислица на празни хора, която можеше да се роди в главата белки само на такъв набеден марксист като Ан (виж „Що е партия ?", „Могзаури"[33] бр. 6.).

Ленин определено твърди, че „работническата класа стихийно се стреми към социализъм" *, и ако той не се спира продължително на това, то е само защото смята за излишно да доказва това, което е доказано и без друго. Освен това Ленин съвсем не си е поставял за цел да изследва *стихийното* движение, той е искал само да покаже на практиците какво трябва да вършат *съзнателно*.

Ето още какво казва Ленин на едно място, където той полемизира с Мартов:

„„Нашата партия е съзнателен изразител на безсъзнателния процес." Именно така. И именно затова е неправилно да се стремим „всеки стачник" да може да се нарича член на партията, защото ако „всяка стачка" би била не само стихиен израз на могъщия *класов инстинкт и на класовата борба, която неизбежно води към социалната революция, но и съзнателен израз* на този процес . . . тогава нашата партия . . . веднага би турила кра̀й на цялото буржоазно общество." **

Както виждате, според Ленин излиза, че и онази класова борба и онези класови схватки, които не могат да

* Ленин. „Что делать ?", стр. 29. („Какво да се прави ?". Избрани произведения; т. III. стр. 38., „Партиздат", 1946 год.)

** Ленин. „Шаг вперёд, два шага назад", стр. 53. („Крачка напред, две крачки назад", Избрани произведения, т. III, стр. 229., „Партиздат", 1946 год.)

бъдат наречени социалдемократически, все пак неизбежно водят работническата класа към социална революция.

Ако се интересувате от мнението и на други представители на „мнозинството", то послушайте. Ето какво казва на втория партиен конгрес един от тях — др. Горин:

„А какво би било положението, ако пролетариатът беше предоставен сам на себе си? Положението би било аналогично на това, каквото е било в навечерието на буржоазната революция. Буржоазните революционери нямаха никаква научна идеология. И все пак буржоазният строй възникна. Без идеолози пролетариатът, разбира се, в края на краищата би действувал по посока на социалната революция, но инстинктивно... Пролетариатът би практикувал и инстинктивно социализма, но той не би имал социалистическа теория. Процесът би бил само бавен и по-мъчителен."*

Поясненията са излишни.

И така, *стихийното* работническо движение, работническото движение *без социализъм*, неизбежно издребнява и приема трейдюнионистически характер — то се подчинява на буржоазната идеология. Може ли оттук да се направи изводът, че социализмът е всичко, а работническото движение — нищо? Разбира се, не! Така говорят само идеалистите. Някога, след много продължително време, икономическото развитие неизбежно ще доведе работническата класа до социалната революция и, следователно, ще я застави да скъса всякаква връзка с буржоазната идеология. Работата е само в това, че този път ще бъде много дълъг и болезнен.

От друга страна, социализмът *без работническото движение,* на каквато и научна почва да възникне, все пак ще си остане празна фраза и ще загуби своето значение. Може ли оттук да се направи изводът, че движението е всичко, а социализмът — нищо? Разбира се, не! Така разсъждават само набедените марксисти, за които съзнанието няма никакво значение, доколкото то се ражда от самия обществен живот. Социализмът може да бъде съединен с работническото движение и по този

---

* Протоколы второго съезда партии, стр. 129.

начин да бъде превърнат от празна фраза в остро оръжие.

Изводът?

Изводът е такъв: работническото движение трябва да бъде съединено със социализма, практическата дейност и теоретическата мисъл трябва да се слеят в едно и с това да придадат на стихийното работническо движение социалдемократически характер, тъй като „социалдемокрацията е съединение на работническото движение със социализма“ *. Тогава социализмът, съединен с работническото движение, от празна фраза ще се превърне в ръцете на работниците в най-велика сила. Тогава стихийното движение, превърнало се в социалдемократическо, ще тръгне с бързи крачки и по правилен път към социалистическия строй.

И така, в какво се състои предназначението на руската социалдемокрация? Какво трябва да правим?

Наш дълг, дълг на социалдемокрацията е да отклоним стихийното движение на работниците от трейдюнионистическия път и да го тласнем по социалдемократически път. Наш дълг е да внесем в това движение социалистическо съзнание ** и да обединим авангардните сили на работническата класа в една централизирана партия. Наша задача е да вървим винаги начело на движението и да се борим неуморно срещу всички — били те врагове или „приятели“, — които биха пречили за осъществяването на тези задачи.

Такава е общо взето позицията на „мнозинството“.

На нашето „малцинство“ не се харесва позицията на „мнозинството“: тя била „немарксическа“, тя, видите ли, „основно противоречи“ на марксизма! Нима, многоуважаеми? Къде именно, кога и на каква планета става това? Прочетете нашите статии, казват те, и ще се убедите, че ние сме прави. Добре, да ги прочетем.

Пред нас е статията: „Що е партия?“ (виж „Могзаури“ бр. 6). В какво обвинява „критикът“ Ан партийното „мнозинство“? „То („мнозинството“)... обявява

---

* „Эрфуртская программа“, изд. ЦК, стр. 94.

** *Изработено* от Маркс и Енгелс.

себе си за глава на партията... и иска другите да му се подчиняват... и за да оправдае своето поведение, често пъти измисля дори нови теории, като например: работният народ не може със собствени сили да *усвои* (подчертано от мене) „високите идеали" и т. н." *

Пита се сега, издига ли и издигало ли е някога „мнозинството" подобни „теории"? Никъде и никога! Напротив, идейният представител на „мнозинството", др. Ленин, съвършено определено казва, че работническата класа много лесно *усвоява* „високите идеали", много лесно *усвоява* социализма. Послушайте:

„Често казват: работническата класа *стихийно* се стреми към социализма. Това е съвършено вярно в тоя смисъл, че социалистическата теория най-дълбоко и най-правилно определя причините за бедствията на работническата класа и затова именно *работниците я усвояват тъй лесно.*" **

Както виждате, според мнението на „мнозинството", работниците лесно усвояват онези „високи идеали", които се наричат социализъм.

Тогава за какво мъдрува Ан, откъде е изровил той своето странно „откритие"? Работата, читателю, е там, че „критикът" Ан е имал предвид нещо съвсем друго. Той е имал предвид онова място от книгата „Какво да се прави?", където Ленин говори за *изработването* на социализма, където той твърди, че работническата класа със собствени сили *не може да изработи* научния социализъм***. Но как така? — ще кажете вие. Едно нещо е *изработването* на социализъм, а друго нещо е *усвояването* му. Защо Ан е забравил онези думи на Ленин, в които той толкова ясно говори за *усвояването* на „високите идеали"? Вие имате право, читателю, но какво да се прави с Ан, щом толкова много му се иска да бъде „критик"? Помислете си само, какво геройско дело: да съчиниш своя собствена „теория", да я припишеш на

---

* „Могзаури" бр. 6, стр. 71.

** Ленин. („Что делать?"), стр. 29. („Какво да се прави?". Избрани произведения, т. III, стр. 38., „Партиздат", 1946 год.)

*** Пак там, стр. 20-21 (на бълг., стр. 28-29).

противника си и след това сам да бомбардирваш плода на своята фантазия. Ето ви и критика! Във всеки случай несъмнено е, че Ан „със свои собствени сили не е могъл да усвои“ книгата на Ленин „Какво да се прави?“.

Сега нека разтворим така наричания „Социал-Демократ“. Какво казва авторът на статията „Мнозинството или малцинството?“ (виж „Социал-Демократ“ бр. 1)?

В пристъп на храброст той с голям шум напада Ленин, загдето според него „естественото (трябва да е: „стихийното“) развитие на работническото движение води не към социализма, а към буржоазната идеология.“* Авторът, както се вижда, не разбира, че *стихийното* работническо движение е движение без социализъм (нека авторът докаже, че това не е така), а *такова* движение непременно се подчинява на буржоазно-трейдюнионистическа идеология, стреми се към нея, тъй като в наше време могат да съществуват само две идеологии — социалистическа и буржоазна, и където липсва първата, там непременно се появява втората и заема нейното място (докажете обратното!). Да, именно така говори Ленин. Но същевременно той не забравя за другото влечение, присъщо на работническото движение — влечението към социализма, което само до известно време се затъмнява от влечението към буржоазната идеология. Ленин направо казва, че „работническата класа стихийно се стреми към социализма“**, и правилно забелязва, че дълг на социалдемокрацията е да ускори победата на *това* влечение между другото също така и по пътя на борбата против „икономистите“. А защо вие, уважаеми „критико“, не цитирахте във вашата статия тези думи на Ленин? Нима те не принадлежат на същия този Ленин? Това е било неизгодно за вас, не е ли истина?

Според Ленин . . . работникът по своето *положение* подчертано от мене) е по-скоро буржоа отколкото социалист. . .“*** — продължава авторът. Ей че глупост, каквато не очаквах дори и от такъв автор! Нима у Ленин

* „Социал-Демократ“, бр. 1, стр. 14.

** Ленин. „Что делать?“, стр. 29. („Какво да се прави?“. Избрани произведения, т. III, стр. 38., на „Партиздат“, 1946 год.)

*** „Социал-Демократ“ бр. 1, стр 14.

става дума за *положението* на работника, нима той твърди, че по своето *положение* работникът е буржоа? Кой глупец може да каже, че по своето *положение* работникът е буржоа — работникът, който е лишен от оръдия за производство и живее като продава своята работна сила? Не! Ленин говори нещо съвсем друго. Работата е там, че аз мога да бъда пролетарий, а не буржоа по *положение*, но при това да не съзнавам своето *положение* и поради това да се подчинявам на буржоазната идеология. Точно така стои работата в дадения случай с работническата класа. А това е съвсем друго нещо.

Изобщо авторът обича да се впуска в празни приказки — взема и я изтърси без много да му мисли! Ето например, авторът упорито повтаря, че „ленинизмът основно противоречи на марксизма“,* повтаря без да разбира къде ще го отведе тази „идея“. Нека за минутка да му повярваме, че ленинизмът наистина „коренно противоречи на марксизма“. А по-нататък? Какво ще се получи от това? Ето какво. „Ленинизмът увлече след себе си“ „Искра“ (старата „Искра“) — това не отрича и авторът, — следователно и „Искра“ „коренно противоречи на марксизма“. Вторият партиен конгрес с мнозинство от 35 гласа призна „Искра“ за централен партиен орган и с голяма похвала се отзова за нейните заслуги**, следователно и този конгрес, и неговата програма, и неговата тактика „коренно противоречат на марксизма“... Не е ли смешно, читателю?

Авторът все пак продължава: „Според Ленин стихийното работническо движение върви към съединение с буржоазията...“ Да, да, авторът несъмнено върви към съединявате с глупостта, а би било хубаво, ако той се отбие от този път.

Но нека оставим „критика“. Да се обърнем към марксизма.

Уважаемият „критик“ упорито твърди, че позицията на „мнозинството“ и на неговия представител Ленин

---

* „Социал-демократ“, бр. 1, стр. 15.

** Виж Протоколы второго съезда партии, стр. 147. Там е и резолюцията, в която „Искра“ е наречена истинска защитница на принципите на социалдемократизма.

коренно противоречела на марксизма, понеже и Кауцки, и Маркс, и Енгелс уж говорели обратното на онова, което отстоява Ленин! Така ли е всъщност? Да видим!

„К. Кауцки — съобщава ни авторът — в своята „Ерфуртска програма“ пише: „Интересите на пролетариата и буржоазията са толкова противоположни, че стремежите на тези две класи не могат да бъдат обединени за повече или по-малко продължително време. Във всяка страна с капиталистически начин на производство участието на работническата класа в политиката *рано или късно* довежда до това, че тя се отделя от буржоазните партии и образува самостоятелна *работническа партия.*““

Но какво произтича оттук? Само това, че интересите на буржоазията и пролетариата си противоречат, че „рано или късно“ пролетариатът ще се отдели от буржоазията в самостоятелна *работчическа партия* (запомнете: *работническа партия,* а не *социалдемократическа* работническа партия). Авторът предполага, че Кауцки тук се различава от Ленин! А при това Ленин казва, че пролетариатът *рано или късно* не само ще се отдели от буржоазията, но и ще извърши социалната революция, т. е. ще събори буржоазията*. Задачата на социалдемокрацията е — добавя той — да се стреми това да стане колкото е възможно *по-скоро* и да се извърши *съзнателно.* Да, *съзнателно,* а не стихийно, тъй като Ленин пише именно за тази съзнателност.

„... Там, където работата е стигнала до образуване на самостоятелна работническа партия — продължава „критикът“ да цитира книгата на Кауцки, — тази партия рано или късно трябва с естествена необходимост да *усвои* социалистическите тенденции, ако не е била въодушевена от тях още от самото начало, трябва в края на краищата да стане *социалистическа* работническа партия, т. е. *социалдемокрация.*“ **

Какво значат тези думи? Само това, че работническата партия *ще усвои* социалистическите тенденции. А

---

* Виж Ленин. „Шаг вперёд, два шага назад“, стр. 53. („Крачка напред, две крачки назад“. Избрани произведения, т. III, стр. 229., „Партиздат“, 1916 год.).

** „Социал-Демократ“, бр. 1, стр. 15.

нима Ленин отрича това? В никакъв случай! Ленин направо казва, че не само работническата партия, но и цялата работническа класа усвоява социализма*. Тогава какви глупости бръщолеви този „Социал-Демократ" и неговият герой, който не знае мярка на лъжите си? Защо те дрънкат всякакви глупости? Както се казва, чул, но недочул. Така именно излезе и работата с нашия объркан автор.

Както виждате, тук Кауцки ни на йота не се различава от Ленин. Затова пък с всичко това се доказва с изключителна яснота недомислието на автора.

Казва ли Кауцки нещо в подкрепа на позицията на „мнозинството"? Ето какво пише той в една от своите забележителни статии, в която разглежда проектопрограмата на австрийската социалдемокрация:

„Мнозина от нашите ревизионистки критици (последователи на Бернщайн) приписват на Маркс твърдението, че икономическото развитие и класовата борба създават не само условията за социалистическото производство, но също така непосредствено пораждат и *съзнанието* (подчертано от К. Кауцки) за неговата необходимост. И ето, тези критици възразяват, че страната на най-високото капиталистическо развитие, Англия, е най-чужда на това съзнание. Въз основа на проекта (австрийския) може да се помисли, че този ... възглед ... се споделя и от комисията, която е изработвала австрийската програма. В проекта се казва: „Колкото повече капиталистическото развитие увеличава пролетариата, толкова повече той е заставен и получава възможност да води борба против капитализма. Пролетариатът *идва до съзнанието*" за възможността и необходимостта от социализма. В такава връзка се получава представата, че социалистическото съзнание е необходим непосредствен резултат от пролетарската класова борба. А това е съвсем *невярно* ... Съвременното социалистическо съзнание може да възникне *само въз основа на дълбоко научното знание* ... А носител на науката е не пролетариатът, а *буржоазната интелигенция* (подчертано

---

* Ленин. „Что делать?", стр. 29. („Какво да се прави?". Избрани произведения, т. III, стр. 38., на „Партиздат." 1946 г.)

от К. Кауцки). В главите на отделни членове именно от този слой *възникна* и съвременният социализъм, те вече го предадоха (научния социализъм) на най-издигнатите по своето умствено развитие пролетарии, които след това го внасят в класовата борба на пролетариата... Така че социалистическото съзнание е нещо *внесено отвън* в класовата борба на пролетариата, а не нещо стихийно *възникнало от нея.* Съобразно с това именно в старата хайнфелдска програма[34] *съвсем правилно* се казваше, че задача на социалдемокрацията е *да внесе в пролетариата съзнание* за неговото положение и съзнание за неговата задача...“ *

Не ви ли напомня това, читателю, за аналогични мисли на Ленин по дадения въпрос, не ви ли напомня известната позиция на „мнозинството“? Защо „Тифлиският комитет“ и неговият „Социал-Демократ“ са скрили истината, защо уважаемият „критик“, като говори за Кауцки, не цитира в своята статия тези думи на Кауцки? Кого лъжат тези почтени приятели, защо те така „пренебрежително се отнасят“ към читателя? Не затова ли, че... се боят от истината, бягат от истината и мислят, че могат и истината да скрият? Те приличат на оная птица, която крие главата под крилото си и си въобразява, че никой не я вижда! Но те се заблуждават също както и тази птица.

Ако социалистическото съзнание е изработено върху научна почва, ако това съзнание чрез усилията на социалдемокрацията ** се внася в работническото движение отвън, ясно е, че всичко това става, защото работническата класа, докато тя си остава работническа класа, не може да застане начело на науката и със собствени сили да създаде научен социализъм: за това тя няма нито време, нито средства.

Ето какво казва К. Кауцки в своята „Ерфуртска програма“:

---

* „Neue Zeit“, 1901—1902, XX, бр. 3, стр. 79. Тази забележителна статия на Кауцки е препечатана от Ленин в „Что делать?“, виж стр. 27. („Какво да се прави?“. Избрани произведения, т. III, стр. 36., „Партиздат“, 1946 год.)

** А не само на интелигентите-социалдемократи

„... Отделният пролетарий може в най-добрия случай да усвои част от знанията, създадени от буржоазната наука, и да ги приспособи към своите цели и нужди, но докато си остава пролетарий, той няма нито свободно време, нито средства да разработва самостоятелно науката отвъд предела, достигнат от буржоазните мислители. Поради това и самобитният работнически социализъм неизбежно е носел всички съществени белези на утопизма“ * — (утопизъм — лъжлива, ненаучна теория).

Подобен род утопически социализъм често пъти приема анархистически характер, продължава Кауцки, но „... Както е известно, навсякъде, където анархистическото движение (разбирайки под него пролетарския утопизъм. *К. Кауцки*) е прониквало действително сред масите и е ставало класово, то винаги, рано или късно, въпреки своя привиден радикализъм, е свършвало с това, че се е превръщало в най-ограничено *чисто професионално движение*“ **.

С други думи, ако работническото движение не е съединено с научния социализъм, то неизбежно издребнява, добива „тясно професионален“ характер и, следователно, се подчинява на трейдюнионистката идеология.

„Това е унижаване на работниците, това е възвеличаване на интелигенцията!“ — се провиква нашият „критик“ и неговият „Социал-Демократ“ ... Беден „критик“, жалък „Социал-Демократ!“ Те смятат пролетариата за капризна госпожица, на която не бива да се казва истината, на която винаги трябва да се правят комплименти, за да не избяга! Не, уважаеми! Ние вярваме, че пролетариатът ще прояви по-голяма твърдост, отколкото вие мислите. Ние вярваме, че той не ще се изплаши от истината! А вие ... Но какво може да ви се каже на вас: ето че и сега вие се изплашихте от истината и в своята статия не съобщихте на читателя истинските възгледи на Кауцки ...

Така че научен социализъм *без работническо движение* — това са празни приказки, които всякога лесно можеш да кажеш нахалост.

---

* „Эрфуртская программа“, изд. ЦК, стр. 93.

** Пак там, стр. 94.

От друга страна, работническо движение *без социализъм* — това е трейдюнионистко блуждаене, което някога, разбира се, ще доведе до социалната революция, но с цената на дълги страдания и мъчения.

Изводът?

„Работническото движение трябва да се съедини със социализма": „социалдемокрацията е съединение на работническото движение със социализма." *

Така говори Кауцки, теоретик на марксизма.

Ние видяхме, че същото нещо се казва и от „Искра" (старата), и от „мнозинството".

Видяхме, че на тази позиция стои и др. Ленин.

И така, „мнозинството" стои твърдо на марксически позиции.

Ясно е, че „пренебрежителното отношение към работниците", „възвеличаването на интелигенцията", „немарксическата позиция на мнозинството" и други такива перли, изсипвани изобилно от меншевишките „критици", са само гръмки думи, фантазия на тифлиските „меншевики".

Напротив, ние ще видим, че наистина „коренно противоречи на марксизма" самото тифлиско „малцинство", „Тифлиският комитет" и неговият „Социал-Демократ". Но за това — после. А сега нека обърнем внимание върху следното.

За потвърждение на своите изказвания авторът на статията „Мнозинството или малцинството?" привежда думите на Маркс (?): „теоретикът на една или друга класа идва теоретически до такъв извод, *към който самата класа е вече дошла практически*" **.

Едно от двете. Или авторът не знае грузински, или това е грешка на словослагателя. Нито един грамотен човек няма да каже „*към който* е вече *дошъл*". Правилно би било: „*до който е* вече *дошъл*" или „*към който* вече *върви*". Ако авторът има предвид последното (*към който* вече *върви*), трябва да отбележа, че той предава неправилно думите на Маркс — Маркс нищо по-

* „Эрфуртская программа", стр. 94.

** „Социал-Демократ" бр. 1, стр. 15

добно не казва. А ако авторът има предвид първата формулировка, приведената от него фраза ще приеме такъв вид: „теоретикът на една или друга класа теоретически идва до извода, *до който* самата класа *е вече дошла практически*". С други думи, ако Маркс и Енгелс теоретически са дошли до извода, че е неизбежно събарянето на капитализма и построяването на социализма, това означава, че пролетариатът *вече* е отхвърлил капитализма *практически*, вече е съборил капитализма и е построил на негово място социалистическия живот!

Бедният Маркс! Кой знае още колко нелепости ще му припишат нашите набедени марксисти!

Наистина ли Маркс казва така? Ето какво казва той всъщност: теоретическите представители на дребната буржоазия „*теоретически идват до същите тези задачи и решения, до които дребният буржоа идва практически* поради своите материални интереси и своето обществено положение. Такова е изобщо отношението между политическите и литературните представители на класата и представляваната класа." *

Както виждате, Маркс съвсем не казва „*е вече дошъл*". Тези „философски" думи е съчинил уважаемият „критик".

В този случай думите на Маркс придобиват съвсем друг смисъл.

Каква мисъл развива Маркс в цитираното място? Само мисълта, че теоретикът на една или друга класа *не може да създаде* идеал, чиито елементи не съществуват в живота, че той може *само да долови* елементите на бъдещето и върху тази основа теоретически *да създаде* идеал, до който една или друга класа идва практически. Разликата се състои в това, че теоретикът изпреварва класата и по-рано от нея забелязва зародиша на бъдещето. Това именно се нарича: „теоретически идва до нещо".

Ето какво казват Маркс и Енгелс в своя „Манифест":

---

* Ако нямате „18 Брюмер" [35], вижте протоколите на втория партиен конгрес, стр. 111, където са цитирани тия думи на Маркс

„Комунистите (т. е. социалдемократите), следователно, на практика са най-решителната, *винаги подтикваща към движение напред* част от работническите партии във всички страни, а в теоретическо отношение те имат пред останалата маса на пролетариата предимството *да разбират* условията, хода и *общите* резултати от пролетарското движение.“

Да, идеолозите *„подтикват към движение напред“*, те виждат много по-надалеч от „останалата маса на пролетариата“ и в това е цялата същина. Идеолозите подтикват към движение напред и именно затова идеята, социалистическото съзнание, има огромно значение за движението.

За това ли нападате „мнозинството“, достопочтени „критико“? Тогава простете се с марксизма и знайте, че „мнозинството“ се гордее със своята марксическа позиция.

Положението на „мнозинството“ в дадения случай много напомня положението на Енгелс през деветдесетте години.

Идеята е източникът на обществения живот, са твърдели идеалистите. Според тях общественото съзнание е основата, върху която се изгражда животът на обществото. Затова именно са ги наричали идеалисти.

Трябвало е да бъде доказано, че идеите не падат от небето, че те се пораждат от самия живот.

На историческата сцена излизат Маркс и Енгелс и прекрасно изпълнят тази роля. Те доказват, че общественият живот е източник на идеите, затова животът на обществото е основата, върху която се изгражда общественото съзнание. С това те изкопават гроба на идеализма и разчистват пътя на материализма.

Някои полумарксисти са схванали това в смисъл, че съзнанието, идеите имат съвсем малко значение в живота.

Трябвало е да бъде доказано огромното значение на идеите.

И ето, излиза Енгелс и в своите писма (1891—94 г.) подчертава, че идеите наистина не падат от небето, а се пораждат от самия живот, но, веднаж породени, те придобиват голямо значение, обединяват хората, организират ги и слагат своя отпечатък върху породилия ги

обществен живот — идеите имат голямо значение в историческото движение.

„Това не е марксизъм, това е измяна спрямо марксизма“ — надават вик Бернщайн и подобните нему. Марксистите само се подсмиват...

Имаше в Русия полумарксисти — „икономистите“. Те твърдяха, че доколкото идеите се пораждат от обществения живот, дотолкова и социалистическото съзнание има нищожно значение за работническото движение.

Трябваше да се докаже, че социалистическото съзнание има голямо значение за работническото движение, че без него движението е трейдюнионистко лутане, от което пролетариатът ще се освободи неизвестно кога и ще дойде до социалната раволюция.

И ето че се появи „Искра“, която прекрасно изпълни тази роля. Излезе книгата „Какво да се прави?“, в която Ленин подчертава огромното значение на социалистическото съзнание. Създаде се партийното „мнозинство“, което твърдо тръгна по този път.

Но ето че се появяват малките бернщайновци и почват да крещят: това „коренно противоречи на марксизма“!

А знаете ли вие, мънички „икономисти“, що е марксизъм?

Чудно нещо! — ще каже читателят. В какво се състои работата? — ще попита той. Защо Плеханов е написал своята критическа статия против Ленин (виж новата „Искра“, бр. 70, 71)? Защо порицава той „мнозинството“? Нима тифлиските набедени марксисти и техният „Социал-Демократ“ не повтарят мислите, изказани от Плеханов? Да, повтарят ги, но така нескопосно, че ти става противно. Да, Плеханов излезе с критика. Но знаете ли каква е работата? Плеханов не се различава от „мнозинството“ и от Ленин. И не само Плеханов, но и Мартов, и Засулич, и Акселрод. Действително, по този въпрос, за който става дума по-горе, вождовете на „малцинството“ не се различават от старата „Искра“. А старата „Искра“ е знаме на „мнозинството.“ Не се чудете! Ето ви факти.

Ние сме запознати с програмната статия на старата „Искра" (виж по-горе). Ние знаем, че в тази статия е изразена напълно позицията на „мнозинството". Кой е авторът на тази статия? Тогавашната редакция на „Искра". Кои влизаха в тази редакция? Ленин, Плеханов, Акселрод, Мартов, Засулич и Старовер. От тях сега само Ленин влиза в „мнозинството", останалите петима ръководят „малцинството", но фактът си остава факт — програмната статия на „Искра" е излязла под тяхна редакция, следователно, те не би трябвало да се отказват от своите думи — очевидно те са вярвали в това, което са писали.

Но ако обичате — да оставим „Искра".

Ето какво пише Мартов:

„Така че идеята за социализма е възникнала за пръв път не сред работническите маси, а в кабинетите на учените, излезли от средите на буржоазията." *

А ето какво пише Вера Засулич:

„Дори идеята за класова солидарност на целия пролетариат... не е толкова проста, че да се заражда самостоятелно в главата на всеки работник... Социализмът... съвсем не възниква в главите на работниците „сам по себе си"... Социалистическата теория е подготвена от цялото развитие и на живота, и на знанието... и е създадена от въоръжения с това знание гениален ум. Също така и началото на разпространението на социалистическите идеи е положено, почти по целия европейски континент, от социалисти, получили своето образование в учебните заведения за висшите класи." **

Нека послушаме сега Плеханов, който тъй важно и тържествено излезе против Ленин в новата „Искра" (бр. 70, 71). Тази история става на втория партиен конгрес. Плеханов полемизира с Мартинов и защищава Ленин. Той упреква Мартинов, че като се е заловил за една Ленинова фраза, не е видял цялата книга „Какво да се прави?", и продължава:

„Похватът на др. Мартинов ми напомня за един цензор, който казвал: „дайте ми „отче наш", позволете

* Мартов. „Красное Знамя", стр. 3.
** „Заря"[36] бр. 4, стр. 79—80.

ми да взема оттам една фраза — и аз ще ви докажа, че нейният автор заслужава да бъде обесен.“ Но всички упреци, отправени срещу тази злополучна фраза (на Ленин) — и то не само от другаря Мартинов, но и от много и много други, — са основани върху недоразумение. Др. Мартинов цитира думите на Енгелс: „Съвременният социализъм е теоретически израз на съвременното работническо движение.“ Др. Ленин също е съгласен с Енгелс... Но тези думи на Енгелс са едно общо положение. Въпросът е там, кой формулирва за пръв път този теоретически израз. Ленин е написал не трактат по философия на историята, а полемическа статия против „икономистите“, които казваха: ние трябва да изчакаме докъде ще стигне работническата класа сама, без помощта на „революционния бацил“ (т. е. без социалдемокрацията). На последната беше забранено да говори каквото и да е на работниците именно защото тя е „революционен бацил“, т. е. защото в нея има теоретическо съзнание. Но ако вие отстраните „бацила“, остава една несъзнателна маса, в която съзнанието трябва да бъде внесено отвън. Ако вие бихте искали да бъдете справедливи към Ленин и ако бихте прочели внимателно цялата негова книга, бихте видели, че той именно това и говори.“ *

Така говореше Плеханов на втория партиен конгрес.

И ето, същият този Плеханов, подбуждан от същите тези Мартов, Акселрод, Засулич, Старовер и други, след няколко месеца отново излиза в печата и като се хваща за същата тази Ленинова фраза, която той *защищаваше* на конгреса, заявява: Ленин и „мнозинството“ не са марксисти. Той знае, че ако дори от „отче наш“ вземеш една фраза и я разгледаш откъснато, нейният автор би могъл да се намери и на бесилката за богоотстъпничество. Той знае, че това би било несправедливо, че един безпристрастен критик няма да постъпи така, но все пак изтръгва тази фраза из книгата на Ленин, постъпва несправедливо и публично оплюва сам себе си. А Мартов, Засулич, Акселрод и Старовер му пригласят, печатат

* Протоколы второго съезда партии, стр. 123.

под своя редакция в новата „Искра" статията на Плеханов (бр. 70, 71) и с това за лишен път позорят себе си.

Защо проявиха те такава безхарактерност, защо тези вождове на „малцинството" оплюха сами себе си, защо се отрекоха те от програмната статия в „Искра", под която се бяха подписали, защо се отрекоха от собствените си думи? Чувано ли е някога за подобен фалш в социалдемократическата партия?

Какво именно се беше случило през тези няколко месеца, които изминаха от втория конгрес до появяването на Плехановата статия?

Работата се състои в следното. От шестимата редактори вторият конгрес избра за редактори на „Искра" само трима: Плеханов, Ленин и Мартов. Що се отнася до Акселрод, Старовер и Засулич — конгресът ги постави на други постове. Конгресът, разбира се, имаше това право и всеки беше длъжен да му се подчини: конгресът е изразителят на партийната воля, висшият орган на партията, и който върви против неговите решения, той потъпква волята на партията.

Но тези твърдоглави редактори не се подчиниха на волята на партията, на партийната дисциплина (партийната дисциплина е равнозначна на волята на партията). Излиза, че партийната дисциплина е измислена за такива като нас, обикновени работници! Те се разсърдиха на конгреса, загдето не бяха избрани за редактори, отдръпнаха се настрана, увлякоха със себе си Мартов и образуваха опозиция. Те обявиха на партията бойкот, отказаха се от партийна работа и започнаха да заплашват партията: изберете ни в редакцията, в Централния комитет, в Партийния съвет или ще предизвикаме разцепление. И разцеплението започна. С това те още веднаж потъпкаха волята на партията.

Ето исканията на стачкуващите редактори:

„Да се възстанови старата редакция на „Искра" (т. е. дайте ни в редакцнята *три места).*

Да се включи в състава на Централния комитет определен брой членове на опозицията (т. е. на „малцинството").

Да се дадат на членове на опозицията *две места* в Партийния съвет и т. н....

Ние поставяме тези *условия* като такива, които единствено могат да *осигурят* на партията възможност да избегне конфликта, застрашаващ самото съществуване на партията" (т. е задоволете нашите искания, иначе ще предизвикаме голямо разцепление в партията).*

Какво им отговори партията?

Представителят на партията — Централният комитет, и други другари им заявиха: ние не можем да вървим против партийния конгрес, изборите са дело на конгреса, но все пак ще се опитаме да възстановим мира и съгласието, макар че, да си кажем правото, срамно е да се води борба *за места,* а вие именно *заради места* искате да внесете разцепление в партията и т. н.

Стачкуващите редактори се обидиха, стана им неловко — наистина излизаше, че водят борба за места, — те привлякоха на своя страна Плеханов** и започнаха своето героично дело. На тях им беше необходимо да издирят някакво *по-„дълбоко" „разногласие"* между „мнозинството" и „малцинството" и с това да докажат, че те се борят не за места. Търсиха, търсиха и намериха такова

---

* Комментарий к протоколам Лиги, стр 26.

** Читателят може би ще запита как е могло да се случи така, че Плеханов да мине към „малцинството", същият този Плеханов, който беше по-рано горещ привърженик на „мнозинството". Работата е там, че между него и Ленин възникна разногласие. Когато „малцинството" изпадна в ярост и обяви бойкот, Плеханов застана върху гледището, че е необходима пълна отстъпка. Ленин не се съгласи с него. Плеханов постепенно започна да клони към „малцинството". Разногласията помежду им още повече се засилиха и най после работата дойде дотам, че в един прекрасен ден Плеханов се превърна в противник на Ленин и на „мнозинството". Ето какво пише за това Ленин:

„... След няколко дни аз наистина отидох при Плеханов заедно с един член от Съвета и разговорът ни с Плеханов взе такава насока:

— Нали знаете, срещат се понякога такива скандални жени (т. е. „малцинството") — каза Плеханов, — на които трябва да направиш отстъпка, за да избегнеш истериката и гръмкия скандал пред публиката.

— Случва се — отговорих аз, — но трябва да отстъпиш така, че да запазиш за себе си силата да не допуснеш още по-голям

място в книгата на Ленин, за което, ако го отделиш от текста и го тълкуваш откъснато, наистина можеш да се заловиш. Сполучлива идея — помислиха си вождовете на „малцинството", — Ленин е ръководител на „мнозинството": ще очерним Ленин и така ще привлечем партията на своя страна. И ето, Плаханов се впусна да глаголствува, че уж „Ленин и неговите последователи не са марксисти". Наистина до вчера още те защищаваха същата тази мисъл от книгата на Ленин, срещу която се опълчиха днес, но какво да се прави: опортюнистът затова се и нарича опортюнист, защото принципиалността не е на почит у него.

Ето защо те оплюват сами себе си, ето къде се крие източникът на фалша.

Но това не е всичко.

Мина известно време. Те видяха, че на тяхната агитация против „мнозинството" и Ленин не обръща внимание никой освен някои наивни хора, видяха, че „работите" вървят зле и решиха още веднаж да се пребоядисат. Същият Плеханов, същите Мартов и Акселрод на 10 март 1905 г. предложиха от името на Партийния съвет една резолюция, в която между ґругото се казва:

„Другари: (обръщат се те към „мнозинството")... Двете страни (т. е. „мнозинството" и „малцинството") нееднократно изразяваха своето убеждение, че съществуващите тактически и организационни разногласия не са от такъв характер, че да правят невъзможна работата в рамките на единната партийна организация" *, затова да свикаме, значи, другарски съд (в който да влизат Бебел и други) и да изгладим нашия малък спор.

С една дума, според тях партийните разногласия са само интриги, които ще бъдат разгледани от другарския съд, а ние значи сме нещо единно.

„скандал" (виж Комментарий к протоколам Лиги, стр. 37, където е приведено писмото на Ленин) [37].

Ленин и Плеханов не можаха да дойдат до съгласие. От този момент започна преминаването на Плеханов към „малцинството".

Ние научихме от достоверни източници, че Плеханов напуска и „малцинството" и вече е основал свой собствен орган „Дневник Социал-Демократа" [38].

* „Искра" бр. 91, стр. 3.

Но как така? Нас, „немарксистите", ни викат в партийните организации, ние значи сме единно цяло и така нататък... Какво значи това? Та това е измяна спрямо партията от ваша страна, водачи на „малцинството"! Нима може да се поставят „немарксисти" начело на партията? Нима мястото на „немарксисти" е в социалдемократическата партия? Или може би и вие сте изменили на марксизма и затова сменихте фронта?

Но би било наивно да чакаш отговор. Работата е там, че тия забележителни водачи имат по няколко „принципа" в джоба си и кога какъвто им дотрябва, такъв и измъкват — за тях, както се казва, всяка седмица има седем петъка!..

Такива са водачите на така нареченото „малцинство".

Лесно е да си представим каква ще да е опашката на такива водачи — сиреч тифлиското „малцинство"... Бедата е още и в това, че опашката понякога не слуша главата и престава да ѝ се подчинява. Ето например, докато водачите на „малцинството" смятат за възможно едно помирение и призовават партийните работници към съгласие, тифлиското „малцинство" и неговият „Социал-Демократ" продължават да свирепствуват: между „множинството" и „малцинството", заявяват те, „борбата е не на живот, а на смърт"*, и ние трябва да се изтребим едни други! Един насам, друг нататък.

Членовете на „малцинството" се оплакват, загдето ние ги наричаме опортюнисти (безпринципни). Но как другояче да наречем това, ако не опортюнизъм, щом те се отричат от собствените си думи, щом се мятат от една страна на друга, щом като вечно се люшкат и колебаят? Възможно ли е истинският социалдемократ постоянно да мени своите убеждения? Та толкова често хората не сменят дори носните си кърпи.

Нашите набедени марксисти упорито повтарят, че „малцинството" има истински пролетарски характер. Така ли е всъщност? Нека да видим.

Кауцки казва, че „за пролетария е по-лесно да се проникне от партийните принципи, той е склонен към

* Виж „Социал-Демократ" бр. 1.

принципиална политика, независима от минутни настроения, от местни или лични интереси" *.

А „малцинството"? Склонно ли е то към такава политика, която не зависи от минутни настроения и пр.? Напротив: то постоянно се колебае, вечно се люшка, ненавижда твърдата принципиална политика, предпочита безпринципността, движи се от минутни настроения. Фактите вече са ни известни.

Кауцки казва, че пролетарият обича партийната дисциплина: „Пролетарият е нищо, докато той си остава изолиран индивид. Цялата си сила, цялата си способност към прогрес, всичките си надежди и очаквания той черпи от *организацията...*" Именно затова него не го увличат нито личната изгода, нито личната слава, той „изпълнява дълга си на всеки пост, където го поставят, като се подчинява доброволно на дисциплината, от която са проникнати всичките му чувства, всичките му мисли. **

А „малцинството"? Тъй ли е проникнато то от дисциплината? Напротив, то презира партийната дисциплина и я осмива.*** Пръв пример за нарушаване на партийната дисциплина дадоха вождовете на „малцинството". Спомнете си за Акселрод, Засулич, Старовер, Мартов и другите, които не се подчиниха на решението на втория конгрес.

„Съвсем другояче стои работата с интелигента" — продължава Кауцки. — Той много трудно се подчинява на партийната дисциплина и то по принуда, а не от добра воля. „Необходимостта от дисциплина той признава само за масата, но не и за избраните хора. А самия себе си, разбира се, той причислява към избраните хора... Идеален образец на интелигент, който всецяло е проникнат от пролетарско настроение, който... работи на всеки пост, на който го поставят, подчинява се всецяло на нашето велико дело и презира онова унило хленчене... което

---

* „Эрфуртская программа", изд. ЦК, стр. 88.

** Виж Ленин „Шаг вперёд, два шага назад", стр. 93, където са цитирани тези думи на Кауцки. (Виж „Крачка напред, две крачки назад". Избрани произведения, т. III, стр. 273. „Партиздат", 1946 год.)

*** Виж Протоколите на Лигата.

често слушаме от интелигентите... когато им се случи да останат в малцинство — идеален образец на такъв интелигент... беше Либкнехт. Тук можем да споменем също така и Маркс, който никога не се е стремил да се промъкне на първо място и образцово се е подчинявал на партийната дисциплина в Интернационала, където той неведнаж е оставал в малцинство." *

А „малцинството"? Проявило ли е то, в каквото и да е, „пролетарско настроение"? Прилича ли неговото поведение на поведението на Либкнехт и Маркс? Напротив: ние видяхме, че вождовете на „малцинството" не подчиниха своето „аз" на нашето свето дело, ние видяхме, че именно тези вождове изпаднаха „в унило хленчене, когато останаха в малцинство" на втория конгрес, ние видяхме, че след конгреса именно те плачеха за „първите места" и именно заради тези места се заеха да предизвикат партийно разцепление...

Това ли е вашият „пролетарски характер", почтени меншевики?

А защо в такъв случай в някои градове работниците са на наша страна? — питат ни меншевиките.

Да, вярно е, в някои градове работниците са на страната на „малцинството", но това нищо не доказва. Работниците вървят и след ревизионистите (опортюнистите в Германия) в някои градове, но това още не значи, че тяхната позиция е пролетарска, това още не значи, че те не са опортюнисти. Веднаж и враната намерила роза, но това още не значи, че враната е славей. Не напразно се казва:

Враната щом найде роза,
вече мисли се за славей.

* * *

Сега е ясно *на каква почва* възникнаха партийните разногласия. Както се вижда, в нашата партия се проявиха две тенденции: тенденция на *пролетарска твър-*

* Виж Ленин. „Шаг вперёд, два шага назад" стр. 93 (на бълг. в „Избрани произведения", т. III, стр. 275) където са цитирани тези редове от Кауцки.

дост и тенденция на *интелигентска неустойчивост*. И изразител на тази интелигентска неустойчивост е именно сегашното „малцинство". Тифлиският „комитет" и неговият „Социал-Демократ" са покорни раби на това „малцинство"!

В това е цялата работа.

Наистина, нашите набедени марксисти често крещят, че са против „интелигентската психология", при това се мъчат да обвинят „мнозинството" в „интелигентска неустойчивост", но това напомня случая с крадеца, който откраднал пари, а след това почнал да вика: „дръжте крадеца!".

Освен това, знае се: кой каквото го боли, за него и говори.

Печата се по текста на брошурата, издадена от Кавказкия съюзен комитет на РСДРП през м. май 1905 г.

Оригиналът е на грузински.

ВЪОРЪЖЕНОТО ВЪСТАНИЕ И НАШАТА ТАКТИКА

Революционното движение „в сегашния момент вече се приближи до необходимостта от въоръжено въстание“ — тази мисъл, изказана от третия конгрес на нашата партия, всеки ден се потвърждава все повече и повече. Пламъкът на революцията се разгаря все по-силно и по-силно, като предизвиква ту тук, ту там местни въстания. Тридневните барикади и улични боеве в Лодз, стачката на много десетки хиляди работници в Иваново-Вознесенск с неизбежните кървави сблъсквания с войската, въстанието в Одеса, „бунтът“ в черноморската флота и в либавския флотски екипаж, тифлиската „седмица“ — всичко това са предвестници на наближаващата буря. Тя се надига, надига се неудържимо и ако не днес, то утре ще се разрази над Русия и като мощен очистителен поток ще отвлече всичко остаряло и прогнило, ще измие от руския народ неговия многовековен позор, наречен самодържавие. Последните конвулсивни усилия на царизма — засилването на разните видове репресии, обявяването на половината държава във военно положение, увеличаването броя на бесилките и наред с това съблазнителните речи, насочени към либералите, и лъжливите обещания за реформи — не ще го спасят от историческата му съдба. Дните на самодържавието са преброени, бурята е неизбежна. Вече се зарежда новият строй, приветствуван от цял народ, който чака от него обновяване и възраждане.

А какви нови въпроси поставя пред нашата партия тази надигаща се буря? Как трябва да приспособим своята орга-

низация и тактика към новите изисквания на живота за по-активно и организирано участие във въстанието, което е единствено необходимо начало на революцията? За да ръководим въстанието, трябва ли ние — предният отред на тази класа, която е не само авангард, но и главна действуваща сила на революцията — да създадем специални апарати, или за това е достатъчен съществуващият вече партиен механизъм?

Ето вече няколко месеца откак тези въпроси стоят пред партията и изискват неотложно разрешение. За хората, които се прекланят пред „стихията", които принижават целите на партията до простото следване хода на живота, които се влачат в опашката, а не вървят начело, както това подобава на преден съзнателен отред, такива въпроси не съществуват. Въстанието е стихийно, казват те, да го организирваш и да го подготвиш е невъзможно, всеки предварително разработен план за действие е утопия (те са против всякакъв „план" — нали това е „съзнателност", а не „стихийно явление"), празно губене на сили — общественият живот си има свои неизвестни пътища и той ще разбие всички наши проекти. Ето защо ние трябвало да се ограничим само с пропагандиране и агитиране идеята за въстание, идеята за „самовъоръжаване" на масите, ние трябвало да осъществяваме само „политическото ръководство", а нека който иска да ръководи „технически" въстаналия народ.

Та ние и досега винаги сме осъществявали такова ръководство! — възразяват противниците на „опашкарската политика". Ясно е, че широката агитация и пропаганда, политическото ръководство на пролетариата са напълно необходими. Но да се ограничим само с такива общи задачи означава, че ние или бягаме от отговор на пряко поставения от живота въпрос, или проявяваме пълно неумение да приспособим нашата тактика към нуждите на бурно разрастващата се революционна борба. Разбира се, ние трябва сега да одесеторим политическата агитация, трябва да се стараем да обхванем под свое влияние не само пролетариата, но и ония многобройни слоеве от „народа", които постепенно се присъединяват към революцията, ние трябва да се стараем да популя-

ризираме във всички класи на населението идеята за необходимостта от въстание. Но ние не можем да се ограничим само с това! За да може пролетариатът да използува бъдещата революция за целите на своята класова борба, за да може да установи такъв демократически строй, който най-добре би осигурил по-нататъшната борба за социализъм — за това е необходимо пролетариатът, около който се сплотява опозицията, да бъде не само в центъра на борбата, но и да стане вожд и ръководител на въстанието. Именно *техническото ръководство и организационната подготовка на всеруското въстание* е новата задача, която животът постави пред пролетариата. И ако нашата партия иска да бъде действителен политически ръководител на работническата класа, тя не може и не трябва да се отказва от изпълнението на тези нови задачи.

И така, какво трябва да предприемем за достигането на тази цел? Какви трябва да бъдат нашите първи крачки?

Много наши организации практически вече разрешиха този въпрос, като отделиха част от своите сили и средства за въоръжаването на пролетариата. Нашата борба със самодържавието навлезе сега в такъв период, когато необходимостта от въоръжаване се признава от всички. Но, разбира се, само съзнанието за необходимостта от въоръжаване е недостатъчно — *трябва пряко и ясно да поставим пред партията практическата задача.* Затова нашите комитети трябва още сега, незабавно да пристъпят към въоръжаване на народа по места, към създаване на специални групи за организирането на тази работа, към организиране на районни групи за набавяне на оръжие, към уреждане на работилници за приготвяне на различни взривни вещества, към изработване на план за завземане на държавни и частни оръжейни складове и арсенали. Ние не само трябва да въоръжим народа с „остра нужда от самовъоръжаване", както ни съветва новата „Искра", но трябва също така „да вземем най-енергични мерки за въоръжаване на пролетариата" на дело, както ни задължи третият партиен конгрес. При разрешаването на този въпрос за нас е по-лесно, отколкото при който и да е

друг, да дойдем до разбирателство както с отцепилата се част от партията (ако тя наистина сериозно мисли за въоръжаването, а не само дрънка за „остра нужда от самовъоръжаване“), така и с националните социалдемократически организации, като например арменските федералисти и други, които си поставят същите цели. Подобен опит беше вече направен в Баку, където след февруарското клане нашият комитет, „Балахано-Биби-Ейбатската“ група и комитетът на хънчакистите[89] излъчиха от своята среда организационна комисия по въоръжението. Безусловно необходимо е тази трудна и отговорна работа да бъде организирана с общи усилия и ние смятаме, че фракционните сметки ни най-малко не трябва да попречат за обединяването върху тази почва на всички социалдемократически сили.

Наред с увеличаването на запасите от оръжие и организирането на неговото набавяне и произвеждане по фабричен начин необходимо е да се обърне найсериозно внимание върху създаването на всевъзможни бойни дружини за използуване на набавеното оръжие. В никакъв случай не бива да се допуснат такива действия като раздаване на оръжие направо на масите. Поради това, че нашите средства са малко и че е много трудно да се укрива оръжието от бдителното око на полицията, ние не ще успеем да въоръжим що-годе значителни слоеве от населението и нашите усилия ще отидат напразно. Съвсем друго ще е, ако създадем специална бойна организация. Нашите бойни дружини ще се обучат да владеят добре оръжието, така че по време на въстанието — независимо от това дали то ще започне стихийно или ще бъде предварително подготвено — те ще излязат като главни и предни отреди, около тях ще се сплоти въстаналият народ и под тяхно ръководство ще тръгне на бой. Благодарение на тяхната опитност и организация, както и благодарение на доброто въоръжение ще стане възможно да бъдат използувани всички сили на въстаналия народ и така да се постигне найблизката цел — въоръжаването на целия народ и привеждането в изпълнение на предварително изработения план за действие. Те бързо ще превземат различни скла-

дове на оръжие, правителствени и обществени учреждения, пощата, телефона и пр., което ще бъде необходимо за по-нататъшното развитие на революцията.

Но тези бойни дружини са необходими не само тогава, когато революционното въстание е обхванало вече целия град, тяхната роля не е по-малко важна и в навечерието на въстанието. През последното полугодие ние ясно се убедихме, че самодържавието, загубило доверие в очите на всички класи от населението, насочи цялата си енергия към мобилизиране тъмните сили в страната — било професионални хулигани, било несъзнателни и фанатизирани елементи измежду татарите — за борба срещу революционерите. Въоръжени от полицията и намиращи се под нейна закрила, те тероризират населението и създават тежка атмосфера за освободителното движение. Нашите бойни организации трябва да бъдат винаги готови да дадат необходимия отпор на всички опити на тия тъмни сили и да се стараят да превърнат предизвиканите от техните действия възмущение и отпор в противоправителствено движение. Въоръжените бойни дружини, готови всяка минута да излязат на улицата и да застанат начело на народните маси, лесно могат да постигнат целта, поставена от третия конгрес — „да организират въоръжен отпор срещу действията на черносотниците и изобщо на всички реакционни елементи, ръководени от правителството“ („Резолюция за отношението към тактиката на правителството в навечерието на преврата“ — виж „Известие“)[40].

Една от главните задачи на нашите бойни дружини и изобщо на военно-техническата организация трябва да бъде изработването на план за въстание на своя район и съгласуването му с плана, изработен от партийния център за цяла Русия. Да намерим най-слабите места на противника, да набележим пунктовете, откъдето трябва да го нападнем, да разпределим всички сили по района, да изучим добре топографията на града — всичко това трябва да бъде извършено предварително, за да не бъдем изненадани при каквито и да било обстоятелства. Тук е съвсем неуместно да разглеждаме подробно тази страна от дейността на нашите организации. Строгата конспи-

рация при изработването плана за действие трябва да се придружава с възможно по-широко разпространение сред пролетариата на военно-технически знания, безусловно необходими за воденето на уличната борба. За тази цел ние трябва да привлечем военните лица, намиращи се в организацията. За същата тази цел ние можем да привлечем и цяла редица други наши другари, които по своите природни способности и склонности ще бъдат много полезни в тази работа.

Само такава всестранна подготовка за въстание може да осигури ръководната роля на социалдемокрацията в бъдещите боеве между народа и самодържавието.

Само пълната бойна готовност ще даде възможност на пролетариата да превърне отделните сблъсквания с полицията и войската във всенародно въстание, за да може на мястото на царското правителство да бъде създадено временно революционно правителство.

Въпреки привържениците на „опашкарската политика“, организираният пролетариат ще положи всички усилия, за да съсредоточи в свои ръце и техническото, и политическото ръководство на въстанието. Това ръководство е необходимото условие, благодарение на което ние ще смогнем да използуваме бъдещата революция за интересите на нашата класова борба.

Вестник „Пролетариатис Брдзола“
(„Пролетарска борба“) бр. 10,
15 юли 1905 г.

Статията е без подпис

Оригиналът е на грузински

ВРЕМЕННОТО РЕВОЛЮЦИОННО ПРАВИТЕЛСТВО И СОЦИАЛДЕМОКРАЦИЯТА[41]

I

Народната революция се разраства. Пролетариатът се въоръжава и издига знамето на въстанието. Селячеството изправя гръб и се обединява около пролетариата. Не е вече далеч времето, когато ще избухне и всеобщото въстание и ще бъде „пометен от лицето на земята" омразният трон на омразния цар. Царското правителство ще бъде съборено. Върху развалините му ще бъде създадено правителство на революцията — временно революционно правителство, което ще обезоръжи тъмните сили, ще въоръжи народа и незабавно ще пристъпи към свикване на Учредително събрание. По този начин господството на царя ще бъде заменено с господството на народа. По такъв път върви сега народната революция.

Какво трябва да направи временното правителство?

То трябва да разоръжи тъмните сили, да обуздае враговете на революцията, за да не могат те да възстановят отново царското самодържавие. То трябва да въоръжи народа и да съдействува за довеждане революцията докрай. То трябва да осъществи свобода на словото, печата, събранията и т. н. То трябва да премахне косвените данъци и да въведе прогресивния данък върху печалбите и наследството. То трябва да организира селски комитети, които да уредят поземлените въпроси в селото. Пак то трябва да отдели черквата от държавата и училището от черквата...

Освен тия общи искания, временното правителство трябва да осъществи и класовите искания на работниците: свобода на стачки и съюзи, 8-часов работен ден,

държавни осигуровки за работниците, хигиенични условия на труда, учредяване „борси на труда“ и т. н.

С една дума, временното правителство трябва да осъществи напълно нашата програма-минимум* и да пристъпи незабавно към свикване всенародно Учредително събрание, което „завинаги“ да узакони измененията, станали в обществения живот.

Кой трябва да влезе във временното правителство?

Революцията ще бъде извършена от народа, а народът — това е пролетариатът и селячеството. Ясно е, че те трябва да поемат върху себе си и довеждането на революцията докрай, обуздаването на реакцията, въоръжаването на народа и т. н. А за всичко това е необходимо пролетариатът и селячеството да имат защитници на своите интереси във временното правителство. Пролетариатът и селячеството ще господствуват на улицата, те ще проливат кръвта си — ясно е, че те трябва да господствуват и във временното правителство.

Всичко това е тъй, ни казват, но какво общо има между пролетариата и селячеството?

Общото е това, че и пролетариатът, и селячеството ненавиждат остатъците от крепостничеството, че и пролетариатът, и селячеството се борят не на живот, а на смърт с царското правителство, че и пролетариатът, и селячеството искат демократическа република.

Това обаче не може да ни накара да забравим истината, че разликата между тях е много по-значителна.

В какво се състои тая разлика?

В това, че пролетариатът е враг на частната собственост, той ненавижда буржоазните порядки и демократическата република му е нужна само за да събере сили и после да събори буржоазния строй, докато селячеството е привързано към частната собственост, привързано е към буржоазните порядки и демократическата република му е нужна, за да укрепи основите на буржоазния строй.

* За програмата-минимум виж „Известие за втория конгрес на РСДРП“.

Няма защо и да говорим. че селячеството* ще отиде против пролетариата само дотолкова, доколкото пролетариатът ще иска да премахне частната собственост. От друга страна, ясно е също и това, че селячеството ще подкрепи пролетариата само дотолкова, доколкото пролетариатът ще иска да събори самодържавието. Сегашната революция е буржоазна, т. е. тя не засяга частната собственост, следователно понастоящем селячеството няма никакви основания да обръща оръжието си против пролетариата. Затова пък сегашната революция отхвърля изоснови царската власт, следователно салячеството е заинтересовано решително да се присъедини към пролетариата като челна сила на революцията. Ясно е, че и пролетариатът също е заинтересован да подкрепи селячеството и заедно с него да излезе срещу общия враг — царското правителство. Не напразно великият Енгелс казва, че преди победата на демократическата революция пролетариатът трябва да води борба против съществуващите порядки заедно с дребната буржоазия**. И ако преди пълното обуздаване на враговете на революцията нашата победа не може да бъде наречена победа, ако обуздаването на враговете и въоръжаването на народа са задължение на временното правителство, ако завършването на победата трябва да бъде поето от временното правителство, то от само себе си е ясно, че във временното правителство, освен защитниците на интересите на дребната буржоазия, трябва да влязат и представители на пролетариата като защитници на неговите интереси. Би било безразсъдство, ако пролетариатът, явявайки се като ръководител на революцията, предостави нейното довеждане докрай само на дребната буржоазия: това би било измяна на самия себе си. Не трябва само да се забравя, че пролетариатът, като враг на частната собственост, трябва да има своя собствена партия и нито за минута не трябва да се отклонява от своя път.

С други думи, пролетариатът и селячеството трябва с общи усилия да ликвидират царското правителство, те

* Т. е. дребната буржоазия

** Виж „Искра“ бр. 96. Това място е препечатано в петия брой на „Социал-Демократ“. Виж „Демокрация и социалдемокрация“.

трябва с общи усилия да обуздаят враговете на революцията и именно затова наред със селячеството пролетариатът също трябва да има във временното правителство защитници на своите интереси — социалдемократи.

Това е така ясно, така очевидно, че да се говори за него като че ли е дори излишно.

Но ето излиза „малцинството“ и съмнявайки се в това, упорито твърди: не бива социалдемокрацията да участвува във временното правителство, това противоречи на принципите.

Да разгледаме тоя въпрос. Какви са доводите на „малцинството“? Преди всичко то се позовава на Амстердамския конгрес[42]. Тоя конгрес, в противоположност на жоресизма, взе решение, че социалистите не трябва да се стремят към участие в буржоазно правителство, а тъй като временното правителство е буржоазно правителство, то участието във временното правителство е недопустимо за нас. Така разсъждава „малцинството“ и не забелязва, че при такова ученическо разбиране на решенията на конгреса ние не трябва да участвуваме и в революцията. И наистина: ние сме врагове на буржоазията, а сегашната революция е буржоазна — следователно ние не трябва да вземаме никакво участие в тая революция! По тоя път ни тласка логиката на „малцинството“. А социалдемокрацията казва, че ние, пролетариите, не само трябва да вземем участие в сегашната революция, но и трябва да я възглавим, да я ръководим и да я доведем докрай. А довеждането на революцията докрай е невъзможно без участие във временното правителство. Безспорно е, че тук логиката на „малцинството“ куца с двата крака Едно от двете: или ние, подобно на либералите, трябва да се откажем от мисълта, че пролетариатът е ръководител на революцията, и тогава въпросът за нашето участие във временното правителство отпада от само себе си, или ние открито трябва да признаем тази социалдемократическа идея, а заедно с това да признаем необходимостта от участие във временното правителство. „Малцинството“ обаче не иска да скъсва нито с едното, нито с другото, то иска да бъде и като либера-

лите, и като социалдемократите! Така безмилостно насилва то в нищо невиновната логика...

Що се отнася до Амстердамския конгрес, той е имал предвид постоянното правителство на Франция, а не временно революционно правителство. Правителството на Франция е реакционно-консервативно, то отстоява старото и се бори против новото — ясно е, че в него няма и да влезе истинският социалдемократ, докато временното правителство е революционно-прогресивно, то се бори против старото, прокарва път на новото, то служи на интересите на революцията — ясно е, че истинският социалдемократ ще влезе в него и ще вземе активно участие в увенчаването делото на революцията. Както виждате, това са различни неща. Така че „малцинството" напразно се залавя за Амстердамския конгрес: той няма да го спаси от провал.

Изглежда, че и самото „малцинство" е почувствувало това и то прибягва до друг довод: зове сега за помощ сенките на Маркс и Енгелс. Така например „Социал-Демократ" упорито повтаря, че Маркс и Енгелс „изоснови отхвърлят" участието във временното правителство. Но къде, кога са отхвърляли? Какво казва например Маркс? Оказва се, Маркс казва, че „...демократичните дребни буржоа... проповядват на пролетариата... да се стреми към създаването на една голяма опозиционна партия, която би обхванала всички оттенъци на демократическата партия...", че „подобно обединение безусловно би донесло вреда на пролетариата и би било изгодно само за тях (за дребните буржоа)"* и т. н.[43] С една дума, пролетариатът трябва да има отделна класова партия. Но кой е против това, „учени критико"? Защо вий се сражавате с вятърни мелници?

Въпреки това „критикът" продължава да цитира Маркс. „В случай на борба против общия враг не е нужно никакво особено обединение. Доколкото е необходимо да се води пряка борба против такъв противник, интересите на двете партии временно съвпадат и... възниква такъв съюз, с оглед само за дадения момент... През време на

* Виж „Социал-Демократ" бр. 5.

борбата и след нея работниците трябва при всеки случай наред с нуждите (трябва да е: исканията) на буржоазните демократи да издигат свои собствени нужди (искания) . . . С една дума, още от първия момент на победата недоверието трябва да бъде насочвано . . . против своите предишни съюзници, против оная партия, която иска да използува общата победа изключително за себе си." * С други думи, пролетариатът трябва да върви по свой път и да подкрепя дребната буржоазия само дотолкова, доколкото това не противоречи на неговите интереси. А кой пък е против това, чудни „критико", и за какво ви е дотрябвало да се позовавате на думите на Маркс? Нима Маркс говори нещо за временно революционно правителство? Нито дума! Нима Маркс казва, че участието във временното правителство през време на демократическата революция противоречи на нашите принципи? Нито дума! Тогава защо нашият автор изпада в телешки възторг, отде е измъкнал той това „принципиално противоречие" между нас и Маркс? Бедният „критик"! Той излиза от кожата си, за да намери такова противоречие, но, за негово огорчение, нищо не излиза от това.

А какво казва Енгелс според твърдението на меншевиките? Оказва се, че в писмото си до Турати той казва, че предстоящата революция в Италия ще бъде дребнобуржоазна, а не социалистическа, че преди нейната победа пролетариатът трябва да се бори против съществуващия строй заедно с дребната буржоазия, като има обаче непременно своя собствена партия, но би било крайно опасно след победата на революцията социалистите да влизат в новото правителство. С това те биха повторили грешката на Луи Блан и на другите френски социалисти през 1848 г. и т. н.** С други думи, доколкото италианската революция ще бъде демократическа, а не социалистическа, дотолкова би била голяма грешка да се мечтае за господството на пролетариата и

* Виж „Социал-демократ", бр. 5

** Виж „Социал-Демократ", бр. 5. „Социал-Демократ" привежда тия думи в кавички. Може да се помисли, че думите на Енгелс са приведени точно. В действителност това не е тъй. Тук само се излага със свои думи съдържанието на писмото на Енгелс.

да се остава в правителството и *след победата* — само *преди победата* пролетариатът би могъл да се бори заедно с дребните буржоа против общия враг. Но кой именно спори против това, кой казва, че трябва да смесваме демократическата революция със социалистическата? Защо е било необходимо позоваването на последователя на Бернщайн — Турати? Или за какво е било необходимо да се споменава Луи Блан? Луи Блан е бил дребнобуржоазен „социалист", а у нас става дума за социалдемократите. През времето на Луи Блан социалдемократическа партия не е съществувала, а тук става дума именно за такава партия. Френските социалисти са имали предвид завладяването на политическата власт, а нас ни интересува въпросът за участието във временното правителство... Нима Енгелс казва, че участието във временното правителство през време на демократическата революция противоречи на нашите принципи? Нито дума! Тогава за какво трябваше толкова да глаголствувате, наш меншевико, как не разбирате, че да се объркат въпросите не значи да се разрешат? Защо трябваше напразно да тревожите сенките на Маркс и Енгелс?

„Малцинството", види се, само е почувствувало, че няма да го спасят имената на Маркс и Енгелс, и сега то се е заловило за трети „довод". Вие искате да турите двойна юзда на враговете на революцията, ни казва „малцинството", вие искате натискът на пролетариата върху революцията да се извършва не само „отдолу", не само от улицата, но и отгоре, от чертозите на временното правителство*. Но това противоречи на принципа, ни укорява „малцинството".

По тоя начин „малцинството" поддържа, че ние трябва да въздействуваме върху развоя на революцията „само отдолу". „Мнозинството", напротив, смята, че ние трябва да допълним действието „отдолу" с действие „отгоре", за да бъде напорът по-всестранен.

Но кой в такъв случай влиза в противоречие с принципа на социалдемокрацията, „мнозинството" или „малцинството"?

* Виж „Искра" бр. 93.

Нека се обърнем към Енгелс. През седемдесетте години в Испания избухва въстание. Изниква въпросът за временно революционно правителство. Тогава там се подвизават бакунистите (анархисти). Те отричат всяко действие отгоре и това предизвиква полемика между тях и Енгелс. Бакунистите са проповядвали същото, което днес говори „малцинството". „Бакунистите — казва Енгелс — много години проповядваха, че всяко революционно действие отгоре надолу е вредно, че всичко трябва да се организира и провежда отдолу нагоре." * Според тях „всяка организация на политическа, така наречена временна или революционна власт може да бъде само нова измама и би била също толкова опасна за пролетариата, както всички съществуващи днес правителства"**. Енгелс осмива тоя възглед и казва, че животът е опровергал жестоко това учение на бакунистите. Бакунистите са били принудени да отстъпят пред исканията на живота и те ... „въпреки анархистическите си принципи, трябваше да образуват революционно правителство"***. Така те „потъпкаха току-що провъзгласения от самите тях принцип: че учредяването на революционно правителство било само нова измама и нова измяна спрямо работническата класа"****.

Така казва Енгелс.

По тоя начин се изяснява, че принципът на „малцинството" — действие само „отдолу" — е анархистически принцип, който действително коренно противоречи на социалдемократическата тактика. Възгледът на „малцинството", че всяко участие във временното правителство било гибелно за работниците, е анархистическа фраза, осмяна още от Енгелс. Изяснява се също и това, че животът ще отхвърли възгледите на „малцинството" и ще ги разбие със същата лекота, както се случи това с бакунистите.

---

* Виж брой трети на „Пролетарий", в който са приведени тия думи на Енгелс[44].

** Виж пак там.

*** Виж пак там.

**** Виж пак там.

„Малцинството“ все пак продължава да упорствува — ние няма да тръгнем против принципите. Чудна представа имат тези хора за социалдемократическите принципи. Да вземем макар и техните принципиални възгледи по отношение на временното революционно правителство и Държавната дума. „Малцинството“ е против участието във временното правителство, пораждано от интересите на революцията — това уж противоречело на принципите. Но то е за участие в Държавната дума, която е породена от интересите на самодържавието — оказва се, че това не противоречи на принципите! „Малцинството“ е против участие във временното правителство, което ще бъде създадено от ревоволюционния народ и узаконено пак от народа — това противоречело на принципите. Но то е за участие в Държавната дума, която се свиква от самовластния цар и се узаконява също от царя — оказва се, че това не противоречи на принципите! „Малцинството“ е против участие във временното правителство, което е призвано да погребе самодържавието — това уж противоречело на принципите. Но то е за участие в Държавната дума, която е призвана да закрепи самодържавието — оказва се, че това не противоречи на принципите... За какви принципи всъщност говорите вие, многоуважаеми — за принципите на либералите или на социалдемократите? Много добре ще постъпите, ако дадете пряк отговор на тоя въпрос. В това ние малко се съмняваме.

Но да оставим тия въпроси.

Работата е там, че в търсенето на принципи „малцинството“ се е смъкнало до позициите на анархистите.

Ето какво се изясни сега.

II

На нашите меншевики не им харесаха резолюциите, приети на III партиен конгрес. Техният истински революционен смисъл разтревожи меншевишкото „блато“ и възбуди в него апетит към „критика“. Както изглежда, на техния опортюнистически строеж на ума е оказала въздействие главно резолюцията за временното револю-

ционно правителство и те пристъпиха към нейното „унищожение“. Но тъй като те не намериха там нищо, за което биха могли да се заловят и разкритикуват, те прибягнаха към своето привично и при това евтино средство — демагогията! Тая резолюция е съставена за примамка на работниците, за залъгването и заслепяването им — пишат тия „критици“. И, както се вижда, те са много доволни от тази своя дандания. Те си представиха противника поразен смъртоносно, а себе си — критици-победители, и се провикват: „И те (авторите на резолюцията) искат да ръководят пролетариата!“ Гледаш тия „критици“ и пред погледа ти изпъква Гоголевият герой, който се намира в състояние на невменяемост и си въобразява, че е крал на Испания. Такава е съдбата на страдащите от мания за величие!

Нека се вгледаме в самата „критика“, която ние намираме в брой 5 на „Социал-Демократ“. Както вие вече знаете, нашите меншевики не могат да си спомнят без страх за кървавия призрак на временното революционно правителство и призовават своите светии — Мартиновци — Акимовци, да ги избавят от това чудовище и да го заменят със Земския събор — сега вече с Държавната дума. За тия цели те възнасят до небесата „Земския събор“ и се стараят да представят като чиста монета това гнило създание на гнилия царизъм: „Ние знаем, че Великата френска революция учреди *републиката*, без да има временно правителство“ — пишат те. И само толкова? Повече нищо ли не знаете, „почтени“? Недостатъчно! Би трябвало повечко да знаете! Би трябвало да знаете например и това, че Великата френска революция възтържествува като буржоазно революционно движение, а руското „революционно движение ще възтържествува като движение на работниците, или съвсем няма да възтържествува“, както правилно казва Г. Плеханов. Във Франция начело на революцията е стояла буржоазията, а в Русия стои пролетариатът. *Там* първата управляваше съдбата на революцията, *тук* — последният. И нима не е ясно, че при такова прегрупиране на ръководните революционни сили не могат да се получат еднакви резултати за едната и другата класа? Ако във Франция бур-

жоазията, стоейки начело на революцията, се е възползувала от нейните плодове, то нима и в Русия тя също трябва де се възползува от тях, въпреки това, че начело на революцията стои пролетариатът? Да, казват нашите меншевики, каквото е станало *там*, във Франция, то трябва да се случи и *тук*, в Русия. Тия господа, както гробарят, взимат мярка от отдавна умрелия и с тази мярка мерят живите. Освен това те са допуснали тук порядъчен фалш: изместили са същината на предмета, който ни интересува, и са пренесли центъра на полемиката в опашката. Ние, както и всеки революционен социалдемократ, говорим за учредяване на демократическа република. Те обаче са прикрили някъде думата „демократическа" и започнаха да глаголствуват за „република". „Ние знаем, че Великата френска революция учреди република" — проповядват те. Да, тя учреди република, но каква — истински демократическа ли? Такава ли, каквато иска Руската соц.-дем. работническа партия? Давала ли е тая република на народа право на всеобщи избори? Напълно преки ли са били тогавашните избори? Бил ли е въведен прогресивно-подоходният данък? Нима там се е говорело нещо за подобряване условията на труда, за намаление на работния ден, за увеличение на работната заплата и пр.?... Не. Нищо от това е нямало там, а и не е можело да го има, защото работниците са нямали тогава социалдемократическо възпитание. Затова и техните интереси в тогавашната френска република са били забравени и пренебрегнати от буржоазията. И нима, господа, пред такава република прекланяте вие вашите „високопочитани" глави? Такъв ли е вашият идеал? На добър път! Но помнете, почтени, че преклонението пред такава република няма нищо общо със социалдемокрацията и нейната програма — това е най-долнопробен род демократизъм. А вие прокарвате всичко това контрабанда, прикривайки се под името на социалдемокрацията.

Освен това меншевиките трябва да знаят, че руската буржоазия със своя Земски събор няма да ни дари даже с такава република, както тази във Франция — тя съвсем не възнамерява да премахне монархията. Познавайки прекрасно „дързостта" на работниците там, където няма

монархия, тя се старае да запази тая крепост в цялост и да я превърне в свое собствено оръдие против непримиримия враг — пролетариата. За тия именно цели тя води преговори от името на „народа“ с царя-палач и го съветва в интерес на „родината“ и престола да свика Земския събор за избягване на „анархията“. Нима вие, меншевики, не знаете всичко това?

На нас ни е нужна не такава република, каквато въвежда френската буржоазия през XVIII век, а такава, каквато иска Руската с.-д. работническа партия в XX век. А такава република може да бъде създадена само от народното победоносно въстание начело с пролетариата и издигнатото от него временно революционно правителство. Само такова временно правителство може *временно* да осъществява нашата програма-минимум и да представи подобни изменения за утвърждаване от свиканото от него Учредително събрание.

Нашите „критици“ не вярвят, че Учредителното събрание, свикано съгласно нашата програма, може да изрази волята на народа (а и как могат да си представят това, когато не отиват по-далеч от Великата френска революция, станала преди 115—116 години). „Богатите и влиятелни лица — продължават „критиците“ — имат толкова средства за фалшифициране на изборите в своя полза, че приказките за действителна народна воля са съвсем излишни. За да може бедните избиратели да не станат изразители на волята на богатите, необходима е голяма борба, продължителна партийна дисциплина“ (която меншевиките не признават?) „Даже в Европа (?), въпреки дългогодишното политическо възпитание, всичко това не е осъществено. И ето, нашите болшевики си мислят, че тоя талисман го държи в ръцете си временното правителство!“

Ето истинско опашкарство! Ето „о бозе почившите“ „тактика-процес“ и „организация-процес“ в цялата им естествена големина! Да се иска в Русия онова, което още не е осъществено в Европа, не може да става и дума, ни поучават „критиците“! Но ние знаем, че не само в „Европа“, но и в Америка нашата програма-минимум не е осъществена напълно и, следователно, който я

приема и се бори за нейното осъществяване в Русия след падането на самодържавието, той, по мнението на меншевиките, е непоправим мечтател, жалък Дон Кихот! С една дума, нашата програма-минимум е фалшива, утопична и няма нищо общо с действителния „живот"! Не е ли така, господа „критици"? Именно тъй се и получава по вашему. Тогава имайте повече смелост и обявете за това направо, без извъртания! Тогава ние ще знаем с кого имаме работа и вие ще се освободите от омразните ви програмни формалности! А вместо това вие така плахо, така страхливо говорите за маловажността на програмата, че мнозина, освен болшевиките, разбира се, още мислят, че вие признавате руската с.-д. програма, приета на II партиен конгрес. Но защо е това фарисейство?

И ето, тук ние стигнахме непосредствено до основата на нашите разногласия. Вие не вярвате в нашата програма и оспорвате правилността ѝ, а ние, напротив, винаги изхождаме от нея и съгласуваме с нея всички свои действия!

Ние вярваме, че при свобода на предизборната агитация „богатите и влиятелни лица" не ще могат да подкупят и излъжат целия народ. Защото на тяхното влияние и злато ние ще противопоставим правдивото социалдемократическо слово (и в тая правда ние, за разлика от вас, ни най-малко не се съмняваме) и с това ще отслабим мошеническите маневри на буржоазията. Вие обаче не вярвате в това дело и затова дърпате революцията по посока на реформизма.

„През 1848 година — продължават „критиците" — временното правителство във Франция (пак Франция!), в което са участвували и работниците, свиква такова Учредително събрание, в което не успява да влезе нито един делегат на парижкия пролетариат." Ето още веднаж пълно неразбиране на социалдемократическото учение и шаблонна представа за историята! Защо да се замерваме с фрази? Във Франция, въпреки че работниците са участвували във временното правителство, нищо не е излязло, а затова и в Русия социалдемокрацията трябва да се откаже от участие в него, защото и тук нищо няма да излезе — заключават „критиците". Но нима работата

е в участието на работниците? Нима ние казваме, че работникът какъвто и от каквото и направление да е трябва да участвува във Временното революлионно правителство? Не, ние засега още не сме станали ваши последователи и не снабдяваме всеки работник с . атестата на социалдемократ. Да се нарекат пък участвувалите във френското временно правителство работници членове на социалдемократическата партия — това и на ум не ни е идвало! Защо е тая неуместна аналогия! А и какво сравнение може да става между политическото съзнание на френския пролетариат в 1848 г. и политическото съзнание на руския пролетариат в дадения момент? Нима френският пролетариат от онова време е излизал поне веднаж на политическа демонстрация против тогавашния строй? Празнувал ли е той някога Първи май под знака на борбата против буржоазния строй? Бил ли е той организиран в социалдемократическа работническа партия? Имал ли е той социалдемократическа програма? Ние знаем, че не. За всичко това френският пролетариат не е имал дори и представа. Пита се, можел ли е френският пролетариат да се ползува тогава от плодовете на революцията в същия размер, в какъвто може да се ползува от тях руският пролетариат, пролетариатът, който отдавна е организиран в социалдемократическа партия, има напълно определена социалдемократическа програма и съзнателно си прокарва път към своята цел? Всеки, който макар и в най-малка степен е способен да разбира реалните неща, ще отговори на този въпрос отрицателно. И само хора, които са способни да зазубрят исторически факти, но не умеят да обяснят техния произход според мястото и времето, могат да отъждествяват тези две различни величини.

„Нужни са — още и още поучават „критиците" — насилие от страна на народа и непрекъсната революция, а не да се задоволим с избори и да се разотидем по домовете си." Пак клевета! Кой ви е казал, почтени, че ние се задоволяваме с избори и се разотиваме по домовете си? Назовете го!

Нашите „критици" са развълнувани още и от това, че ние искаме от временното революционно правител-

ство да осъществи нашата програма-минимум, и възклицават: „Това е пълно незнание на работата; работата е в това, че политическите и икономическите искания на нашата програма могат да бъдат осъществени само чрез законодателство, а временното правителство не е законодателен институт." При четене на тая прокурорска реч, насочена против „противозаконните деяния", се промъква съмнението да не би тази статия да е посветена на „Социал-Демократ" от някой либерален буржоа, който благоговее пред законността?* Как другояче да се обясни буржоазното мъдруване, че временното революционно правителство нямало право да отменява старите и да въвежда нови закони! Нима това разсъждение не мирише на долнопробен либерализъм? И не е ли странно да се чува той от устата на революционер? Та това напомня случая с осъдения, на когото се готвели да отсекат главата, а той молел да не засегнат пришката на шията му. Впрочем, всичко може да се прости на „критиците", които не различават временното революционно правителство от обикновения министерски кабинет (та те не са и виновни за това, учителите Мартиновци — Акимовци ги докараха до това). Що е министерски кабинет? — Резултат от *съществуването* на постоянно правителство. А що е временно революционно правителство? — Резултат от *премахването* на постоянното правителство. Първият привежда в изпълнение *съществуващите* закони с помощта на постоянна армия. Второто отменява съществуващите закони и вместо тях с помощта на въстаналия народ узаконява волята на революцията. Какво общо има между тях?

Да допуснем, че революцията е възтържествувала и победилият народ е съставил временно революционно правителство. Възниква въпросът: какво ще стане с това

* Тая мисъл се налага толкова повече, че от цялата тифлиска буржоазия меншевиките са обявили в брой 5 на „Социал-Демократ" като изменници на „Общото дело" само около десет търговци. Както се вижда, останалите са техни привърженици и имат с меншевиките едно „общо дело". И какво чудно, ако някой от тия привърженици на „общото дело" е взел и е изпратил в органа на своите колеги „критическа" статия против непримиримото „мнсзинство".

правителство, ако то няма правото да отменява и въвежда закони? Да чака учредителното събрание? Но свикването на това събрание също изисква въвеждането на нови закони като: за всеобщо, пряко и т. н. избирателно право, за свобода на словото, печата, събранията и т. н. А всичко това влиза в нашата програма-минимум. И ако временното революционно правителство не може да я осъществи, от какво ще се ръководи то при свикването на Учредителното събрание? Да не би от програмата, съставена от Булигин[46] и одобрена от Николай II?

Да предположим още, че победилият народ, понесъл многобройни жертви поради липсата на оръжие, иска от временното революционно правителство с цел за борба против контрареволюцията премахване на постоянната армия и въоръжаване на народа. В това време меншевиките излизат с проповед: премахването на постоянната армия и въоръжаването на народа не е работа на това ведомство (на временното революционно правителство), а на друго — на Учредителното събрание, — апелирайте към него, не искайте противозаконни актове и т. н. Добри съветници, няма що!

Сега да видим на какво основание меншевиките лишават временното революционно правителство от „правоспособност". Първо, на основание, че то не е законодателен институт, а, второ, Учредителното събрание, видите ли, нямало да има с какво да се занимава. Ето до какъв позор достигнаха тия политически кърмачета! Оказва се, те дори не знаят, че тържествуващата революция и изразителят на нейната воля — временното революционно правителство — преди съставянето на постоянно правителство са господари на положението и, следователно, могат да отменяват и да въвеждат закони! Ако това беше другояче, ако временното революционно правителство нямаше тия права, тогава неговото съществуване не би имало никакъв смисъл и въстаналият народ не би създал такъв орган. Странно, че меншевиките са забравили азбуката на революцията.

Меншевиките питат: а какво трябва да прави Учредителното събрание, ако нашата програма-минимум бъде осъществена от временното революционно правителство? Вие

се опасявате, почтени, че то ще страда от безработица. Не се бойте, то ще има достатъчно работа. То ще санкционира ония изменения, които ще бъдат извършени от временното революционно правителство с помощта на въсталия народ, то ще изработи конституцията на страната, в която нашата програма-минимум ще бъде само съставна част. Ето какво ще поискаме ние от Учредителното събрание!

„Те (болшевиките) не могат да си представят раскол между най-дребната буржоазия и работниците, раскол, който ще се отрази и върху изборите, и, следователно, временното правителство ще поиска да подтиска избирателите-работници в полза на *своята* класа" — пишат „критиците". Който може, нека разбере тая мъдрост! Какво значи: „временното правителство ще поиска да подтиска избирателите-работници в полза на своята класа !?" За какво временно правителство говорят те, с какви вятърни мелници се борят тия донкихотовци? Нима някой е казвал, че ако дребната буржоазия овладее сама временното революционно правителство, тя все пак ще защищава интересите на работниците? Защо да се натрапва своето собствено недомислие на други? Ние казваме, че заедно с представителите на демокрацията е допустимо при известни условия участие във временното революционно правителство и на наши социалдемократически делегати. Ако това е така, ако става дума за такова временно революционно правителство, в което влизат и социалдемократи, как ще бъде то дребнобуржоазно по състав? А доводите си за участие във временното революционно правителство ние основаваме върху това, че осъществяването на нашата програма-минимум в основата си не противоречи на интересите на демокрацията — на селячеството и на градската дребна буржоазия (която вие, меншевики, каните в своята партия), и затова смятаме възможно да я проведем заедно с нея. Ако ли демокрацията възпрепятствува провеждането на някои нейни пунктове, тогава нашите делегати, поддържани от улицата от своите избиратели, от пролетариата, ще се постараят да проведат тая програма със сила, ако има такава налице (а ако такава сила не съществува,

ние няма да влезем, а и няма да ни изберат във временното правителство). Както виждате, социалдемокрацията трябва да влезе във временното революционно правителство именно за да защищава там социалдемократическите възгледи, т. е. да не даде на другите класи да накърнят интересите на пролетариата.

Представителите на Руската соц.-дем. работническа партия във временното революционно правителство ще обявят борба не на пролетариата, както се мотае в главите на меншевиките поради недомислие, а заедно с пролетариата — на враговете на пролетариата. Но какво общо имате с всичко това вие, меншевики, какво общо имате вие с революцията и нейното временно правителство! Вашето място е там, в „Дър[жавната дума"]...*

Първата част на статията е
напечатана във вестник „Пролетариатис Брдзола"
(„Пролетарска борба") № 11,
15 август 1905 г.
Втората част се печата за пръв път.

Статията е без подпис.

Оригиналът е на грузински

* Тук ръкописът се прекъсва. *Ред.*

В ОТГОВОР НА „СОЦИАЛ-ДЕМОКРАТ“ [46]

Преди всичко аз трябва да се извиня пред читателя, че закъснях с отговора. Какво да се прави: обстоятелствата ме принудиха да работя в друга област и аз бях принуден да отложа за известно време своя отговор; сами знаете — ние не разполагаме със себе си.

Трябва да отбележа още и следното: мнозина смятат, че Съюзният комитет, а не отделно лице, е автор на брошурата „Накратко за партийните разногласия“. Трябва да заявя, че автор на тая брошура съм аз. На Съюзния комитет принадлежи само редактирането ѝ.

А сега да дойдем на въпроса.

Противникът ме обвинява, че аз „не виждам предмета на спора“, „замазвам въпросите“ *, че „спорни са организационните въпроси, а не програмните“ (стр. 2).

Достатъчна е малка наблюдателност, за да бъде разкрит фалшът в твърдението на автора. Работата е там, че моята брошура е отговор на *първия* брой на „Социал-Демократ“ — брошурата беше вече сложена под печат, когато излезе вторият брой на „Социал-Демократ“. Какво казва авторът в първия брой? Само това, че „мнозинството“ уж стояло на идеалистически път и неговата позиция „коренно противоречи“ на марксизма. Тук *няма нито звук* за организационните въпроси. Какво трябваше да отговоря аз? Само онова, което и отговорих, а именно: „мнозинството“ стои на позициите на истинския маркси-

* Виж „Ответ Союзному комитету“ („В отговор на съюзния комитет“), [47] стр. 4.

зъм и ако „малцинството“ не е разбрало това, значи то самото е отстъпило от истинския марксизъм. Така би постъпил всеки, който разбира поне малко от полемика. Но авторът си знае своето: защо, казва, не засягаш организационните въпроси? Не ги засягам затова, почтени философе, защото вие тогава не бяхте обелили нито дума по тия въпроси. А не може да се отговаря на въпроси, за които още не е ставало и дума. Ясно е, че „замазването на въпросите“, „премълчаването предмета на спора“ и прочее са измислици на автора. Напротив, аз имам основание да заподозря самия него в премълчаване на някои въпроси. Той казва, че „спорни са организационните въпроси“, а между нас съществуват и *тактически* разногласия, които имат много по-голямо значение от организационните разногласия. Обаче нашият „критик“ не е споменал в брошурата си нито дума за тия разногласия. И ето това именно се нарича „замазване на въпросите“.

За какво се говори в моята брошура?

Съвременният обществен живот е устроен капиталистически. Тук съществуват две големи класи: буржоазия и пролетариат, и между тях се води борба не на живот, а на смърт. Жизнените условия на буржоазията я карат да укрепява капиталистическите порядки. А жизнените условия на пролетариата го карат да подкопава капиталистическите порядки, да ги премахне. Съответно на тия две класи се изработва и двояко съзнание: буржоазно и социалистическо. На положението на пролетариата съответствува социалистическото съзнание. Затова пролетариатът ще приеме това съзнание, той го усвоява и с удвоена сила се бори с капиталистическия строй. Няма защо и да се говори, че ако нямаше капитализъм и класова борба, нямаше да има и социалистическо съзнание. Но сега въпросът е кой изработва, кой има възможност да изработи това социалистическо съзнание (т. е. научния социализъм). Кауцки казва, и аз повтарям неговата мисъл, че масата пролетарии, докато те си остават пролетарии, нямат нито време, нито възможност да изработят социалистическо съзнание. „Съвременното социалистическо съзнание може да възникне само въз основа на дълбоко

научно знание“ * — казва Кауцки. А носители на науката са интелигентите, в това число например Маркс, Енгелс и други, които имат и време, и възможност да застанат начело на науката и да изработят социалистическото съзнание. Ясно е, че изработването на социалистическото съзнание е дело на малцина интелигенти-социалдемократи, които разполагат за това и с време, и с възможности.

Но какво значение има само по себе си социалистическото съзнание, ако не е разпространено сред пролетариата? То ще си остане празна фраза, и толкова! Съвсем иначе ще тръгне работата, ако това съзнание се разпространи сред пролетариата: пролетариатът ще осъзнае своето положение и с ускорени крачки ще се устреми към социалистически живот. И ето тук именно влиза в действие социалдемокрацията (а не само интелигентите-социалдемократи), която внася социалистическото съзнание в работническото движение. Това именно има предвид Кауцки, като казва, че „социалистическото съзнание е нещо внесено отвън в класовата борба на пролетариата“**.

Така че социалистическото съзнание се изработва от малцина интелигенти-социалдемократи. В работническото движение обаче това съзнание се внася от цялата социалдемокрация, която придава на стихийната борба на пролетариата съзнателен характер.

За това става дума в моята брошура.

Такава е позицията на марксизма и заедно с него и на „мнозинството“.

Какво противопоставя на това моят противник?

В действителност, нищо съществено. Той повече се занимава с ругатни, отколкото с изясняване на въпроса. Изглежда, че доста се е разсърдил! Той не се осмелява да поставя въпросите открито, не дава пряк отговор на тях, а като страхлив „юначага“ се изплъзва от предмета на спора, лицемерно замазва ясно поставените въпроси и при това уверява всички: аз, казва, се дин замах изяс-

* Виж статията на К. Кауцки, приведена в „Что делать?“ стр. 27. („Какво да се прави?“. Ленин, Избрани произведения, том III, стр. 35. Издание на „Партиздат“, 1946 г.)

** Пак там.

них всички въпроси! Така например авторът изобщо не поставя въпроса *за изработването* на социалистическото съзнание, не се решава да каже направо към кого той се присъединява по този въпрос: към Кауцки или към „икономистите". Наистина, в първия брой на „Социал-Демократ" нашият „критик" правеше доста смели изявления, тогава той направо говореше с езика на „икономистите". Но какво да се прави? Тогава положението беше такова, а сега той е в „друго настроение" и вместо критика, заобикаля тоя въпрос, може би защото се е убедил в грешката си, но не се решава открито да я признае. Изобщо нашият автор се е озовал между два огъня. Той никак не може да се ориентира към кого именно да се присъедини. Ако се присъедини към „икономистите", тогава трябва да скъса с Кауцки и с марксизма, а това не е изгодно за него; ако пък скъса с „икономизма" и се присъедини към Кауцки, тогава непременно трябва да се подпише под онова, което казва „мнозинството", но за това не му достига смелост. Така си и остава той между двата огъня. И какво му остава на нашия „критик" да прави? Тук по-добре е да се помълчи, решава той, и действително страхливо заобикаля поставения по-горе въпрос.

Какво казва авторът за *внасянето на съзнанието?*

И тук той проявява същото колебание и страхливост. Той измества въпроса и с голям апломб заявява: Кауцки съвсем не казва, че „интелигенцията внася социализма в работническата класа отвън" (стр. 7).

Прекрасно, но това не казваме и ние, болшевиките, г-н „критико", защо ви е притрябвало да се сражавате с вятърни мелници? Как вие не можете да разберете, че по наше мнение, по мнението на болшевиките, социалистическото съзнание се внася в работническото движение от социалдемокрацията,* а не само от интелигентите-социалдемократи? Защо вие мислите, че в социалдемократическата партия има само интелигенти? Нима не знаете, че в редовете на социалдемокрацията има значи-

---

* Виж „Коротко о партийных разногласиях", срт. 18. (Виж настоящия том, стр. 84 .*Ред.*

телно по-голям брой напредничави работници отколкото интелигенти? Нима социалдемократите-работници не могат да внасят социалистическо съзнание в работническото движение?

Авторът очевидно и сам чувствува неубедителността на това свое „доказателство" и преминава към друго „доказателство".

„Кауцки пише—продължава нашият „критик": „Заедно с пролетариата с естествена необходимост се заражда социалистическа *тенденция* както у самите пролетерии, така и у онези, които усвояват гледището на пролетариата; така се обяснява зараждането на социалистическите *влечения*." Оттук става ясно — коментира нашият „критик", — че *социализмът* не се внася отвън в пролетариата, а, напротив, излиза от пролетариата и влиза в главите на онези, които усвояват възгледите на пролетариата" („Ответ Союзному комитету", стр. 8).

Така пише нашият „критик" и си въобразява, че той е изяснил въпроса! Какво означават думите на Кауцки? Само това, че социалистическото *влечение* само по себе си се ражда в пролетариата. И това, разбира се, е вярно. Но нашият спор не е за социалистическото влечение, а за социалистическото *съзнание!* Какво общо има между едното и другото? Нима влечение и съзнание са едно и също? Нима авторът не може да отличи „социалистическата тенденция" от „социалистическото съзнание"? И нима това не е бедност на мисълта, щом той от думите на Кауцки заключава, че „социализмът не се внася отвън"? Какво общо има между „зараждането на социалистическата тенденция" и внасянето на социалистическо съзнание? Нима същият тоя Кауцки не казва, че „социалистическото съзнание е нещо внесено *отвън* в класовата борба на пролетариата" (Виж „Что делать?", стр. 27).

Авторът очевидно чувствува, че е попаднал във фалшиво положение, и в заключение е принуден да добави: „От цитата на Кауцки действително следва, че социалистическото съзнание се внася в класовата борба отвън" (виж „Ответ Союзному комитету", стр. 7). Но той все пак не се решава направо и смело да признае тази

научна истина. Нашият меншевик и тук проявява същото колебание и страх пред логиката, както и преди.

Ето какъв двусмислен „отговор“ дава г-н „критикът“ на двата главни въпроса.

А какво може да се каже за останалите, дребни въпроси, които сами по себе си произтичат от тия големи въпроси? Ще бъде по-добре, ако читателят сравни сам моята брошура с брошурата на нашия автор. Необходимо е само да засегнем още един въпрос. Ако се вярва на автора, излиза, че според нас „разцеплението е станало, защото конгресът . . . не е избрал за редактори Акселрод, Засулич и Старовер . . .“ („Ответ“, стр. 13), че с това ние „отричаме разцеплението, скриваме неговата принципиална дълбочина и представяме цялата опозиция като дело на трима „разбунтували се“ редактори“ (виж пак там, стр. 16).

Тук авторът пак забърква въпроса. Работата е в това, че тук са поставени два въпроса: за *причината* на разцеплението и за *формата* на проявяване на разногласията.

На първия въпрос аз отговарям направо: „Сега е ясно *върху каква основа* възникнаха партийните разногласия. Както се вижда, в нашата партия се проявиха две тенденции: тенденцията на *пролетарската устойчивост* и тенденцията на *интелигентската колебливост*. И ето, изразител на тази интелигентска колебливост е именно сегашното „малцинство“ (виж „Коротко“ стр. 46).* Както виждате, аз тук *обяснявам* разногласията с наличността на интелигентска и пролетарска тенденция в нашата партия, а не с поведението на Мартов — Акселрод. Поведението на Мартов и другите е само *израз* на интелигентската колебливост. Но нашият меншевик очевидно не е разбрал това място в моята брошура.

Що се отнася до втория въпрос, аз действително съм казвал и винаги ще казвам, че главатарите на „малцинството“ проливаха сълзи за „първите места“ и придадоха именно такава *форма* на партийната борба. Нашият автор не иска да признае това. Но факт е, че главатарите на

* Виж настоящия том, стр. 105—106. *Ред.*

„малцинството“ обявиха бойкот на партията, че те открито искаха места в Централния комитет, в Централния орган, в Партийния съвет и при това заявяваха: „Ние поставяме тия условия като единствено осигуряващи на партията възможност за избягване на конфликта, който застрашава самото съществуване на партията“ (виж „Комментарий“, стр. 26). Какво значи това, ако не туй, че върху знамето на главатарите на „малцинството“ беше написано не идейна борба, а „борба за места“? Както е известно, никой не им пречеше да водят идейно-принципиална борба. Нима болшевиките не им казваха: създайте отделен орган и отстоявайте своите възгледи, партията може да ви предостави такъв орган (виж „Комментарий“)? Защо те не се съгласиха на това, ако наистина ги интересуваха принципите, а не „първите места“?

Всичко това се нарича у нас политическа безхарактерност на меншевишките водачи. Не се обиждайте, господа, ако ние наричаме нещата със собствените им имена.

Водачите на „малцинството“ по-рано не се различаваха от марксизма и Ленин във възгледа, че социалистическото съзнание се внася в работническото движение отвън (виж програмната статия на „Искра“ бр. 1). Но после те започнаха да се колебаят и влязоха в борба с Ленин, като изгаряха онова, на което вчера се покланяха. Аз нарекох това мятане от една страна на друга. Не се обиждайте и от това, господа меншевики.

Вчера вие се прекланяхте пред центровете и хвърляхте срещу нас гръм и мълнии — защо, значи, изказахте недоверие на Централния комитет. А днес вие подкопавате не само центровете, но и централизма (виж „Первая общерусская конференция“). Това аз наричам безпринципност и, надявам се, че и за това вие, господа меншевики, няма да се сърдите на мене.

Ако се съберат наедно такива черти, като политическа безхарактерност, борба за места, неустойчивост, безпринципност и други подобни на тях, ще получим някакво общо свойство — *интелигентска колебливост*, от която страдат преди всичко интелигентите. Ясно е,

че интелигентската колебливост е почвата (базата), върху която възниква „борбата за места“, „безпринципността“ и т. н. А неустойчивостта на интелигентите се обуславя от тяхното обществено положение. Ето как ние обясняваме разцеплението в партията. Разбрахте ли, най-после, наш авторе, каква разлика има между причината за разцеплението и неговите форми? Съмнявам се.

Ето каква нескопосна и двусмислена позиция заемат „Социал-Демократ“ и неговият странен „критик“. Затова пък тоя „критик“ проявява голяма ловкост в друга област. В своята брошура от осем коли този автор се е ухитрил да излъже за болшевиките осем пъти и то така, че просто ти става смешно. Не вярвате ли? Ето факти.

Първа лъжа. Според мнението на автора, „Ленин иска да стесни партията, да я превърне в тясна организация от професионалисти“ (стр. 2). А Ленин казва: „Не трябва да се мисли, че партийните организации трябва да се състоят само от професионални революционери. На нас ни са нужни най-разнообразни организации от всички видове, рангове и оттенъци, като се почне от крайно тесни и конспиративни и се свърши с твърде широки, свободни“ („Протоколы“, стр. 240).

Втора лъжа. По думите на автора Ленин искал „да въведе в партията само членовете на комитета“ (стр. 2). А Ленин казва: „Всички *групи, кръжоци, подкомитети и т. н.* трябва да бъдат в положението на комитетски институти или клонови отделения на комитета. Едни от тях направо ще изразят желанието си да влязат в състава на Рус. соц.-дем. раб. партия и ако бъдат утвърдени от комитета, *ще влязат в нейния състав*“ (виж „Письмо к товарищу“, стр. 17)* [48].

Трета лъжа. Според мнението на автора, „Ленин иска в партията да бъде установено господството на интелигентите“ (стр. 5). А Ленин казва: „В комитета трябва да влизат... по възможност всички главни *водачи* на работническото движение от средата на самите работници“ (виж „Письмо к товарищу“, стр. 7—8), т. е. не само

* Както виждате, според Ленин организациите могат да бъдат въведени в партията не само от Централния комитет, но и от местните комитети.

във всички други организации, но и в комитета трябва да преобладават гласовете на издигнатите работници.

Четвърта лъжа. Авторът казва, че приведеният на 12-та страница в моята брошура цитат „работническата класа стихийно се стреми към социализма" и т. н. — е „изцяло измислен" (стр. 6). А всъщност това място аз просто взех и преведох от „Какво да се прави?". Ето какво се казва там на 29-та страница: „Работническата класа стихийно се стреми към социализма, но въпреки това най-разпространената (и постоянно възкресявана в най-разнообразни форми) буржоазна идеология най-вече се натрапва стихийно на работника." Това място именно е преведено на 12-та страница в моята брошура. Ето кое нашият „критик" нарича измислен цитат! Не зная на какво да отдам това — дали на разсеяността на автора или на шарлатанството му.

Пета лъжа. Според мнението на автора, „Ленин никъде не казва, че работниците по „естествена необходимост" отиват към социализма" (стр. 7). А Ленин казва, че „работническата класа стихийно се стреми към социализма" („Что делать?", стр. 29).

Шеста лъжа. Авторът ми приписва мисълта, че според мене „социализмът се внася в работническата класа отвън, от интелигенцията" (стр. 7). А всъщност аз казвам, че социалдемокрацията (а не само интелигентите-социалдемократи) внася в движението социалистическото съзнание (стр. 18).

Седма лъжа. Според мнението на автора, Ленин казвал, че социалистическата идеология е възникнала „съвършено независимо от работническото движение" (стр. 9). А на Ленин несъмнено и на ум не му е идвала такава мисъл. Той казва, че социалистическата идеология е възникнала „съвсем независимо от *стихийния растеж* на работническото движение" („Что делать?", стр. 21).

Осма лъжа. Авторът нарича моите думи, че „Плеханов *напуска* „малцинството", сплетня!" А между това моите думи се потвърдиха. Плеханов *вече* напусна „малцинството"...*

---

* И ето този автор има смелостта да ни упреква в брой 5 на „Социал-Демократ", че сме били изопачили фактите, отнасящи се до третия конгрес!

Няма да засягам дребната лъжа, с която авторът така щедро е подправил своята брошура.

Но да си признаем, авторът все пак е казал една единствена истина. Той ни казва, че „когато някоя организация започне да се занимава със сплетни, дните ѝ са преброени“ (стр. 15). Това, разбира се, е самата истина. Въпросът е само в това, кой сплетничи: „Социал-Демократ“ с неговия чудноват рицар или Съюзният комитет? Това ще разсъди читателят.

Още един въпрос, и с това ще свършим. С прекаляма важност авторът заявява: „Съюзният комитет ни упреква, че ние повтаряме мислите на Плеханов. Да се повтарят Плеханов, Кауцки и други толкова известни марксисти ние го смятаме за достойнство“ (стр. 15). Значи вие го смятате за достойнство да се повтаря Плеханов и Кауцки. Прекрасно, господа. Слушайте тогава:

Кауцки казва, че „социалистическото съзнание е нещо *внесено отвън* в класовата борба на пролетарията, *а не нещо стихийно* възникнало от нея“ (виж цитата от Кауцки в „Что делать?“, стр. 27). Същият този Кауцки казва, че „задачата на социалдемокрацията е да внесе сред пролетариата съзнание за неговото положение и съзнание за неговата задача“ (виж пак там). Надяваме се, че вие, г-н меншевик, ще повторите тия думи на Кауцки и ще разсеете нашите съмнения.

Да минем към Плеханов. Плеханов казва: „... Не разбирам също така, защо мислят, че проектът на Ленин*, ако бъде приет, би затворил вратите на нашата партия за множеството работници. Работниците, които искат да влязат в партията, няма да се изплашат да влязат в организацията. Дисциплината за тях не е страшна. Ще се изплашат да влязат в нея мнозина интелигенти, проникнати изцяло от буржоазен индивидуализъм. Но тъкмо това е и хубавото. Тия буржоазни индивидуалисти обикновено са и представители на най-различни видове опортюнизъм. Ние трябва да ги отстраняваме от себе си. Проектът на Ленин може да служи като преграда срещу

* Става дума за формулировките на Ленин и Мартов по § 1 от устава на партията

тяхното навлизане в партията и само поради това вече за него трябва да гласуват всички противници на опортюнизма“ (виж „Протоколы“, стр. 246).

Надяваме се, че вие, г-н „критик“, ще захвърлите маската и с пролетарска откровеност ще повторите тия думи на Плеханов.

Ако вие не направите това, то ще означава, че вашите изявления в печата са необмислени и безотговорни.

Вестник „Пролетариатис Брдзола“
(„Пролетарска борба“) бр. 11,
от 15 август 1905 г.

Статията е без подпис.

Оригиналът е на грузински.

РЕАКЦИЯТА СЕ ЗАСИЛВА

Черни облаци се събират над нас. Престарялото самодържавие надига глава и се въоръжава „с огън и меч“. Реакцията настъпва! Нека не ни говорят за царските „реформи“, които целят да закрепят гнусното самодържавие: „Реформите“ са маскировка на същите ония куршуми и камшици, с които така щедро ни гощава озверялото царско правителство.

Беше време, когато правителството се въздържаше от кръвопролития вътре в страната. Тогава то водеше война с „външния враг“ и му беше необходимо „вътрешно спокойствие“. Затова то и допускаше известна „нехайност“ по отношение на „вътрешния враг“, като гледаше „през пръсти“ на разгарящото се движение.

Сега настанаха други времена. Изплашено от призрака на революцията, царското правителство побърза да сключи мир с „външния враг“, с Япония, за да събере сили и се справи „основно“ с „вътрешния враг“. И ето, реакцията започна. Още по-рано тя разкри в „Московские Ведомости“ [49] своите „планове“. Правителството... „трябваше да води паралелно две войни... — пишеше тоя реакционен вестник, — външна война и вътрешна война. Ако то не водй нито едната, нито другата с достатъчна енергия... това може отчасти да се обясни с обстоятелството, че едната война пречеше на другата... Ако сега войната в Далечния изток бъде прекратена...“, правителството „... ще има най-после развързани ръце, за да прекрати победоносно и вътрешната война... без всякакви преговори да задуши“... „вътрешните врагове“... „С прекра-

тяването на войната цялото внимание на Русия (чети: на правителството) ще се съсредоточи върху вътрешния ѝ живот и главно за потушаване на смутовете (виж „Московские Ведомости“ от 18 август).

Ето какви бяха „плановете“ на царското правителство при сключването мира с Япония.

После, след сключването на мира, то повтори същите „планове“ с устата на своя министър: „В кръв ще потопим — казваше министърът — крайните партии в Русия.“ А чрез своите наместници и генерал-губернатори то вече прилага споменатите „планове“: не напразно тя превърна Русия във военен лагер, не напразно наводни центровете на движението с казаци и войници и насочи картечниците срещу пролетариата — би помислил човек, че правителството се кани за втори път да завоюва необятната Русия!

Както виждате, правителството обявява война на революцията и първите удари насочва срещу нейния преден отред — пролетариата. Така трябва да се разберат неговите закани по адрес на „крайните партии“. Разбира се, то няма да „обиди“ и селячеството и щедро ще го гощава с камшици и куршуми — ако то се окаже „недостатъчно благоразумно“ и поиска човешки живот, — а засега правителството се старае да го излъже: обещава му земя и го кани в Думата, рисувайки „всякакви свободи“ за в бъдеще.

Що се отнася до „чистата публика“, с нея, разбира се, правителството ще се отнася „по-деликатно“ и ще се постарае да влезе с нея в съюз: та нали всъщност за това и съществува Държавната дума. Излишно е и да се казва, че господа либералните буржоа не ще се откажат от „съглашения“. Още на 5 август чрез устата на своя вожд те заявиха, че са във възторг от царските реформи: „...Трябва да се употребят всички усилия, Русия... да не тръгне по революционния път на Франция“ (виж „Русские Ведомости“ [60] от 5 август, статията на Виноградов). Не ще и дума, че лукавите либерали ще изменят по-скоро на революцията отколкото на Николай II. Техният последен конгрес достатъчно показа това...

С една дума, царското правителство полага всички усилия, за да задуши народната революция.

Куршуми за пролетариата, лъжливи обещания за селячеството и „права“ за едрата буржоазия — ето с какви средства се въоръжава реакцията.

Или смърт, или разгром на революцията — такъв е днес лозунгът на самодържавието.

От друга страна и силите на ревоюцията не спят и продължават да творят своето велико дело. Изострилата се в резултат на войната криза и зачестилите политически стачки развълнуваха целия руски пролетариат, като го поставиха лице срещу лице с царското самодържавие. Военното положение не само не изплаши пролетариата, а, напротив, то наля масло в огъня и влоши още повече обстановката. Който е слушал безбройните възгласи на пролетариата: „Долу царското правителство, долу царската Дума!“, който внимателно се е вслушвал в биенето на пулса на работническата класа, за него не може да има съмнение, че революционният дух на пролетариата като водач на революцията ще се повдига все повече и повече. Що се отнася до селяните, то още военната мобилизация ги вдигна против днешния строй, същата тая мобилизация, която разруши техните огнища, като отне най-добрите работници на семейството. А ако се вземе под внимание още, че към това се прибави и гладът, който обхвана 26 губернии, лесно ще може да се разбере по кой път трябва да тръгне многострадалното селячество. Най-после, започват да роптаят и войниците, и това роптание от ден на ден приема все по-застрашителен характер за самодържавието. Казаците — опората на самодържавието — започват да предизвикват омраза сред войниците: неотдавна в Нова Александрия войниците избиха триста казаци*. Броят на такива факти постепенно се увеличава...

С една дума животът подготвя нова революционна вълна, която постепенно нараства и се насочва срещу реакцията. Последните събития в Москва и Петербург са предвестници на тая вълна.

---

* Виж „Пролетарий“ [51] бр. 17.

Как трябва ние да се отнесем към всички тия събития, какво трябва да правим ние, социалдемократите?

Ако послушаме меншевика Мартов, ние трябва още днес да изберем Учредително събрание, за да подкопаем завинаги основите на царското самодържавие. Според него едновременно с легалните избори за Думата трябва да бъдат произведени и нелегални избори. Трябва да бъдат съставени изборни комитети, които ще призоват „населението да избира своите представители чрез всеобщо гласоподаване. Тия представители в определен момент трябва да се съберат в някой град и да провъзгласят себе си за Учредително събрание...“ Така „трябва да стане ликвидирането на самодържавието“ *. С други думи, въпреки че самодържавието още живее, ние все пак можем да произведем в цяла Русия всеобщи избори! Въпреки че самодържавието свирепствува, „нелегалните“ представители на народа все пак могат да обявят себе си за Учредително събрание и да установят демократическа република! Излиза, че не е необходимо нито въоръжение, нито въстание, нито временно правителство — демократическата република ще дойде от само себе си; стига само „нелегалните“ представители да се нарекат Учредително събрание! Добрият Мартов е забравил само, че това приказно „Учредително събрание“ в един прекрасен ден ще се намери в Петропавловската крепост! Женевският Мартов не разбира, че руските практици нямат време да си играят с буржоазни залъгалки.

Не, ние искаме да правим нещо друго.

Черната реакция събира тъмните сили и с всички сили се стреми да ги обедини — нашата задача е да съберем социалдемократическите сили и да ги сплотим по-тясно.

Черната реакция свиква Думата, тя иска да си спечели нови съюзници и да увеличи армията на контрареволюцията — нашата задача е да обявим активен бойкот на Думата, да покажем на целия свят нейното

---

* Виж „Пролетарий“ бр 15, гдето е даден „планът“ на Мартов.

контрареволюционно лице и да умножим редиците на привържениците на революцията.

Черната реакция започва смъртоносна атака срещу революцията, тя иска да внесе смут в нашите редове и да изкопае гроба на народната революция — нашата задача е да стегнем редиците си, да поведем повсеместна *едновременна* атака против царското самодържавие и да изтрием завинаги спомена за него.

Не картонената къщичка на Мартов, а всеобщо въстание — ето какво е необходимо за нас.

Спасението на народа е в победоносното въстание на самия народ.

Или смърт, или победа на революцията — такъв трябва да бъде нашият революционен лозунг днес.

Вестник „Пролетариатис Брдзола"
(„Пролетарска борба") бр. 12
от 15 октомври 1905 г.

Статията е без подпис.

Оригиналът е на грузински

БУРЖОАЗИЯТА ПОСТАВЯ КАПАН

В средата на м. септември се състоя конгресът на „земските и градските дейци“. На тоя конгрес бе основана нова „партия“ [52] с централен комитет начело и с местни органи в различните градове. Конгресът прие „програма“, определи „тактиката“ и изработи специално възвание, с което тази току-що излюпена „партия“ трябва да се обърне към народа. С една дума, „земските и градските дейци“ основаха своя собствена „партия“.

Кои са тия „дейци“, как се наричат те?

Либерални буржоа.

Какви са тия либерални буржоа?

Съзнателни представители на състоятелната буржоазия.

Състоятелната буржоазия е наш непримирим враг, нейното богатство се гради върху нашата бедност, нейната радост — върху нашата мъка. Ясно е, че нейните съзнателни представители ще бъдат наши заклети врагове, които ще се опитат *съзнателно* да ни разбият.

И така, образувана е „партия“ от врагове на народа, която възнамерява да се обърне към народа със свое възвание.

Какво искат тия господа, какво отстояват в своето възвание?

Те не са социалисти, те ненавиждат социалистическото движение. Това значи, че те укрепват буржоазния ред и се борят против пролетариата не на живот, а на смърт. Ето защо те се ползуват с голямо съчувствие в буржоазните кръгове.

Те не са и демократи, те ненавиждат демократическата република. Това значи, че те заякчават царския трон и усърдно се борят също така и против многострадалното селячество. Ето защо Николай II „благоволи“ да допусне тяхното събиране и им разреши да свикат „партиен“ конгрес.

Те искат само малко да поокастрят правата на царя и то при условие, че тия права минат в ръцете на буржоазията. Обаче царизмът според тях трябва непременно да си остане като надеждна опора на състоятелната буржоазия, която тя използува против пролетариата. Ето защо в своята „проектоконституция“ те казват, че „тронът на Романовци трябва да си остане неприкосновен“, т. е. те искат куца конституция с ограничена монархия.

Господа либералните буржоа „нямат нищо против“ да бъдат дадени избирателни права и на народа, но само при условие, че над камарата на народните представители властвува камарата на богаташите, която непременно ще се постарае да поправя и отменява решенията на камарата на народните предетавители. Именно затова в своята програма те казват: „необходими ни са две камари“.

Господа либералните буржоа ще бъдат „много радостни“, ако се даде свобода на слово, печат и организации, стига да бъде ограничена свободата на стачки. Ето защо те така много глаголствуват „за правата на човека и гражданина“, докато за свободата на стачки нищо ясно не казват, освен дето фарисейски фъфлят за някакви си „икономически реформи“.

Тия странни господа не отминават със своята милост и селячеството — те „нямат нищо против“ преминаването на помешчическите земи в ръцете на селяните, но при условие селяните да откупят тези земи от земевладелците, а не да ги „получат даром“. Ето значи колко добри, оказва се, са тези жалки „дейци“!

Ако те доживеят до изпълнението на всички тия желания, в резултат правата на царя ще се окажат в ръцете на буржоазията и царското самодържавие постепенно ще се превърне в буржоазно самодържавие. Ето къде ни теглят „земските и градските дейци“. И именно затова

те дори и на сън се боят от народната революция и затова толкова много говорят за „умиротворяване на Русия“.

Не е чудно след това, че тези злополучни „дейци“ възлагат големи надежди на така наричаната Държавна дума. Както е известно, царската Дума е отрицание на народната революция, а това е твърде изгодно за нашите либерални буржоа. Както се знае, царската Дума предоставя „известно“ поприще на състоятелната буржоазия, а това е така необходимо за нашите либерални буржоа. Ето защо те строят цялата си „програма“, цялата си дейност с оглед на съществуването на Думата — с провалянето на Думата неизбежно ще рухнат и всички техни „планове“. Затова именно тях ги плаши бойкотирането на Думата, *затова* те ни съветват да влезем в Думата. „Ще бъде голяма грешка, ако ние не вземем участие в царската Дума“ — казват те чрез устата на своя вожд Якушкин. И наистина, това би било „голяма грешка“, но за кого: за народа ли, или за неговите врагове — ето къде е въпросът.

Какво е предназначението на царската Дума, какво казват за това „земските и градските дейци“?

„... *Първата и главна* задача на Думата е преустройството на самата Дума“ — казват те в своето възвание... „Избирателите трябва да задължат пълномощниците да изберат такива кандидати, които *преди всичко* ще пожелаят да преустроят Думата“ — казват те пак там.

В какво се състои това „преустройство“? В това, щото Думата да има „решаващ глас при изработването на законите... и в обсъждането на държавните приходи и разходи... и правото да контролира действията на министрите“. Тоест *пълномощниците преди всичко* трябва да поискат разширяване правата на Думата. Ето значи какво преставлява „преустройството“ на Думата. Кой ще попадне в Думата? Най-вече едрата буржоазия. Ясно е, че разширяването правата на Думата означава политическо засилване на едрата буржоазия. И ето, „земските и градските дейци“ съветват народа да избере за Думата либерални буржоа и да възложи на тях *преди всичко*

да съдействуват за засилване на едрата буржоазия! Излиза, че преди всичко и повече от всичко ние трябва да се грижим да засилим със собствените си ръце нашите врагове — ето какво ни съветват сега господа либералните буржоа. Твърде „приятелски" съвет, не ще и дума! Е, ами правата на народа, кой ще се грижи за тях? О, не ще и дума, господа либералните буржоа няма да забравят народа. Те уверяват, че *когато* влязат в Думата, *когато* се закрепят в нея, ще поискат права и за народа. И с помощта на такова фарисейство „земските и градските дейци" се надяват да постигнат своето... Ето значи защо ни съветват те *преди всичко* да бъдат разширени правата на Думата...

Бебел казва: каквото ни съветва врагът, то е вредно за нас. Врагът съветва: вземете участие в Думата — ясно е, че участието в Думата е вредно за нас. Врагът съветва: разширете правата на Думата — ясно е, че разширяването правата на Думата е вредно за нас. Да подкопаем доверието към Думата и да я опозорим в очите на народа — ето какво трябва да правим ние. Не разширяване правата на Думата, а разширяване правата на народа — ето какво е необходимо на нас. И ако заедно с това същият този враг ни говори сладички приказки и ни обещава някакви „права", това значи, че той ни поставя капан и иска да си издигне крепост с нашите собствени ръце. По-добро ние и не можем да очакваме от либералните буржоа.

Но какво ще кажете вие за някои „социалдемократи", които ни проповядват тактиката на либералните буржоа? Какво ще кажете за кавказкото „малцинство", което повтаря дословно коварните съвети на нашите врагове? Ето например кавказкото „малцинство" казва: „Ние признаваме за необходимо да вземем участие в Държавната дума" (виж „Вторая конференция", стр. 7). Точно това, което „признават за необходимо" господа либералните буржоа.

Същото това „малцинство" ни съветва: „Ако булигинската комисия... даде право за избиране на депутати *само на богатите,* тогава ние трябва да се намесим в тия избори и по революционен път да заставим избирателите да изберат напредничави кандидати и на Зем-

ския събор да поискат Учредително събрание. Най-после — с всички възможни мерки . . . да заставим Земския събор да свика Учредително събрание или *да обяви за такова себе си*" (виж „Социал-Демократ" бр. 1). Тоест, ако дори избирателно право ще имат само богатите, ако дори в Думата се съберат само богати, ние все пак трябва да поискаме, на това събрание от богати да се дадат права на Учредително събрание! Ако даже бъдат орязани правата на народа, ние все пак трябва да се стараем колкото може повече да разширим правата на Думата! Няма защо и да се казва, че изборите на „напредничавите кандидати" ще си останат празни думи, ако избирателни права бъдат дадени само на богатите.

Както видяхме по горе, същото нещо ни проповядват либералните буржоа.

Едно от двете: или либералните буржоа са се меншевизирали, или кавказкото „меншество" се е либерализирало.

Така или иначе, няма съмнение, че току-що излюпилата се „партия" на либералните буржоа поставя ловко своя капан...

Разрушаването на този капан, изнасянето му на показ, безпощадна борба с либералните врагове на народа — ето какво ни е нужно сега.

Вестник „Пролетариатис Брдзола"
(„Пролетарска борба"), бр. 12
от 15 октомври 1905 г.

Статията е без подпис

Оригиналът е на грузински

ГРАЖДАНИ!

Могъщият великан — руският пролетариат — се раздвижи отново... Русия е обхваната от широко повсеместно стачно движение. Като по даден с вълшебна пръчка знак, по цялото необятно пространство на Русия животът изведнаж спря. Само в Петербург с неговите железници застачкуваха повече от един милион работници. Москва — тихата, неподвижна, вярна на Романовци стара столица — е обхваната цяла от революционния пожар. Харков, Киев, Екатеринослав и други културни и индустриални центрове, цяла средна и южна Русия, цяла Полша и, най-после, целият Кавказ са се спрели и заплашително гледат самодържавието в очите.

Какво ще стане? С трепет и със затаен дъх цяла Русия чака отговор на тоя въпрос. Пролетариатът хвърля предизвикателство срещу проклетото двуглаво чудовище. Дали след това предизвикателство ще последва действителна схватка, дали стачката ще премине в открито въоръжено въстание или, както предишните стачки, ще завърши „мирно" и ще „затихне"?

Граждани! Какъвто и да бъде отговорът на тоя въпрос, както и да свърши сегашната стачка, едно трябва да е ясно и несъмнено за всички: ние се намираме в навечерието на всеруско общонародно въстание — и часът на това въстание е близък. Небивалата, безпримерна по своята грандиозност в историята не само на Русия, но и на целия свят всеобща политическа стачка, която избухна сега, може, да речем, да свърши днес, без да се излее в общонародно въстание, но това е само за да може утре отново и с по-голяма сила да раздруса

страната и да се излее в онова грандиозно въоръжено въстание, което трябва да разреши вековния спор между руския народ и царското самодържавие и да смаже главата на това гнусно чудовище.

Общонародно въоръжено въстание — ето съдбоносната развръзка, към която с историческа неизбежност води цялата съвкупност от събития в политическия и обществен живот на нашата страна през последно време! Общонародно въоръжено въстание — ето великата задача, която стои сега пред руския пролетариат и властно иска своето разрешение!

Граждани! Във ваш интерес е, с изключение на шепата представители на финансовата и поземлената аристокрация, да се присъедините към призива на пролетариата и да се стремите заедно с него към това спасително общонародно въстание.

Престъпното царско самодържавие доведе нашата страна до прага на гибелта. Разорение на стомилионното руско селячество, угнетено и бедствено положение на работническата класа, прекомерни държавни дългове и тежки данъци, безправие на цялото население, безкраен произвол и насилие, царуващи във всички области на живота, и най-после пълна несигурност за живота и имота на гражданите — ето страшната картина, която представлява днес Русия. Така не може да продължава дълго! Самодържавието, което създаде всички тия мрачни ужаси, трябва да бъде унищожено! И то ще бъде унищожено! Самодържавието съзнава това и колкото повече то го съзнава, толкова по-мрачни стават тия ужаси, толкова по-страшен става оня адски танц, който то устройва наоколо си. Освен стотиците и хилядите мирни граждани — работници, които то е избивало по улиците на градовете, освен десетките хиляди работници и интелигенти, най-добрите синове на народа, които гинат по затворите и на заточение, освен непрестанните убийства и насилия, които се извършват от царските башибозуци в селата, сред селяните, по цялото протежение на Русия, самодържавието измисли най-после нови ужаси. То започна да

сее вражда и злоба сред самия народ и да навдига едни срещу други отделни слоеве на населението и цели националности. То въоръжи и хвърли руски хулигани срещу руските работници и интелигенти, тъмните и гладни маси от руси и молдовци в Бесарабия против евреите и, най-после, невежата и фанатична татарска маса срещу арменците. То разгроми с помощта на татарите един от революционните центрове на Русия и най-революционния център в Кавказ — Баку, и чрез изплашване отклони от революцията цялата арменска провинция. То превърна целия многоплеменен Кавказ във военен лагер, където населението всяка минута очаква нападение не само от страна на самодържавието, но и от страна на съседните племена, тия нещастни жертви на самодържавието. Така не може да продължава! И край на всичко това може да сложи само революцията!

Би било странно и смешно да се очаква, че самодържавието, което създаде всички тия адски ужаси, само ще пожелае и ще може да ги прекрати. Никакви реформи, никакви кръпки върху самодържавието — като Държавната дума, земствата и т. н., — с които либералната партия иска да се ограничи, не могат да турят край на тия ужаси. Напротив, всички опити в това направление и противодействието срещу революционните пориви на пролетариата ще съдействуват за засилването на тия ужаси.

Граждани! Пролетариатът, най-революционната класа на нашето общество, който изнесе на плещите си цялата борба срещу самодържавието до днес, и най-решителният и беззаветен негов противник докрай, се готви за открита въоръжена борба. И той ви призовава вас, всички класи на обществото, за помощ и подкрепа. Въоръжавайте се, помагайте му да се въоръжи и гответе се за решителния бой.

Граждани! Часът на въстанието е близък! Необходимо е да го посрещнем в пълна бойна готовност! Само в такъв случай, само чрез всеобщо, повсеместно и едновременно въоръжено въстание ние ще можем да победим нашия гнусен враг — проклетото царско самодържавие —

и върху неговите развалини да изградим необходимата за нас свободна, демократическа република.

Долу самодържавието!
Да живее всеобщото въоръжено въстание!
Да живее демократическата република!
Да живее борещият се руски пролетариат!

Печата се по текста на прокламацията, напечатана през м. октомври 1905 г. в печатницата на Тифлиския комитет на РСДРП

Подпис: Тифлиски комитет

КЪМ ВСИЧКИ РАБОТНИЦИ

Революцията гърми! Революционният народ в Русия се вдигна и обгради царското правителство, за да го щурмува! Развяват се червени знамена, строят се барикади, народът взема оръжие и щурмува държавните учреждения. Отново се разнесе зовът на храбрите, отново зазвуча затихналият живот. Корабът на революцията вдигна платната си и се понесе към свободата. Този кораб се води от руския пролетариат.

Какво искат пролетариите в Русия, къде отиват те?

Ще съборим царската Дума и ще построим всенародно Учредително събрание — ето какво казват днес пролетариите в Русия. Пролетариатът не ще поиска от правителството дребни отстъпки, той не ще поиска от него премахване на „военното положение" и на „екзекуциите" в някои градове и села — пролетариатът няма да се унизи до такива дреболии. Който иска от правителството отстъпки, той не вярва в смъртта на правителството — а пролетариатът диша с тази вяра. Който очаква от правителството „облекчения", той не вярва в мощта на революцията — а пролетариатът живее с тази вяра. Не! Пролетариатът няма да разпилее своята енергия за неразумни искания. Към царското самодържавие той има само едно искане: долу самодържавието, смърт за него! И ето, из просторите на Русия все по-смело и по-смело се раздава революционният вик на работниците: Долу Държавната дума! Да живее всенародното Учредително събрание! Ето накъде се стреми днес пролетариатът в Русия.

Царят няма да даде всенародно Учредително събрание, царят няма да унищожи собственото си самодържавие—той няма да направи това! Орязаната „конституция“, която той „дава“, е временна отстъпка, фарисейско обещание на царя, и нищо повече! Разбира се, ние ще се възползуваме от тая отстъпка, ние няма да се откажем да отнемем от враната ореха, за да разбием с този орех главата ѝ. Но фактът все пак си остава факт, че народът не може да се осланя на царското обещание — той трябва да разчита само на себе си, той трябва да се опира само на собствената си сила: освобождението на народа трябва да се извърши с ръцете на самия народ. Само върху костите на подтисниците може да бъде издигната народната свобода, само с кръвта на подтисниците може да се натори почвата за самодържавието на народа! Само тогава, когато въоръженият народ излезе начело с пролетариата и издигне знамето на всеобщото въстание — само тогава може да бъде съборено царското правителство, което се опира на щикове. Не празни фрази, не безсмислено „самовъоръжаване“, а действително въоръжаване и въоръжено въстание — ето накъде отиват днес пролетариите в цяла Русия.

Победоносното въстание ще доведе до поражение на правителството. Но победените правителства често пъти са се изправяли на краката си. И у нас то може да се изправи на краката си. Тъмните сили, които по време на въстанието се крият из кюшетата, още на другия ден след въстанието ще се измъкнат от дупките и ще пожелаят да поставят правителството на крака. Така възкръсват из мъртвите победените правителства. Народът непременно трябва да обуздае тия тъмни сили, той трябва да ги изравни със земята! А за това е необходимо победилият народ още на другия ден след въстанието да се въоръжи от мало до голямо, да се превърне в революционна армия и да бъде винаги готов с оръжие в ръце да защищава завоюваните права.

Само тогава, когато победилият народ се превърне в революционна армия, само тогава той ще бъде в състояние да разгроми окончателно спотаилите се тъмни сили. Само революционната армия може да придаде сила на дей-

ствията на временното правителство, само временното правителство ще може да свика всенародно Учредително събрание, което трябва да установи демократическа република. Революционна армия и временно революционно правителство — ето към какво се стремят днес пролетариите в Русия.

Такъв е пътят, по който тръгна руската революция. Тоя път води към самовластието на народа и пролетариатът призовава всички приятели на народа да вървят по тоя път.

Царското самодържавие преграждa пътя на народната революция, то иска с вчерашния си манифест да спъне това велико движение — ясно е, че вълните на революцията ще погълнат и ще изхвърлят навън царското самодържавие...

Презрение и омраза към всички ония, които не тръгнат по пътя на пролетариата — те подло изменят на революцията! Позор за тези, които, тръгнали на дело по тоя път, на думи приказват друго — те малодушно се боят от истината!

Ние не се боим от истината, ние не се боим от революцията! Нека по-силно загърми гърмът, нека по-силно се разрази бурята! Часът на победата е близък!

И така, нека провъзгласим с въодушевление лозунгите на руския пролетариат:

Долу Държавната дума!
Да живее въоръженото въстание!
Да живее революционната армия!
Да живее временното революционно правителство!
Да живее всенародното Учредително събрание!
Да живее демократическата република!
Да живее пролетариатът!

Печата се по текста на прокламацията, напечатана на 19 октомври 1905 г. в нелегалната (Аблабарска) печатница на Кавказкия съюз на РСДРП

Подпис: Тифлиски комитет

Оригиналът е на грузински

ТИФЛИС, 20 НОЕМВРИ 1905 г.

Великата руска революция започна! Ние преживяхме вече първия суров акт на тая революция, който завърши формално с манифеста от 17 октомври. „С божия милост“ самовластният цар преклони своята „коронована глава“ пред революционния народ и му сбеща „непоклатими основи на гражданската свобода...“

Но това е само първият акт. Това е само началото на края. Ние се намираме в навечерието на велики събития, достойни за Великата руска революция. Тези събития приближават към нас с неумолимата строгост на историята, с желязна необходимост. Цар и народ, самодържавие на царя и самодържавие на народа — това са две враждебни, диаметрално противоположни начала. Поражението на едното и победата на другото може да бъде само резултат на решителна схватка между едното и другото, резултат на отчаяна борба — борба не на живот, а на смърт. Тази борба още не е започнала. Тя е предстояща. И могъщият титан на руската революция — всеруският пролетариат — се готви за нея с всички сили, с всички средства.

Либералната буржоазия се опитва да предотврати тази съдбоносна схватка. Тя намира, че вече е време да се тури край на „анархията“ и да се почне мирна „градивна“ работа, работа на „държавно строителство“. Тя е права. За нея е достатъчно онова, което пролетариатът вече изтръгна от царизма при първото си революционно действие. Тя смело може да сключи сега съюз — съюз на изгодни за себе си условия — с царското правител-

ство и със съединени усилия да тръгне срещу общия враг, срещу своя „гробар“ — революционния пролетариат. Буржоазната свобода, свободата за експлоатация вече е гарантирана и това е напълно достатъчно за нея. Руската буржоазия, която не е била нито за миг революционна, застава вече открито на страната на реакцията. На добър час! Ние няма особено да скърбим за това. Съдбата на революцията никога не се е намирала в ръцете на либерализма. Развоят и изходът на руската революция зависят изцяло от поведението на революционния пролетариат и на революционното селячество.

Градският революционен пролетариат, ръководен от социалдемокрацията, и след него революционното селячество, въпреки всички коварни замисли на либералите, ще продължават неотклонно своята борба, докато не съборят напълно самодържавието и не създадат върху неговите развалини свободна демократическа република.

Такава е най-близката политическа задача на социалистическия пролетариат, такава е неговата цел в сегашната революция и той, поддържан от селячеството, ще постигне тая цел на всяка цена.

Пътят, който трябва да го доведе до демократическата република, е набелязан от него също така ясно и определено.

1) Решителна, отчаяна схватка — за която говорихме по-горе, 2) революционна армия, организирана в процеса на тази „схватка“, 3) демократическа диктатура на пролетариата и селячеството във форма на временно революционно правителство, издигнато в резултат на победоносната „схватка“, 4) Учредително събрание, свикано от него въз основа на всеобщо, пряко, равно и тайно избирателно право — такива са етапите, които трябва да премине Великата руска революция, преди тя да дойде до желания край.

Никакви заплашвания от страна на правителството или многообещаващи царски манифести, никакви временни правителства като правителството на Вите, което самодържавието издига за своето спасение, никаква Държавна дума, макар и свиквана въз основа на всеобщо и т. н.

избирателно право, свиквана от царското правителство — не могат да отклонят пролетариата от неговия единствено правилен революционен път, който трябва да го доведе до демократическа република.

Ще има ли пролетариатът достатъчно сили, за да стигне докрай по тоя път, ще има ли достатъчно сили, за да излезе с чест от тази гигантска, кръвопролитна борба, която му предстои по тоя път?

Да, ще има!

Така мисли самият пролетариат и смело и решително се готви за бой.

„Кавказский Рабочий Листок" („Кавказки работнически вестник") [53] *бр. 1, 20 ноември 1905 г.*

Статията е без подпис

ДВЕТЕ СХВАТКИ

(По повод на 9 януари)

Вие навярно помните 9 януари миналата година... Това беше ден, в който петербургският пролетариат се срещна лице срещу лице с царското правителство й, въпреки волята си, се сблъска с него. Да, въпреки волята си, защото той отиваше мирно при царя за „хляб и справедливост", а беше посрещнат враждебно и обсипан с град от куршуми. Той възлагаше надеждите си на портретите на царя и църковните хоругви, но и едното, и другото беше разкъсано на парчета и хвърлено в лицето му и с това явно му беше доказано, че на оръжието може да бъде противопоставено само оръжие. И той грабна оръжието — доколкото поне имаше у себе си оръжие,— грабна го, за да срещне врага по вражески и да му отмъсти. Но след като остави на полесражението хиляди жертви и след като понесе големи загуби, той отстъпи, като затаи омраза в гърдите си...

Ето за какво ни напомня 9 януари миналата година.

Днес, когато руският пролетариат отбелязва годишнината на 9 януари, не ще бъде излишно да се постави въпросът: защо миналата година петербургският пролетариат отстъпи в тогавашната схватка и с какво тогавашната схватка се отличава от декемврийската всеобща схватка?

Преди всичко той отстъпи, защото нямаше и оня минимум от революционно съзнание, който безусловно е необходим за победата на въстанието. Пролетариат, отиващ с молитва и надежда при кървавия цар, който цялото

свое съществуване е изградил върху угнетяването на народа, пролетариат, отиващ доверчиво при своя заклет враг да моли за „капка милост“ — нима такъв народ може да вземе връх в уличната борба?...

Наистина после, след кратко време, пушечните залпове отвориха очите на излъгания пролетариат, като му показаха ясно отвратителното лице на самодържавието, наистина той вече с гняв се провикваше: „Царят ни даде да разберем, е добре — и ние ще му дадем да разбере!“, но каква полза от това, когато нямаш в ръцете си оръжие, какво можеш да направиш с голи ръце в уличната борба, дори и да си съзнателен — нима куршумът на врага не пробива също така и съзнателната глава, както и несъзнателната?

Да, липсата на оръжие — това беше втората причина за отстъплението на петербургския пролетариат.

Но какво можеше да направи само Петербург, даже и да имаше оръжие? Когато в Петербург се лееше кръв и се строяха барикади, в другите градове никой не помръдна дори и пръста си — ето защо правителството можа да докара войски от други места и да залее улиците с кръв. И едва по-късно, когато петербургският пролетариат, след като положи в земята праха на убитите другари, се върна към всекидневната си работа — едва след това в различни градове се раздаде викът на стачкуващите работници: привет на петербургските герои! Но кому и какво можеше да даде тоя закъснял привет? Ето защо правителството не се стресна от тези разпокъсани и неорганизирани акции и без голям труд разпръсна разпокъсания на отделни групи пролетариат.

Следователно, липсата на организирано всеобщо въстание, неорганизираността на борбата на пролетариата — ето кое беше третата причина за отстъплението на петербургския пролетариат.

А и кой беше в състояние да организира всеобщо въстание? Народът като цяло не можеше да вземе това върху себе си, а ръководната част на пролетариата — партията на пролетариата — сама не беше организирана, бидейки разкъсвана от партийни разногласия — вътрешната война и партийното разцепление от ден на ден я

обезсилваха. Не е чудно, че разделилата се на две млада партия не можа да поеме върху себе си организирането на всеобщо въстание.

Следователно, липсата на единна и сплотена партия— ето кое беше четвъртата причина за отстъплението на пролетариата.

И най-после, ако селячеството и войската не се присъединиха към въстанието и не вляха в него нови сили, то и това стана, защото в слабото и кратковременно въстание те не можаха да видят особена сила, а, както е известно, към слабите никой не се присъединява.

Ето защо отстъпи героичният петербургски пролетариат през януари миналата година.

Времето минаваше. Развълнуван от кризата и безправието, пролетариатът се готвеше за нова схватка. Заблуждаваха се ония, които мислеха, че жертвите на 9 януари ще убият в пролетариата всяка воля за борба— напротив, той още по-трескаво и самоотвержено се готвеше за „последната“ схватка, още по-мъжествено и поупорито се бореше против войските и казаците. Въстанието на моряците от Черно и Балтийско море, въстанието на работниците в Одеса, Лодз и други градове, непрекъснатите сблъсквания на селяните с полицията ясно доказваха какъв неугасим революционен огън гори в гърдите на народа.

Пролетариатът придобиваше в последно време с поразителна бързина революционното съзнание, което му липсваше на 9 януари. Казват, че десет години на пропаганда не биха могли да дадат толкова за растежа на съзнанието на пролетариата, колкото дадоха дните на въстанието. Това така и трябваше да бъде, защото процесът на класовите сблъсквания е онази велика школа, в която революционното съзнание на народа расте не с дни, а с часове.

Всеобщото въоръжено въстание, което беше проповядвано на първо време само от малка група на пролетариата, въоръженото въстание, към което някои другари

се отнасяха дори със съмнение, привличаше постепенно симпатиите на пролетариата и той трескаво организираше червени отреди, доставяше си оръжие и т. н. Октомврийската всеобща стачка нагледно показа възможността за едновременно действие на пролетариата. С това беше доказана възможността за организирано въстание и пролетариатът решително тръгна по тоя път.

Необходима беше само сплотена партия, единна и неразделна социалдемократическа партия, която да възглави организирането на всеобщото въстание, да обедини революционната подготовка, провеждана разпокъсано от отделните градове, и да поеме инициативата за настъплението. Още повече, че самият живот подготвяше нов подем — кризата в града, гладът в селото и други подобни на тях причини правеха от ден на ден неизбежно новото революционно избухване. Бедата беше в това, че такава партия се създаваше едва сега: обезсилена от разцеплението, партията тепърва се оправяше и подготвяше обединението.

Именно в тоя момент руският пролетариат беше заварен от втората схватка, славната декемврийска схватка.

Да поговорим сега за тая схватка.

Докато за януарската схватка ние казахме, че ѝ липсваше революционно съзнание, за декемврийската схватка трябва да кажем, че сега такова съзнание беше налице. Единадесетте месеца на революционна буря достатъчно отвориха очите на борещия се пролетариат в Русия и лозунгите: Долу самодържавието! Да живее демократическата република! — станаха лозунги на деня, лозунги на масите. Тук вие вече не бихте видели нито църковни хоругви, нито икони и царски портрети — вместо тях се развяваха червени знамена и се носеха портретите на Маркс и Енгелс. Тук вие вече не бихте чули пеене на псалми и „Боже царя пази" — вместо това се раздаваха звуците на „Марсилезата" и на „Варшавянка", които зашеметяваха подтисниците.

Следователно, по отношение на революционното съзнание декемврийската схватка коренно се различаваше от януарската схватка.

На януарската схватка ѝ липсваше оръжие, народът тогава отиваше в бой невъоръжен. Декемврийската схватка направи крачка напред, всички бойци сега се стремяха горещо към оръжие, с револвери, пушки, бомби, а в някои места дори и с картечници в ръце. С оръжие да се добие оръжие — ето кое стана лозунг на деня. Всички търсеха оръжие, всички чувствуваха необходимост от оръжие, печалното беше само това, че самото оръжие беше много малко и само незначителен брой пролетарии можеха да излязат въоръжени.

Януарското въстание беше съвсем разпокъсано и неорганизирано, там всеки действуваше наслука. Декемврийското въстание и тук направи крачка напред. Петербургският и Московският съвет на работническите депутати и центровете на „мнозинството“ и „малцинството“, доколкото това беше възможно, „взеха мерки“ революционното действие да бъде едновременно — те призоваваха руския пролетариат към едновременно настъпление. А през време на януарското въстание не беше направено нищо подобно. Но тъй като този апел не беше предшествуван от продължителна и упорита партийна работа по подготовка на въстанието, той си остана само апел и въстанието фактически се оказа разпокъсано, неорганизирано. Налице беше само стремежът към едновременно и организирано въстание.

Януарското въстание беше „ръководено“ главно от гапоновци. Декемврийското въстание имаше в това отношение предимството, че начело на него бяха социалдемократи. Но печалното беше това, че последните бяха разпокъсани на отделни групи и не представляваха от себе си единна сплотена партия, поради което и не можеха да действуват съгласувано. Още веднаж Руската социалдемократическа работническа партия посрещна въстанието неподготвена и разпокъсана . . .

Януарската схватка нямаше никакъв план, не се ръководеше от никаква определена политика, пред нея не стоеше въпросът: настъпление или отбрана? Декемврийската схватка имаше само това предимство, че тя ясно постави този въпрос, и то едва в хода на борбата, а не в самото ѝ начало. Що се отнася до решението на този

въпрос, декемврийското въстание разкри същата слабост, както и януарското. Ако московските революционери още от самото начало се бяха придържали към политиката на настъпление, ако те още от самото начало, да кажем, бяха нападнали Николаевската гара и я завземеха, въстанието, разбира се, щеше да бъде по-продължително и щеше да получи желаната насока. Или ако например латвийските революционери бяха провеждали решително политиката на настъпление и не бяха започнали да се колебаят, те несъмнено преди всичко щяха да завземат оръдейни батареи и по този начин щяха да лишат от всякаква опора администрацията, която отначало допусна завземането на градовете от революционерите, а след това мина отново в настъпление и с помощта на оръдията си отвоюва завзетите местности [54]. Същото нещо трябва да се каже и за другите градове. Не напразно Маркс казва: във въстанието побеждава смелостта, а докрай смел може да бъде само онзи, който се придържа към политиката на настъпление.

Ето от какво бе предизвикано отстъплението на пролетариата в средата на декември.

Ако селячеството и войската в огромната си маса не се присъединиха към декемврийската схватка, ако последната предизвика дори недоволство в някои „демократични" кръгове — това стана, защото ѝ липсваше сила и продължителност, които са така необходими за разширяване на въстанието и за неговата победа.

От казаното е ясно какво трябва да правим днес ние, руските социалдемократи.

Първо, наша задача е да довършим започнатото вече, от нас дело — създаване на единна и неделима партия. Общоруските конференции на „мнозинството" и „малцинството" вече изработиха организационните основи на обединението. Те приеха ленинската формулировка за членството в партията и демократическия централизъм. Идейните и практическите центрове вече се сляха, а сливането на местните организации е вече почти завършено. Необходим е само обединителен конгрес, който формално ще завърши фактическото обединение и с това ще ни даде единна и неделима Руска социалдемократическа работническа партия. Нашата

задача е да улесняваме това скъпо за нас дело и грижливо да подготвяме обединителния конгрес, който, както е известно, трябва да се открие в най-близко време.

Второ, наша задача е да съдействуваме на партията за организиране на въоръжено въстание, активно да се намесим в това свето дело и неуморно да работим за него. Наша задача е да увеличаваме броя на червените отреди, да ги обучаваме и спояваме помежду им, наша задача е с оръжие да придобием оръжие, да изучим разположението на държавните учреждения, да установим какви са силите на врага, да изучим неговите силни и слаби страни и съобразно с това да изработим план за въстанието. Наша задача е да водим систематическа агитация за въстание в армията и в селата, особено в селата, разположени близо до градовете, да въоръжим надеждните елементи на тия села и т. н. и т. н. . . .

Трето, наша задача е да се отърсим от всякакви колебания, да осъдим всякаква неопределеност и да водим решително политика на настъпление . . .

С една дума, *сплотена партия, организирано от партията въстание и политика на настъпление* — ето какво ни е нужно днес за победа на въстанието.

И тази задача става толкова по-остра и по-належаща, колкото повече се задълбочава и се засилва гладът в селото и индустриалната криза в града.

Оказва се, че у някои се е промъкнало съмнение в правилността на тази азбучна истина и те безнадеждно казват: какво може да направи партията, дори и да е единна, ако тя не съумее да сплоти около себе си пролетариата, а пролетариатът е разгромен, той е изгубил надежда и не му е до инициатива, ще рече спасение сега ние трябва да очакваме от селото и инициативата трябва да изхожда оттам и т. н. Не може да не отбележим, че другарите, които разсъждават по тоя начин, дълбоко се заблуждават. Пролетариатът съвсем не е разгромен, тъй като разгромяването на пролетариата означава неговата смърт; напротив, той, както и по-рано, живее и се засилва всеки ден. Той само отстъпи, за да може, като събере силите си, да влезе в последна схватка с царското правителство.

Когато на 15 декември Съветът на работническите депутати в Москва — същата Москва, която фактически ръководеше декемврийското въстание — всенародно обяви: ние прекратяваме борбата временно с цел да се подготвим сериозно, за да издигнем отново знамето на въстанието — той изрази заветните думи на целия руски пролетариат.

И ако някои другари при все това отричат фактите, ако те вече не възлагат надежди на пролетариата и се залавят сега за селската буржоазия, пита се: с кого имаме ние работа, със социалисти-революционери или със социалдемократи, защото нито един социалдемократ няма да почне да се съмнява в истината, че фактически (а не само идеен) ръководител на селото е градският пролетариат.

На времето нас ни уверяваха, че след 17 октомври самодържавието е разгромено, но ние не повярвахме и на това, тъй като разгромяването на самодържавието означава неговата смърт, а то не само не умря, но и събираше нови сили за ново нападение. Ние казвахме, че самодържавието са̀мо е отстъпило. Оказа се, че ние сме били прави...

Не, другари! Руският пролетариат не е разгромен, той само отстъпи и сега се готви за нови славни боеве. Руският пролетариат няма да изпусне обагреното с кръв знаме, той на никого не ще отстъпи ръководството на въстанието, той ще бъде единственият достоен вожд на руската революция.

7 януари 1906 г.

Печата се по текста на брошурата, издадена от Кавказкия съюзен комитет на РСДРП.

Оригиналът е на грузински.

ДЪРЖАВНАТА ДУМА И ТАКТИКАТА НА СОЦИАЛДЕМОКРАЦИЯТА[66]

Вие навярно сте слушали за освобождението на селяните. Това е времето, когато правителството получава двоен удар: отвън — поражението в Крим, отвътре — селското движение. И затова именно правителството, шибано от две страни, е било принудено да отстъпи и заговорва за освобождение на селяните: „Ние трябва сами да освободим селяните отгоре, иначе народът ще въстане и със собствените си ръце ще извоюва свободата си отдолу“ ... Ние знаем що за „освобождение“ отгоре беше това. И ако тогава народът се поддава на измамата, ако фарисейските планове на правителството успяват, ако то с помощта на реформите затвърдява своето положение и с това отсрочва победата на народа, това между другото означава, че тогава народът още не е бил подготвен и е можело лесно да бъде измамен.

Също такава история се повтаря в живота на Русия и сега. Както е известно, и сега правителството получава също такъв двоен удар: отвън — поражението в Манджурия, отвътре — народната революция. Както е известно, правителството, шибано от две страни, е принудено още веднаж да отстъпи и също тъй, както и тогава, говори за „реформи отгоре“: „Ние трябва да дадем на народа Държавна дума отгоре, иначе народът ще въстане и сам ще свика Учредително събрание отдолу.“ По тоя начин, със свикването на Думата те искат да усмирят народната революция, точно тъй, както вече веднаж с „освобождението на селяните“ усмириха великото селско движение.

Оттук и нашата задача — с цялата си решителност да разстроим плановете на реакцията, да пометем Държавната дума и с това да разчистим пътя на народната революция.

Но какво представлява Думата, от кого се състои тя?

Думата — това е мелезен парламент. Тя само на думи ще има решаващ глас, а на дело ще има само съвещателен глас, защото над нея като цензори ще стоят горната камара и въоръженото до зъби правителство. В манифеста направо се казва, че не може да бъде осъществено нито едно постановление на Думата, ако то не бъде одобрено от горната камара и от царя.

Думата не е народен парламент, а парламент на враговете на народа, защото изборите за Думата няма да бъдат нито всеобщи, нито равни, нито преки, нито тайни. Нищожните избирателни права, които се дават на работниците, съществуват само на книга. От 98 пълномощници, които трябва да изберат депутати за Думата от Тифлиска губерния, само двама могат да бъдат от работниците, останалите 96 избиратели трябва да принадлежат към други класи — така гласи манифестът. От 32 пълномъщници, които трябва да изпратят депутати в Думата от Батумския и Сухумския окръг, само един може да бъде от работниците, останалите 31 избиратели трябва да бъдат от другите класи — така гласи манифестът. Същото трябва да се каже и за другите губернии. Излишно е и да се говори, че в Думата ще влязат като депутати само представители на другите класи. *Нито един депутат от работниците, нито един глас за работниците — ето на какви начала се строи Думата.* Ако към всичко това се прибави още военното положение, ако се вземе под внимание премахването на свободата на словото, печата, събранията и организациите, то само по себе си е ясно що за публика ще се събере в царската Дума...

Излишно е и да се казва, че с толкова по-голяма решителност ние трябва да се постараем да пометем тази Дума и да издигнем знамето на революцията.

Как можем ние да пометем Думата: с участие в изборите или с бойкотиране на изборите — в това е сега въпросът.

Едни казват: ние непременно трябва да вземем участие в изборите, та да можем в мрежите, поставени от реакцията, да оплетем самата реакция и с това окончателно да провалим Държавната дума.

Други им отговарят: като участвувате в изборите, вие неволно помагате на реакцията за създаване на Думата и по тоя начин сами с двата крака попадате в мрежите, поставени от реакцията. А това значи, че отначало вие заедно с реакцията създавате царската Дума, а после под натиска на живота се опитвате да разрушите създадената от самите вас Дума, което е несъвместимо с изискванията за принципиалност на нашата политика! Едно от двете: или се откажете от участие в изборите и пристъпвайте към проваляне на Думата, или се откажете от проваляне на Думата и пристъпвайте към избори, за да не става нужда да разрушавате после онова, което е създадено от самите вас.

Ясно е, че единствено правилният път е активният бойкот, чрез който ние изолираме реакцията от народа, организираме провалянето на Думата и с това лишаваме от всякаква почва тоя мелезен парламент.

Така разсъждават привържениците на бойкота.

Кой от тях обаче е прав?

Две условия са необходими за истинска социалдемократическа тактика: първото е това, че тя не трябва да противоречи на хода на обществения живот, и второто е това, че тя трябва да издига все по-високо и по-високо революционния дух на масите.

Тактиката на участие в изборите противоречи на хода на обществения живот, защото животът подкопава устоите на Думата, а участието в изборите закрепява нейните устои и с това върви в разрез с живота.

А тактиката на бойкот сама по себе си произтича от хода на революцията, защото тя заедно с революцията от самото начало дискредитирва и подкопава устоите на полицейската Дума.

Тактиката на участие в изборите ослабва револю-

ните бюлетини, а не в акцията на народа. А полицейските избори ще породят у народа погрешна представа за Държавната дума, ще разбудят в него измамни надежди и неволно ще го наведат на мисълта: както изглежда, Думата не е чак толкова лоша, иначе социалдемократите не биха ни съветвали да вземем участие в нея — може би пък ще ни се усмихне щастието и Думата ще ни бъде от полза.

А тактиката на бойкот не сее никакви лъжливи надежди относно Думата, тя направо и недвусмислено казва, че единственото спасение е в победоносното въставане на народа, че освобождението на народа може да бъде осъществено само с ръцете на самия народ и тъй като Думата е пречка за това, още сега трябва да се заемем с нейното премахване. Тук народът разчита само на самия себе си и още от самото начало заема позиция, враждебна на Думата като крепост на реакцията, а това ще издига все по-високо неговия революционен дух, като подготвя почвата за всеобщото победоносно надигане.

Революционната тактика трябва да бъде ясна, точна и определена, а тактиката на бойкот притежава тъкмо тия качества.

Казват: само словесна агитация е недостатъчна, масата трябва с факти да бъде убедена в негодността на Думата и с това да се съдействува за нейното проваляне, а за всичко това се иска участие в изборите, а не активен бойкот.

Ето какво ще кажем ние по този въпрос. Излишно е и да се казва, че агитацията с факти има много по-голямо значение отколкото словесното разяснение. Именно затова ние отиваме на *народните* избирателни събрания, та *в борбата* с другите партии, *в сблъскванията* с тях нагледно да покажем на народа коварството на реакцията и буржоазията и с това „с факти да агитираме" избирателите. И ако другарите не се задоволяват с това, ако към всичко това те добавят и участие в изборите, то трябва да се отбележи, че изборите сами по себе си — пускането или непускането на бюлетини — нито на йота не прибавят нещо нито към „фактическата", нито към „словесната" агитация. Вредата от това обаче е голяма, тъй като при тази „агитация с факти" привържениците

на участието неволно одобряват съществуването на Думата и с това затвърдяват почвата под нея. А с какво искат другарите да изкупят тая грамадна вреда? С пускането на бюлетини? За това не заслужава дори да се говори.

От друга страна „агитацията с факти“ също трябва да си има свои граници. Когато Гапон с кръст и икони вървеше начело на петербургските работници, той също казваше: народът, видите ли, вярва в добротата на царя, той още не се е убедил в престъпността на администрацията и ние трябва да го поведем към царския дворец. Разбира се, Гапон грешеше. Неговата тактика беше вредна тактика, което се потвърди на 9 януари. А това значи, че ние трябва да стоим по-надалеч от гапоновската тактика. А тактиката на бойкот е единствената тактика, която коренно отхвърля гапоновските фокуси.

Казват: бойкотът ще предизвика откъсване на масата от нейната челна част, тъй като при бойкота след вас ще тръгне само челната част, а масата ще си остане с реакционерите и либералите, които ще я привлекат на своя страна.

На това ние ще отговорим, че където такова явление бъде налице, там очевидно масата съчувствува на други партии и все едно няма да избере за пълномощници социалдемократи, колкото и ние да взимаме участие в изборите. Защото изборите сами по себе си не могат да революционизират масата. А що се отнася до предизборната агитация, тя се води от двете страни, с тая разлика, че привържениците на бойкота водят против Думата по-непримирима и решителна агитация отколкото привърженицете на участие в изборите, защото рязкото критикуване на Думата може да подбуди масата към отказване от изборите, а това не влиза в плановете на привържениците на участие в изборите. Ако тази агитация подействува, народът ще се сплоти около социалдемократите и когато те призоват към бойкотиране на Думата, народът незабавно ще ги последва, а реакционерите ще си останат сами със своите знатни хулигани. Ако пък агитацията „не подействува“, тогава изборите няма да допринесат нищо освен вреда, защото ние при тактиката на участие в Думата ще бъдем принудени да

одобрим дейността на реакционерите. Както виждате, бойкотът е най-доброто средство за сплотяване на народа около социалдемокрацията, разбира се, там където е възможно такова сплотяване, а там където това е невъзможно, изборите няма да допринесат нищо освен вреда.

Освен това, тактиката на участие в Думата затъмнява революционното съзнание у народа. Работата е там, че всички реакционни и либерални партии взимат участие в изборите. Каква е разликата между тях и революционерите — на тоя въпрос тактиката на участие не дава на масата пряк отговор. Масата лесно може да обърка нереволюционните кадети с революционните социалдемократи. Тактиката на бойкот, напротив, поставя рязка граница между революционерите и нереволюционерите, които с помощта на Думата искат да спасят основите на стария режим. А прокарването на тази граница има голямо значение за революционното просвещаване на народа.

И, най-после, на нас ни казват, че ние с помощта на изборите щели сме да създадем Съвети на работническите депутати и с това организационно ще обединим революционните маси.

Ние отговаряме на това, че в сегашните условия, когато се извършват арести на участниците и в най-невинни събрания, дейността на Съветите на работническите депутати е съвършено невъзможна и следователно поставянето на такава задача е самоизмама.

И така, тактиката на участие неволно служи за укрепване на царската Дума, ослабва революционния дух на масите, затъмнява революционното съзнание на народа, не е в състояние да създаде никакви революционни организации, върви в разрез с развитието на обществения живот и като такава трябва да бъде отхвърлена от социалдемокрацията.

Тактиката на бойкот — ето в какво направление върви сега развитието на революцията. В същото направление трябва да върви и социалдемокрацията.

Вестник „Гантиади“, („Зора“) бр. 3,
8 март 1906 г.

Подпис: И. Бесошвили

Оригиналът е на грузински

АГРАРНИЯТ ВЪПРОС

I

Рушат се старите порядки, селото се раздвижи. Селячеството, довчера още измъчено и принизено, днес стъпва на крака и изправя гръб. Селското движение, довчера още безпомощно, днес се насочва като бурен поток срещу старите порядки: махнете се от пътя, иначе ще ви помета! „Селяните искат да получат помешчическите земи", „селяните искат да унищожат остатъците от крепостничеството" — ето какви гласове се раздават сега във въстаналите села на Русия.

Грешат ония, които смятат с куршуми да накарат селяните да замълчат: животът ни показа, че това още повече разпалва и изостря революционното движение на селяните.

Грешат и ония, които с голи обещания и със „селски банки" се опитват да умиротворят селяните: селяните искат земя, те и насън виждат тая земя и, ясно е, няма да се успокоят, докато не завземат в свои ръце помешчическите земи. Какво могат да им дадат празните обещания и някакви си „селски банки"?

Селяните искат да завземат помешчическите земи. По тоя път те се стремят да унищожат остатъците от крепостничеството — и онзи, който не изменя на селяните, трябва да се старае именно на тая основа да разреши аграрния въпрос.

Но по какъв начин селячеството може да получи в свои ръце помешчическите земи?

Казват, че единственият изход е в „откупването" на земите „с облекчение". Правителството и помешчиците имат

много свободни земи, ни казват тези господа, и ако селяните откупят тия земи, то всичко ще се нареди от само себе си и по този начин и вълците ще бъдат сити, и овцете цели. А не питат — с какво именно селяните ще изкупят тия земи, когато вече са смъкнали от тях не само парите им, но и собствената им кожа? А не мислят, че при откупването ще тикнат на селяните само негодна земя, а годните земи ще оставят за себе си, както съумяха да направят това при „освобождението на крепостните"! Пък и защо трябва селяните да откупват земите, които от памтивека са им принадлежали? Нима не със селска пот са полети и държавните, и помешчическите земи, нима не на селяните са принадлежали тези земи, нима не от селяните е бил отнет този бащин и дядовски имот? Та къде е справедливостта, когато искат от селяните откуп за отнети от самите тях земи? И нима въпросът за селското движение е въпрос на покупко-продажба? Нима селското движение не е насочено към освобождението на селяните? Но кой тогава ще освободи селяните от ярема на крепостничеството, ако не самите селяни? А тези господа ни уверяват, че селяните ще бъдат освободени от помешчиците, стига само да им бъдат подхвърлени съвсем малко пари в брой. И как мислите! Излиза, че това „освобождение" трябва да бъде проведено под ръководството на царската бюрокрация, на същата онази бюрокрация, която неведнаж е посрещала гладното селячество с топове и картечници!..

Не! Откупването на земите не ще спаси селяните. Онези, които им препоръчват „откуп с облекчение", са предатели, защото те се стараят да хванат селяните в посреднически мрежи и не искат освобождението на селяните да стане с ръцете на самите селяни.

Ако селяните искат да завземат помешчическите земи, ако те по тоя път трябва да премахнат останките от крепостничеството, ако тях не ще ги спаси „откупването с облекчение", ако освобождението на селяните трябва да стане с ръцете на самите селяни — то вън от всяко съмнение е, че единственият път е отнемането земите на помешчиците, т. е. конфискуването на тия земи.

В това е изходът.

Пита се — колко далеч трябва да отиде това конфискуване, има ли то граница, трябва ли селяните да отнемат само част или пък всички земи?

Някои казват, че да се отнемат всички земи — това вече е много, че достатъчно е да се отнеме само част от земите, за да бъдат задоволени селяните. Да допуснем, но какво да се прави, ако селяните поискат повече? Няма, разбира се, да им препречим пътя: спрете, не се пъхайте по-нататък! Та това би било реакционно! А нима събитията в Русия не доказаха, че селяните действително искат конфискуване на всички помешчически земи? Освен това, какво значи „да бъде отнета част", каква част именно трябва да бъде отнета от помешчиците, половината или една трета? Кой трябва да разреши тоя въпрос — само помешчиците или помешчиците и селяните заедно? Както виждате, тук остава още много място за посредничество, тук е още възможен пазарлък между помешчиците и селяните, а това коренно противоречи на делото за освобождаване на селяните. Селяните веднаж завинаги трябва да усвоят мисълта, че с помешчиците е необходимо да се води не пазарлък, а борба. Яремът на крепостничеството трябва не да се поправя, а да се строши, та по този начин да бъдат премахнати завинаги остатъците от крепостничеството. „Да бъде отнета само част" — това значи да се занимаваме с кърпеж на останките от крепостничеството, което е несъвместимо с делото на освобождението на селяните.

Ясно е, че единственият път е да се отнемат от помешчиците всички земи. Само това може да доведе докрай селското движение, само това може да увеличи енергията на народа, само това може да унищожи старите остатъци от крепостничеството.

И така: днешното движение в селото — това е демократическо движение на селяните. Целта на това движение е унищожаването на остатъците от крепостничеството. А за унищожаването на тия остатъци е необходима

защо тя досега е говорила само за конфискуване на „отрязъците“?

Та затова, господа, защото през 1903 година, когато партията говореше за „отрязъците“, руското селячество още не беше въвлечено в движението. Дълг на партията беше да хвърли в селото такъв лозунг, който би запалил сърцата на селяните и би вдигнал селячеството против остатъците от крепостничеството. Именно такъв лозунг бяха „отрязъците“, които ярко напомняха на руското селячество за несправедливостта на остатъците от крепостничеството.

Но после времената се измениха. Селското движение израсна. Сега вече не е необходимо то да бъде предизвикано — то и без това бушува. Днес става дума не за това, *как трябва да бъде раздвижено селячеството*, а за това, *какво трябва да иска раздвиженото селячество*. Ясно е, че тук са необходими определени искания — и ето партията казва на селячеството, че то трябва да иска конфискация на всички помешчически и държавни земи.

А това значи, че всяко нещо си има свое време и място — както „отрязъците“, така и конфискуването на всички земи.

II

Ние видяхме, че сегашното движение в селото представлява освободително движение на селяните, видяхме също така, че за освобождението на селяните е необходимо да се унищожат остатъците от *крепостничеството*, а за унищожаването на тия остатъци е необходимо да се отнемат всички помешчически и държавни земи, та по този начин да бъде разчистен пътят за новия живот, за свободното развитие на капитализма.

Да предположим, че всичко това е станало. Как обаче трябва след това да бъдат разпределени тези земи, на кого трябва те да бъдат предадени в собственост?

Едни казват, че отнетите земи трябва да бъдат предадени на селото в *обща* собственост, че трябва *веднага* да бъде премахната *частната* собственост върху земята и по такъв начин селото трябва да стане пълен госпо-

дар на земите, а след това самото село ще раздаде на селяните *равни* „дялове“ и така веднага ще бъде осъществен социализмът в селото — вместо наемния труд ще бъде установено уравнително земеползуване.

Това се нарича *„социализация на земята“*, ни казват социалистите-революционери.

Приемлив ли е за нас такъв изход? Нека вникнем в същността на работата. Да започнем с това, че социалистите-революционери искат да *започнат* осъществяването на социализма от селото. Възможно ли е това? На всички е известно, че градът е по-развит от селото, че градът е водач на селото, и следователно всяко социалистическо дело трябва да започва от града. А социалистите-революционери искат да превърнат селото във водач на града и да го накарат да започне осъществяването на социализма, което, разбира се, е невъзможно поради изостаналостта на селото. Оттук се вижда, че „социализмът“ на социалистите-революционери ще бъде мъртвороден социализъм.

Да минем сега към това, че те искат *веднага* да осъществят социализъм в селото. Осъществяването на социализъм — това е унищожаване на стоковото производство, премахване на паричното стопанство, разрушаване на капитализма до основи и обобществяване на всички средства за производство. А социалистите-революционери искат всичко това да си остане непокътнато и да бъде обобществена само земята, което е съвсем невъзможно. Ако стоковото производство си остане непокътнато, тогава и земята ще стане стока, ако не днес — утре тя ще се яви на пазара, и „социализмът“ на социалистите-революционери ще се изпари. Ясно е, че те искат да осъществят социализма в рамките на капитализма, което, разбира се, е немислимо. Затова именно се и казва, че „социализмът“ на социалистите-революционери е буржоазен социализъм.

Що се отнася до *уравнителното земеползуване*, трябва да се отбележи, че това са само празни думи. Уравнителното земеползуване се нуждае от имуществено равенство, а сред селячеството съществува имуществено неравенство, чието премахване не е по силите на сегаш-

ната демократическа революция. Може ли да се мисли, че стопанин, който има осем чифта волове, използува земята в същата степен, както стопанинът, който няма нито един вол? А социалистите-революционери мислят, че с „уравнителното земеползуване“ ще се унищожи наемният труд и ще настъпи краят на развитието на капитала, което, разбира се, е абсурдно. Очевидно, социалистите-революционери искат да се борят против по-нататъшното *развитие* на капитализма и да върнат назад колелото на историята — в това те виждат спасението. Науката обаче ни казва, че победата на социализма зависи от *развитието* на капитализма и който се бори против това развитие, той се бори против социализма. Затова именно социалистите-революционери биват наричани още и *социалисти-реакционери*.

Ние не говорим и за това, че селяните искат да се борят за премахване на феодалната собственост не против буржоазната собственост, а върху почвата на буржоазната собственост — те искат да разпределят помежду си като частна собственост отнетите земи и няма да се задоволят със „социализация на земята“.

Както виждате, „социализацията на земята“ е неприемлива.

Други казват, че отнетите земи трябва да бъдат предадени на демократичната държава, а селяните ще бъдат само арендатори на земята от държавата.

Това се нарича *„национализация на земята“*.

Приемлива ли е национализацията на земята? Ако ние вземем под внимание, че бъдещата държава, колкото и демократична да е тя, все пак ще бъде буржоазна, че веднага след като земята бъде предадена на такава държава, ще последва политическо засилване на буржоазията, което е крайно неизгодно за селския и градския пролетариат; ако вземем под внимание също и това, че и самите селяни ще бъдат против „национализацията на земята“ и няма да се задоволят с ролята само на арендатори, то от само себе си ще стане ясно, че „национализацията на земята“ не съответствува на интересите

Следователно, „национализацията на земята“ е също така неприемлива.

Трети казват, че земята трябва да бъде предадена в собственост на местното самоуправление, а селяните ще бъдат арендатори на земята от самоуправлението.

Това се нарича *„муниципализация на земята“*.

Приемлива ли е муниципализацията на земята? Какво значи „муниципализация на земята“? Това значи, първо, че селяните няма да получат в собственост ония земи, които те в хода на борбата отнемат от помешчиците и държавата. Как ще погледнат селяните на това? Селяните искат да получат земята в собственост — селяните искат да разделят отнетите земи, те и насън виждат тия земи като своя собственост, и когато на тях им кажат, че земите трябва да бъдат предадени не на тях, а на самоуправляващата се община, то несъмнено селяните няма да се съгласят с привържениците на „муниципализацията“. Това ние не трябва да забравяме.

Освен това, какво трябва да се прави, ако увлечените от революцията селяни присвоят всички отнети земи и не оставят нищо на общината? Няма, разбира се, да им се изпречим на пътя и няма да кажем: спрете, тия земи трябва да бъдат предадени на общината, а не на вас, на вас ви стига и арендаторство!

Второ, като приемаме лозунга за „муниципализация“, ние заедно с това веднага трябва да хвърлим тоя лозунг сред народа и тутакси трябва да обясним на селяните, че земите, за които те се борят и които те искат да вземат в свои ръце, ще бъдат предадени в собственост на самоуправлението, а не на селяните. Разбира се, ако партията има голямо влияние върху селяните, възможно е те да се съгласят с нея, но излишно е и да се казва, че селяните вече няма да се борят с предишния устрем, което ще бъде крайно вредно за сегашната революция. Ако пък партията няма голямо влияние върху селяните, тогава селяните ще се отдръпнат от нея и ще ѝ обърнат гръб, което ще предизвика конфликт между селяните и партията и значително ще отслаби силите на революцията.

Ще ни кажат: често желанията на селяните противоречат на хода на развитието, а ние не можем да игнорираме хода на историята и винаги да следваме желанията на селяните — партията трябва да има свои принципи. Самата истина! Партията трябва да се ръководи от свои принципи. Но изменила би на своите принципи оная партия, която би отхвърлила всички посочени по-горе стремежи на селяните. Ако стремежите на селяните за завземане на помешчическите земи и разделянето им не противоречат на хода на историята, ако тия стремежи, напротив, напълно произтичат от сегашната демократическа революция, ако истинската борба против феодалната собственост е възможна само върху почвата на буржоазната собственост, ако стремежите на селяните изразяват именно тази тенденция — тогава от само себе си е ясно, че партията не може да отхвърли тези искания на селяните, защото отказът от подкрепянето на тия искания би означавал отказване от развитието на революцията. Напротив, ако партията има принципи, ако тя не иска да се превърне в спирачка на революцията, тя трябва да съдейства за осъществяването на тия стремежи на селяните. А тези стремежи коренно противоречат на „муниципализацията на земята“!

Както виждате, и „муниципализацията на земята“ е неприемлива.

III

Ние видяхме, че нито „социализацията“, нито „национализацията“, нито „муниципализацията“ — нито едно от тях не може да задоволи както трябва интересите на сегашната революция.

Как тогава трябва да бъдат разпределени отнетите земи, в чия собственост трябва да бъдат предадени те?

Ясно е, че земите, отнети от селяните, *трябва да бъдат предадени на самите селяни*, за да им се даде възможност да *разделят* тия земи помежду си. Така трябва да бъде разрешен поставеният по-горе въпрос. Разделянето на земите ще предизвика мобилизация на собствеността. Малоимотните ще продават земята и ще тръгнат по пътя

на пролетаризирането, заможните ще придобият нови земи и ще пристъпят към подобряване техниката на обработването, селото ще се раздели на класи, ще се разгори изострена класова борба и по този начин ще бъде турена основата за по-нататъшното развитие на капитализма.

Както виждате, разделянето на земята явно произтича от сегашното икономическо развитие.

От друга страна лозунгът *„Земята — на селяните, само на селяните и на никого друг"* ще ободри селячеството, ще вдъхне в него нова сила и ще помогне за довеждане докрай започналото вече революционно движение в селото.

Както виждате, и ходът на сегашната революция сочи необходимостта от разделянето на земите.

Противниците ни обвиняват, че с всичко това ние възраждаме дребната буржоазия и че това коренно противоречи на учението на Маркс. Ето какво пише „Революционная Россия" [56]:

„Като помагате на селячеството да експроприира помешчиците, вие несъзнателно съдействувате за въвеждане на дребнобуржоазното стопанство върху развалините на повече или по-малко развити вече форми на капиталистическото земеделско стопанство. Това ли не е „крачка назад" от гледна точка на ортодоксалния марксизъм?" (виж „Революционная Россия", бр. 75.)

Аз трябва да кажа, че господа „критиците" са объркали фактите. Те са забравили, че помешчическото стопанство не е капиталистическо стопанство, че то е отживелица от крепостническото стопанство и следователно с експроприацията на помешчиците се разрушават остатъците от крепостническото стопанство, а не се разрушава капиталистическото стопанство. Те са забравили и това, че от гледна точка на марксизма след крепостническото стопанство никога непосредствено не е следвало и не може да следва капиталистическо стопанство — между тях стои дребнобуржоазното стопанство, което заменя крепостническото стопанство и после преминава в капиталистическо. Още в третия том на „Капитала" Карл Маркс казва, че исторически подир крепостническото стопанство

в началото е следвало селско дребнобуржоазно стопанство и едва след това се е развивало едро капиталистическо стопанство — не е имало и не е могло да има непосредствен скок от едното в другото. А между това тия странни „критици“ ни казват, че отнемането на помешчическите земи и тяхното разделяне било движение назад от гледна точка на марксизма! Скоро те ще ни обвинят, че и „отменяването на крепостното право“ е било движение назад от гледна точка на марксизма, тъй като и тогава някои земи са били „отнети“ от помешчиците и предадени на дребните стопани — на селяните! Смешни хора! Те не разбират, че марксизмът гледа на всичко от историческа гледна точка, че от гледна точка на марксизма селското дребнобуржоазно стопанство е прогресивно в сравнение с крепостническото стопанство, че разрушаването на крепостническото стопанство и въвеждането на дребнобуржоазното стопанство е необходимо условие за развитието на капитализма, който впоследствие ще измести това дребнобуржоазно стопанство...

Но да оставим „критиците“ на мира.

Работата е там, че *предаването земите на селяните,* а после и *тяхното разделяне* подкопава основите на крепостническите остатъци, подготвя почва за развиване на капиталистическо стопанство, засилва значително революционния подем и именно затова то е приемливо за социалдемократическата партия.

И така, за унищожаването на крепостническите остатъци е необходимо конфискуване на всички помешчически земи и тия земи селяните трябва да ги вземат като своя собственост и да ги разделят помежду си съобразно своите интереси.

Върху тази основа трябва да бъде изградена аграрната програма на партията.

Ще ни се възрази: всичко това се отнася за селяните, но какво мислите вие да правите със селските пролетарии? Ние отговаряме, че ако за селяните е нужна *демократическа* аграрна програма, за селските и градски пролетарии съществува *социалистическа* програма, в която са изразени техните класови интереси, а техните текущи интереси са взети под внимание в шестнадесетте

точки на програмата-минимум, в които се говори за подобряване условията на труда (виж Програмата на партията, приета на втория конгрес). А засега непосредствената социалистическа работа на партията се изразява в това, че тя води социалистическа пропаганда сред селските пролетарии, обединява ги в собствени социалистически организации и ги слива с градските пролетарии в отделна политическа партия. Партията постоянно има работа с тая част на селяните и им казва: доколкото вие осъществявате демократическата революция, дотолкова дръжте връзка с борещите се селяни и се борете против помешчиците, а доколкото вие вървите към социализъм, решително се обединявайте с градските пролетарии и безпощадно се борете против всеки буржоа — бил той селянин или дворянин. Заедно със селяните за демократическа република! Заедно с работниците за социализъм! — ето какво казва партията на селските пролетарии.

Ако движението на пролетариите и тяхната *социалистическа програма* раздухат пламъка на *класовата борба*, та по този начин завинаги да бъде премахната всякаква *класовост*, то от своя страна селското движение и неговата *аграрно-демократическа програма* раздухват в селото пламъка на *съсловната борба*, та по този начин да бъде премахната изоснови всякаква *съсловност*.

P. S. Завършвайки статията, не можем да не се отзовем на писмото на един читател, който ни пише следното: „Мене все пак не ме задоволи вашата първа статия. Нима партията не беше против конфискацията на всички земи? А ако това е било така, то защо тя не говореше за това?"

Не, уважаеми читателю, партията никога не е била против такава конфискация. Още на втория конгрес, именно на конгреса, на който беше приета точката за „отрязъците" — още на този конгрес (в 1903 г.) партията чрез устата на Плеханов и Ленин казваше, че ние ще подкрепим селяните, ако те поискат конфискация на *всички*

земи*. След две години (в 1905 г.) двете фракции на партията, „болшевиките“ — на третия конгрес, и „меншевиките“ — на първата конференция, единодушно заявиха, че всецяло ще подкрепят селяните по въпроса за конфискация на *всички* земи**. След това във вестниците на двете партийни течения, както в „Искра“ и „Пролетарий“, така и в „Новая жизнь“ [57] и „Начало“ [58], нееднократно се призоваваше селячеството към конфискация на всички земи ... Както виждате, партията от самото начало беше за конфискация на *всички* земи и следователно вие нямате никакви основания да мислите, че партията се е влачила в опашката на селското движение. Селското движение още не беше започнало както трябва, селяните още не искаха дори „отрязъците“, а партията вече говореше на самия втори конгрес за конфискация на *всички* земи.

И ако вие все пак ни питате защо не сме внесли в програмата през същата 1903 година искането за конфискация на всички земи, ние ще ви отговорим също с въпрос: а защо социалистите-революционери не внесоха още през 1900 година в програмата си искането за *демократическа република,* нима те са били против това искане?*** Защо тогава говореха само за национализация, а днес ни проглушиха ушите с проповеди за социализация? И ако ние днес не говорим нищо в програмата-минимум за 7-часов работен ден, нима то значи, че ние сме против това? Тогава в какво се състои работата? Само в това, че през 1903 г., когато движението още не беше укрепнало, конфискацията на всички земи би си останала на книга, неукрепналото движение не би се справило с това искане, поради което за онова време повече съотвествуваха „отрязъците“. Но по-после, когато движението израсна и издигна *практически* въпроси, тогава партията трябваше да покаже, че движението не

* Виж Протоколите на втория конгрес.

** Виж Протоколите на третия конгрес и „Първата конференция“.

*** Виж „Нашите задачи“, изд. на „Съюза на соц.-революционери“, 1900 г.

може и не трябва да спре на „отрязъците" и че е необходима конфискация на всички земи.

Такива са фактите.

Най-после, няколко думи за „Цнобис Пурцели" [59] (виж бр. 3033). Този вестник разправя някаква глупост за „модата" и „принципа" и уверява, че уж партията някога издигала в принцип „отрязъците". Че това е *лъжа*, че партията принципиално още от самото начало *на всеуслишание* е признавала конфискацията на всички земи, читателят е имал възможност да види и по-горе. А що се отнася до това, че „Цнобис Пурцели" не отличава принципите от практическите въпроси, то не е беда — ще порасне и ще се научи да ги различава**.

Вестник „Элва" („Мълния") бр. 5, 9
и 10; 17, 22 и 23 март 1906 г.
Подпис: И. Бесошвили

Оригиналът е на грузински език

** „Цнобис Пурцели" някъде е „чувал", че „руските социалдемократи . . . са приели нова аграрна програма, по силата на която . . . поддържат муниципализацията на земите". Аз трябва да заявя, че *руските социалдемократи не са приемали никаква подобна програма*. Приемането на програмата е работа на конгреса, а такъв конгрес още не е имало. Ясно е, че „Цнобис Пурцели" е вкаран от някого или от нещо в заблуждение. „Цнобис Пурцели" би постъпил много добре, ако не гощава читателите си със слухове.

КЪМ АГРАРНИЯ ВЪПРОС

Вие навярно помните последната статия за „муниципализацията“ (виж „Элва“ [60] бр. 12). Ние не искаме да се впускаме в обсъждане на всички ония въпроси, които авторът засяга — това не е нито интересно, нито е нужно. Ние искаме да засегнем само два главни въпроса: противоречи ли муниципализацията на унищожаването на остатъците от крепостничеството и реакционно ли е разделянето на земите? Така именно поставя въпроса нашият другар. Ясно е, че муниципализацията, разделянето на земите и подобни въпроси му се струват *принципиални* въпроси, докато партията поставя аграрния въпрос върху *съвсем друга основа.*

Работата е в това, че социалдемокрацията *не смята за принципиален въпрос* нито национализацията, нито муниципализацията, нито разделянето на земите — *принципиално тя против никой от тях не възразява.* Прегледайте „Манифеста“ на Маркс, „Аграрния въпрос“ на Кауцки, „Протоколите на втория конгрес“, „Аграрния въпрос в Русия“ също от Кауцки, и вие ще видите, че това е именно така. Партията разглежда всички тези въпроси от гледна точка на *практиката* и поставя аграрния въпрос върху *практическа основа:* кое *по пълно* осъществява нашия принцип — муниципализацията, национализацията или разделянето на земите?

Ето върху каква основа партията поставя въпроса.

Ясно е, че *принципът* на аграрната програма — унищожаването на остатъците от крепостничеството и свободното развитие на класовата борба — си *остана неизменен* —

измениха се само средствата за осъществяването на тоя принцип.

Авторът именно така и трябваше да постави въпроса: кое е *по-добре* за унищожаването на остатъците от крепостничеството и за развитието на класовата борба — муниципализацията или разделянето на земите? Той обаче съвсем неочаквано е прекрачил в областта на принципите, представя *практическите* въпроси за *принципиални* и ни пита: „противоречи ли на унищожаването на остатъците от крепостничеството и на развитието на капитализма" така наречената муниципализация? На унищожаването на остатъците от крепостничеството и на развитието на капитализма не противоречат нито национализацията, нито разделянето на земите, но това все пак не значи, че между тях няма разлика, че привърженикът на муниципализацията трябва същевременно да бъде привърженик и на национализацията, и на разделянето на земите! Ясно е, че между тях има известна *практическа разлика.* Работата е именно в това и тъкмо затуй партията поставя въпроса върху *практическа* основа. Авторът обаче, както отбелязахме по-горе, е пренесъл въпроса върху съвършено друга основа, объркал е принципа със средствата за неговото осъществяване и по този начин неволно е заобиколил въпроса, поставен от партията.

По-нататък авторът ни уверява, че разделянето на земите е реакционно, т. е. упреква ни в същото, което неведнаж сме чували от социалистите-революционери. Когато метафизиците-есери ни казват, че разделянето на земите, от гледна точка на марксизма, е реакционно, нас ни най-малко не ни учудва такъв упрек, защото ние прекрасно знаем, че те гледат на работата не от гледна точка на диалектиката — те не искат да разберат, че всичко си има своето време и място, и онова, което *утре* става реакционно, *днес* може да бъде революционно. Но когато със същия този упрек се обръщат към нас диалектици-материалисти, ние не можем да не запитаме: по какво именно се отличават тогава диалектиците от метафизиците? Разбира се, разделянето на земите би било реакционно, ако то беше насочено *против развитието на капитализма*, но ако то е насочено *против оста-*

тъците от крепостничеството, тогава от само себе си е ясно, че разделянето на земите е революционно средство, което социалдемокрацията трябва да подкрепя. Против какво е насочено днес разделянето на земите: против капитализма или против остатъците от крепостничеството? Не може да има съмнение, че то е насочено против остатъците от крепостничеството. Следователно въпросът се разрешава сам по себе си.

Разбира се, след като капитализмът достатъчно се затвърди в селото, тогава разделянето на земите ще стане реакционна мярка, тъй като то ще бъде насочено против развитието на капитализма, но тогава и социалдемокрацията няма да го подкрепи. Днес социалдемокрацията горещо отстоява искането за демократическа република като революционна мярка, но по-късно, когато въпросът за диктатурата на пролетариата стане практически, демократическата република ще бъде вече реакционна и социалдемокрацията ще се постарае да я разруши. Същото трябва да се каже и за резделянето на земите. Разделянето на земите и изобщо дребнобуржоазното стопанство са революционни, *когато* се води борба с остатъците от крепостничеството, но същото това разделяне на земите е реакционно, *когато* е насочено против развитието на капитализма. Такъв е диалектическият възглед за общественото развитие. Също така диалектически гледа Карл Маркс на селското дребнобуржоазно стопанство, когато той в третия том на „Капитала“ го нарича прогресивно *в сравнение с крепостното стопанство.*

Освен всичко това, ето какво казва между другото К. Кауцки за разделянето:

„Разделянето на поземления запас, т. е. на едрата поземлена собственост — разделяне, което руското селячество иска и вече започва практически да осъществява ... не само е неизбежно и необходимо, но е и *във висша степен полезно. И социалдемокрацията има всички основания да поддържа тоя процес*“ (виж „Аграрный вопрос в России“, стр. 11).

За разрешаването на въпроса огромно значение има правилната му постановка. Всеки въпрос трябва да се

поставя диалектически, т. е. ние никога не трябва да забравяме, че всичко се променя, че всичко си има своето време и място, и следователно и въпросите ние трябва да поставяме също в съответствие с конкретните условия. Това е първото условие за разрешаването на аграрния въпрос. Второ, ние не трябва да забравяме също и това, че руските социалдемократи поставят днес аграрния въпрос върху практическа основа, и онзи, който иска да разреши този въпрос, трябва да застане именно върху тази основа. Това е второто условие за разрешаването на аграрния въпрос. А нашият другар не е взел под внимание нито едно от тези условия.

Добре, ще ни отговори другарят, да предположим, че разделянето на земите е революционно. Ясно е, че ние ще се постараем да подкрепяме това революционно движение, но това съвсем не значи, че ние трябва да внесем исканията на това движение в своята програма — за такива искания съвсем не е място в програмата и т. н. Очевидно, авторът смесва програмата-минимум и програмата-максимум. Той знае, че в *социалистическата* програма (т. е. в програмата-максимум) трябва да има само пролетарски искания, но той забравя, че *демократическата* програма (т. е. програмата-минимум), а още повече аграрната програма, не е социалистическа и затова следователно в нея безусловно ще има буржоазнодемократически искания, които ние *подкрепяме*. Политическата свобода е буржоазно искане, но въпреки това тя заема в нашата програма-минимум почетно място. Но защо да отиваме далеч, погледнете втората точка от аграрната програма и прочетете: партията иска „... отменяване на всички закони, *които пречат на селянина да се разпорежда със земята си*" — прочетете всичко това и отговорете: има ли нещо социалистическо в тази точка? Нищо, ще кажете вие, тъй като тази точка иска свобода за буржоазната собственост, а не нейното премахване. Въпреки това, тази точка все пак съществува в нашата програма-минимум. Тогава в какво се състои работата? Само в това, че програмата-максимум и програмата-минимум са две различни понятия, които не трябва да бъдат смесвани. Наистина, анархистите ще останат

недоволни от това, но какво да се прави — нали ние не сме анархисти!..

Що се отнася до стремежа на селяните към разделяне на земите, ние вече казахме, че неговото значение се измерва с тенденцията на икономическото развитие, и тъй като стремежът на селяните „произтича пряко" от тази тенденция, нашата партия трябва да го поддържа, а не да му противодействува.

Вестник „Элва" („Мълния") бр. 14,
29 март 1906 г.

Подпис: И. Бесошвили

Оригиналът е на грузински

ЗА РЕВИЗИРАНЕТО НА АГРАРНАТА ПРОГРАМА

(Реч на седмото заседание на IV конгрес на РСДРП[61] от 13 (26) април 1906 г.)

Преди всичко ще кажа за методите на аргументиране на някои другари. Др. Плеханов твърде много говорѝ за „анархистическите маниери" на др. Ленин, за пагубния характер на „ленинизма" и т. н. и т. н., но за аграрния въпрос всъщност ни каза твърде малко. А при това той е представен като един от докладчиците по аграрния въпрос. Смятам, че такъв начин на аргументиране, който внася атмосфера на раздразнение, освен че противоречи на характера на нашия конгрес, наречен обединителен, не изяснява абсолютно нищо в постановката на аграрния въпрос. И ние бихме могли да кажем нещо за кадетските маниери на др. Плеханов, но с това не бихме направили нито крачка напред в разрешаването на аграрния въпрос.

По-нататък, Джон[62], като се основава на някои данни из живота на Гурия, Латвийския край и т. н., прави заключение в полза на муниципализацията за цяла Русия. Аз трябва да кажа, че изобщо така не се съставя програма. При съставяне на програма трябва да се изхожда не от специфичните черти на някои части в някои покрайнини, а от общите черти, свойствени на повечето местности на Русия: програма без доминираща линия не е програма, а механическо съединение на различни положения. Такъв е именно случаят и с проекта на Джон. Освен това, Джон се позовава на неверни данни. Според него самият процес на развитието на селското движение говори в полза на неговия проект, защото в Гурия например именно в процеса на движението се е образувало областно самоуправление, което се разпорежда с

горите и т. н. Но, първо, Гурия не е област, а една от околиите на Кутаиска губерния; второ, в Гурия никога не е съществувало единно за цяла Гурия революционно самоуправление; там е имало само малки самоуправляващи се единици, които очевидно съвсем не се равняват на областните самоуправления; трето, да се разпорежда е едно, а да владее е съвсем друго. Изобщо за Гурия са разпространени много легенди и руските другари съвсем напразно ги вземат за истина...

Що се отнася до същността на работата, аз трябва да кажа, че за изходна точка на нашата програма трябва да служи следното положение: тъй като ние сключваме временен революционен съюз с борещото се селячество и тъй като не можем значи да не държим сметка за исканията на това селячество, то трябва да подкрепяме тия искания, ако те изобщо не противоречат на тенденцията на икономическото развитие и на хода на революцията. Селяните искат разделяне — разделянето не противоречи на споменатото по-горе явление — значи ние трябва да подкрепяме пълната конфискация и разделянето. От тази гледна точка и национализацията, и муниципализацията са еднакво неприемливи. Като издигаме лозунга за муниципализация или национализация, ние, без да печелим нещо, правим невъзможен съюза между революционното селячество и пролетариата. Онези, които говорят, че разделянето е реакционно, смесват два стадия на развитието: капиталистическия с докапиталистическия. Несъмнено, в капиталистическия стадий разделянето е реакционно, но в докапиталистическите условия (напр. в условията на руското село) разделянето изобщо е революционно. Разбира се, горите, водите и т. н. не могат да бъдат разделяни, но те могат да бъдат национализирвани, което съвсем не противоречи на революционните искания, издигани от селяните. После, предлаганият от Джон лозунг: революционни комитети, вместо лозунга: революционни селски комитети, коренно противоречи на духа на аграрната революция. Аграрната революция има за своя цел преди всичко и главно освобождението на селяните, следователно лозунгът: селски комитети, е единственият лозунг, който съответствува на духа на

аграрната революция. Ако освобождението на пролетариата може да бъде дело на самия пролетариат, то и освобождението на селяните може да бъде дело на самите селяни.

Протоколи на Обединителния конгрес на Руската социалдемократическа работническа партия, състоял се в Стокхолм през 1906 г.

Москва, 1907 г., стр. 59—60

ЗА СЕГАШНИЯ МОМЕНТ

(Реч на петнадесетото заседание на IV конгрес на РСДРП от 17 (30) април 1906 г.)

За никого не е тайна, че в развитието на обществено-политическия живот на Русия се очертаха два пътя: пътят на лъжереформите и пътят на революцията. Ясно е също и това, че по първия път тръгват едрите фабриканти и помешчиците начело с царското правителство, по втория — революционното селячество и дребната буржоазия начело с пролетариата. Развиващата се криза в градовете и гладът в селата правят неминуем един нов взрив — следователно колебания тук са недопустими: *или* революцията върви към подем и ние трябва да я доведем докрай, *или* тя върви към упадък и ние не можем, не трябва да си поставяме такава задача. И напразно Руденко мисли, че такова поставяне на въпроса е недиалектично. Руденко търси средна линия, той иска да каже, че революцията и се надига, и не се надига, и трябва да се доведе докрай, и не трябва, защото според него диалектиката задължавала именно към такова поставяне на въпроса! Ние не така си представяме Марксовата диалектика . . .

И така, ние сме в навечерието на нов взрив, революцията се надига и ние сме длъжни да я доведем докрай. В това сме съгласни всички. Но в каква обстановка ние можем и трябва да направим това: в обстановка на хегемония на пролетариата или в обстановка на хегомония на буржоазната демокрация? Ето къде започва основното различие.

Др. Мартинов още в „Двете диктатури" казваше, че хегемонията на пролетариата в сегашната буржоазна

революция е вредна утопия. Във вчерашната му реч прозира същата мисъл. Другарите, които му ръкопляскаха, навярно са съгласни с него. Ако това е така, ако според другарите-меншевики на нас ни е нужна не хегемония на пролетариата, а хегемония на демократичната буржоазия, тогава от само себе си е ясно, че ние не трябва да взимаме непосредствено активно участие нито в организирането на въоръжено въстание, нито в завземането на властта. Такава е „схемата" на меншевиките.

Напротив, ако класовите интереси на пролетариата водят към неговата хегемония, ако пролетариатът трябва да върви не в опашката, а начело на сегашната революция, то от само себе си е ясно, че пролетариатът не може да се откаже нито от активно участие в организирането на въоръжено въстание, нито от завземането на властта. Такава е „схемата" на болшевиките.

Или хегемония на пролетариата, или хегемония на демократичната буржоазия — ето как стои въпросът в партията, ето в какво се състоят нашите разногласия.

Протоколи на Обединителния конгрес на Руската социалдемократическа работническа партия, състоял се в Стокхолм през 1906 г.

Москва, 1907 г., стр. 187

МАРКС И ЕНГЕЛС ЗА ВЪСТАНИЕТО

Меншевикът Н. Х.[63] знае, че смелостта градове превзема и ... се осмелява още веднаж да обвинява болшевиките в бланкизъм (виж „Симартле" [64] бр. 7).

В това, разбира се, няма нищо чудно. Германските опортюнисти Бернщайн и Фолмар отдавна наричат Кауцки и Бебел бланкисти. Френските опортюнисти Жорес и Милеран отдавна обвиняват Гед и Лафарг в бланкизъм и якобинство. Въпреки това цял свят знае, че Бернщайн, Милеран, Жорес и други са опортюнисти, че те *изменят на марксизма*, докато Кауцки, Бебел, Гед, Лафарг и други са революционни марксисти. И какво чудно има, ако руските опортюнисти и техният последовател Н. Х. подражават на европейските опортюнисти и ни наричат бланкисти? Това означава само, че болшевиките, както Кауцки и Гед, са революционни марксисти [65].

С това ние бихме могли да свършим разговора с Н. Х. Но той „задълбочава" въпроса и се опитва да докаже своето. И така, нека да не го обиждаме и го послушаме.

Н. Х. не е съгласен със следното мнение на болшевиките:

„Да кажем *, градските жители са проникнати от омраза към правителството ** и те винаги могат да се вдигнат на борба, ако се представи случай за това. Това означава,

---

* Тук Н. Х. е заменил думите „да кажем" с думата „когато", което донякъде изменя смисъла.

** Тук Н. Х. е изпуснал думите „към правителството" (виж „Ахали Цховреба" [66] бр. 6).

че количествено ние вече сме готови. Но това е още *недостатъчно*. За да се спечели въстанието, необходимо е предварително да се състави план на борбата, предварително да се разработи тактиката на сражението, необходимо е да има организирани отреди и т. н." (виж „Ахали Цховреба" бр. 6).

Н. Х. не е съгласен с това. Защо? Защото това било бланкизъм! И така, Н. Х. не иска да има нито „тактика на сражението", нито „организирани отреди", нито организирана борба — излиза, че всичко това е нещо несъществено и излишно. Болшевиките казват, че само „омраза към правителството е недостатъчна", само съзнание е „недостатъчно", необходимо е още да има „отреди и тактика на сражението". Н. Х. отрича всичко това, като го нарича бланкизъм.

Да запомним това и да видим по-нататък.

Н. Х. не харесва следната мисъл на Ленин:

„Ние трябва да събираме опита на московското, донецкото, ростовското и други въстания, *да разпространяваме* тоя *опит, да подготвяме* упорито и търпеливо нови бойни сили, *да ги обучаваме и закаляваме* в редица партизански бойни акции. Новият взрив може и да не настъпи още през пролетта, но той иде, той по всяка вероятност не е много далеч. Ние трябва да го посрещнем въоръжени, организирани по военному, способни за решителни настъпателни действия" (виж „Партийные известия")[67].

Н. Х. не е съгласен с тази мисъл на Ленин. Защо? Защото това било бланкизъм!

И така, според Н. Х. излиза, че ние *не трябва* „да събираме опита на декемврийското въстание" и *не трябва* „да го разпространяваме". Наистина взривът наближава, но според Н. Х. ние *не трябва* „да го посрещнем въоръжени", *не трябва* да се готвим „за решителни настъпателни действия". Защо? Навярно защото без оръжие и неподготвени по-скоро ще победим! Болшевиките казват, че взривът може да се очаква и затова наш дълг е да се подготвяме за него както по отношение на съзнателността, така и по отношение на въоръжаването. Н. Х. знае, че взривът може да се очаква, но освен словесна

агитация не признава нищо и затова се съмнява в необходимостта от въоръжаване и смята това за излишно. Болшевиките казват, че е необходимо да се внесе съзнателност и организираност в стихийно започналото и разпокъсано въстание. Н. Х. не признава и това, защото било бланкизъм. Болшевиките казват, че в определен момент са необходими „решителни настъпателни действия“. Н. Х. не харесва нито *решителността*, нито *настъпателните действия* — всичко това било бланкизъм.

Да запомним всичко това и да видим как са се отнасяли към въоръженото въстание Маркс и Енгелс?

Ето какво пише Маркс през петдесетте години:

„Щом въстанието е започнало, трябва да се действува с най-голяма решителност и да се минава в *настъпление*. Отбраната е смърт за всяко въоръжено въстание... Трябва да изненадаш противника, докато войските му са още разединени; трябва всекидневно да печелиш нови, макар и неголеми успехи; трябва да запазваш моралното надмощие, което ти е дало първото успешно движение на въставащите; трябва да привличаш към себе си колебаещите се елементи, които винаги вървят след по-силния и винаги застават на по-надеждната страна; трябва да принудиш неприятеля към отстъпление преди той да е могъл да събере войските си срещу тебе; с една дума, действувай според думите на най-великия от известните досега майстори на революционната тактика, Дантон: *смелост, смелост и пак смелост*“ (виж *К. Маркс*, „Исторические очерки“, стр. 95)[68].

Така казва най-великият марксист Карл Маркс.

Както виждате, според Маркс, който иска победа на въстанието, трябва да тръгне по пътя на настъплението. А ние знаем, че който тръгне по пътя на *настъплението*, той трябва да има и оръжие, и военни знания, и обучени отреди — без това настъплението е невъзможно. Колкото пък се отнася до смелите настъпателни действия, те според Маркс са плът и кръв на всяко въстание. Н. Х. обаче осмива и смелите настъпателни действия, и политиката на настъпление, и организираните отреди, и

разпространяването на военни знания — всичко това било бланкизъм! Излиза, че Н. Х. е марксист, а Маркс е бланкист! Бедният Маркс! Ако той можеше да стане от гроба и да послуша бърборенето на Н. Х.

А какво казва Енгелс за въстанието? Като говори на едно място в една от своите брошури за испанското въстание и като възразява на анархистите, Енгелс продължава:

„Това въстание, макар и глупаво започнато, имаше още големи изгледи за победа, ако беше ръководено поне донякъде разумно, па макар и по маниера на испанските военни метежи, при който се вдига гарнизонът на един град, отива в най-близкия град, увлича след себе си предварително подготвения вече гарнизон на тоя град и нараствайки като лавина, се насочва към столицата, докато сполучливото сражение или преминаването на изпратените срещу тях войски на тяхна страна не реши победата. Такъв метод тоя път беше особено подходящ. Въстаниците навсякъде бяха *вече отдавна организирани* в доброволчески батальони (чувате ли, другарю, Енгелс говори за батальони!); наистина, дисциплината им беше лоша, но навярно не по-лоша от дисциплината на останките от старата, в по-голямата си част разложена испанска армия. Единствената надеждна войска на правителството бяха жандармите (guardias civiles), но те бяха разпръснати по цялата страна. Преди всичко трябваше да се попречи на съсредоточаването на жандармерийските отреди, а това можеше да се постигне само ако се действуваше *настъпателно* и ако *се рискуваше* да се излезе на открито поле... (внимание, внимание, другари!) А ако искаха да победят — друго средство нямаше..." По-нататък Енгелс кастри бакунистите, обявили за свой принцип онова, което би могло да се избягва: „именно раздробеността и разпокъсаността на революционните сили, която позволяваше на едни и същи правителствени войски да потушават едно въстание след друго" (виж „Бакунистите на работа" от Енгелс)[69].

Така казва известният марксист Фридрих Енгелс...

Организирани батальони, политика на настъпление, организиране на въстанието, обединяване на отделните

въстания — ето какво е необходимо според Енгелс за победата на въстанието.

Излиза, че Н. Х. е марксист, а Енгелс е бланкист! Бедният Енгелс!

Както виждате, Н. Х. не е запознат с гледището на Маркс—Енгелс за въстанието.

Но това е още нищо. Ние заявяваме, че тактиката, издигната от Н. Х., омаловажава и фактически отрича значението на въоръжаването, на червените отреди, на военните знания. Тази тактика е тактика на невъоръжено въстание. Тази тактика ни тласка към „декемврийското поражение“. Защо през декември ние нямахме оръжие, отреди, военни знания и пр.? Защото в партията имаше голямо разпространение тактиката на другари като Н. Х...

А марксизмът и реалният живот еднакво опровергават подобна безоръжна тактика.

Така говорят фактите.

Вестник „Ахали Цховреба“
(„Нов живот“) бр. 19,
13 юли 1906 г.
Подпис: Коба

Оригиналът е на грузински

МЕЖДУНАРОДНАТА КОНТРАРЕВОЛЮЦИЯ

Днешна Русия в много работи ни напомня Франция от времето на великата революция. Това сходство между другото се изразява в обстоятелството, че и у нас, както във Франция, контрареволюцията се шири и като не се вмества в собствените граници, влиза в съюз с контрареволюцията от други държави — тя постепенно добива международен характер. Във Франция старото правителство сключи съюз с австрийския император и с пруския крал, повика на помощ техните войски и поведе настъпление срещу народната революция. В Русия старото правителство сключва съюз с германския и австрийския император — то иска да повика на помощ техните войски и да потопи в кръв народната революция.

Още преди месец се носеха определени слухове, че „Русия“ и „Германия“ водят помежду си тайни преговори (виж „Северная Земля“ [70] бр. 3). След това слуховете се разпространяваха все по-настойчиво. А сега работата стигна дотам, че черносотническият вестник „Россия“ [71] направо заявява, че виновници за днешното затруднено положение на „Русия“ (т. е. на контрареволюцията) са революционните елементи. „Императорското германско правителство—пише вестникът — си дава напълно сметка за това положение, ето защо то предприе цяла редица съответни мерки, които неминуемо ще доведат до желаните резултати.“ Оказва се, тия мерки се състоят в това, че „Австрия“ и „Германия“ се готвят да изпратят войски в помощ на „Русия“ в случай че руската революция има успехи. При това те вече са се уговорили по тоя въпрос

и са решили, че „при известни условия активната намеса във вътрешните работи на Русия за потушаване или ограничаване на революционното движение би могла да бъде желателна и полезна..."

Така пише „Росия".

Както виждате, международната контрареволюция отдавна извършва големи приготовления. Известно е, че тя отдавна вече помага с пари на контрареволюционна Русия в борбата срещу революцията. Обаче тя не се ограничи с това. Сега се оказва, че тя е решила да се притече на помощ и с войски.

След това и детето лесно ще разбере истинския смисъл на разтурянето на Думата, също както и смисъла на „новите" разпоредби на Столипин [72] и на „старите" погроми на Трепов [73]... Трябва да се предполага, че след това ще се разсеят измамните надежди на разни либерали и други наивни хора, че те най-после ще се убедят, че у нас няма „конституция", че у нас има гражданска война и борбата трябва да се води по военному...

Но днешна Русия прилича на тогавашна Франция и в друго отношение. Тогава международната контрареволюция предизвика резширяване на революцията, революцията се прехвърли зад пределите на Франция и като мощен поток се разля по Европа. Ако „венценосците" на Европа се бяха обединили в общ съюз, то и народите на Европа взаимно си подаваха ръка. Също такова явление наблюдаваме днес в Русия. „Къртицата рови славно"... Руската контрареволюция, като се обединява с европейската контрареволюция, неуморно разширява революцията, обединява пролетариите от всички страни помежду им и туря основата на международната революция. Руският пролетариат върви начело на *демократическата* революция и протяга братска ръка, обединява се с европейския пролетариат, който ще започне *социалистическата* революция. Както е известно, след демонстрациите на 9 януари започнаха общи митинги в Европа. Декемврийското въстание предизвика демонстрации в Германия и Франция. Няма съмнение, че близкото надигане на руската революция още по-решително ще вдигне на борба европейския пролетариат. Международната контрарево-

люция само ще укрепи и задълбочи, ще засили и ще постави международната революция върху твърда основа. Лозунгът „Пролетарии от всички страни, съединявайте се!“ ще намери истинския си израз.

Та какво, работете, господа, работете! След руската революция, която се шири, ще последва европейската революция — и тогава... тогава ще удари часът не само на крепостническите остатъци, но и на възлюбения от вас капитализъм.

Да, вие „славно ровите“, господа контрареволюционери.

Вестник „Ахали Цховреба“
(„Нов живот“) бр. 20,
14 юли 1906 г.
Подпис: К о б а.

Оригиналът е на грузински

СЕГАШНИЯТ МОМЕНТ И ОБЕДИНИТЕЛНИЯТ КОНГРЕС НА РАБОТНИЧЕСКАТА ПАРТИЯ[74]

I

Сбъдна се онова, което ние с такова нетърпение чакахме — Обединителният конгрес завърши мирно, партията избягна разкола, сливането на фракциите формално е закрепено и с това е сложена основата за политическата мощ на партията.

Сега е нужно да си дадем сметка, да се опознаем по-отблизо с физиономията на конгреса и да преценим трезво неговите добри и лоши страни.

Какво направи конгресът?

Какво трябваше да направи конгресът?

На първия въпрос дават отговор резолюциите на конгреса. Що се отнася до втория въпрос, за да се отговори на него, трябва да се знае в каква обстановка се откри конгресът и какви задачи постави пред него сегашният момент.

Да почнем с втория въпрос.

Сега вече е ясно, че народната революция не е пропаднала, че въпреки „декемврийското поражение" тя все пак расте и се издига към по-висока точка. Ние казваме, че това така и трябва да бъде: движещите сили на революцията продължават да живеят и да действуват, избухналата индустриална криза все повече и повече се засилва, гладът, който окончателно разорява селото, от ден на ден се засилва — а това означава, че е близък часът, в който революционното възмущение на народа ще се излее като страшен поток. Фактите говорят, че в обществения живот на Русия назрява ново надигане —

по-решително и по-могъщо отколкото декемврийското настъпление. Ние сме в навечерието на въстание.

От друга страна, събира сили и постепенно се засилва ненавижданата от народа контрареволюция. Тя вече успя да организира камарилата, зове под своето знаме всички тъмни сили, застава начело на „движението" на черносотниците, подготвя ново нападение срещу народната революция, събира около себе си кръвожадните помешчици и фабриканти — следователно тя се готви да смаже народната революция.

И колкото се отива по-нататък, толкова по-рязко страната се разделя на два враждебни лагера, лагер на революцията и лагер на контрареволюцията, толкова по-застрашително се противопоставят един срещу друг двамата главатари на двата лагера — пролетариатът и царското правителство, и толкова по-ясно става, че между тях са изгорени всички мостове. Едно от двете: *или* победа на революцията и самодържавие на народа, *или* победа на контрареволюцията и царско самодържавие. Който седи между два стола, той предава революцията. Който не е с нас, той е против нас! Жалката Дума със своите жалки кадети затъна именно между тия два стола. Тя иска да примири революцията с контрареволюцията, та вълците и овците да пасат заедно — и по тоя начин „с един удар" да усмири революцията. Тъкмо затова Думата и до днес се занимава само с кълцане вода в хаван, тъкмо затова тя не съумя да събере никакъв народ около себе си и нямайки почва под себе си, се люшка във въздуха.

Главна арена на борбата както и по-рано си остава улицата. Така говорят фактите. Фактите говорят, че в днешната борба, в уличната борба, а не в бъбривата Дума, силите на контрареволюцията от ден на ден слабеят и се разклащат, докато силите на революцията нарастват и се мобилизират, че сплотяването и организирането на революционните сили се извършва под ръководството на съзнателните работници, а не на буржоазията. А това означава, че победата на сегашната революция и нейното довеждане докрай е напълно *възможно*. Обаче възможно е само в такъв случай, *ако* тя и занапред бъде

възглавявана от съзнателните работници, *ако* съзнателният пролетариат *достойно* изпълни своята роля като ръководител на революцията.

Оттук е ясно какви задачи поставяше пред конгреса днешният момент и какво трябваше да направи конгресът.

Енгелс казва, че работническата партия „е съзнателна изразителка на несъзнателния процес“, т. е. партията трябва съзнателно да тръгне по оня път, по който несъзнателно върви самият живот, тя трябва съзнателно да изрази ония идеи, които кипящият живот несъзнателно издига.

Фактите говорят, че царизмът не успя да смаже народната революция, че последната, напротив, от ден на ден се разраства, издига се по-високо и води към ново въстание — следователно задачата на партията е да се подготвя съзнателно към това въстание и да доведе народната революция докрай.

Ясно е, че конгресът трябваше да посочи тая задача и да задължи членовете на партията да я изпълняват честно.

Фактите говорят, че примиряването на революцията и контрареволюцията е невъзможно, че Думата, която тръгна още от самото начало по пътя на тяхното примиряване, не ще може да направи нищо, че *такава* Дума не ще стане никога политически център на страната, няма да сплоти около себе си народа и ще бъде принудена да се превърне в придатък на реакцията — следователно задачата на партията е да разсее измамните надежди, възлагани на Думата, да се бори с политическите илюзии на народа и да заяви на всеуслишание, че *главна* арена на революцията е улицата, а не Думата, че победата на народа трябва да дойде *главно* от улицата, от борбата на улицата, а не от Думата, а не от дърдоренето в Думата.

Ясно е, че Обединителният конгрес в своите резолюции трябваше да посочи и тая задача, та по този начин да определи ясно насоката на дейността на партията.

Фактите говорят, че победата на революцията, довеждането ѝ докрай и установяването на самодържа-

вието на народа са възможни *само* ако начело на революцията застанат съзнателните работници, ако ръководството на революцията бъде в ръцете на социалдемокрацията, а не на буржоазията — следователно задачата на партията е да изкопае гроб на хегемонията на буржоазията, да сплоти около себе си революционните елементи от града и селото, да възглави тяхната революционна борба, да ръководи отсега нататък техните акции и по този начин да укрепи почвата за хегемонията на пролетариата.

Ясно е, че Обединителният конгрес трябваше да обърне особено внимание на тая трета и основна задача, та по този начин да посочи на партията нейното огромно значение.

Ето какво изискваше сегашният момент от Обединителния конгрес и ето какво трябваше конгресът да направи.

Изпълни ли конгресът тия задачи?

II

За изясняване на тоя въпрос е необходимо да се запознаем с физиономията на самия конгрес.

Конгресът засегна в заседанията си много въпроси, но главният въпрос, около който се въртяха всички останали въпроси, беше въпросът за сегашния момент. *Сегашният момент на демократическата революция и класовите задачи на пролетариата* — ето въпроса, в който като във възел се сплетоха всички наши тактически разногласия.

Кризата в града се изостря, казваха болшевиките, гладът в селото се засилва, правителството се разлага до основи, а възмущението на народа се засилва всеки ден — следователно революцията не само не спада, но, напротив, всеки ден нараства и се подготвя за ново настъпление. Оттук задачата — да се съдействува на нарастващата революция, да бъде доведена тя докрай и да бъде увенчана със самодържавието на народа (виж резолюцията на болшевиките „Сегашният момент...“).

Почти същото говореха и меншевиките.

Но *как* да бъде доведена докрай сегашната революция, *какви* условия са необходими за това?

Според болшевиките, днешната революция може да бъде доведена докрай и увенчана със самодържавието на народа *само ако* начело на тая революция застанат съзнателните работници, ако ръководството на революцията бъде съсредоточено в ръцете на социалистическиа пролетириат, а не на буржоазните демократи. „Само проя летариатът — казваха болшевиките — е в състояние д- доведе докрай демократическата революция, *при условие че той . . . поведе след себе си* селската маса, придавайки политическа съзнателност на нейната стихийна борба . . .“ В противен случай пролетариатът ще бъде принуден да се откаже от ролята на „вожд на народната революция“ и ще се окаже „в опашката на либерално-монархическата буржоазия“, която никога няма да се стреми към довеждане на революцията докрай (виж резолюцията „Класовите задачи на пролетариата . . .“). Разбира се, нашата революция е буржоазна революция и в това отношение тя напомня великата френска революция, от чиито плодове се възползува буржоазията. Но ясно е и това, че между тия две революции има и голяма разлика. По време на френската революция не е имало такова едро машинно производство, каквото ние виждаме днес у нас, и класовите противоречия не са били определени така рязко, както у нас, ето защо там пролетариатът е бил слаб, а тук той е по-силен и по-сплотен. Трябва също да бъде взето под внимание, че там пролетариатът не е имал своя собствена партия, а тук той има собствена партия със собствена програма и тактика. Не е чудно, че френската революция е била възглавявана от буржоазните демократи, а работниците са се влачели в опашката на тия господа, „работниците се бореха, а буржоата вземаха властта“. От друга страна, напълно ясно е и това, че пролетариатът в Русия не се задоволява с това, да се влачи в опашката на либералите, че той се бори като хегемон на революцията и зове под своето знаме всички „подтиснати и онеправдани“. Ето в какво е предимството на нашата революция пред великата френска революция и ето защо ние мислим, че нашата революция може да бъде доведена до-

край и може да завърши със самодържавието на народа. Необходимо е само да съдействуваме съзнателно на хегемонията на пролетариата и да сплотяваме около него борещия се народ, та *по този начин да направим възможно* довеждането на сегашната революция докрай. А довеждането на революцията докрай е необходимо, за да се възползува от плодовете на тази революция не само буржоазията, то е необходимо, за да може работническата класа да получи, освен политическа свобода, още и осемчасов работен ден и облекчаване условията на труда, за да осъществи тя напълно своята програма-минимум и по този начин да пробие път към социализма. Ето защо онзи, който защищава интересите на пролетариата, който не иска пролетариатът да се превърне в опашка на буржоазията и да вади за нея кестените от огъня, който се бори пролетариатът да се превърне в самостоятелна сила и да използува сегашната революция за свои цели — той трябва открито да осъди хегемонията на буржоазните демократи, той трябва да подсилва почвата за хегемонията на социалистическия пролетариат в сегашната революция.

Така разсъждаваха болшевиките.

Съвсем друго говореха меншевиките. Разбира се, революцията се засилва и необходимо е тя да бъде доведена докрай, но за това съвсем не е нужна хегемония на социалистическия пролетариат — нека същите тия буржоазни демократи стават ръководители на революцията — казваха те. Защо, в какво се състои работата?— питаха болшевиките. Защото сегашната революция е буржоазна и трябва да бъде ръководена от буржоазията — отговаряха меншевиките. Но в такъв случай какво трябва да прави пролетариатът? Той трябва да върви подир буржоазните демократи, „да ги подтиква" и по този начин „да движи напред буржоазната революция". Така казваше водачът на меншевиките Мартинов, когото те изтъкнаха като „докладчик". Същата тая мисъл е изразена, макар и не така точно, в резолюцията на меншевиките „За днешния момент". Още в своите „Две диктатури" Мартинов казваше, че „хегемонията на пролетариата е опасна утопия", фантазия, че буржоазната революция „трябва да бъде ръководена от крайната де-

мократическа опозиция", а не от социалистическия пролетариат, че борещият се пролетариат „трябва да върви подир буржоазната демокрация" и да я подтиква по пътя към свободата (виж известната брошура на Мартинов „Двете диктатури"). Същата мисъл той повтори на Обединителния конгрес. Според него великата френска революция е оригинал, а нашата революция — бледо копие от този оригинал, и понеже във Франция начело на революцията отначало е стояло „Националното събрание", а после — „Националният конвент", в който е господствувала буржоазията, то и у нас ръководител на революцията, който да сплотява около себе си народа, отначало трябва да стане Държавната дума, а след това някое друго представително учреждение, което ще бъде по-революционно от Думата. Както в Думата, така и в това бъдещо представително учреждение ще господствуват буржоазните демократи — следователно на нас ни е нужна хегемония на буржоазната демокрация, а не на социалистическия пролетариат. Необходимо е само *да следваме* стъпка по стъпка буржоазията и да я движим още по-нататък, напред към действителна свобода. Характерно е, че меншевиките посрещнаха речта на Мартинов с шумни аплодисменти. Характерно е също и това, че *в нито една от своите резолюции* те не споменават за необходимостта от хегемония на пролетариата — изразът „хегемония на пролетариата" е изгонен съвсем от техните резолюции, също както и от резолюциите на конгреса (виж резолюциите на конгреса).

Такава беше позицията на меншевиките на конгреса.

Както виждате, тук има две взаимно изключващи се позиции и именно оттук започват всички останали разногласия.

Ако вожд на сегашната революция е съзнателният пролетариат, а в сегашната Дума господствуват буржоа-кадети, то от само себе си е ясно, че сегашната Дума не ще може да се превърне в „политически център на страната" — тя не ще може да обедини около себе си революционния народ и с никакви усилия не ще може да стане ръководител на нарастващата революция. По-нататък, ако вожд на революцията е съзнателният про-

летариат и ако ръководенето на революцията чрез Думата е невъзможно, то от само себе си е ясно, че *главна арена* на нашата дейност в днешния момент трябва да бъде улицата, а не думската зала. По-нататък, ако вожд на революцията е съзнателният пролетариат, а главна арена на борбата е улицата, то от само себе си е ясно, че нашата задача е да вземем активно участие в организирането на борбата на улицата, да обърнем *усилено* внимание на работата по въоръжаването, да умножаваме червените отреди и да разпространяваме военни знания сред напредничавите елементи. Най-сетне, ако вожд на революцията е съзнателният пролетариат и ако той ще трябва да вземе активно участие в организирането на въстанието, то от само себе си е ясно, че ние не можем, като си измием ръцете, да се отстраним от временното революционно правителство, ние ще трябва заедно със селячеството да завоюваме политическата власт и да вземем участие във временното правителство*: водачът на революционната улица трябва да бъде също така водач и в правителството на революцията.

Такава беше позицията на болшевиките.

И обратно, ако, както това мислят меншевиките, ръководството на революцията ще принадлежи на буржоазните демократи, а кадетите от Думата „се приближават към такъв род демократи", то от само себе си е ясно, че сегашната Дума може да се превърне в „политически център на страната", сегашната Дума може да обедини около себе си революционния народ, да стане негов ръководител и да се превърне в главна арена на борбата. По-нататък, ако Думата може да се превърне в главна арена на борбата, то излишно е да се обръща *усилено* внимание на работата по въоръжаването и организирането на червени отреди, не е наша работа да обръщаме *специално* внимание за организиране борбата на улицата и още повече не е наша работа заедно със селячеството да завоюваме политическата власт и да вземаме участие във временното правителство — нека се грижат за това буржоазните демократи, които ще бъдат

* Тук ние не засягаме принципната страна на тоя въпрос.

ръководители на революцията. Разбира се, не би било зле да има оръжие и червени отреди, напротив, това дори е необходимо, но това няма такова голямо значение, каквото му придават болшевиките.

Такава беше позицията на меншевиките.

Конгресът тръгна по втория път, т. е. той отхвърли хегемонията на социалистическия пролетариат и одобри позицията на меншевиките.

С това конгресът ясно доказа, че той не е разбрал насъщните изисквания на сегашния момент.

В това е основната грешка на конгреса, след която от само себе си трябваше да последват всички останали грешки.

III

След като конгресът отхвърли идеята за хегемония на пролетариата, стана ясно как той трябваше да реши останалите въпроси: „за отношението към Държавната дума“, „за въоръженото въстание“ и др.

Да преминем към тия въпроси.

Да започнем с въпроса за Държавната дума.

Ние няма да се занимаваме с разбор на това, коя тактика беше по-правилна — бойкотът или участието в изборите. Ще отбележим само следното: ако днес Думата не се занимава с нищо освен с приказки, ако тя е затънала между революцията и контрареволюцията, това значи, че привържениците на участието в изборите се заблуждаваха, когато зовяха народа към избори, възбуждайки в него лъжливи надежди. Но да оставим това настрана. Работата е в това, че в момента на конгреса изборите вече бяха свършени (освен в Кавказ и Сибир), резултатите от изборите ние вече ги имахме и, следователно, можеше да става дума само за *самата Дума*, която трябваше да се събере след няколко дни. Ясно е, че конгресът не можеше да се връща към миналото и главно внимание трябваше да обърне на това, какво представлява от себе си самата Дума и какво трябва да бъде нашето отношение към нея.

И така, какво представлява днешната Дума и какво трябва да бъде нашето отношение към нея?

Още от манифеста от 17 октомври беше известно, че Думата няма особено големи права: това е събрание на депутати, което „има право“ да се съвещава, но „няма право“ да престъпва съществуващите „основни закони“. Тя се надзирава от Държавния съвет, който „има право“ да отмени всяко постановление на Думата. А на стража стои въоръженото до зъби царско правителство, което „има право“ да разтури Думата, ако тя не се задоволява със съвещателна роля.

А що се отнася до физиономията на Думата, ние и преди откриването на конгреса знаехме от какви хора ще се състои тя, ние и тогава знаехме, че в по-голямата си част Думата неизбежно ще се състои от кадети. С това ние съвсем не искаме да кажем, че самите кадети биха съставили мнозинство в Думата — ние казваме само, че от приблизително петстотинте членове на Думата една трета биха съставили кадетите, другата трета биха съставили междинните групи и десните („партията на демократическите реформи“ [75], умерените елементи от безпартийните депутати, октябристите [76] и др.), които в моменти на борба с крайните леви (с работническата група и групата на революционните селяни) биха се обединили около кадетите и биха гласували за тях, и по такъв начин господари на положението в Думата биха били кадетите.

А що за хора са кадетите? Могат ли те да бъдат наречени революционери? Разбира се не! Тогава какво представляват кадетите? Кадетите са *партия на съглашатели*: те искат ограничаване правата на царя, но не защото са привърженици на победата на народа — кадетите искат да заменят царското самовластие със самовластието на буржоазията, а не със самовластието на народа (виж тяхната програма), — а за да направи и народът по-умерена своята революционност, да оттегли революционните си искания и как да е да се разбере с царя, кадетите искат съглашение на царя с народа.

Както виждате, мнозинството от Думата трябваше да бъде съставено от съглашатели, а не от революцио-

нери. Това беше ясно от само себе си още през първата половина на м. април.

Така че, бойкотирана и безсилна, с нищожни права, от една страна, нереволюционна и съглашателска в своето мнозинство, от друга — ето какво представляваше от себе си Думата. Безсилните обикновено и без това застават върху пътя на съглашателството, а ако при това и стремежите им са нереволюционни, изпадат в съглашателство още по-скоро. Същото нещо трябваше да се случи и с Държавната дума. Тя не можа да застане напълно на страната на царя, тъй като тя иска ограничаване правата на царя, но тя не можа да премине и на страната на народа, защото народът издига революционни искания. Ето защо тя трябваше да застане между царя и народа и да се заеме с тяхното примиряване, т. е. да се заеме с кълцане вода в хаванка. От една страна, за нея беше наложително да убеди народа да се откаже от „прекомерни искания" и да се разбере по някакъв начин с царя, а, от друга страна, ѝ се налагаше да бъде посредник пред царя, за да направи той дребни отстъпки на народа и с това да тури край на „революционния смут".

Ето с каква Дума имаше работа Обединителният конгрес на партията.

Какво трябваше да бъде отношението на партията към такава Дума?

Излишно е да се казва, че партията не можеше да поеме върху себе си подкрепянето на такава Дума, защото подкрепянето на Думата е подкрепяне на съглашателската политика, а съглашателската политика противоречи основно на задачата за задълбочаване на революцията — работническата партия не трябва да поема върху себе си ролята на умиротворител на революцията. Разбира се, партията беше длъжна да използува както самата Дума, така и конфликтите между Думата и правителството, но това още не значи, че тя трябва да подкрепя нереволюционната тактика на Думата. Напротив, разоблачаване двуличието на Думата, безпощадна критика срещу последната, изваждане на показ изменниче-

ската ѝ тактика — ето какво трябва да бъде отношението на партията към Държавната дума.

А ако това е така, то ясно е, че кадетската Дума не е изразителка на народната воля, че тя не може да изпълни ролята на народно представителство, не може да стане политически център на страната и да обедини около себе си народа.

При това дълг на партията беше да разсее измамните надежди, които се възлагаха на Думата, и да заяви на всеуслишание, че Думата не е изразител на народната воля, че тя следователно не може да стане оръдие на революцията, че сега главна арена на борбата е улицата, а не Думата.

В същото време беше ясно, че съществуващата в Думата селска „трудова група“ [77], която в сравнение с кадетите беше малочислена, не можеше да следва докрай съглашателската тактика на кадетите и ако не днес, то утре трябваше да започне борба с тях като с изменници на народа и да застане върху пътя на революцията. Дълг на партията беше да подкрепя „трудовата група“ в борбата ѝ с кадетите, да развие докрай нейните революционни тенденции, да противопостави нейната революционна тактика на нереволюционната тактика на кадетите и с това да разкрие още по-ясно изменническите тенденции на кадетите.

Как постъпи обаче конгресът, какво каза конгресът в своята резолюция за Държавната дума?

Резолюцията на конгреса гласи, че Думата е институт, излязъл „от недрата на нацията“. Тоест Думата, въпреки нейните недостатъци, все пак била изразителка на народната воля.

Ясно е, че конгресът не съумя да оцени както трябва кадетската Дума, конгресът забрави, че мнозинството от Думата се състои от съглашатели, че съглашателите, като хора, които отричат революцията, не могат да изразяват народната воля и, следователно, ние нямаме право да кажем, че Думата е излязла „от недрата на нацията“.

Какво казваха на конгреса по тоя повод болшевиките?

Те казваха, че „Държавната дума с очерталия се още отсега (предимно) кадетски състав *не може в никакъв случай да изпълни* ролята на истинско народно представителство“. Тоест, че сегашната Дума не е излязла от недрата на народа, че тя е противонародна и поради това не изразява волята на народа (виж резолюцията на болшевиките).

По този въпрос конгресът отклони позицията на болшевиките.

Резолюцията на конгреса гласи, че „Думата“, въпреки нейния „мнимо-конституционен“ характер, все пак „ще се превърне в оръдие на революцията“ ... нейните конфликти с правителството могат да се разраснат до предели, „които да дават възможност за превръщането им в изходна точка за широки масови движения, насочени към събарянето на съвременния политически строй“. Тоест Думата уж можела да се превърне в политически център, да сплоти около себе си революционния народ и да издигне знамето на революцията.

Чувате ли вие, работници: излиза, че съглашателската кадетска Дума може да се превърне в център на революцията и да се окаже начело на последната — излиза, че от кучето може да се роди агънце! Защо трябва да се безпокоите — отсега нататък няма нужда нито от хегемония на пролетариата, нито от това, народът да се сплотява именно около пролетариата: *нереволюционната* Дума сама ще сплоти около себе си *революционния* народ — и всичко ще бъде наред! Ето значи колко било просто да се прави революция, ето значи как трябвало да се довежда докрай сегашната революция!

Очевидно конгресът не разбра, че двуличната Дума с нейните двулични кадети неизбежно ще заседне между два стола, ще започне да помирява царя и народа помежду им, а след това, като всеки двуличник, ще бъде принудена да се наклони към страната на онзи, който повечко обещае!

Какво казваха на конгреса по тоя повод болшевиките?

Те заявиха, че „няма още условия за тръгване на нашата партия по парламентарен път“, т. е. засега ние още не можем да започнем спокоен парламентарен жи-

вот и главната арена на борбата все още си остава улицата, а не Думата (виж резолюцията на болшевиките).

И в тази част конгресът отклони резолюцията на болшевиките.

Резолюцията на конгреса не говори нищо определено за това, че в Думата съществуват оставащи в малцинство представители на революционното селячество („трудовата група"), които ще бъдат принудени да отхвърлят съглашателството на кадетите и да тръгнат по пътя на революцията, че е необходимо те да бъдат ободрени, да бъдат подкрепени в борбата им с кадетите и да им се помогне да се утвърдят още по-здраво върху революционния път.

Очевидно, конгресът не разбра, че пролетариатът и селячеството са двете главни сили на сегашната революция, че в настоящия момент пролетариатът като водач на революцията трябва да подкрепя революционните селяни както на улицата, така и в Думата, стига само те да поведат борба срещу враговете на революцията.

Какво казваха на конгреса по тоя повод болшевиките?

Те заявиха, че социалдемокрацията трябва да разобличава безпощадно „непоследователността и колебливостта на кадетите, като следи особено внимателно елементите на селската революционна демокрация, като ги обединява, като ги противопоставя на кадетите и като подкрепя ония техни изказвания, които отговарят на интересите на пролетариата" (виж резолюцията).

Конгресът не прие и това предложение на болшевиките. Вероятно защото тук твърде явно е изразена ръководната роля на пролетариата в сегашната борба, а конгресът, както видяхме по-горе, се отнесе с недоверие към хегемонията на пролетариата — селячеството трябвало да се сплотява около Думата, а не около пролетариата!

Ето защо буржоазният вестник „Наша Жизнь" [78] хвали резолюцията на конгреса, ето защо кадетите от „Наша Жизнь" в един глас започнаха да викат: е, найпосле социалдемократите се опомниха и напуснаха бланкизма (виж „Наша Жизнь" бр. 432).

Ясно е, че не напразно враговете на народа — кадетите, хвалят резолюцията на конгреса! Не напразно Бебел е казал: „Което се харесва на нашите врагове, то е вредно за нас."

IV

Да минем към въпроса за въоръженото въстание.

Днес вече за никого не е тайна, че въставането на народа е неминуемо. Ако в градовете и в селата кризата и гладът растат, ако брожението сред пролетариата и селячеството всеки ден се засилва, ако царското правителство се разлага, ако следователно революцията върви към подем, то от само себе си е ясно, че животът подготвя ново надигане на народа, по-широко и по-мощно от октомврийското и декемврийското движение. Дали това ново надигане е желателно или не, дали това е добро или лошо — да се говори днес за това е излишно: работата не е в нашите желания, а в това, че въставането на народа назрява от само себе си, че то е неминуемо.

Но между въставане и въставане има разлика. Не ще и дума, че януарската всеобща стачка в Петербург (1905 г.) беше въставане на народа. Въставане на народа беше също така и октомврийската всеобща политическа стачка. Въставане на народа беше и „декемврийската схватка" в Москва и у латвийците. Ясно е, че между тях имаше също така и разлика. Докато през януари (1905 г.) главна роля играеше стачката, през декември стачката послужи само като начало и след това прерасна във въоръжено въстание, като му отстъпи главната роля. Революционните акции през януари, октомври и декември доказаха, че колкото и „мирно" да започваш всеобщата стачка, колкото и „деликатно" да постъпваш при предявяване на искания, колкото и без оръжие да излизаш на полесражението, работата все пак трябва да свърши със схватка (спомнете си 9 януари в Петербург, когато народът вървеше с кръстове и с портрета на царя), правителството все пак ще прибегне до топове и пушки, народът все пак ще грабне оръжие и по този начин общата стачка все пак ще прерасне във въоръжено

въстание. Какво означава това? Това означава само, че бъдещото въставане на народа ще бъде не просто въставане, че то непременно ще приеме *въоръжен* характер и по този начин решаващата роля ще принадлежи на *въоръженото* въстание. Дали проливането на кръв е желателно или не, дали това е добро или лошо, да говорим за това не е необходимо: повтаряме — работата не е в нашите желания, а в това, че *въоръженото* въстание несъмнено ще стане и че неговото избягване е невъзможно.

Днешната наша задача е самодържавието на народа. Ние искаме кормилото на управлението да бъде предадено в ръцете на пролетариата и селячеството. Може ли да се постигне тая цел чрез всеобща стачка? Фактите говорят, че не може (спомнете си казаното по-горе). Или, може би, ще ни помогне Думата със своите сладкодумни кадети и с нейна помощ ще бъде установено самодържавието на народа? Фактите говорят, че това е също така невъзможно, защото кадетската Дума иска самодържавие на едрата буржоазия, а не самодържавие на народа (спомнете си казаното по-горе).

Ясно е, че единствено надежден път е въоръженото въстание на пролетариата и селячеството. Само чрез въоръжено въстание може да бъде свалено господството на царя и установено господството на народа, разбира се, ако това въстание завърши с победа. А ако това е така, ако без победа на въстанието победата на народа сега е невъзможна и ако, от друга страна, самият живот подготвя въоръжено въставане на народа, ако това въставане е неизбежно, то от само себе си е ясно, че задача на социалдемокрацията е съзнателно да се готви за това въстание, съзнателно да подготвя неговата победа. Едно от двете: или трябва да отхвърлим самодържавието на народа (демократическата република) и да се задоволим с конституционната монархия — тогава ще бъдем в правото си да кажем, че не е наша работа да организираме въоръжено въстание, или пък както по-преди трябва да си поставим като днешна наша цел самодържавието на народа (демократическата република) и решително да отхвърлим конституционната монархия — тогава не ще

имаме право да кажем, че не е наша работа съзнателно да организираме стихийно нарастващото въстание.

Но как да се подготвяме за въоръжено въстание, как да съдействуваме за неговата победа?

Декемврийското въстание доказа, че ние, социалдемократите, освен всички други грехове, сме виновни пред пролетариата за още един голям грях. Този грях се състои в това, че ние не се погрижихме или твърде малко се грижехме за въоръжаването на работниците и за организирането на червени отреди. Спомнете си декември. Кой не помни възбудения, вдигнал се на борба народ в Тифлис, в Западен Кавказ, в Южна Русия, в Сибир, в Москва, в Петербург, в Баку? Защо самодържавието успя така лесно да разпръсне тоя разярен народ? Нима защото народът не е бил още уверен в негодността на царското правителство? Разбира се, не! Тогава защо?

Преди всичко, защото народът нямаше, или имаше много малко оръжие — колкото и съзнателни да сте, с голи ръце срещу куршумите не може да се устои! Да, основателно ни ругаеха, когато казваха: пари вземате, а оръжие не виждаме.

Второ, защото ние нямахме обучени червени отреди, които да поведат след себе си останалите, да намерят оръжие с помощта на оръжие и да въоръжат народа: в уличните боеве народът е герой, но ако той не бъде предвождан от въоръжени братя и не му бъде даван пример, той може да се превърне в тълпа.

Трето, защото въстанието беше разпокъсано и неорганизирано. Когато Москва се бореше на барикадите, Петербург мълчеше. Тифлис и Кутаис се готвеха за щурм, когато Москва беше вече „покорена". Сибир се залови за оръжие тогава, когато Югът и латвийците бяха вече „победени". Това значи, че борещият се пролетариат посрещна въстанието разпокъсан на групи, поради което за правителството беше сравнително лесно да му нанесе „поражение".

Четвърто, защото нашето въстание се придържаше към политика на отбрана, а не на нападение. Правителството само предизвика декемврийското въстание, правителството само́ ни нападна, то имаше свой план, докато

ние посрещнахме това нападение на правителството неподготвени, ние нямахме обмислен план; ние бяхме принудени да се придържаме към политика на самоотбрана и по този начин да се влачим в опашката на събитията. Ако московци още в началото бяха избрали политика на нападение, те веднага щяха да завземат Николаевската гара, правителството нямаше да може да прехвърли войски от Петербург в Москва и по този начин московското въстание щеше да бъде по-продължително, което би оказало съответно влияние и върху другите градове. Същото нещо трябва да се каже и по отношение на латвийците: ако те още в началото бяха поели пътя на нападението, то на първо място те щяха да завладеят оръдията и щяха да подкопаят силите на администрацията.

Не напразно Маркс казва:

„Щом въстанието е започнато, трябва да се действува с най-голяма решителност и да се минава в *настъпление. Отбраната е смърт за всяко въоръжено въстание...* Трябва да изненадаш противника, докато войските му са разединени; трябва всекидневно да печелиш нови, макар и неголеми успехи; трябва да запазваш моралното надмощие, което ти е дало първото успешно движение на въставащите; трябва да привличаш към себе си онези колебаещи се елементи, които винаги вървят след по-силния и винаги застават на по-надеждната страна; трябва да принудиш неприятеля към отстъпление преди той да е могъл да събере войските си срещу тебе; с една дума, действувай според думите на най-великия от известните досега майстори на революционната тактика, Дантон: смелост, смелост и пак смелост“ (виж „Исторические очерки“ от К. Маркс, стр. 95).

Именно тази „смелост“ и тази политика на настъпление липсваха на декемврийското въстание.

Ще ни кажат: с това не се изчерпват причините за декемврийското „поражение“ — вие сте забравили, че през декември селячеството не съумя да се обедини с пролетариата, и това е също една от главните причини за декемврийското отстъпление. Това е истина, и ние нямаме намерение да я забравяме. Но защо селячеството не съумя да се обедини с пролетариата, коя беше

причината? Ще ни кажат: несъзнателността. Добре, но как пък ние трябва да направим селяните съзнателни? С разпространяване на брошури? Разбира се, това е недостатъчно! Но тогава как? С борба, с въвличането им в борбата и с нашето ръководство през време на борбата Днес градът е призван да ръководи селото, работникът — селянина, и ако в градовете работата по въстанието не бъде организирана, селячеството никога няма да тръгне в това дело със съзнателния пролетариат.

Такива са фактите.

Оттук от само себе си е ясно как конгресът трябваше да се отнесе към въоръженото въстание, какви лозунги той трябваше да даде на партийните другари.

Партията куцаше в работата по въоръжаването, досега въоръжаването беше занемарено от нея — следователно, конгресът трябваше да каже на партията: *въоръжавайте се*, обърнете усилено внимание на работата по въоръжаването, за да срещнем предстоящото въстание поне що-годе подготвени.

По-нататък. Партията куцаше в работата по организирането на въоръжени отреди, тя не обръщаше нужното внимание за увеличаване броя на червените отреди — следователно конгресът трябваше да каже на партията: *създавайте червени отреди, разпространявайте сред народа военни знания,* обърнете усилено внимание на работата по организиране на червени отреди, за да може после с помощта на оръжие да бъде взето оръжие и въстанието да бъде разширено.

По-нататък. Пролетариатът посрещна декемврийското въстание разпокъсан, за организирането на въстанието не мислеше сериозно никой — следователно конгресът трябваше да даде на партията лозунг да пристъпи енергично към обединяване бойните елементи и привеждането им в действие по единен план, към активно организиране на въоръженото въстание.

По-нататък. Досега във въоръженото въстание пролетариатът се придържаше към политика на отбрана, той никога не е поемал пътя на настъплението, а това обстоятелство пречеше за победата на въстанието — следователно конгресът трябваше да посочи на партий-

ните другари, че моментът на победата на въстанието наближава и *необходимо е да се премине към политика на настъпление.*

Как обаче постъпи конгресът и какви лозунги даде той на партията?

Конгресът казва, че „... основна задача на партията в днешния момент е развиването на революцията чрез разширяване и засилване на агитационната дейност сред широките слоеве на пролетариата, селячеството, дребната градска буржоазия и сред войските и въвличането им в активна борба срещу правителството чрез постоянна намеса на социалдемокрацията и ръководения от нея пролетариат във всички прояви на политическия живот на страната...“ Партията „не може да поеме върху себе си възбуждащото измамни надежди задължение за въоръжаването на народа и трябва да ограничи своите задачи до съдействие за самовъоръжаване на населението и за организиране и въоръжаване на бойни дружини...“ „Партията е задължена да се противопоставя на всички опити да бъде въвлечен пролетариатът във въоръжено стълкновение при неблагоприятни условия...“ и т. н. и т. н. (виж резолюцията на конгреса).

Излиза, *че днес, в дадения момент,* когато ние стоим пред прага на ново въстание на народа, *най главното нещо за победата на въстанието е агитацията,* а въоръжаването и организирането на червени отреди е нещо несъществено, по което не трябва да се увличаме и по отношение на което трябва „да ограничим“ своята дейност до „съдействие“. А че е необходимо въстанието да се организира, а не да се провежда разпокъсано, че на нас ни е необходима политика на настъпление (спомнете си думите на Маркс) — за това конгресът не казва нито дума. Ясно е, че за него тия въпроси нямат значение.

Фактите казват: въоръжавайте се и всемерно засилвайте червените отреди, а конгресът отговаря: не се увличайте чак толкова във въоръжаването и организирането на червени отреди, „ограничете“ в това отношение вашата дейност, тъй като най-главното нещо е агитацията.

Може да се помисли, че досега ние много сме се грижили за въоръжаването, въоръжили сме маса другари,

организирали сме твърде много отреди, а агитацията сме изоставили, и ето, конгресът ни поучава: достатъчно сме се въоръжавали, стига сме се грижили за това, главната задача е агитацията!

Разбира се, едно от главните средства на партията винаги и навсякъде е агитацията, но нима агитацията ще решава победата на предстоящото въстание? Ако конгресът беше казал това преди четири години, когато въпросът за въстанието у нас не стоеше на дневен ред, тогава това би било още ясно, но днес, когато ние стоим на прага на въоръженото въстание, когато въпросът за въстанието е поставен на дневен ред, когато то може да започне без нас и въпреки нашата воля — какво може да направи „главно" агитацията, какъв успех може да се постигне чрез тази „агитация"?

Или още: да допуснем, че ние сме разширили агитацията, да допуснем, че народът се е вдигнал — а понататък какво? Как може той да се бори без оръжие? Нима недостатъчно е пролята кръв на невъоръжен народ! А и защо му е на народа оръжие, ако той не знае да се ползува от него, ако той няма да има достатъчен брой червени отреди? Ще ни кажат: ние не се отказваме от въоръжаване и от червени отреди. Да допуснем, но ако вие не обръщате нужното внимание на работата по въоръжаването, ако вие го изоставяте — това значи, че вие фактически се отказвате от него.

А да не говорим за това, че конгресът даже не спомена за *организиране* на въстанието и за политиката на *настъпление*. Впрочем, това така и трябваше да се случи, защото резолюцията на конгреса е изостанала назад от живота с четири-пет години и за конгреса въстанието все още беше теоретически въпрос.

Какво казваха на конгреса по този въпрос болшевиките?

Те казваха, че „...в пропагандната и агитационната работа на партията *трябва да бъде обърнато усилено внимание* върху изучаването на практическия опит от декемврийското въстание, върху военната критика по отношение на него и извличането на непосредствени поуки за бъдещето", че „*трябва да се развие още по-енер-*

гична дейност за увеличаване броя на бойните дружини, за подобряване тяхната организация и за снабдяването им с всякакъв род оръжие, при което, съгласно указанията на опита, трябва да се организират не само партийни бойни дружини, но също така и близки до партията и съвсем безпартийни...", че „предвид на нарастващото селско движение, което може в най-близко бъдеще да избухне в цяло въстание, желателно е усилията да се насочат към *обединяване действията на работниците и селяните за организиране по възможност на съвместни и едновременни бойни акции...*", че следователно „... по силата на разрастването и изострянето на новата политическа криза се започва *преминаване от отбранителни към настъпателни форми на въоръжената борба...*", че са необходими заедно с войниците „*...най-решителни настъпателни действия против правителството...*" и т. н. (виж резолюцията на болшевиките).

Така казваха болшевиките.

Но позицията на болшевиките беше отклонена от конгреса.

След всичко това не е трудно да се разбере защо резолюциите на конгреса бяха посрещнати с такъв възторг от либералите-кадети (виж „Наша Жизнь" бр. 432): те разбраха, че *тези резолюции* са изостанали с няколко години от сегашната революция, че тези резолюции съвсем не изразяват класовите задачи на пролетариата, че по силата на *тези резолюции* пролетариатът по-скоро може да стане придатък на либералите отколкото самостоятелна сила — те разбраха всичко това и именно затова толкова много ги хвалят.

Задачата на партийните другари се състои в това, да се отнесат критически към резолюциите на конгреса и своевременно да внесат в тях съответните поправки.

Именно тая задача ние имахме предвид, когато се заехме да пишем тая брошура.

Наистина ние тук засегнахме само две резолюции: „За отношението към Държавната дума" и „За въоръженото въстание", но несъмнено е, че тези две резолюции са основните резолюции, които най-ясно изразяват тактическата позиция на конгреса.

По такъв начин ние дойдохме до главния извод, че въпросът е поставен в партията така: *трябва ли съзнателният пролетариат да бъде хегемон в сегашната революция, или той трябва ди се влачи в опашката на буржоазните демократи?*

Ние видяхме, че от едното или другото разрешаване на този въпрос зависи разрешаването и на всички останали въпроси.

Толкова по-внимателно другарите трябва да преценят същината на тия две позиции.

Отпечатано според текста на брошурата,
издадена от издателство
„Пролетариат" през 1096 г.

Подпис: Другарят К.

Оригиналът е на грузински.

КЛАСОВАТА БОРБА

Съюзът на буржоазията може да бъде разклатен само от съюза на пролетариата.

(К. Маркс)

Извънредно сложен е съвременният живот! Навсякъде той е изпъстрен с различни класи и групи: едра, средна и дребна буржоазия; едри, средни и дребни феодали; калфи, чернoработници и квалифицирани фабричнозаводски работници; висше, средно и нисше духовенство; висша, средна и дребна бюрокрация; разнородна интелигенция и други подобни групи — ето каква пъстра картина представлява от себе си нашият живот!

Но очевидно е също и това, че колкото по-нататък се развива животът, толкова по-ясно в тоя сложен живот изпъкват две основни тенденции, толкова по-рязко тоя сложен живот се дели на два противоположни лагера — лагера на капиталистите и лагера на пролетариите. Януарските икономически стачки (1905 г.) показаха ясно, че Русия действително се дели на два лагера. Ноемврийските стачки в Петербург (1905 г.) и юнско-юлските стачки из цяла Русия (1906 г.) сблъскаха помежду им водачите на единия и другия лагер и с това разкриха докрай днешните класови противоречия. Оттогава лагерът на капиталистите не спи, в този лагер се води разгорещена и непрестанна подготовка: създават се местни съюзи на капиталистите, местните съюзи се обединяват в областни съюзи, областните съюзи — във всеруски съюзи, основават се каси и печатни органи, свикват се всеруски конгреси и конференции на капиталистите...

По този начин капиталистите се организирват в отделна класа с цел да обуздават пролетариата.

От друга страна не дреме и лагерът на пролетариите. И тук се извършва разгорещена подготовка за предстоящата борба. Въпреки преследванията на реакцията и тук се основават местни професионални съюзи, местните съюзи се обединяват в областни съюзи, основават се професионални каси, разраства се професионалният печат, свикват се всеруски конгреси и конференции на работническите съюзи...

Както се вижда, пролетариите също се организират в отделна класа с цел да обуздаят експлоатацията.

Беше време, когато в живота царяха „тишина и спокойствие". Тогава не се виждаха и тези класи с техните класови организации. Разбира се, борба се водеше и тогава, но тази борба имаше местен, не общокласов характер: капиталистите нямаха свои съюзи и всеки от тях беше принуден да се справя със „своите" работници със собствени сили. Нямаха такива съюзи и работниците и, следователно, работниците от всеки завод бяха принудени да разчитат на собствените си сили. Наистина, местните социалдемократически организации осъществяваха ръководството на икономическата борба на работниците, но всеки ще се съгласи, че това ръководство беше слабо и случайно: социалдемократическите организации не можеха да се справят дори и с партийните работи.

Но януарските икономически стачки бяха повратен пункт. Капиталистите се засуетиха и започнаха да организират местни съюзи. Съюзите на капиталистите в Петербург, Москва, Варшава, Рига и други градове бяха извикани на живот от януарските стачки. Що се отнася до капиталистите от нефтеното, манганеното, каменовъгленото и захарното производство, те превърнаха своите стари и „мирни" съюзи в съюзи „за борба" и започнаха да укрепват своите позиции. Обаче капиталистите не се задоволяваха с това. Те решиха да образуват общоруски съюз и ето, през март 1905 г., по инициативата на Морозов, те се събраха на общ конгрес в Москва. Това беше първият всеруски конгрес на капиталистите. Тук те сключиха съглашение, по силата на което се задължиха да не правят отстъпки на работниците, без да се

договарят помежду си и „в краен“ случай — да обявяват локаут*. От този момент започва ожесточена борба между капиталистите и пролетариите. От този момент започва период на големи локаути в Русия. За сериозна борба е нужен сериозен съюз, и ето, капиталистите решиха да се съберат още веднаж за създаване на по-тесен съюз. Така, в Москва, три месеца след първия конгрес (през юли 1905 г.), бе свикан втори всеруски конгрес на капиталистите. Тук те още веднаж потвърдиха резолюциите на първия конгрес, още веднаж признаха необходимостта от локаути и избраха бюро, което трябваше да разработи устава и да се погрижи за свикването на нов конгрес. През това време резолюциите на конгреса се привеждаха в изпълнение. Фактите показаха, че капиталистите точно изпълняват тия резолюции. Ако си спомните обявените от капиталистите локаути в Рига, Варшава, Одеса, Москва и други големи градове, ако си спомните ноемврийските дни в Петербург, през които 72 капиталисти заплашиха с жесток локаут 200.000 петербургски работници, то лесно ще разберете каква голяма сила представлява от себе си общоруският съюз на капиталистите и с каква точност те изпълняват постановленията на своя съюз. По-късно, след втория конгрес, капиталистите уредиха още един конгрес (през януари 1906 г.) и, най-после, през април тази година се състоя вече всеруският учредителен конгрес на капиталистите, на който беше приет единен устав и беше избрано Централно бюро. Както съобщават вестниците, този устав вече е утвърден от правителството.

И така, несъмнено е, че руската едра буржоазия вече се е организирала в отделна класа, тя има свои местни, областни и централна организации и може по един общ план да вдигне на крак капиталистите от цяла Русия.

Намаляване на работната заплата, увеличаване на работния ден, обезсилване на пролетариата и разрушаване на неговите организации — такава е целта на всеобщия съюз на капиталистите.

---

* Локаутът е стачка на господарите, която се състои в това, че господарите умишлено затварят заводите, за да сломят съпротивата на работниците и да погребат техните искания.

В същото време растеше и се развиваше професионалното движение на работниците. Януарските икономически стачки (1905 г.) и тук оказаха своето влияние. Движението взе масов характер, неговите нужди се разшириха, и с течение на времето се изясни, че социалдемократическите организации не могат в едно и също време да водят и партийните, и професионалните работи. Необходимо беше своего рода разделение на труда между партийните и професионалните съюзи. Необходимо беше партийните работи да се ръководят от партийните организации, а професионалните — от професионалните съюзи. И ето, започна се организирането на съюзи. В Москва, Петербург, Варшава, Одеса, Рига, Харков, Тифлис — навсякъде се основаваха съюзи. Наистина реакцията пречеше за това, но все пак нуждите на движението вземаха своето и броят на съюзите се увеличаваше. Наскоро след местните съюзи се появиха областни съюзи и най-после работата стигна дотам, че през септември миналата година бе свикана всеруска конференция на съюзите. Това беше първата конференция на работническите съюзи. Плод на тази конференция между другото беше и това, че тя сближи съюзите от различните градове и накрай избра Централно бюро, което трябваше да подготви свикването на всеобщ конгрес на съюзите. Настанаха октомврийските дни и професионалните съюзи се усилиха двойно. Местните и, най-после, областните съюзи растяха всеки ден. Наистина „декемврийското поражение" видимо спъна работата по създаването на съюзи, но след това професионалното движение се оправи отново и работата тръгна толкова добре, че през февруари тази година беше свикана втора конференция на съюзите в много по-широк и по-пълен състав отколкото първата конференция. Конференцията призна необходимостта от местни, областни и общоруски центрове, избра „организационна комисия" по свикването на предстоящия всеруски конгрес и прие съответни резолюции по злободневните въпроси на професионалното движение.

И така, несъмнено е, че въпреки вилнеенето на реакцията, пролетариатът също се организира в отделна класа, той непрестанно укрепва своите местни, областни

и централна професионални организации и също така непрестанно се старае да обедини против капиталистите своите безбройни събратя.

Увеличаване на работната заплата, намаляване на работния ден, подобряване условията на труда, обуздаване на експлоатацията и подкопаване на капиталистическите съюзи — такава е целта на работническите професионални съюзи.

Така, съвременното общество се разделя на два големи лагера, всеки един от лагерите се организирва в отделна класа, разгорялата се помежду им класова борба всеки ден се задълбочава и засилва и около тия два лагера се събират всички останали групи.

Маркс казва, че всяка класова борба е политическа борба. Това значи, че ако днес пролетариите и капиталистите водят помежду си икономическа борба, утре те ще бъдат принудени да водят и политическа борба и по този начин с два вида борба да защищават класовите си интереси. Капиталистите си имат свои частни професионални интереси. Техните икономически организации съществуват именно за осигуряване на тия интереси. Но освен частни професионални интереси, те имат още и общокласови интереси, които се състоят в укрепването на капитализма. Именно заради тия общи интереси те се нуждаят от политическа борба и политическа партия. Руските капиталисти разрешиха тоя въпрос много просто: те видяха, че единствената партия, която „направо и безстрашно“ защищава техните интереси, е *партията на октябристите,* затова те решиха да се сплотят около тази партия и да се подчинят на нейното идейно ръководство. Оттогава капиталистите водят своята политическа борба под идейното ръководство на тази партия, с нейна помощ оказват влияние над сегашното правителство (което разтурва работническите съюзи, затова пък бързо утвърждава съюзите на капиталистите), прокарват нейните кандидати в Думата и т. н. и т. н.

И така, икономическа борба с помощта на съюзи, общополитическа борба под идейното ръководство на партията на октябристите — ето каква форма приема днес класовата борба на едрата буржоазия.

От друга страна подобни явления се наблюдават в днешно време и в класовото движение на пролетариата. За защита на професионалните интереси на пролетариите се създават професионални съюзи, които се борят за увеличение на работната заплата, намаление на работния ден и т. н. Но освен професионални интереси, пролетариите имат още и общокласови интереси, които се състоят в социалистическата революция и в установяването на социализма. А да се извърши социалистическа революция е невъзможно, докато пролетариатът не завоюва политическо господство като единна и неделима класа. Ето тук именно на пролетариата е нужна политическа борба и политическа партия, която ще ръководи идейно неговото политическо движение. Разбира се, в по-голямата си част работническите съюзи са безпартийни и неутрални. Но това означава само, че те са независими от партията само във финансово и организационно отношение, т. е. те имат собствени каси, имат собствени ръководни органи, провеждат собствени конгреси и формално не са задължени да се подчиняват на решенията на политическите партии. Що се отнася обаче до *идейната* зависимост на профсъюзите от една или друга политическа партия, такава зависимост безусловно трябва да съществува и не може да не съществува — покрай всичко друго, макар и затова, че в съюзите влизат членове на различни партии, които неизбежно ще внасят там политическите си убеждения. Ясно е, че ако пролетариатът не може да мине без политическа борба, той не може да мине и без идейното ръководство на една или друга политическа партия. Нещо повече, той сам трябва да търси такава партия, която достойно ще поведе неговите съюзи към „обетованата земя", към социализма. Но тук пролетариатът трябва да бъде нащрек и да действува предпазливо. Той трябва внимателно да се ориентира в идейния багаж на политическите партии и свободно да приеме идейното ръководство на такава партия, която мъжествено и последователно ще защищава неговите класови интереси, която ще държи високо червеното знаме на пролетариата и смело ще го поведе към политическо господство, към социалистическа революция.

Досега такава роля изпълнява *Руската соц.-дем. работническа партия* и следователно задачата на професионалните съюзи се състои в това, да приемат нейното идейно ръководство.

Както е известно, това е така и в действителност.

Следователно, икономически схватки с помощта на професионалните съюзи, политически атаки под идейното ръководство на социалдемокрацията — ето каква форма прие сега класовата борба на пролетариата.

Няма съмнение, че класовата борба ще се разгаря все по-силно. Задача на пролетариата е да внесе в своята борба система и дух на организираност. А за това е необходимо засилване на съюзите и обединяване помежду им, за което голяма роля би могъл да изиграе общоруският конгрес на съюзите. Не „безпартиен работнически конгрес“, а конгрес на работническите професионални съюзи е нужен за нас сега, за да се организира пролетариатът в единна и неделима класа. Същевременно пролетариатът трябва всячески да се старае да укрепва и засилва партията, която ще ръководи идейно-политически неговата класова борба.

Вестник „Ахали Дроеба“
(„Ново време“) [79], бр. 1,
14 ноември 1906 г.

Подпис Ко...

Оригиналът е на грузински.

„ФАБРИЧНОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО" И ПРОЛЕТАРСКАТА БОРБА

(по повод двата закона от 15 ноември)

Беше време, когато нашето работническо движение се намираше на начални стъпала. Тогава пролетариатът беше раздробен на отделни групи и не мислеше за обща борба. Железопътни работници, миньори, фабрично-заводски работници, занаятчийски работници, търговски и канторски служащи — ето на какви групи беше раздробен руският пролетариат. Освен това всяка група се разпадаше от своя страна на работници от различни градове и градчета, между които не съществуваше никаква връзка — нито партийна, нито професионална. Така че пролетариатът не съществуваше като единна и неделима класа. Следователно, не съществуваше и пролетарската борба като общокласово настъпление. Ето защо царското правителство можеше преспокойно да продължава „дядовата" си политика. Ето защо, когато в 1893 година в Държавния съвет беше представен „проект за осигуровка на работниците", вдъхновителят на реакцията, Победоносцев, посрещна авторите на проекта с подигравки и заяви с апломб: „Господа, напразно сте си правили труд, може да бъдете спокойни: *у нас не съществува работнически въпрос . . .*"*

Но времето минаваше, икономическата криза се приближаваше, стачките зачестяваха и разпокъсаният пролетариат постепенно се организирваше в единна класа. Стачките от 1903 г. вече показаха, че „у нас" отдавна „съществува работнически въпрос". Стачките през януари—февруари 1905 година за пръв път възвестиха на света, че пролетариатът в Русия зрее и възмъжава като единна

класа. Най-после, всеобщите стачки през октомври—декември 1905 година и „поредните“ стачки през юни—юли 1906 година на дело сближиха пролетариите от различните градове, на дело споиха в единна класа търговските и канторските служащи, занаятчийските и индустриалните работници и с това възвестиха високо на света, че силите на разпокъсания някога пролетариат сега вече са поели пътя на обединението и се организират в единна класа. Тук се прояви също така силата на всеобщата политическа стачка като метод на общопролетарската борба против днешните порядки ... Сега вече беше невъзможно да се отрича наличността на „работнически въпрос“, тук вече царското правителство беше принудено да държи сметка за движението. И ето, в кабинетите на реакционерите започна съставянето на различни комисии и проекти за „фабрични закони“: комисията на Шидловски[80], комисията на Коковцев[81], закона за съюзите[82] (виж „Манифеста“ от 17 октомври), циркулярите Вите—Дурново[83], различни проекти и планове и, най-после, два закона от 15 ноември относно занаятчийските работници и търговските служащи.

Докато движението беше безпомощно, докато то не беше взело масов характер, реакцията знаеше само едно средство срещу пролетариата, и това средство беше затвор, Сибир, бич и бесилка. Реакцията навсякъде и винаги преследва една цел: да раздели пролетариата на дребни групи, да сломи неговия член отред, да сплаши и привлече на своя страна неутралната маса и по този начин да предизвика дезорганизация в лагера на пролетариата. Ние видяхме, че тя постигаше тази цел отлично с помощта на бичове и затвори.

Но работата тръгна съвсем иначе, когато движението взе масов характер. Сега реакцията имаше работа вече не само с „подбудители“ — пред нея стоеше неизброима маса в цялото си революционно величие. И тя трябваше да държи сметка именно за тая маса. А масата не можеш да избесиш, не можеш я изпрати в Сибир, не можеш я побра в затвори. Да се бие пък тя с камшик не винаги беше изгодно за реакцията, почвата под която отдавна вече беше разклатена. Ясно е, че наред със старите

средства беше необходимо ново, „по-културно“ средство, което според реакцията би могло да задълбочи разногласията в лагера на пролетариата, да възбуди измамни надежди в изостаналата част на работниците, да ги накара да се откажат от борба и да ги обедини около правителството.

И такова именно ново средство е „фабричното законодателство“.

Така че царското правителство, без да изпуска от ръцете си старото средство, в същото време иска да използува и „фабричното законодателство“ и следователно да разреши „злободневния работнически въпрос“ с помощта на камшика и закона. То иска чрез различни обещания за намаляване на работния ден, за закрила на детския и женски труд, за подобряване хигиеническите условия, за осигуряване на работниците, за премахване на глобите и други такива блага да завоюва доверието на изостаналата част на работниците и с това да изкопае гроб за класовото единство на пролетариата. Царското правителство добре знае, че подобна „дейност“ не е била никога така необходима за него, както сега в този момент, когато всеобщата стачка през октомври обедини пролетариите от различните отрасли и подкопа корените на реакцията, когато бъдещата всеобща стачка може да се превърне във въоръжена борба и да срине старите порядки, когато, следователно, на реакцията е необходимо като въздух дезорганизация в лагера на работниците, завоюване доверието на изостаналите работници и привличането им на своя страна.

В това отношение твърде интересен е фактът, че със законите от 15 ноември реакцията обърна своя милостив поглед само към *търговските служещи и занаятчийските работници,* и това по време, когато най-добрите синове на *индустриалния* пролетариат тя изпраща в затвори и на бесилка. Ако вникнем добре в работата, това не е и чудно. Първо, продавачите, занаятчиите и служещите в търговските заведения не са събрани като индустриалните работници в големи фабрики и заводи, те са разпръснати по разни дребни предприятия, те са сравнително по-изостанали, в смисъл на съзнателност, и

следователно те по-лесно могат да бъдат излъгани отколкото другите. Второ, търговските и канторски служещи и занаятчийски работници са значителна част от пролетариата в днешна Русия и следователно тяхното отдръпване от борещите се пролетарии очевидно би отслабило силата на пролетариата както в сегашните избори, така и през време на бъдещата борба. Най-после, на всички е известно, че в сегашната революция градската дребна буржоазия има голямо значение, на всички е известно, че за социалдемокрацията е необходимо тя да бъде революционизирана под хегемонията на пролетариата, известно е също и това, че никой не ще успее да привлече дребната буржоазия на своя страна така, както занаятчийските работници, търговските и канторските служещи, които стоят до нея по-близко от другите пролетарии. Ясно е, че отдръпването на продавачите и занаятчийските работници от пролетариата ще отдалечи от него също така и дребната буржоазия и ще го обрече на изолираност в града, което така много се желае от царското правителство. След всичко това от само себе си е ясно защо реакцията изкалъпи законите от 15 ноември, които засягат само занаятчиите, продавачите и канторските служещи. Що се отнася до индустриалния пролетариат, той все едно няма вяра в правителството, на него „фабричното законодателство“ не му трябва и може би само куршумите могат да го вразумят. Което не може да бъде извършено от закона, трябва да бъде извършено от куршума!..

Така мисли царското правителство.

И така мисли не само нашето правителство, но и всяко друго антипролетарско правителство — все едно ще бъде ли това правителство феодално-самодържавно, буржоазно-монархическо или буржоазно-републиканско. Срещу пролетариата навсякъде се води борба с помощта на куршуми и закон, и така ще бъде дотогава, докато не избухне социалистическата революция, докато не бъде установен социализмът. Спомнете си 1824—25 година в конституционна Англия, когато е бил разработван законът за свобода на стачки и в същото време затворите са се пълнели със стачкуващи работници. Спомнете си репу-

бликанска Франция в четиридесетте години на миналото столетие, когато се е приказвало за „фабрично законодателство“ и в същото време улиците на Париж са били заливани с кръвта на работниците. Спомнете си всичко това и множество други подобни факти, и вие ще видите, че това е именно така.

Това обаче съвсем не значи, че пролетариатът не може да използува подобни закони. Наистина, реакцията, като издава „фабрични закони“, има свои планове — тя иска да обуздае пролетариата, но животът стъпка по стъпка разрушава нейните планове и в такива случаи в закона винаги се промъкват членове, полезни за пролетариата. И това става, защото нито един „фабричен закон“ не се появява на бял свят без причина, без борба, нито един „фабричен закон“ не се издава от правителството, докато работниците не излязат на борба, докато правителството не се изправи пред необходимостта да задоволи техните искания. Историята показва, че всеки „фабричен закон“ е предшествуван от частична или всеобща стачка. Юнският закон от 1882 г. (за наемането на деца, работното време за тях и учредяването на фабрична инспекция) беше предшествуван от стачките в Нарва, Перм, Петербург и Жирардов през същата година. Юнско-октомврийските закони от 1886 година (за глобите, работническите книжки и т. н.) бяха непосредствен резултат от стачките през 1885—86 година в централния район. Юнският закон от 1897 година (за намаляването на работния ден) бе предшествуван от стачките през 1895—96 година в Петербург. Законите от 1903 година (за „отговорността на работодателите“ и за „фабричните старейшини“) бяха непосредствен резултат от „южните стачки“ през същата година. Най-после, законите от 15 ноември 1906 г. (за намаляването — работния ден и за неделната почивка на търговските и канторските служещи и занаятчиите) са непосредствен резултат от юнско-юлските стачки тази година в цяла Русия.

Както виждате, всеки „фабричен закон“ е предшествуван от движение на масите, които така или иначе налагат да бъдат задоволени техните искания, ако не напълно, то поне частично. Оттук от само себе си е ясно,

че във „фабричния закон", колкото и лош да е той, все пак се оказват няколко члена, от които пролетариатът ще се възползува за засилване на своята борба. Излишно е и да се доказва, че той трябва да се залови за тия членове и да ги използува като средство, за да укрепи още повече своите организации и да разпали още повече от преди борбата на пролетариата, борбата за социалистическа революция. Не напразно Бебел казва: „Главата на дявола трябва да се сече със собствения му меч"...

В това отношение много интересни са двата закона от 15 ноември. Там, разбира се, има много лоши членове, но има и такива членове, които реакцията е внесла несъзнателно и които пролетариатът трябва *съзнателно* да използува.

Така например, въпреки че двата закона се наричат закони „за закрила на труда", в тях са внесени такива безобразни членове, които коренно отричат всякаква „закрила на труда" и от които тук-там, дори и собствениците на предприятия, ще се отвратят да се възползуват. Двата закона установяват в търговските и занаятчийските заведения 12-часов работен ден, въпреки че на много места 12-часовият работен ден е вече отменен и е въведен 10 или 8-часов. Двата закона признават като допустима извънредна работа по 2 часа на ден (14-часов работен ден) в течение на 40 дни в търговските предприятия и 60 дни в работилниците, въпреки че почти навсякъде е отменена всякаква извънредна работа. Наред с това собствениците на предприятия имат право по „съглашение с работниците", т. е. чрез принуждаване на работниците, да удължат извънредната работа и да доведат работния ден до 17 часа и т. н. и т. н.

Разбира се, пролетариатът няма да отстъпи на собствениците нито драм от веднаж завоюваните права и приказките в споменатите закони така и ще си останат смешни приказки.

От друга страна, има и такива членове, които пролетариатът прекрасно използува за укрепване на своите позиции. Двата закона казват, че там, където работата продължава не по-малко от 8 часа дневно, *на работника се дават 2 часа за обед*, при което, както е из-

вестно, сега занаятчиите, търговските и канторските служещи не навсякъде се ползуват от двучасова почивка. Двата закона казват също, че *на лица по-млади от седемнадесет години се дава право, освен тия 2 часа, да се отлъчват от магазина или работилницата за още 3 часа всекидневно за посещаване училище,* което, разбира се, ще бъде голямо облекчение за нашите млади другари . . .

Не може да има съмнение, че пролетариатът достойно ще използува такива членове на законите от 15 ноември, достойно ще засили своята пролетарска борба и още веднаж ще докаже на света, че главата на дявола трябва да се сече със собствения му меч.

Вестник „Ахали Дроеба“
(„Ново време“) бр. 4
4 декември 1906 г.

Подпис: Ко . . .

Оригиналът е на грузински език

АНАРХИЗЪМ ИЛИ СОЦИАЛИЗЪМ?[84]

Оста на съвременния обществен живот е класовата борба. А в хода на тази борба всяка класа се ръководи от своя идеология. Буржоазията има своя идеология — това е така нареченият *либерализъм*. Своя идеология има и пролетариатът — това е, както е известно, *социализмът*.

Либерализмът не може да се смята като нещо цялостно и единно: той се подразделя на различни направления, съответно на различните прослойки на буржоазията.

Не е цялостен и единен и социализмът: в него също има различни направления.

Тук няма да се занимаваме с разглеждането на либерализма — по-добре е това да се отложи за друго време. Искаме да запознаем читателя само със социализма и неговите течения. Според нас, за него това ще бъде по-интересно.

Социализмът се дели на три главни течения: *реформизъм, анархизъм* и *марксизъм*.

Реформизмът (Бернщайн и др.), който смята социализма само за отдалечена цел и нищо повече, реформизмът, който фактически отрича социалистическата революция и се опитва да установи социализма по мирен път, реформизмът, който проповядва не борба на класите, а тяхното сътрудничество — този реформизъм от ден на ден се разлага, от ден на ден губи всякакви признаци на социализъм и според нас разглеждането му тук, в тези статии, при определението на социализма, никак не е необходимо.

Съвсем друго нещо са марксизмът и анархизмът: и двете те понастоящем се признават за социалистически течения, и двете водят ожесточена борба помежду си, и двете те се стремят да се представят в очите на пролетариата за истински социалистически учения и, разбира се, разглеждането и противопоставянето им едно на друго ще бъде много по-интересно за читателя.

Ние не принадлежим към онези хора, които при споменаването на думата „анархизъм" се обръщат презрително и като махват с ръка, казват: „Защо ви трябва да се занимавате с него, за него не си струва дори и да се говори!" Ние смятаме, че такава евтина „критика" е и недостойна, и безполезна.

Ние не принадлежим и към онези хора, които се утешават с това, че при анархистите, видите ли, „няма маси и затова те не са така опасни". Работата не е в това, след кого сега върви по-голяма или по-малка „маса" — работата е в същината на учението. Ако „учението" на анархистите изразява истината, тогава то, от само себе си се разбира, непременно ще си пробие път и ще събере около себе си масата. А ако то не е състоятелно и е построено върху фалшива основа, то няма да се задържи за дълго и ще увисне във въздуха. Обаче несъстоятелността на анархизма трябва да бъде доказана.

Някои смятат, че марксизмът и анархизмът имат едни и същи принципи, че между тях има само тактически разногласия, тъй че, според тях, съвсем е невъзможно тези две течения да бъдат противопоставяни едно на друго.

Но това е голяма грешка.

Ние смятаме, че анархистите са истински врагове на марксизма. Следователно ние признаваме и това, че с истинските врагове трябва да се води и истинска борба. Ето защо е необходимо „учението" на анархистите да се разгледа отначало докрай и основно да се претегли от всички страни.

Работата е там, че марксизмът и анархизмът са построени върху съвършено различни принципи, въпреки че и

единият, и другият излизат на арената на борбата под социалистическо знаме. Крайъгълният камък на анархизма е *личността,* чието освобождение, според него, е главното условие за освобождението на масата, на колектива. Според анархизма освобождението на масата е невъзможно, докато не бъде освободена личността — откъдето и неговият лозунг: „Всичко за личността". А крайъгълният камък на марксизма е *масата,* чието освобождение, според него, е главното условие за освобождението на личността. Т. е., според марксизма, освобождението на личността е невъзможно, докато не бъде освободена масата — откъдето и неговият лозунг: „Всичко за масата".

Ясно е, че тук имаме два взаимно отричащи се принципа, а не само тактически разногласия.

Целта на нашите статии е да съпоставим тези два противоположни принципа, да сравним марксизма и анархизма помежду им и с това да осветлим техните достойнства и недостатъци. При това смятаме за необходимо да запознаем тук читателя и с плана на статиите.

Ние ще започнем с характеристика на марксизма, мимоходом ще засегнем възгледите на анархистите за марксизма, а след това ще преминем към критика на самия анархизъм. А именно: ще изложим диалектическия метод, възгледите на анархистите за този метод и нашата критика; материалистическата теория, възгледите на анархистите и нашата критика (тук именно се говори за социалистическата революция, за социалистическата диктатура, за програмата-минимум и изобщо за тактиката); философията на анархистите и нашата критика; социализмът на анархистите и нашата критика; тактиката и организацията на анархистите — и в заключение ще дадем нашите изводи.

Ще се постараем да докажем, че като проповедници на социализма на дребните общини анархистите не са истински социалисти.

Ще се постареем също така да докажем, че анархистите, доколкото те отричат диктатурата на пролетариата, не са и истински революционери...

И така, да пристъпим към работа.

I

ДИАЛЕКТИЧЕСКИЯТ МЕТОД

В света всичко се движи ... Променя се животът, нарастват производителните сили, рушат се старите отношения.

К. Маркс

Марксизмът не е само теория на социализма, той е цялостен мироглед, философска система, от която от само себе си произтича пролетарският социализъм на Маркс. Тази философска система се нарича диалектически материализъм.

Затова, да се изложи марксизмът — това значи да се изложи и диалектическият материализъм.

Защо тази система се нарича диалектически материализъм?

Защото нейният *метод* е диалектически; а *теорията* — материалистическа.

Що е диалектически метод?

Казват, че общественият живот се намира в състояние на непрекъснато движение и развитие. И това е вярно: животът не може да бъде смятан за нещо неизменно и застинало, той никога не се задържа на едно ниво, а се намира във вечно движение, във вечен процес на разрушаване и съзиждане. Затова в живота винаги съществува *ново* и *старо, растящо* и *умиращо,* революционно и контрареволюционно.

Съгласно диалектическия метод животът трябва да се разглежда именно такъв, какъвто е в действителност. Ние видяхме, че животът се намира в непрекъснато движение, следователно трябва да разглеждаме живота в неговото движение и да си поставяме въпроса: накъде върви животът? Ние видяхме, че животът представлява картина на постоянно разрушаване и съзиждане, следователно наш дълг е да разглеждаме живота в неговото разрушаване и съзиждане и да си поставяме въпроса: какво се разрушава и какво се изгражда в живота?

Онова, което се ражда в живота и от ден на ден расте, е непреодолимо, да се спре неговото движение напред е невъзможно. Т. е. ако например в живота се ражда пролетариатът като класа и от ден на ден расте, то колкото и слаб и малоброен да е *днес*, в края на краищата той все пак ще победи. Защо? Защото той расте, засилва се и върви напред. И обратно, онова, което остарява в живота и върви към гроба, неизбежно трябва да претърпи поражение, макар и *днес* то да представлява гигантска сила. Т. е. ако например буржоазията постепенно губи почва под краката си и всеки ден върви назад, то колкото и силна и многобройна да е днес, в края на краищата тя все пак ще претърпи поражение. Защо? Именно защото като класа тя се разлага, отслабва, остарява и става излишен товар в живота.

Оттук именно е възникнало известното диалектическо положение: всичко, което действително съществува, т. е. всичко, което от ден на ден расте, е разумно, а всичко, което от ден на ден се разлага, е неразумно и следователно не ще избегне поражението.

Пример. През осемдесетте години на миналото столетие сред руската революционна интелигенция възникна голям спор. Народниците твърдяха, че главната сила, която може да се наеме с „освобождението на Русия“, е дребната буржоазия от селото и града. Защо? — ги питаха марксистите. Защото — казваха народниците — дребната буржоазия от селото и града представлява сега мнозинство и освен това тя е бедна и живее в мизерия.

Марксистите отговаряха: вярно е, че дребната буржоазия от селото и града сега представлява мнозинство и че тя действително е бедна, но нима работата е в това? Дребната буржоазия отдавна вече представлява мнозинство, но досега тя не е проявявала никаква инициатива в борбата за „свобода“ без помощта на пролетариата. А защо? Именно защото дребната буржоазия, като класа, не расте, а, напротив, тя от ден на ден се разлага и се разпада на буржоа и на пролетарии. От друга страна, разбира се, и бедността тук няма решаващо значение: „босяците“ са по-бедни от дребната буржоазия, но никой не ще каже, че те могат да се наемат с „освобождението на Русия“.

Както виждате, работата се състои не в това, коя класа сега представлява мнозинство или коя класа е победна, а в това — коя класа крепне и коя се разлага.

И тъй като пролетариатът е единствената класа, която непрекъснато расте и крепне, която движи обществения живот напред и събира около себе си всички революционни елементи, наш дълг е да я признаем за главна сила в съвременното движение, да застанем в нейните редици и да направим нейните напредничави стремежи свои стремежи.

Така отговаряха марксистите.

Очевидно, марксистите разглеждаха живота диалектически, докато народниците разсъждаваха метафизически — те си представяха обществения живот застинал на една точка.

Така диалектическият метод разглежда развитието на живота.

Но има движение и движение. Имаше движение в обществения живот през „декемврийските дни", когато пролетариатът, изправил гръб, нападаше складовете с оръжие и настъпваше срещу реакцията. Но обществено движение трябва да се нарече и движението от предходните години, когато пролетариатът в условията на „мирното" развитие се ограничаваше с отделни стачки и със създаване на малки профсъюзи.

Ясно е, че движението има различни форми.

И ето, съгласно диалектическия метод движението има двояка форма: еволюционна и революционна.

Движението е еволюционно, когато прогресивните елементи стихийно продължават своята всекидневна работа и внасят в старите порядки дребни *количествени*, изменения.

Движението е революционно, когато същите тези елементи се обединяват, проникват се от обща идея и се насочват върху вражеския лагер, за да унищожат из основи старите порядки и да внесат в живота *качествени* изменения, да установят нови порядки.

Еволюцията подготвя революцията и създава почва за нея, а революцията завършва еволюцията и съдейства за нейната по-нататъшна работа.

Също такива процеси се извършват и в живота на природата. Историята на науката показва, че диалектическият метод е истински научен метод: като се почне от астрономията и се свърши със социологията — навсякъде намира потвърждение мисълта, че в света няма нищо вечно, че всичко се променя, всичко се развива. Следователно, всичко в природата трябва да се разглежда от гледна точка на движението, на развитието. А това означава, че духът на диалектиката прониква в цялата съвременна наука.

Що се отнася пък до формите на движението, що се отнася до това, че, съгласно диалектиката, дребните, *количествените* изменения в края на краищата довеждат до големи, *качествени* изменения — този закон еднакво има сила и в историята на природата. Менделеевата „периодическа система на елементите" ясно показва какво голямо значение в историята на природата има възникването на качествените изменения от количествените изменения. В биологията за същото това свидетелствува теорията на неоламаркизма, на която отстъпва място неодарвинизмът.

Ние нищо не казваме за другите факти, осветлени с достатъчна пълнота от Фр. Енгелс в неговия „Анти-Дюринг".

Такова е съдържанието на диалектическия метод.

* * *

Как гледат анархистите на диалектическия метод?

На всички е известно, че родоначалник на диалектическия метод е Хегел. Маркс очиства и подобрява този метод. Това обстоятелство, разбира се, е известно и на анархистите. Те знаят, че Хегел е бил консерватор, и ето, като използуват случая, те с всичка сила хулят Хегел като привърженик на „реставрацията", те с увлечение „доказват", че „Хегел е философ на реставрацията ... че той възхвалява бюрократическия конституционализъм в неговата абсолютна форма, че общата идея на неговата философия на историята е подчинена и служи на философското направление от епохата на реставрацията", и така нататък и тем подобни (виж „Нобати"[86], бр. 6. Статията на В. Черкезишвили).

Същото „доказва“ в своите съчинения и известният анархист Кропоткин (виж например неговата „Наука и анархизъм“ на руски език).

На Кропоткин в един глас пригласят нашите кропоткиновци, като се почне от Черкезишвили и се свърши с Ш. Г. (виж броевете на „Нобати“).

Разбира се, по това никой не спори с тях, напротив, всеки ще се съгласи, че Хегел не е бил революционер. Самите Маркс и Енгелс по-рано от всички други доказват в своята „Критика на критическата критика“, че историческите възгледи на Хегел коренно противоречат на самодържавието на народа. Но, въпреки това, анархистите все пак „доказват“ и смятат за необходимо всеки ден да „доказват“, че Хегел е привърженик на „реставрацията“. Защо правят те това? Вероятно, за да могат с всичко това да дискредитират Хегел и да накарат читателя да почувствува, че и методът на „реакционера“ Хегел не може да не бъде „отвратителен“ и ненаучен.

По този път анархистите мислят да опровергаят диалектическия метод.

Ние заявяваме, че по такъв начин те не ще докажат нищо освен своето собствено невежество. Паскал и Лайбниц не са били революционери, но откритият от тях математически метод е признат сега за научен метод. Майер и Хелмхолц не са били революционери, но техните открития в областта на физиката легнаха в основата на науката. Не са били революционери също така Ламарк и Дарвин, но техният еволюционен метод постави на крака биологическата наука... А защо да не може да бъде признат фактът, че, въпреки консерватизма на Хегел, именно той, Хегел, е успял да разработи научния метод, наречен диалектически?

Не, *по този път* анархистите не ще докажат нищо освен собственото си невежество.

Да минем по-нататък. Според анархистите „диалектиката е метафизика“, а тъй като те „искат да освободят науката от метафизиката и философията от теологията“, те отхвърлят и диалектическия метод (виж „Нобати“ броеве 3 и 9. Ш. Г. Виж също „Наука и анархизъм“ от Кропоткин).

Ама че анархисти! Както се казва — „от болната глава върху здравата“. Диалектиката узря в борба с метафизиката, в тази борба тя печелеше слава, а според анархистите излиза, че диалектиката е метафизика!

Диалектиката казва, че в света няма нищо вечно, всичко в света е преходно и променливо, променя се природата, променя се обществото, променят се нравите и обичаите, променят се понятията за справедливост, променя се самата истина — и именно затова диалектиката разглежда всичко критически, и именно затова тя отрича веднаж завинаги установени истини, следователно тя отрича и отвлечените „догматични положения, които, веднаж открити, остава само да бъдат зазубрени“ (виж *Фр. Енгелс*, „Лудвиг Фойербах“)[86].

Метафизиката пък ни казва съвсем друго. За нея светът е нещо вечно и неизменно (виж *Фр. Енгелс*, „Анти-Дюринг“), той е веднаж завинаги определен от някого или от нещо-си — ето защо метафизиците имат винаги на езика си „вечната справедливост“ и „неизменната истина“.

„Родоначалникът“ на анархистите, Прудон, казва, че в света съществува *веднаж завинаги определена неизменна справедливост*, която трябва да бъде поставена в основата на бъдещото общество. Във връзка с това Прудон е бил наричан метафизик. Маркс се е борил срещу Прудон с помощта на диалектическия метод и е доказвал, че щом като в света всичко се променя, то трябва да се променя и „справедливостта“, и следователно „неизменната справедливост“ е метафизическо бълнуване (виж *К. Маркс*, „Мизерия на философията“). А грузинските ученици на метафизика Прудон твърдят: „Диалектиката на Маркс е метафизика“!

Метафизиката признава различни мъгляви догми, като например „непознаваемото“, „нещото в себе си“ и в края на краищата преминава в безсъдържателно богословие. В противоположност на Прудон и на Спенсер, Енгелс се е борил против тези догми с помощта на диалектическия метод (виж „Лудвиг Фойербах“). А анархистите — учениците на Прудон и на Спенсер — ни казват,

че Прудон и Спенсер са учени, а Маркс и Енгелс са метафизици!

Едно от двете: анархистите или се самоизмамват, или не знаят какво приказват.

Във всеки случай несъмнено е, че анархистите смесват *метафизическата* система на Хегел с неговия *диалектически* метод.

Излишно е и да се казва, че *философската система* на Хегел, която се опира на неизменната идея, е от начало докрай *метафизическа*. Но ясно е също така и това, че *диалектическият метод* на Хегел, който отрича всякаква неизменна идея, е отначало докрай *научен* и *революционен*.

Ето защо Карл Маркс, като подлага метафизическата система на Хегел на унищожителна критика, същевременно се отзовава с похвала за неговия диалектически метод, който, според думите на Маркс, „не се прекланя пред нищо и по самата си същина е критичен и революционен" (виж „Капитал", т. I. Послесловие).

Ето защо Енгелс вижда голяма разлика между метода на Хегел и неговата система. „Човек, който цени предимно *системата* на Хегел, може да бъде твърде консервативен във всяка една от тези области. Но онзи, който смята за главен диалектическия *метод*, може и в политиката, и в религията да принадлежи към най-крайната опозиция" (виж „Лудвиг Фойербах").

Анархистите не виждат тази разлика и необмислено твърдят, че „диалектиката е метафизика".

Да минем по-нататък. Анархистите казват, че диалектическият метод е „хитра измислица", „метод на софизми", „логическо салтомортале" (виж „Нобати", бр. 8. Ш. Г.), „с помощта на което еднакво лесно се доказват и истината, и лъжата" (виж „Нобати", бр. 4. Статията на В. Черкезишвили).

И така, според анархистите диалектическият метод еднакво доказва и истината, и лъжата.

На пръв поглед може да се стори, че обвинението, повдигнато от анархистите, не е лишено от основание. Чуйте например какво казва Енгелс за последователя на метафизическия метод:

„...Речта му се състои от „да — да, не — не; всичко друго е от лукаваго.“ За него вещта или съществува, или не съществува, предметът не може да бъде самият той и същевременно нещо друго; положителното и отрицателното абсолютно се изключват едно друго...“ (виж „Анти-Дюринг“. Увода).

Че как така! — горещят се анархистите. — Нима е възможно един и същ предмет в едно и също време да бъде и добър, и лош?! Та това е „софизъм“, „игра на думи“, та това значи, че „вие искате с еднаква лесНина да докажете и истината, и лъжата“!...

Но нека вникнем в същността на работата.

Днес ние искаме демократическа република. Можем ли да кажем, че демократическата република е във всяко отношение добра или във всяко отношение лоша? Не, не можем! Защо? Защото демократическата република е добра само от една страна — когато разрушава феодалните порядки, затова пък тя е лоша от друга страна — когато укрепва буржоазните порядки. И затова ние казваме: доколкото демократическата република разрушава феодалните порядки, дотолкова тя е добра, и ние се борим за нея; но доколкото тя укрепва буржоазните порядки, дотолкова тя е лоша — и ние се борим против нея.

Излиза, че една и съща демократическа република, в едно и също време е и „добра“, и „лоша“ — и „да“, и „не“.

Същото може да се каже и за осемчасовия работен ден, който в едно и също време е и „добър“, доколкото засилва пролетариата, и „лош“, доколкото укрепва системата на наемния труд.

Именно такива *факти* има предвид Енгелс, когато характеризира диалектическия метод с приведените погоре думи.

А анархистите не са разбрали това и съвършено ясната мисъл им се е сторила като мъгляв „софизъм“.

Разбира се, анархистите са свободни да забелязват или да не забелязват тези *факти*, те могат дори да не забелязват и пясъка върху пясъчния бряг — това е тяхно право. Но какво е крив тук диалектическият метод, който,

за разлика от анархизма, не гледа живота със затворени очи, а усеща биенето на пулса на живота и направо казва: щом животът се променя и се намира в движение — всяко жизнено явление има две тенденции: положителна и отрицателна, първата от които ние трябва да защищаваме, а втората — да отхвърлим.

Да минем още по-нататък. Според нашите анархисти „диалектическото развитие е катастрофическо развитие, чрез което най-напред напълно се унищожава миналото, а след това съвсем наново се утвърждава бъдещето... Катаклизмите на Кювие са се дължели на неизвестни причини, а катастрофите на Маркс—Енгелс се дължат на диалектиката“ (виж „Нобати“, бр. 8. Ш.-Г.).

А на друго място същият автор пише: „Марксизмът се опира на дарвинизма и се отнася към него некритично“ (виж „Нобати“, бр. 6).

Обърнете внимание!

Кювие отрича Дарвиновата еволюция, той признава само катаклизмите, а катаклизмът е *неочакван* взрив, „предизвикван от *неизвестни* причини“. Анархистите казват, че марксистите *се присъединяват* към Кювие и следователно *отхвърлят дарвинизма.*

Дарвин отрича катаклизмите на Кювие, той признава постепенната еволюция. И ето същите тези анархисти казват, че „марксизмът се опира на дарвинизма и се отнася към него некритично“, т. е. марксистите отричат *катаклизмите на Кювие.*

С една дума, анархистите обвиняват марксистите в това, че те се присъединяват към Кювие, и в същото време ги упрекват в това, че се присъединяват към Дарвин, а не към Кювие.

Това е то анархия! Както се казва: подофицерската вдовица напердашила сама себе си! Ясно е, че Ш. Г. от брой осми на „Нобати“ е забравил онова, което е казал Ш. Г. от брой шести.

Кой от тях е прав: осми или шести брой?

Да се обърнем към фактите. Маркс казва:

„На известна степен от своето развитие материалните производителни сили на обществото влизат в противоречие със съществуващите производствени отношения,

или — което е само юридически израз на същото — с отношенията на собствеността... Тогава настъпва епоха на социална революция". Но „нито една обществена формация не загива преди да се развият всички производителни сили, за които тя дава достатъчен простор..." (виж *К. Маркс.* „Към критиката на политическата икономия", Предисловие)[87].

Ако приложим тази теза на Маркс към съвременния обществен живот, ще се получи, че между съвременните производителни сили, които имат *обществен* характер, и формата на присвояване на продуктите, която има *частен* характер, съществува коренен конфликт, който трябва да завърши със социалистическа революция (виж *Фр. Енгелс,* „Анти-Дюринг". Втора глава на трети отдел).

Както виждате, според Маркс и Енгелс революцията се поражда не от „неизвестните причини" на Кювие, а от съвършено определени и жизнени обществени причини, наречени „развитие на производителните сили".

Както виждате, според Маркс и Енгелс революция се извършва само тогава, когато достатъчно узреят производителните сили, а не *неочаквано,* както мисли Кювие.

Ясно е, че между катаклизмите на Кювие и диалектическия метод на Маркс няма нищо общо.*

От друга страна, дарвинизмът отхвърля не само катаклизмите на Кювие, но също така и диалектически схващаното развитие, включващо революцията, докато от гледна точка на диалектическия метод еволюцията и революцията, количественото и качественото изменение, са две необходими форми на едно и също движение.

Очевидно, не може да се твърди и това, че „марксизмът... се отнася некритично към дарвинизма".

Излиза, че „Нобати" се лъже и в двата случая, както в шестия, така и в осмия брой.

Най-после, анархистите ни упрекват в това, че „диалектиката... не дава възможност нито да излезеш или да изскочиш извън себе си, нито да прескочиш през самия себе си" (виж „Нобати", бр. 8. Ш. Г.).

Ето това, господа анархисти, е самата истина, тук вие, почитаеми, сте съвършено прави: диалектическият

метод наистина не дава такава възможност. Но защо не дава? Защото „да изкскачаш извън себе си и да прескачаш през самия себе си“ — това е работа на дивите кози, а диалектическият метод е създаден за хората.

Ето къде е тайната!..

Такива са изобщо възгледите на анархистите за диалектическия метод.

Ясно е, че анархистите не са разбрали диалектическия метод на Маркс и Енгелс — те са измислили своя собствена диалектика и именно срещу нея се сражават така безмилостно.

А на нас не ни остава нищо друго, освен да се смеем, като гледаме това зрелище, защото как да не се смееш, когато виждаш как човек се бори със своята собствена фантазия, разбива своите собствени измислици и същевременно с жар уверява, че той сразява противника си.

II

МАТЕРИАЛИСТИЧЕСКАТА ТЕОРИЯ

„Не съзнанието на хората определя тяхното битие, а, напротив, общественото им битие определя тяхното съзнание.“

К. Маркс

С диалектическия метод вече се запознахме.

Що е материалистическа теория?

Всичко в света се променя, всичко в живота се развива, но *как* става това изменение и *в какъв вид* се извършва това развитие?

Ние знаем например, че земята някога е представлявала нажежена огнена маса, после постепенно е изстинала, после са възникнали растенията и животните, след развитието на животинския свят е последвала появата на определен род маймуни и след всичко това се е появил човекът.

Така в общи черти се е извършвало развитието на природата.

Знаем също така, че и общественият живот не е стоял на едно място. Било е време, когато хората са живеели на първобитно-комунистически начала; тогава те са поддържали своето съществуване чрез първобитен лов, скитали са из горите и така са добивали своята храна. Настъпило е време, когато първобитният комунизъм е бил сменен от матриархата — тогава хората са задоволявали нуждите си главно чрез първобитно земеделие. Сетне матриархатът е бил сменен от патриархата, при който хората са поддържали своето съществуване главно чрез скотовъдство. После патриархатът е бил сменен от робовладелския строй — тогава хората са поддържали своето съществуване чрез сравнително по-развито земеделие. След робовладелческия строй е възникнало крепостничеството, а след всичко това е възникнал буржоазният строй.

Така в общи черти се е извършвало развитието на обществения живот.

Да, всичко това е известно... Но *как* се е извършвало това развитие: съзнанието ли е предизвиквало развитието на „природата“ и „обществото“ или, напротив, развитието на „природата“ и „обществото“ е предизвиквало развитието на съзнанието?

Така поставя въпроса материалистическата теория.

Някои казват, че „природата“ и „общественият живот“ са били предшествувани от световната идея, която след това е легнала в основата на тяхното развитие, тъй че развитието на явленията на „природата“ и на „обществения живот“ е така да се каже външна форма, прост израз на развитието на световната идея.

Такова е например учението на *идеалистите*, които след време се разделят на няколко течения.

Други пък казват, че в света открай време съществуват две взаимно отричащи се сили — идея и материя, съзнание и битие, и че съобразно с това явленията също така се разделят на два вида — идеални и материални, които взаимно се отричат и се борят помежду си, така че развитието на природата и обществото се изразява в постоянна борба между идеалните и материалните явления.

Такова е например учението на *дуалистите*, които след време, подобно на идеалистите, се разделят на няколко течения.

Материалистическата теория отрича изоснови както дуализма, така и идеализма.

Разбира се, в света съществуват идеални и материални явления, но това съвсем не значи, че те се взаимно отричат. Напротив, идеалната и материалната страна са две различни форми на единната природа или обществото, тях не можем да си ги представим една без друга, те съществуват заедно; развиват се заедно и следователно нямаме никакво основание да мислим, че те се отричат една друга.

Следователно така нареченият дуализъм се оказва несъстоятелен.

Единна и неделима природа, изразена в две различни форми — в материална и идеална; единен и неделим обществен живот, изразен в две различни форми — в материална и идеална — ето как трябва да разглеждаме развитието на природата и на обществения живот.

Такъв е монизмът на материалистическата теория.

Същевременно материалистическата теория отрича и идеализма.

Неправилна е мисълта, че уж идеалната страна и изобщо съзнанието в своето развитие предшествува развитието на материалната страна. Още преди да е имало живи същества е съществувала така наречената външна, „нежива" природа. Първото живо същество не е притежавало никакво съзнание, то е притежавало само свойството *дразнимост* и първи зачатъци на *усещане*. После у животните постепенно се развивала способността към усещане, преминавайки бавно в *съзнание*, съобразно с развитието на строежа на техния организъм и нервна система. Ако маймуната беше вървяла всякога на четири крака, ако не беше изправила гръб, нейният потомък — човекът — не би могъл свободно да се ползува от своите бели дробове и гласни струни и следователно не би могъл да се ползува от говора — което коренно би задържало развитието на неговото съзнание. Или още: ако маймуната не беше се изправила на задните си крака,

то нейният потомък — човекът — би бил принуден да ходи винаги на четири крака, да гледа надолу и оттук да черпи своите впечатления; той не би имал възможност да гледа нагоре и около себе си и следователно не би имал възможност да достави на мозъка си повече впечатления отколкото има четирикракото животно. Всичко това коренно би задържало развитието на човешкото съзнание.

Излиза, че за развитието на съзнанието е необходим един или друг строеж на организма и развитие на неговата нервна система.

Излиза, че развитието на идеалната страна, развитието на съзнанието, *се предшествува* от развитието на материалната страна, от развитието на външните условия: най-напред се променят външните условия, най-напред се променя материалната страна, а *след това* съответно се променя съзнанието, идеалната страна.

Така че историята на развитието на природата подкопава изоснови така наречения идеализъм.

Същото трябва да се каже и за историята на развитието на човешкото общество.

Историята сочи, че ако в различни времена хората са се проникували от различни мисли и желания, причината затова се крие в обстоятелството, че в различните времена хората са се борили по различен начин с природата за задоволяване на своите нужди и съобразно с това са се изграждали по различен начин техните икономически отношения. Било е време, когато хората са се борили с природата задружно, на първобитно-комунистически начала, тогава и тяхната собственост е била комунистическа и затова тогава те почти не са различавали „мое" и „твое", тяхното съзнание е било комунистическо. Настъпило е време, когато в производството е проникнало различаването на „мое" и „твое" — тогава и собствеността добива частен, индивидуален характер и затова съзнанието на хората се прониква от чувството за частна собственост. Настъпва време, днешното време, когато производството отново придобива обществен характер, следователно и собствеността скоро ще придобие

обществен характер, и именно затова съзнанието на хората постепенно се прониква от социализма.

Един прост пример. Представете си един обущар, който има малка работилница, но не издържа конкуренцията на едрите собственици, затваря работилницата и, да речем, постъпва във фабриката за обувки на Аделханов в Тифлис. Той постъпва във фабриката на Аделханов, но не за да се превърне в постоянен наемен работник, а с цел да натрупа пари, да направи капиталец и след това отново да отвори своя работилница. Както виждате, положението на този обущар е *вече* пролетарско, но съзнанието му *все още* не е пролетарско, то е изцяло дребнобуржоазно. С други думи, дребнобуржоазното положение на този обущар е *вече* изчезнало, то вече не съществува, но неговото дребнобуржоазно съзнание *още* не е изчезнало, то е изостанало от неговото фактическо положение.

Ясно е, че и тук, в обществения живот, отначало се изменят външните условия, отначало се изменя положението на хората, а след това съответно се изменя и тяхното съзнание.

Но да се върнем към нашия обущар. Както вече знаем, той възнамерява да натрупа пари, а след това да отвори своя работилница. Работи пролетаризираният обущар и вижда, че да натрупа пари е много трудна работа, тъй като заплатата едва стига дори за съществуване. Освен това той забелязва, че и отварянето на частна работилница не е чак толкова примамливо: наем за помещение, капризи на клиентите, безпаричие, конкуренция от страна на едрите собственици и други подобни мъчнотии — ето колко грижи измъчват частния майстор. А пролетàрият е сравнително по-свободен от такива грижи, него не го безпокоят нито клиенти, нито наем за помещение, той сутрин отива във фабриката, „преспокойно“ си излиза вечер и в събота също така преспокойно си слага „заплатата“ в джоба. Тук именно за пръв път се подрязват крилете на дребнобуржоазните мечти на нашия обущар, тук за пръв път се зараждат в душата му пролетарски стремежи.

Минава време и нашият обущар вижда, че парите не стигат за най-необходимото, че му е крайно необходимо увеличение на заплатата. Същевременно той забелязва, че неговите другари говорят за някакви съюзи и стачки. И тук именно нашият обущар осъзнава, че за да подобри своето положение, необходимо е да се бори срещу собствениците, а не да отваря собствена работилница. Той влиза в съюза, започва да взема участие в стачното движение и скоро се приобщава към социалистическите идеи...

По този начин след променянето на материалното положение на обущаря *в края на краищата* последва променяне и на неговото съзнание: отначало се променя неговото материално положение, а после, след известно време, съответно се променя и неговото съзнание.

Същото трябва да се каже за класите и за обществото като цяло.

В обществения живот също така отначало се променят външните, материалните условия, а сетне съответно на това се променя и мисленето на хората, техните нрави и обичаи, техният мироглед.

Затова Маркс казва:

„Не съзнанието на хората определя тяхното битие, а, напротив, общественото им битие определя тяхното съзнание."

Ако материалната страна, външните условия, битието и други подобни явления наречем *съдържание*, тогава идеалната страна, съзнанието и други подобни явления можем да наречем *форма*. Оттук е възникнало известното материалистическо положение: в процеса на развитието съдържанието предшествува формата, формата изостава от съдържанието.

И тъй като според Маркс икономическото развитие е „материалната основа" на обществения живот, неговото *съдържание*, а юридическо-политическото и религиозно-философското развитие е „идеологическа форма" на това съдържание, негова „надстройка" — Маркс прави следния извод: „С изменението на икономическата основа *по-бързо или по-бавно* се извършва преврат в цялата грамадна надстройка."

Разбира се, това съвсем не означава, че според Маркс било възможно съдържание без форма, както това се е сторило на Ш. Г. (виж „Нобати“, бр. 1. „Критика монизма“). Съдържание без форма е невъзможно, но работата е в това, че една или друга форма, поради изоставането ѝ от нейното съдържание, никога не съответствува *напълно* на това съдържание, и по такъв начин новото съдържание е „принудено“ временно да се облече в старата форма, което предизвиква конфликт между тях. В наше време например на *общественото* съдържание на производството не съответствува формата на присвояване продуктите на призводството, която има *частен* характер, и именно върху тази почва се извършва съвременният социален „конфликт“.

От друга страна, мисълта, че съзнанието е форма на битието, съвсем не означава, че съзнанието по своята природа е също материя. Така са мислили само вулгарните материалисти (например Бюхнер и Молешот), чиито теории коренно противоречат на материализма на Маркс и които Енгелс справедливо усмива в своя „Лудвиг Фойербах“. Според материализма на Маркс, съзнание и битие, идея и материя — това са две различни форми на едно и също явление, което, общо казано, се нарича природа или общество. Следователно те не се и отричат едно друго* и същевременно не представляват едно и също явление. Работата е само в това, че в развитието на природата и обществото съзнанието, т. е. това, което се извършва в нашата глава, се предшествува от съответно материално изменение, т. е. от онова, което се извършва извън нас — след едно или друго материално изменение рано или късно неизбежно следва съответно идеално изменение.

Прекрасно, ще ни кажат, това може би и да е правилно по отношение историята на природата и обществото. Но по какъв начин понастоящем се раждат в на-

* Това съвсем не противоречи на мисълта, че между формата и съдържанието съществува конфликт. Работата е в това, че този конфликт съществува не между съдържание и форма изобщо, а между *старата* форма и *новото* съдържание, което търси нова форма и се стреми към нея.

шата глава различните представи и идеи? Съществуват ли в действителност така наречените външни условия, или пък съществуват само нашите представи за тези външни условия? И ако съществуват външни условия, то в каква степен е възможно тяхното възприемане и познаване?

По този въпрос материалистическата теория казва, че нашите представи, нашето „аз“ съществува само дотолкова, доколкото съществуват външни условия, които предизвикват впечатление в нашето „аз“. Онзи, който необмислено казва, че не съществува нищо друго, освен нашите представи, е принуден да отрича каквито и да било външни условия и следователно да отрича съществуването на останалите хора, като допуска съществуването само на своето „аз“ — което е абсурдно и коренно противоречи на основите на науката.

Очевидно е, че външните условия действително съществуват, тези условия са съществували преди нас, ще съществуват и след нас, при което тяхното възприемане и познаване е възможно толкова по-лесно, колкото по-често и по-силно те въздействуват върху нашето съзнание.

Що се отнася до това, по какъв начин се пораждат в нашата глава различните представи и идеи *понастоящем*, ние трябва да отбележим, че тук накратко се повтаря същото, което се извършва в историята на природата и обществото. И в дадения случай, предметът, който се намира извън нас, е предшествувал нашата представа за този предмет, и в дадения случай нашата представа, формата, изостава от предмета — от своето съдържание. Ако аз гледам дървото и го виждам — това означава само, че още преди да се роди в моята глава представата за дървото, вече е съществувало самото дърво, което е предизвикало у мене съответната представа...

Такова е накратко съдържанието на материалистическата теория на Маркс.

Не е трудно да се разбере какво значение трябва да има материалистическата теория за практическата дейност на хората.

Щом като *отначало* се променят икономическите условия, а *след това* съответно се променя съзнанието

на хората, то ясно е, че обосноваването на един или друг идеал ние трябва да търсим не в мозъка на хората, не в тяхната фантазия, а в развитието на техните икономически условия. Добър и приемлив е само онзи идеал, който е създаден въз основа на изучаването икономическите условия. Негодни и неприемливи са всички идеали, които не държат сметка за икономическите условия и не се опират на тяхното развитие.

Такъв е първият практически извод от материалистическата теория.

Щом като съзнанието на хората, техните нрави и обичаи се определят от външните условия, щом като негодността на юридическите и политическите форми почива върху икономическото съдържание, то ясно е, че ние трябва да съдействуваме за коренното преустройство на икономическите отношения, та заедно с тях да се изменят коренно нравите и обичаите на народа и неговите политически порядки.

Ето какво казва за това Карл Маркс:

„Не е нужно голямо остроумие, за да се види връзката между материалистическото учение ... и социализма. Щом като всички свои знания, усещания и т. н. човек черпи от сетивния свят ... то околният свят следователно трябва да се устрои така, че човек да познава в него истински-човешкото, да привиква от него да възпитава в себе си човешки свойства ... Щом човек не е свободен в материалистически смисъл, т. е. щом като той е свободен не поради отрицателната сила да избягва едно или друго, а поради положителната сила да проявява своята истинска индивидуалност, то трябва не да се наказват престъпленията от отделните лица, а да се унищожат антисоциалните източници на престъпленията ... Щом като характерът на човека се създава от обстоятелствата, то обстоятелствата трябва следователно да се направят човечни“ (виж „Лудвиг Фойербах“, приложението „К. Маркс за френския империализъм от XVIII век“).[88]

Такъв е вторият практически извод от материалистическата теория.

* * *

Как гледат анархистите на материалистическата теория на Маркс и Енгелс?

Ако диалектическият метод води своето начало от Хегел, то материалистическата теория е развитие на материализма на Фойербах. Това е добре известно на анархистите и те се опитват да използуват недостатъците на Хегел и Фойербах, за да очернят диалектическия материализъм на Маркс и Енгелс. По отношение на Хегел и диалектическия метод ние вече посочихме, че с такива хитрости анархистите не могат да докажат нищо друго освен собственото си невежество. Същото трябва да се каже и по отношение на нападките им срещу Фойербах и срещу материалистическата теория.

Ето например анархистите с голям апломб ни казват, че „Фойербах е пантеист...“, че той „обожествява човека...“ (виж „Нобати“ бр. 7, Д. Деленди), че „според Фойербах човекът е това, че яде...“, че оттук Маркс бил направил такъв извод: „Следователно най-главно и най-първо е икономическото положение...“ (виж „Нобати“ бр. 6, Ш. Г.)

Наистина в пантеизма на Фойербах, в обожествяването на човека от него и в други подобни негови грешки никой не се съмнява. Напротив, Маркс и Енгелс първи разкриха грешките на Фойербах. Но анархистите все пак смятат за нужно отново да „разоблачат“ вече разоблачените грешки. Защо? Вероятно поради това, че като хулят Фойербах, те искат косвено да очернят материалистическата теория на Маркс и Енгелс. Разбира се, ако погледнем безпристрастно на работата, положително ще намерим, че у Фойербах наред с неправилните мисли има и правилни, точно така, както се е случвало в историята с много учени. Но анархистите все пак продължават да „разоблачават“...

Още веднаж заявяваме, че с подобни хитрости те не ще докажат нищо друго освен собственото си невежество.

Интересно е, че (както ще видим по-долу) анархистите са намислили да критикуват материалистическата

теория по слухове, без всякакво запознаване с нея. Вследствие на това те често си противоречат един на друг, опровергават се един други, което разбира се поставя нашите „критици" в смешно положение. Ето например, ако се послуша г-н Черкезишвили, излиза, че Маркс и Енгелс са ненавиждали монистическия материализъм, че техният материализъм е бил вулгарен, а не монистически:

„Великата наука на натуралистите с нейната еволюционна система и с нейния трансформизъм и монистически материализъм, *така силно ненавиждана от Енгелс*... избягваше диалектиката" и т. н. (виж „Нобати" бр. 4. В. Черкезишвили).

Излиза, че естествено-научният материализъм, одобряван от Черкезишвили и „ненавиждан" от Енгелс, е монистически материализъм и *следователно* той заслужава одобрение, а материализмът на Маркс и Енгелс не е монистически и, разбира се, не заслужава признание.

Друг анархист пък казва, че материализмът на Маркс и Енгелс е монистически и именно *поради това* заслужава да бъде отхвърлен.

„Историческата концепция на Маркс е Хегелев атавизъм. Монистическият материализъм на абсолютния обективизъм, изобщо, и икономическият монизъм на Маркс, по-специално, са невъзможни в природата и погрешни в теорията... Монистическият материализъм е зле прикрит дуализъм и е компромис между метафизиката и науката..." (виж „Нобати" бр. 6. Ш. Г.).

Излиза, че монистическият материализъм е неприемлив, Маркс и Енгелс не го ненавиждат, а, напротив, самите те са монистически материалисти — поради което монистическият материализъм трябва да бъде отхвърлен.

Един насам, друг нататък! Иди разбери кой говори истината: първият или вторият! Сами още не са се споразумели помежду си за достойнствата или недостатъците на материализма на Маркс, сами още не са разбрали монистически ли е той или не, сами още не са се ориентирали в това, кой е по-приемлив: вулгарният или монистическият материализъм, а вече ни заглушават със своето самохвалство: ние, демек, разгромихме марксизма!

Да, да, ако господа анархистите и занапред все така усърдно разгромяват взаимно своите възгледи, то, не ще и дума, бъдещето ще принадлежи на анархистите...

Не по-малко смешен е и фактът, че някои „знаменити" анархисти, въпреки своята „знаменитост", още не са запознати с различните направления в науката. Както се оказва, те не знаят, че в науката съществуват различни видове материализъм, че между тях има големи различия: съществува например вулгарен материализъм, който отрича значението на идеалната страна и нейното въздействие върху материалната страна, но съществува и така нареченият монистически материализъм — материалистическата теория на Маркс, — който разглежда научно взаимоотношението между идеалната и материалната страна. А анархистите *смесват* тези различни видове материализъм, не виждат дори явните различия между тях и същевременно с голям апломб заявяват: ние възраждаме науката!

Ето например П. Кропоткин в своите „философски" работи самоуверено заявява, че комунистическият анархизъм се опира на „съвременната материалистическа философия", но той нито с една дума не пояснява на каква именно „материалистическа философия" се опира комунистическият анархизъм: на вулгарната, на монистическата или на някаква друга. Той очевидно не знае, че между различните материалистически течения съществува коренно противоречие, той не разбира, че смесването на тези течения помежду им означава не „възраждане на науката", а проявяване явно невежество (виж *Кропоткин*, „Наука и анархизм", а също така „Анархията и нейната философия").

Същото трябва да се каже и за грузинските ученици на Кропоткин. Чуйте:

„Според Енгелс, а така също и според Кауцки, Маркс е направил голяма услуга на човечеството с това, че той..." между другото е открил „материалистическата концепция. Вярно ли е това? Не смятаме, защото знаем... че всички историци, учени и философи, които се придържат към възгледа, че общественият механизъм се привежда в движение от географските, климатическо-те-

лурическите, космическите, антропологическите и биологическите условия — *всички те са материалисти* (виж „Нобати“ бр. 2).

Излиза, че между „материализма“ на Аристотел и Холбах или между „материализма“ на Маркс и Молешот няма никаква разлика! Виж ти критика! И ето че хора, които притежават такива познания, са намислили да обновят науката! Не напразно казват: „Нещастие е, когато обущар започне да пече банички!...“

По-нататък. Нашите „знаменити“ анархисти чули някъде, че материализмът на Маркс е „теория на стомаха“, и ни упрекват нас, марксистите:

„Според Фойербах, човекът е това, че яде. Тази формула е подействувала магически върху Маркс и Енгелс“, поради което Маркс е направил извода, че „най-главно и най-първо е икономическото положение, производствените отношения...“ По-нататък анархистите философски ни поучват: „Да се каже, че *единственото* средство за тази цел (обществения живот) е *храненето* и икономическото производство, би било грешка... Ако *идеологията се определяше* главно, монистически, от храненето и от икономическото положение — то някои лакомци биха били гении“ (виж „Нобати“ бр. 6. Ш. Г.).

Ето значи колко лесно било да бъде опроверган материализмът на Маркс и Енгелс. Достатъчно е да чуеш от някоя пансионерка улични клюки по адрес на Маркс и Енгелс, достатъчно е да повториш с философски апломб тези улични клюки в страниците на някакъв си „Нобати“, за да си спечелиш изведнаж славата на „критик“ на марксизма!

Но кажете, господа: къде, кога, на каква планета и кой Маркс е казал, че *„храненето определя идеологията“?* Защо не приведохте нито една фраза, нито една дума от съчиненията на Маркс, за да докажете вашето твърдение? Наистина Маркс казва, че икономическото положение на хората определя тяхното съзнание, тяхната идеология, но кой ви е казал, че хранене и икономическо положение са едно и също нещо? Нима вие не знаете, че физиологическото явление, каквото е например храненето, коренно се различава от социологи-

ческото явление, каквото е например *икономическото положение* на хората? Смесването на тези две различни явления е простимо, да речем, за някоя пансионерка, но как можа да се случи, вие, „съкрушителите на социалдемокрацията", „възродителите на науката", така безгрижно да повтаряте грешката на пансионерките?

А и как така храненето може да определя обществената идеология? Ха вникнете сега в собствените си думи: храненето, формата на хранене не се променя — и в старо време хората са се хранили, сдъвквали са и са смилали храната по същия начин както и сега, а идеологията постоянно се променя. Антична, феодална, буржоазна, пролетарска — ето, между другото, какви форми има идеологията. Може ли да се мисли, че това, *което не се променя*, определя онова, *което постоянно* се променя?

Да минем по нататък. Според анархистите материализмът на Маркс „е същият паралелизъм..." Или още: „монистическият материализъм е зле прикрит дуализъм и е компромис между метафизиката и науката..." „Маркс изпада в дуализъм, защото изобразява производствените отношения като нещо материално, а човешките стремежи и воля — *като илюзия и утопия*, която *няма значение*, макар и да съществува" (виж „Нобати" бр. 6. Ш. Г.).

Първо, монистическият материализъм на Маркс няма нищо общо с безсмисления паралелизъм. От гледна точка на тоя материализъм, материалната страна, съдържанието, по необходимост *предшествува* идеалната страна, формата. А паралелизмът отхвърля тоя възглед и решително заявява, че нито материалната, нито идеалната страна *не се предшествуват* една друга, че и двете те се развиват заедно, паралелно.

Второ, дори и ако наистина „Маркс изобразява производствените отношения като нещо материално, а човешките стремежи и воля като илюзия и утопия, която няма значение" — нима това означава, че Маркс е дуалист? Дуалистът, както е известно, приписва *еднакво* значение на идеалната и на материалната страна като два противоположни принципа. Но ако, според вашите думи, Маркс поставя по-високо материалната страна и,

обратно, не придава значение на идеалната страна като „утопия", откъде сте изнамерили вие, господа „критици", дуализъм у Маркс?

Трето, каква връзка може да има между материалистическия монизъм и дуализма, когато и детето знае, че монизмът изхожда от *един принцип* — природата или нитието, което има и материална, и идеална форма, докато дуализмът изхожда от *два принципа* — материален и идеален, които според дуализма заедно се отричат?

Четвърто, кога Маркс е „изобразявал човешките стремежи и воля като утопия и илюзия"? Наистина, Маркс обяснява „човешките стремежи и воля" с икономическото развитие и когато стремежите на някои кабинетни хора не отговарят на икономическата обстановка, той ги нарича утопически. Но нима това означава, че според Маркс човешките стремежи изобщо са утопически? Нима и това изисква пояснения? Нима вие не сте чели думите на Маркс: *„Човечеството си поставя винаги само такива задачи, които то може да разреши"* (виж предговора към „Към критиката на политическата икономия"), т. е., общо казано, човечеството не преследва утопически цели. Ясно е, че нашият „критик" или не разбира това, за което говори, или умишлено изопачава фактите.

Пето, кой ви е казал, че уж според Маркс и Енгелс „човешките стремежи и воля нямат значение"? Защо не посочвате къде говорят те за това? Нима в „Осемнадесети брюмер на Луи Бонапарт", в „Класовата борба във Франция", в „Гражданската война във Франция" и други подобни брошури Маркс не говори за значението на „стремежите и волята"? И защо тогава Маркс се е стараел да развие „волята и стремежите" на пролетариите в социалистически дух, защо е водил той пропаганда сред тях, ако не е придавал значение на „стремежите и волята"? Или, за какво говори Енгелс в своите известни статии от 1891—94 година, ако не за „значението на волята и стремежите"? Наистина според Маркс „волята и стремежите" на хората черпят своето съдържание от икономическото положение, но нима това означава, че самите те не оказват никакво влияние върху развитието

на икономическите отношения? Нима за анархистите е толкова трудно да разберат една толкова проста мисъл?

Още едно „обвинение" на господа анархистите: „не можем да си представим форма без съдържание...", поради това не може да се каже, че „формата *следва* подир съдържанието (изостава от съдържанието. *К.)* ...те „съсъществуват" ... В противен случай монизмът е абсурд" (виж „Нобати" бр. 1. Ш. Г.).

Нашият „учен" пак нещо се е пообъркал. Че съдържанието е немислимо без форма — това е правилно. Но правилно е също така и това, че *съществуващата форма* никога не съответствува напълно на *съществуващото съдържание*: първото изостава от второто, новото съдържание до известна степен винаги е облечено в стара форма, поради което между старата форма и новото съдържание винаги съществува конфликт. Именно на тая почва се извършват революциите и в това се изразява, между другото, революционният дух на материализма на Маркс. Обаче „знаменитите" анархисти не са разбрали това, за което, разбира се, са виновни самите те, а не материалистическата теория.

Такива са възгледите на анархистите за материалистическата теория на Маркс и Енгелс, ако те изобщо могат да се нарекат възгледи.

III

ПРОЛЕТАРСКИЯТ СОЦИАЛИЗЪМ

Ние сме вече запознати с теоретическото учение на Маркс: запознати сме с неговия *метод*, запознати сме също така и с неговата *теория*.

Какви практически изводи трябва да направим от това учение?

Каква е връзката между диалектическия материализъм и пролетарския социализъм?

Съгласно диалектическия метод, само тази класа може да бъде прогресивна докрай, само тази класа може да строши ярема на робството, която от ден на ден расте, винаги върви напред и непрестанно се бори за по-добро бъдеще.

Ние виждаме, че единствената класа, която неотклонно расте, винаги върви напред и се бори за бъдещето, е градският и селски пролетариат. Следователно ние трябва да служим на пролетариата и на него да възлагаме своите надежди.

Това е първият практически извод от теоретическото учение на Маркс.

Но от служене до служене има разлика. На пролетариата „служи" и Бернщайн, когато му проповядва да забрави социализма. На пролетариата „служи" и Кропоткин, когато му предлага разпръснат, лишен от широка индустриална основа, общинен „социализъм". На пролетариата служи и Карл Маркс, когато го зове към пролетарски социализъм, който да се опира върху широката основа на съвременната едра индустрия.

Как трябва да постъпваме, че нашата работа да бъде полезна за пролетариата? По какъв начин трябва да служим на пролетариата?

Според материалистическата теория, един или друг идеал може да окаже на пролетариата истинска услуга само в случай че този идеал не противоречи на икономическото развитие на страната, че той напълно отговаря на тенденциите на това развитие. Икономическото развитие на капиталистическия строй показва, че съвременното производство придобива обществен характер, че общественият характер на производството изоснови отрича съществуващата капиталистическа собственост, следователно нашата главна задача е да съдействуваме за премахването на капиталистическата собственост и за установяването на социалистическа собственост. А това означава, че учението на Бернщайн, който проповядва да се забрави мисълта за социализъм, коренно противоречи на тенденциите на икономическото развитие и е вредно за пролетариата.

Икономическото развитие на капиталистическия строй показва освен това, че съвременното производство всекидневно се разширява, то не се задържа в границите на отделните градове и губернии, непрекъснато събаря тези граници и обхваща територията на цялата държава — следователно ние трябва да приветствуваме разширяването

на производството и да признаем за основа на бъдещия социализъм не отделните градове и общини, а цялата и неделима територия на цялата държава, която в бъдеще, разбира се, ще се разширява все повече и повече. А това означава, че учението на Кропоткин, което затваря бъдещия социализъм в рамките на отделните градове и общини, противоречи на мощното развитие на производството — то ще донесе вреда за пролетариата.

Да се борим за *широк* социалистически живот като за *главна* цел — ето как трябва да служим на пролетариата.

Такъв е вторият практически извод от теоретическото учение на Маркс.

Ясно е, че пролетарският социализъм е непосредствен извод от диалектическия материализъм.

Що е пролетарски социализъм?

Съвременният строй е капиталистически. Това значи, че светът е разделен на два противоположни лагера, лагер на малка шепа капиталисти и лагер на мнозинството — на пролетариите. Пролетариите работят ден и нощ, но въпреки това те си остават пак бедни. Капиталистите не работят, но въпреки това те са богати. И това става не защото на пролетариите не достигало ум, а капиталистите били гениални, а защото капиталистите присвояват плодовете от труда на пролетариите, защото капиталистите експлоатират пролетариите.

Защо плодовете от труда на пролетариите се присвояват именно от капиталистите, а не от пролетариите? Защо капиталистите експлоатират пролетариите, а не пролетариите — капиталистите?

Защото капиталистическият строй се основава върху стоковото производство: тук всичко приема формата на стока, навсякъде господствува принципът на покупко-продажбата. Тук можете да купите не само предмети за потребление, не само хранителни продукти, но и работната сила на хората, тяхната кръв, тяхната съвест. Капиталистите знаят всичко това и купуват работната сила на пролетариите, наемат ги. А това означава, че капиталистите стават господари на купената от тях работна сила. Пролетариите пък губят право върху тази продадена

работна сила. Тоест онова, което се произвежда от тази работна сила, не принадлежи вече на пролетариите, а принадлежи само на капиталистите и отива в техния джоб. Възможно е продадената от вас работна сила да произвежда на ден стоки за 100 рубли, но това не се отнася до вас и не принадлежи на вас, това се отнася само до капиталистите и принадлежи на тях — вие трябва да получите само своята надница, която може би ще бъде достатъчна за задоволяване на вашите необходими нужди — ако, разбира се, живеете икономично. Накратко: капиталистите купуват работната сила на пролетариите, те наемат пролетариите и именно затова капиталистите си присвояват плодовете от труда на пролетариите, именно затова капиталистите експлоатират пролетариите, а не пролетариите — капиталистите.

Но защо именно капиталистите купуват работната сила на пролетариите? Защо пролетариите се наемат от капиталистите, а не капиталистите от пролетариите?

Защото главната основа на капиталистическия строй е частната собственост върху оръдията и средствата за производство. Защото фабриките, заводите, земята и нейните недра, горите, железниците, машините и другите средства за производство са превърнати в частна собственост на малка шепа капиталисти. Защото пролетариите са лишени от всичко това. Ето защо капиталистите наемат пролетариите, за да пуснат в ход фабриките и заводите — в противен случай техните оръдия и средства за производство не биха им донасяли никаква печалба. Ето защо пролетариите продават своята работна сила на капиталистите — в противен случай те биха умрели от глад.

Всичко това хвърля светлина върху общия характер на капиталистическото производство. Първо, ясно е от само себе си, че капиталистическото производство не може да бъде нещо единно и организирано: то цялото е раздробено на частни предприятия на отделни капиталисти. Второ, ясно е също така, че непосредствената цел на това раздробено производство е не задоволяване нуждите на населението, а произвеждането на стоки за продажба, с цел да се увеличава печалбата на капиталистите. Но тъй като всеки капиталист се стреми към увеличаване на

своята печалба, то всеки от тях се старае да произвежда колкото се може повече стоки, поради което пазарът бързо се пресища, цените на стоките спадат — и настъпва обща криза.

По такъв начин кризите, безработицата, прекъсванията в производството, анархията в производството и други такива са непосредствен резултат от неорганизираността на съвременното капиталистическо производство.

И ако този неорганизиран обществен строй все още не е разрушен, ако той все още здраво противостои на атаките на пролетариата, това се обяснява преди всичко с обстоятелството, че той е защищаван от капиталистическата държава, от капиталистическата власт.

Такава е основата на съвременното капиталистическо общество.

* * *

Несъмнено е, че бъдещото общество ще бъде построено върху съвършено друга основа.

Бъдещото общество ще бъде социалистическо общество. Това означава преди всичко, че там няма да има никакви класи: няма да има нито капиталисти, нито пролетарии — няма да има следователно и експлоатация. Там ще има само колективно работещи труженици.

Бъдещото общество ще бъде социалистическо общество. Това означава също така, че заедно с експлоатацията там ще бъдат унищожени стоковото производство и покупко-продажбата, затова там няма да има място за купувачи и продавачи на работна сила, за наематели и наемници — там ще има само свободни труженици.

Бъдещото общество ще бъде социалистическо общество. Това означава, най-после, че заедно с наемния труд там ще бъде премахната всяка частна собственост върху оръдията и средствата за производство, там няма да има нито бедняци-пролетарии, нито богаташи-капиталисти — там ще има само труженици, които колективно ще владеят цялата земя и нейните недра, всички гори, всички фабрики и заводи, всички железници и т. н.

Както виждате, главната цел на бъдещото производство е непосредственото задоволяване нуждите на обще-

ството, а не производството на стоки за продажба с оглед на увеличаване печалбата на капиталистите. Тук няма да има място за стоково производство, борба за печалби и т. н.

Ясно е също така и това, че бъдещото производство ще бъде социалистически организирано, високо развито производство, което ще държи сметка за нуждите на обществото и ще произвежда точно толкова, колкото е нужно за обществото. Тук няма да има място нито за раздробеност на производството, нито за конкуренция, нито за кризи, нито за безработица.

Там където няма класи, там където няма богати и бедни — там няма нужда и от държава, там няма нужда и от политическа власт, която подтиска бедните и защищава богатите. Следователно, в социалистическото общество няма да има нужда от съществуването на политическа власт.

Затова още в 1846 година Карл Маркс казва:

„В хода на развитието работническата класа ще постави на мястото на старото буржоазно общество такава *асоциация,* която изключва класите и тяхната противоположност; няма да има вече *всъщност никаква политическа власт* ...“ (виж „Мизерия на философията“)[89].

Затова в 1884 година Енгелс казва:

„И така, държавата не съществува открай време. Имало е общества, които са се справяли и без нея и които не са имали никаква представа за държава и държавна власт. На определена степен на икономическото развитие, която по необходимост е била свързана с разделянето обществото на класи, държавата е станала ... необходимост Сега ние се приближаваме с бързи крачки към такава степен на развитие на производството, при която съществуването на тези класи не само е престанало да бъде необходимост, но става истинска спънка за производството. Класите ще изчезнат също така неизбежно, както и неизбежно са възникнали в миналото. *С изчезването на класите неизбежно ще изчезне и държавата.* Обществото, което ще организира производството по нов начин въз основа на свободна и равноправна асоциация на производителите, ще запрати цялата държавна машина там, където ще ѝ бъде тогава истинското място: в музея

на старините, наред с чекръка и с бронзовата брадва“ (виж „Происхождение семи, частной собственности и государства“*)[90].

Същевременно от само себе си се разбира, че за воденето на общата работа, наред с местните бюра, в които ще се събират различните сведения, социалистическото общество ще се нуждае от централно статистическо бюро, което да събира сведения за нуждите на цялото общество и след това съразмерно да разпределя различната работа между трудещите се. Необходими ще бъдат също така конференции и особено конгреси, чиито решения ще бъдат безусловно задължителни до следващия конгрес за останалите в малцинство другари.

Най-после очевидно е, че свободният и другарски труд трябва да донесе със себе си също такова другарско и пълно задоволяване на всички нужди в бъдещото социалистическо общество. А това означава, че ако бъдещото общество изисква от всеки свой член точно толкова труд, колкото той може да даде, това общество на свой ред трябва да дава на всекиго толкова продукти, колкото са му нужни. От всекиго според способностите, на всекиго според нуждите! — ето върху каква основа трябва да бъде изграден бъдещият колективистичен строй. Разбира се, при *първата* степен на социализма, когато към новия живот се приобщят непривикналите още към труд елементи, когато производителните сили също така не ще бъдат достатъчно развити и ще съществува все още „черна“ и „бяла“ работа, осъществяването на принципа „на всекиго според нуждите“ несъмнено ще бъде силно затруднено, поради което обществото ще бъде принудено да тръгне *временно* по някакъв друг, среден път. Но ясно е също така и това, че когато бъдещото общество влезе в своето корито, когато останките от капитализма бъдат премахнати изоснови — единственият принцип, който съответствува на социалистическото общество, ще бъде гореказаният принцип.

Затова в 1875 година Маркс казва:

---

* Виж на български „Произход на семейството, частната собственост и държавата“, стр. 181, издание на „Партиздат“, 1947 г. *Ред.*

„При висшата фаза на комунистическото (т. е. на социалистическото) общество, когато изчезне заробващото човека подчинение на разделението на труда; когато заедно с това изчезне и противоположността между умствения и физическия труд; когато трудът престане да бъде само средство за живот, а стане сам първостепенна жизнена необходимост; когато заедно с всестранното развитие на индивидите нараснат и производителните сили... едва тогава тесният хоризонт на буржоазното право ще може да бъде преодолян напълно и обществото ще може да напише върху своето знаме: „Всеки според способностите си, на всекиго според нуждите" (виж „Критика на Готската програма")[91].

Такава е в общи черти картината на бъдещото социалистическо общество според теорията на Маркс.

Всичко това е хубаво. Но мислимо ли е осъществяването на социализма? Може ли да се предположи, че човек ще успее да изкорени от себе си своите „диви навици"?

Или още: ако всеки ще получава според нуждите си, може ли да се предположи, че нивото на производителните сили в социалистическото общество ще бъде достатъчно за това?

Социалистическото общество предполага достатъчно развити производителни сили и социалистическо съзнание, социалистическа просвета на хората. Развитието на съвременните производителни сили се спъва от съществуващата капиталистическа собственост, но като се има предвид, че в бъдещото общество не ще има такава собственост, ясно е от само себе си, че производителните сили ще нараснат десеторно. Не трябва също така да се забравя обстоятелството, че в бъдещото общество стотиците хиляди днешни готовановци, както и безработните, ще се заловят за работа и ще попълнят редиците на трудещите се, което силно ще придвижи развитието на производителните сили. А що се отнася до „дивите" чувства и възгледи на хората, те не са така вечни, както някои предполагат: било е време, времето на първобитния комунизъм, когато човекът не е признавал частната собственост; настъпило е време, времето на индивидуалистиче-

ското производство, когато частната собственост е завладяла чувствата и разума на хората; настъпва ново време, времето на социалистическото производство, и какво чудно има, че чувствата и разумът на хората ще се проникнат от социалистически стремежи. Нима битието не определя „чувствата“ и възгледите на хората?

Но де са доказателствата за неизбежното установяване на социалистическия строй? Неизбежно ли след развитието на съвременния капитализъм ще последва социализмът? Или с други думи: откъде знаем, че пролетарският социализъм на Маркс не е само сладка мечта, фантазия? Къде са научните доказателства за това?

Историята показва, че формата на собствеността се намира в пряка зависимост от формата на производството, поради което с изменението на формата на производството рано или късно неизбежно се променя и формата на собствеността. Било е време, когато собствеността е имала комунистически характер, когато горите и полята, в които са бродели първобитните хора, са принадлежали на всички, а не на отделни лица. Защо тогава е съществувала комунистическа собственост? Защото производството е било комунистическо, трудът е бил общ, колективен — всички са се трудели общо и не са можели да минат един без друг. Настъпило е друго време, времето на дребнобуржоазното производство, когато собствеността приема индивидуалистически (частен) характер, когато всичко, което е необходимо на човека (с изключение, разбира се, на въздуха, на слънчевата светлина и т. н.), бива признато за частна собственост. Защо е била извършена такава промяна? Защото производството е станало индивидуалистическо, всеки е започнал да се труди сам за себе си, свит в своя ъгъл. Най-после настъпва време, времето на едрото капиталистическо производство, когато стотици и хиляди работници се събират под един покрив, в една фабрика и са заети с общ труд. Тук няма да видите старата, поотделно извършвана работа, при която всеки тегли към себе си — тук всеки работник и всички работници от всяко отделение са тясно свързани по работа както с другарите от своето отделение, така и с другите отделения. Достатъчно е да спре което и да е

отделение, за да останат без работа работниците от цялата фабрика. Както виждате, процесът на производството, трудът, вече е придобил обществен характер, придобил е социалистически оттенък. И това става не само в отделни фабрики, но и в цели клонове и между отделни клонове на производството: достатъчно е да стачкуват работниците по железниците, за да се намери производството в тежко положение, достатъчно е да спре производството на нефт и на каменни въглища, за да се закрият след известно време цели фабрики и заводи. Ясно е, че тук процесът на производството е приел обществен, колективистичен характер. И тъй като на обществения характер на производството не съответствува частният характер на присвояването, тъй като съвременният колективистичен труд неизбежно трябва да доведе до колективна собственост, то от само себе си е ясно, че социалистическият строй ще настъпи след капитализма със същата неизбежност, както след нощта идва денят.

Така историята обосновава неизбежността на пролетарския социализъм на Маркс.

* * *

Историята ни учи, че онази класа или онази социална група, която играе главна роля в общественото производство и която държи в ръцете си главните функции на производството, с течение на времето неизбежно трябва да стане господар на това производство. Било е време, времето на матриархата, когато жените са били смятани господари на производството. С какво се обяснява това? С това, че в тогавашното производство, в първобитното земеделие жените са играели главна роля в производството, те са изпълнявали главните функции, докато мъжете са скитали из горите да търсят дивеч. Настъпва време, времето на патриархата, когато господствуващото положение в производството преминава в ръцете на мъжете. Защо се е извършила такава промяна? Защото в тогавашното производство, в скотовъдното стопанство, където главни оръдия за производство са били копието, ласото, лъкът и стрелата, главна роля са играли мъжете... Настъпва време, времето на едрото капиталистическо произ-

водство, когато пролетариите започват да играят главна роля в производството, когато всички главни производствени функции преминават в техни ръце, когато без тях производството не може да съществува нито ден (да си припомним общите стачки), когато капиталистите не само не са нужни за производството, но дори му пречат. А какво означава това? Това означава, че или трябва съвсем да се разруши всякакъв обществен живот, или пролетариатът рано или късно, но неизбежно, трябва да стане господар на съвременното производство, негов единствен собственик, негов социалистически собственик.

Съвременните индустриални кризи, които пеят погребална молитва на капиталистическата собственост и решително поставят въпроса: *или* капитализъм, *или* социализъм, правят тоя извод съвършено очевиден, разкриват нагледно паразитизма на капиталистите и неизбежността на победата на социализма.

Ето как още историята обосновава неизбежността на пролетарския социализъм на Маркс.

Не върху сантиментални чувства, не върху отвлечената „справедливост“, не върху любовта към пролетариата, а върху приведените по-горе научни основи се гради пролетарският социализъм.

Ето защо пролетарският социализъм се нарича също „научен социализъм“.

Още в 1877 година Енгелс казва:

„Ако нашата увереност за настъпващия преврат в съвременния начин на разпределяне продуктите на труда... се опираше само на съзнанието, че този начин на разпределяне е несправедлив и че справедливостта трябва все пак някога да възтържествува, то нашата работа би била зле и ние би трябвало дълго да чакаме...“ Най-важното тук се състои в това, че „породените от съвременния капиталистически начин на производство производителни сили и създадената от него система на разпределение на стопанските блага са влезли в крещящо противоречие със самия този начин на производство, при това в такава степен, че е необходим преврат в начина на производство и разпределяне, който да премахне всички класови различия, за да се избегне гибелта на цялото

съвременно общество. Върху този осезателен материален факт... а не върху представите на един или друг кабинетен мислител за право и неправо, се основава увереността в победата на съвременния социализъм“ (виж „Анти-Дюринг“*) [92].

Това, разбира се, не означава, че щом капитализмът се разлага, социалистическият строй може да бъде установен във всяко време — щом само пожелаем. Така мислят само анархистите и други дребнобуржоазни идеолози. Социалистическият идеал не е идеал на всички класи. Той е идеал само на пролетариата и в неговото осъществяване са непосредствено заинтересовани не всички класи, а само пролетариатът. А това значи, че докато пролетариатът представлява неголяма част от обществото, дотогава установяването на социалистическия строй е невъзможно. Пропадане на старата форма на производство, по-нататъшно уедряване на капиталистическото производство и пролетаризиране на по-голямата част от обществото — ето какви условия са необходими за осъществяването на социализма. Но това още е недостатъчно. По-голямата част от обществото може да бъде вече пролетаризирана, а социализмът все пак може да не бъде осъществен. И то защото за осъществяването на социализма, освен всичко това, е необходимо още класово съзнание, сплотяване на пролетариата и умение да ръководи своето собствено дело. А за придобиване на всичко това е необходима на свой ред така наречената политическа свобода, т. е. свобода на словото, печата, стачките и съюзите, с една дума свобода на класовата борба. Обаче политическата свобода не е осигурена навсякъде еднакво. Ето защо за пролетариата не е безразлично при какви условия ще трябва да води борба: при самодържавно-крепостнически (Русия), монархо-конституционни (Германия), едробуржоазно-републикански (Франция) или при демократическо-републикански условия (каквито иска руската социалдемокрация). Най-добре и най-пълно политическата свобода е осигурена в демократическата република, раз-

* Виж на български „Анти-Дюринг“, стр. 156—157, издание на „Партиздат“ от 1946 год. *Ред.*

бира се, доколкото тя изобщо може да бъде осигурена при капитализма. Ето защо всички привърженици на пролетарския социализъм обезателно се борят за установяване демократическа република като най-добър „мост“ към социализма.

Ето защо марксическата програма в съвременните условия се дели на две части: *програма-максимум*, която си поставя за цел социализма, и *програма-минимум* която има за цел да проправи път към социализма чрез демократическата република.

* * *

Как трябва да действува пролетариатът, по какъв път трябва да тръгне той, за да осъществи съзнателно своята програма, да събори капитализма и да построи социализма?

Отговорът е ясен: пролетариатът не ще може да стигне до социализма чрез примирение с буржоазията — той непременно трябва да тръгне по пътя на борбата и тази борба трябва да бъде класова борба, борба на целия пролетариат против цялата буржоазия. Или буржоазията с нейния капитализъм, или пролетариатът с неговия социализъм! Ето на какво трябва да се основават действията на пролетариата, неговата класова борба.

Но класовата борба на пролетариата има многообразни форми. Класова борба е например стачката — все едно дали тя е частична или обща. Класова борба са несъмнено бойкотът и саботажът. Класова борба са също така манифестациите, демонстрациите, участието в представителните учреждения и т. н. — все едно дали това ще бъдат общи парламенти или местни самоуправления. Всичко това са различни форми на една и съща класова борба. Ние няма да изясняваме тук коя от формите на борбата има по-голямо значение за пролетариата в неговата класова борба, ще отбележим само, че за своето време и на своето място всяка от тях е безусловно нужна на пролетариата като необходимо средство за развиване на неговото самосъзнание и организираност. А самосъзнанието и организираността са необходими за пролетариата като въздуха. Но трябва да се отбележи също и това, че за проле-

риата всички тези форми на борба са само *подготвителни* средства, че нито една от тези форми, взета отделно, не представлява *решаващо* средство, с помощта на което пролетариатът може да разруши капитализма. Не може капитализмът да бъде разрушен само с обща стачка: общата стачка може да подготви само някои условия за разрушаването на капитализма. Немислимо е пролетариатът да може да събори капитализма само със своето участие в парламента: с помощта на парламентаризма могат да бъдат подготвени само някои условия за събарянето на капитализма.

В какво се състои *решаващото* средство, с помощта на което пролетариатът ще събори капиталистическия строй?

Такова средство е *социалистическата революция.*

Стачките, бойкотът, парламентаризмът, манифестацията, демонстрацията — всички тези форми на борба са добри като средства, които подготвят и организират пролетариата. Но нито едно от тези средства не е в състояние да премахне съществуващото неравенство. Необходимо е всички тези средства да бъдат съсредоточени в едно главно и решаващо средство, необходимо е пролетариатът да се вдигне и поведе решителна атака срещу буржоазията, за да разруши капитализма до основи. Такова главно и решаващо средство е именно социалистическата революция.

Социалистическата революция не трябва да се разглежда като неочакван и кратковременен удар, тя е продължителна борба на пролетарските маси, които нанасят поражение на буржоазията и завземат нейните позиции. И тъй като победата на пролетариата ще бъде същевременно господство над победената буржоазия, тъй като *във време на стълкновението на класите* поражението на едната класа означава господство на другата, то първата степен на социалистическата революция ще бъде политическото господство на пролетариата над буржоазията.

Социалистическа *диктатура на пролетариата,* завземане на властта от пролетариата — ето с какво трябва да започне социалистическата революция.

А това означава, че *докато буржоазията не е напълно победена,* докато нейните богатства не бъдат конфискувани, пролетариатът непременно трябва да има на свое разположение военна сила, той непременно трябва да има своя „пролетарска гвардия“, с чиято помощ да отбие контрареволюционните атаки на умиращата буржоазия, точно така, както е било при парижкия пролетариат по време на Комуната.

А социалистическата диктатура на пролетариата е необходима, за да може пролетариатът с нейната помощ да експроприира буржоазията, за да може с нейна помощ да конфискува от цялата буржоазия земята, горите, фабриките и заводите, машините, железниците и т. н.

Експроприиране на буржоазията — ето до какво трябва да доведе социалистическата революция.

Такова е главното и решаващо средство, с чиято помощ пролетариатът ще събори съвременния капиталистически строй.

Затова още в 1847 год. Карл Маркс казва:

„...Първата крачка в работническата революция е превръщането на пролетариата в господствуваща класа... Пролетариатът използува своето политическо господство, за да изтръгне от буржоазията стъпка по стъпка целия капитал, да централизира всички оръдия за производство в ръцете... на пролетариата, организиран като господствуваща класа...“ (виж „Комунистически манифест“).

Ето по кой път трябва да върви пролетариатът, ако иска да осъществи социализма.

От този общ принцип произтичат и всички останали тактически възгледи. Стачките, бойкотът, демонстрациите, парламентаризмът имат значение само дотолкова, доколкото подпомагат организирането на пролетариата, укрепването и разширяването на неговите организации за извършване социалистическата революция.

* * *

И така, за осъществяването на социализма е необходима социалистическа революция, а социалистическата революция трябва да започне с диктатура на пролетариата, т. е. пролетариатът трябва да вземе в свои ръце

политическата власт, та с нейна помощ да експроприира буржоазията.

Но за всичко това е необходимо пролетариатът да бъде организиран, да бъде сплотен и обединен, да бъдат създадени здрави пролетарски организации, които непрекъснато да растат.

Какви форми трябва да имат организациите на пролетариата?

Най-разпространените и най-масови организации са професионалните съюзи и работническите кооперации (предимно производително-потребителните кооперации). Целта на съюзите е борба (главно) против индустриалния капитал за подобряване положението на работниците в рамките на съвременния капитализъм. Целта на кооперациите е борба (главно) против търговския капитал за разширяване потреблението на работниците чрез намаляване цените на предметите от първа необходимост, разбира се, в рамките пак на капитализма. Както профсъюзите, така и кооперациите са безусловно необходими на пролетариата като средства, които организират пролетарската маса. Затова от гледна точка на пролетарския социализъм на Маркс и Енгелс пролетариатът трябва да се залови за тия две форми на организация, да ги укрепи и засили — разбира се, доколкото това позволяват съществуващите политически условия.

Но само професионалните съюзи и кооперациите не могат да задоволят организационните нужди на борещия се пролетариат. И то защото поменатите организации не могат да излязат извън рамките на капитализма, понеже тяхната цел е подобряване положението на работниците в рамките на капитализма. Но работниците искат пълно освобождаване от капиталистическото робство, те искат да разбият самите тези рамки, а не само да се движат в рамките на капитализма. Следователно нужна е и такава организация, която да събере около себе си съзнателните работнически елементи от *всички* професии, да превърне пролетариата в съзнателна класа и да си постави за най-главна цел разгромяването на капиталистическите порядки, подготвянето на социалистическата революция.

Такава организация е социалдемократическата партия на пролетариата.

Тази партия трябва да бъде класова партия, съвършено независима от другите партии — и то защото тя е партия на класата на пролетариите, чието освобождение може да се извърши само с техните собствени ръце.

Тази партия трябва да бъде революционна партия — и то защото освобождението на работниците е възможно само по революционен път, с помощта на социалистическата революция.

Тази партия трябва да бъде интернационална партия, вратите на партията трябва да бъдат отворени за всеки съзнателен пролетарий — и то защото освобождението на работниците не е национален, а социален въпрос, който има еднакво значение както за пролетария-грузинец, така и за руския пролетарий, и за пролетариите от другите нации.

Оттук е ясно, че колкото по-тясно се сплотят пролетариите от различните нации, колкото по-основно бъдат разрушени издигнатите между тях национални прегради, толкова по-силна ще бъде партията на пролетариата, толкова повече ще бъде улеснено организирането на пролетариата в една единна класа.

Ето защо необходимо е, доколкото това е възможно, в организациите на пролетариата да се провежда принципът на централизма в противоположност на федералистичната раздробеност — все едно дали тези организации ще бъдат партията, съюзите или кооперациите.

Ясно е също така и това, че всички тези организации трябва да бъдат изграждани върху демократическа основа, разбира се, доколкото някои политически и други условия не попречат за това.

Какви трябва да бъдат взаимоотношенията между партията, от една страна, и кооперациите и съюзите — от друга? Трябва ли последните да бъдат партийни или безпартийни? Разрешаването на този въпрос зависи от това, къде и при какви условия пролетариатът е принуден да се бори. Във всеки случай, несъмнено е, че и съюзите, и кооперациите се развиват толкова по-пълно, колкото в по-дружески отношения се намират със социалистическата

партия на пролетариата. И то защото тези две икономически организации, ако те не стоят близо до силната социалистическа партия, често издребняват, забравят общокласовите интереси в полза на тяснопрофесионалните интереси и с това принасят голяма вреда на пролетариата. Ето защо необходимо е при всички случаи да се осигури идейно-политическото влияние на партията върху съюзите. и кооперациите. Само при тези условия споменатите организации ще се превърнат в социалистическа школа, която организирва разпокъсания на отделни групи пролетариат в съзнателна класа.

Такива са изобщо характерните черти на пролетарския социализъм на Маркс и Енгелс.

Как гледат на пролетарския социализъм анархистите?

Преди всичко необходимо е да се знае, че пролетарският социализъм не е само философско учение. Той е учение на пролетарските маси, тяхно знаме, него го почитат и пред него се „прекланят" пролетариите от цял свят. Следователно, Маркс и Енгелс не са просто родоначалници на някаква философска „школа" — те са живите водачи на живото пролетарско движение, което нараства и крепне всекидневно Който се бори против това учение, който иска да го „обори", той е длъжен добре да отчете всичко това, за да не си разбие напразно главата в неравната борба. Това е добре известно на господа анархистите. Ето зашо в борбата си срещу Маркс и Енгелс те прибягват до съвсем необикновено, своего рода ново оръжие.

Що за ново оръжие е това? Ново изследване на капиталистическото производство ли е? Опровержение на „Капитала" на Маркс ли е? Разбира се, не! Или, може би, те, въоръжени с „нови факти" и „индуктивен" метод, „научно" опровергават „евангелието" на социалдемокрацията — „Комунистическия манифест" на Маркс и Енгелс? Също не! Тогава какво представлява от себе си това необикновено средство?

То е обвиняването на Маркс и Енгелс в „литературна кражба"! Как мислите? Излиза, че Маркс и Енгелс нямат нищо свое, че научният социализъм е измислица, и то

защото „Комунистическият манифест“ на Маркс и Енгелс от начало докрай е „открачнат“ от „Манифеста“ на Виктор Консидеран. Това, разбира се, е много смешно, но „несравнимият“ вожд на анархистите, В. Черкезишвили, с такъв апломб ни разказва тази забавна история, а някой си Пиер Рамус, този лекомислен „апостол“ на Черкезишвили, и нашите доморасли анархисти с такава ревност повтарят това „откритие“, че струва си, макар и накратко, да се спрем на тази „история“.

Но чуйте самия Черкезишвили:

„Цялата теоретическа част на „Комунистическия манифест“, а именно първата и втората глава ... са взети от В. Консидеран. Следователно, „Манифестът“ на Маркс и Енгелс — тази библия на легалната революционна демокрация — е само недодялано перефразиране на „Манифеста“ на В. Консидеран. Маркс и Енгелс са присвоили не само съдържанието на „Манифеста“ на Консидеран, но ... са заели дори и отделни заглавия“ (виж сборник статии от Черкезишвили, Рамус и Лабриола, издаден на немски език под заглавие „Произход на „Комунистическия манифест““, стр. 10).

Същото повтаря и другият анархист, П. Рамус:

„Може решително да се поддържа, че главното тяхно (на Маркс и Енгелс) произведение („Комунистически манифест“) е просто кражба (плагиат), безсъвестна кражба, но те са го преписали не дума по дума, както постъпват обикновените крадци, а са откраднали само мислите и теориите ...“ (виж пак там, стр. 4).

Същото повтарят и нашите анархисти в „Нобати“, „Муша“,[93] „Хма“[94] и т. н.

И така, излиза, че научният социализъм, с неговите теоретически основи, е „откраднат“ от „Манифеста“ на Консидеран.

Съществуват ли някакви основания за подобно твърдение?

Кой е В. Консидеран?

Кой е Карл Маркс?

В. Консидеран, починал в 1893 година, е ученик на утописта Фурие и си остава непоправим *утопист*, който вижда „спасението на Франция“ в *помиряването* между класите.

Карл Маркс, починал в 1883 година, е материалист, *враг на утопистите*, той вижда залога за освобождението на човечеството в развитието на производителните сили и в класовата *борба*.

Какво общо има между тях?

Теоретическата основа на научния социализъм е материалистическата теория на Маркс – Енгелс. От гледната точка на тази теория развитието на обществения живот напълно се определя от развитието на производителните сили. Ако след помешческо-крепостния строй дойде буржоазният строй, то „вината" за това е, че развитието на производителните сили направи неизбежно възникването на буржоазния строй. Или още: ако след съвременния буржоазен строй неизбежно ще дойде социалистическият строй, то е защото това се налага от развитието на съвременните производителни сили. Оттук произтича историческата необходимост от събарянето на капитализма и установяването на социализма. Оттук произтича и марксическото положение, че своите идеали ние трябва да търсим в историята на развитието на производителните сили, а не в главите на хората.

Такава е *теоретическата* основа на *„Комунистическия* манифест" на Маркс—Енгелс (виж „Комунистически манифест", глава I, II).

Съдържа ли нещо подобно *„Демократическият* манифест" на В. Консидеран? Стои ли Консидеран върху материалистическо гледище?

Ние твърдим, че нито Черкезишвили, нито Рамус, нито нашите „нобатисти" не цитират от „Демократическия манифест" на Консидеран *нито едно* изказване, *нито една* дума, която да потвърждава, че Консидеран е бил материалист и обосновавал еволюцията в обществения живот с развитието на производителните сили. Напротив, ние много добре знаем, че Консидеран е известен в историята на социализма като идеалист-утопист (виж *Пол Луи*, „История на социализма във Франция").

Тогава кое именно подбужда тези странни „критици" към такива празни приказки, защо се залавят те да критикуват Маркс и Енгелс, щом като са неспособни дори

да различат идеализма от материализма? Нима за да разсмеят хората?...

Тактическата основа на научния социализъм е учението за непримиримата класова борба, защото това е *най-доброто* оръжие в ръцете на пролетариата Класовата борба на пролетариата е оръжието, с помощта на което той ще завоюва политическата власт и след това ще експроприира буржоазията, за да установи социализма.

Такава е *тактическата* основа на научния социализъм, дадена в „Манифеста" на Маркс—Енгелс.

Става ли дума за нещо подобно в „Демократическия манифест" на Консидеран? Признава ли Консидеран класовата борба за най-добро оръжие в ръцете на пролетариата?

Както се вижда от статиите на Черкезишвили и Рамус (виж горепосочения сборник), в „Манифеста" на Консидеран за това няма нито дума — в него се отбелязва само борбата на класите като печален факт. А що се отнася до класовата борба като средство за разрушаване на капитализма, ето какво казва за това Консидеран в своя „Манифест":

„Капитал, труд и таланти — ето трите основни елемента на производството, трите източника на богатство, трите колела на индустриалния механизъм... Трите класи, които ги представляват, имат „общи интереси"; тяхната задача се състои в това, да заставят машините да работят за капиталистите и за народа... Пред тях стои... великата цел за *обединяването на всички класи в единство* на нацията..." (виж брошурата на К. Кауцки „Коммунистический манифест — плагиат", стр 14, където се цитира това място от „Манифеста" на Консидеран).

Всички класи, съединявайте се! — ето какъв лозунг провъзгласява В. Консидеран в своя „Демократически манифест".

Какво общо има между тази тактика на *примирение* между класите и тактиката на непримиримата класова *борба* на Маркс—Енгелс, които решително призовават: *пролетарии от всички страни, съединявайте се срещу всички антипролетарски класи!*

Разбира се, няма нищо общо!

Тогава що за глупости дрънкат тези господа Черкезишвили и техните лекомислени подражатели! Не ни ли вземат те за мъртъвци? Нима те мислят, че ние не ще ги изобличим?!

Най-после интересно е още едно обстоятелство. В. Консидеран е живял до 1893 год. В 1843 година той е издал своя „Демократически манифест". В края на 1847 година Маркс и Енгелс написват своя „Комунистически манифест". Оттогава „Манифестът" на Маркс—Енгелс се преиздава нееднократно на всички европейски езици. На всички е известно, че със своя „Манифест" Маркс и Енгелс създават епоха. Въпреки това, *никъде, нито веднаж* Консидеран или неговите другари не са заявявали, докато Маркс и Енгелс са били живи, че Маркс и Енгелс са откраднали „социализма" от „Манифеста" на Консидеран. Не е ли странно това, читателю?

Но тогава кое подбужда тези „индуктивни" парвенюта... извинете — „учени" — да дрънкат глупости? От чие име говорят те? Нима те по-добре от Консидеран познават неговия „Манифест"? Или може би те предполагат, че В. Консидеран и неговите привърженици не са чели „Комунистическия манифест"?

Но достатъчно... Достатъчно, тъй като и самите анархисти не обръщат сериозно внимание на донкихотовския поход на Рамус—Черкезишвили: съвършено очевиден е вече безславният край на този смешен поход, за да му се отделя повече внимание...

Да преминем към критиката по същество.

* * *

Анархистите страдат от един недъг: те много обичат да „критикуват" партиите на своите противници, но не си правят труд, макар и малко, да се запознаят с тези партии. Ние видяхме, че анархистите именно така и постъпиха, като „критикуваха" диалектическия метод и материалистическата теория на социалдемократите (виж глава I и II). Така постъпват те и тогава, когато зачекват теорията на научния социализъм на социалдемократите.

Да вземем например следния факт. Кому не е известно, че между есерите и социалдемократите съществуват принципиални различия. Кому не е известно, че първите отричат марксизма, материалистическата теория на марксизма, неговия диалектически метод, неговата програма, класовата борба — докато социалдемократите изцяло се опират на марксизма? За онзи, който макар и с крайчеца на ухото си е чувал за полемиката между „Революционная Россия" (орган на есерите) и „Искра" (орган на социалдемократите), тази принципиална разлика трябва да стане очевидна от само себе си. Но какво ще кажете за „критиците", които не виждат тази разлика и крещят, че и есерите, и социалдемократите били марксисти? Така например, анархистите твърдят, че „Революционная Россия" и „Искра" — и двата тези органа са *маркситически органи* (виж сборника на анархистите „Хлеб и воля", стр. 202).

Такова е „познанството" на анархистите с принципите на социалдемокрацията!

След всичко това от само себе си е ясно доколко основателна е тяхната „научна критика"...

Да разгледаме и тази „критика".

Главното „обвинение" на анархистите се състои в това, че те не признават социалдемократите за истински *социалисти* — вие не сте социалисти, вие сте врагове на социализма, твърдят те.

Ето какво пише за това Кропоткин:

„...Ние идваме до по-други заключения отколкото мнозинството икономисти... от социалдемократическата школа... Ние... идваме до свободния комунизъм, докато мнозинството социалисти (подразбирай и социалдемократите. *Авторът*) идват до държавния капитализъм и колективизма" (виж *Кропоткин*, „Современная наука и анархизм", стр. 74—75).

В какво се състои „държавният капитализъм" и „колективизмът" на социалдемократите?

Ето какво пише за това Кропоткин:

„Немските социалисти казват, че всички натрупани богатства трябва да бъдат съсредоточени в ръцете на държавата, която ще ги предостави на работническите

сдружения, ще организирва производството и размяната и ще се грижи за живота и работата на обществото" (виж *Кропоткин*, „Речи бунтовщика", стр. 64).

И по-нататък:

„В своите проекти ... колективистите правят ... двойна грешка. Те искат да унищожат капиталистическия строй и заедно с това запазват две учреждения, които образуват основата на тоя строй: представителното управление и наемния труд" (виж „Завоевание хлеба", стр. 148) ... „Колективизмът, както е известно ... запазва ... наемния труд. Само че ... представителното правителство ... заема мястото на господаря ..." Представителите на това правителство „си запазват правото да употребяват в интереса на всички принадената ценност, получавана от производството. Освен това в тази система се прави разлика ... между труда на работника и труда на учещия се човек: трудът на черноработника, според възгледа на колективиста, е *прост* труд, докато занаятчията, инженерът, ученият и т. н. се занимават с това, което Маркс нарича *сложен* труд, и имат право на по-висока работна заплата" (пак там, стр. 52). По този начин работниците ще получават необходимите им продукти не според нуждите си, а „пропорционално на оказаните на обществото услуги" (виж пак там, стр. 157).

Същото това, само че с по-голям апломб, повтарят и грузинските анархисти. Между тях особено изпъква със своето лекомислие г-н Bâton. Той пише:

„Какво представлява колективизмът на социалдемократите? Колективизмът или, по-вярно казано, държавният капитализъм, се основава върху следния принцип: всеки трябва да работи толкова, колкото иска, или толкова, колкото определи държавата, получавайки като възнаграждение стойността на своя труд в стоки ... „Значи тук" е необходимо законодателно събрание ... необходима е (също така) изпълнителна власт, т. е. министри, всякакви администратори, стражари и шпиони, а може би и войска, ако има много недоволни" (виж „Нобати" бр. 5, стр. 68—69).

Такова е първото „обвинение" на г-да анархистите против социалдемокрацията.

* * *

И така, от разсъжденията на анархистите следва, че:

1. Според социалдемократите социалистическото общество било невъзможно без правителство, което в качеството си на върховен господар ще наема работници и непременно ще има „министри ... стражари и шпиони“.
2. В социалистическото общество, според социалдемократите, нямало да бъде премахнато делението на „черна“ и „бяла“ работа, там щял да бъде отхвърлен принципът: „на всекиго според нуждите“ — и ще се признава друг принцип: „на всекиго според заслугите“.

Върху тези две точки е построено „обвинението“ на анархистите против социалдемокрацията.

Има ли това „обвинение“, повдигнато от господа анархистите, някакво основание?

Ние твърдим: всичко, което казват в дадения случай анархистите, е или резултат на недомислие, или е недостойна клюка.

Ето факти.

Още в 1846 г. Карл Маркс казва: „В хода на развитието работническата класа ще постави на мястото на старото буржоазно общество такава *асоциация*, която изключва класите и тяхната противоположност; не ще има вече всъщност *никаква политическа власт* ...“ (виж „Мизерия на философията“).

Една година по-късно Маркс и Енгелс изказват същата мисъл в „Комунистическия манифест“ („Комунистически манифест“, глава II).

В 1877 г. Енгелс пише: „Първият акт, с който държавата ще излезе като действителен представител на цялото общество — превръщането на средствата за производство в обществена собственост, — ще бъде и нейно последно самостоятелно действие като държава. Намесата на държавната власт в обществените отношения ще стане малко по малко излишна и ще се прекрати от само себе си ... Държавата не се „премахва“, тя *отмира*“ („Анти Дюринг“).

В 1884 г. пак Енгелс пише: „И така, държавата не съществува открай време. Имало е общества, които са

се справяли и без нея и които не са имали никаква представа за държава ... На определена степен на икономическото развитие, която по необходимост е била свързана с разделянето на обществото на класи, държавата е станала ... необходимост. Сега ние се приближаваме с бързи крачки към такава степен на развитие на производството, при която съществуването на тези класи не само е престанало да бъде необходимост, но става истинска спънка за производството. Класите ще изчезнат също така неизбежно, както и неизбежно са възникнали в миналото. *С изчезването на класите неизбежно ще изчезне и държавата.* Обществото, което ще организира производството по нов начин въз основа на свободна и равноправна асоциация на производителите, ще запрати цялата държавна машина там, където ще й бъде тогава истинското място: в музея на старините, наред с чекръка и бронзовата брадва" (виж „Происхождение семьи, частной собственности и государства")*.

Същото Енгелс повтаря и в 1891 година (виж Увода към „Гражданската война във Франция").

Както виждате, според социалдемократите социалистическото общество е такова общество, в което не ще има място за така наречената държава, за политическата власт с нейните министри, губернатори, стражари, полицаи и войници. Последният етап от съществуването на държавата ще бъде периодът на социалистическата революция, когато пролетариатът ще вземе в ръцете си държавната власт и ще създаде свое собствено правителство (диктатура) за окончателното унищожаване на буржоазията. Но когато буржоазията бъде унищожена, когато бъдат унищожени класите, когато се затвърди социализмът, тогава не ще бъде необходима никаква политическа власт — и така наречената държава ще отмине в областта на историята.

Както виждате, посоченото „обвинение" на анархистите е клюка, лишена от всякакво основание.

* Виж на български „Произход на семейството, частната собственост и държавата", стр. 181, издание на „Партиздат", 1947 год. *Ред.*

Що се отнася до втората точка от „обвинението“, за него Карл Маркс казва следното:

„При висшата фаза на комунистическото (т. е. на социалистическото) общество, когато изчезне заробващото човека подчинение на разделението на труда; когато заедно с това *изчезне* и *противоположността между умствения и физическия труд*; когато трудът ... стане сам първостепенна жизнена необходимост; когато заедно с всестранното развитие на индивидите нараснат и производителните сили ... едва тогава тесният хоризонт на буржоазното право ще може да бъде преодолян напълно и обществото ще може да напише върху своето знаме: *„Всеки според способностите си, на всекиго според нуждите“* („Критика на Готската програма“).

Както виждате, според Маркс висшата фаза на комунистическото (т. е. на социалистическото) общество е такъв строй, при който разделянето между „черна“ и „бяла“ работа и противоречието между умствения и физическия труд са напълно премахнати, трудът е изравнен и в обществото господствува истинският комунистически принцип: от всекиго според способностите, на всекиго според нуждите. Тук няма място за наемен труд.

Ясно е, че и това „обвинение“ е лишено от всякакво основание.

Едно от двете: или г-да анархистите не са и виждали горепосочените произведения на Маркс и Енгелс и се занимават с „критика“ само по слух, или те познават посочените произведения на Маркс и Енгелс, но съзнателно лъжат.

Такава е съдбата на първото „обвинение“.

* * *

Второто „обвинение“ на анархистите се състои в това, че те отричат *революционността* на социалдемокрацията. Вие не сте революционери, вие отричате насилствената революция, вие искате да установите социализма само чрез избирателните бюлетини — ни казват г-да анархистите.

Чуйте:

„... Социалдемократите ... обичат да декламират на темата „революция“, „революционна борба“, „борба с оръжие в ръце“ ... Но ако вие простосърдечно поискате от тях оръжие, те тържествено ще ви подадат бюлетина за гласуване при изборите ...“ Те уверяват, че „единствено целесъобразната тактика, която подобава на революционерите, е мирният и легален парламентаризъм с клетва за вярност към капитализма, към установената власт и към целия съществуващ буржоазен строй“ (виж сборника „Хлеб и воля“, стр. 21, 22—23).

Същото казват и грузинските анархисти, разбира се с още по-голям апломб. Вземете например Bâton, който пише:

„Цялата социалдемокрация ... открито заявява, че борбата с помощта на пушката и оръжието е буржоазен метод на революция и че само чрез избирателните бюлетини, само чрез всеобщи избори партиите могат да завладеят властта и след това чрез парламентарно мнозинство и законодателство да преустроят обществото“ (виж „Захват государственной власти“, стр. 3—4).

Така говорят г-да анархистите за марксистите.

Има ли това „обвинение“ някакво основание?

Ние заявяваме, че анархистите и тук проявяват своето невежество и страст към клюки.

Ето факти.

Карл Маркс и Фридрих Енгелс още в края на 1847 г. са писали:

„Комунистите смятат за позорно да крият своите възгледи и намерения. Те открито заявяват, *че техните цели могат да бъдат постигнати само чрез насилствено събаряне* на целия съществуващ обществен строй. Нека треперят господствуващите класи пред Комунистическата революция. Пролетариите няма какво да загубят в нея освен своите вериги. Но те ще спечелят целия свят. *Пролетарии от всички страни, съединявайте се!*“ (виж „Манифест Коммунистической партии“. В някои легални издания в превода са пропуснати няколко думи).

В 1850 година, при очакване на ново революционно надигане в Германия, Карл Маркс пише на тогавашните си германски другари:

„Те под никакъв предлог не трябва да предават оръжието и бойните припаси ... *работниците* трябва... *да се организират в самостоятелна пролетарска гвардия, с командир и с генерален щаб*..." И това „трябва да се има предвид по време на предстоящото въстание и след него" (виж „Кёльнский процесс". Обращение на Маркс към комунистите)[95].

В 1851—52 година Карл Маркс и Фридрих Енгелс пишат: „... Щом въстанието е започнато, трябва *да се действува с най-голяма решителност и да се минава в настъпление*. Отбраната е смърт за всяко въоръжено въстание... Трябва да нападаш противника внезапно, докато войските му са още разединени; трябва всекидневно да постигаш нови, макар и малки успехи ... трябва да принудиш неприятеля към отстъпление преди той да е могъл да събере войските си срещу тебе. С една дума, действувай според думите на най-великия от известните досега майстори на революционната тактика, Дантон: смелост, смелост и още веднаж смелост" („Революция и контрреволюция в Германии").

Ние смятаме, че тук става дума не само за „избирателни бюлетини".

Най-сетне, спомнете си историята на Парижката комуна, спомнете си как мирно е действувала Комуната, когато, задоволила се с победата в Париж, се отказва да нападне Версай, това гнездо на контрареволюцията. Как мислите: какво е казвал тогава Маркс? Призовавал ли е той парижаните към избори? Одобрявал ли е той безгрижието на парижките работници (целият Париж е бил в ръцете на работниците), одобрявал ли е той тяхното великодушно отношение към победените версайци? Чуйте Маркс:

„Каква гъвкавост, каква историческа инициатива, каква способност към самопожертвуване у тези парижани! След шестмесечно гладуване ... те въстават под пруските щикове ... Историята не познава още пример на подобен героизъм!, Ако те бъдат победени, причина за това ще бъде само тяхното „великодушие". *Трябваше да се настъпи към Версай веднага* след като Виноа, а подир него и реакционната част на парижката Национална гвардия

избягаха от Париж. Моментът беше пропуснат поради съвестност. Не искаха *да започват гражданска война,* като че ли чудовищният изрод Тиер не я започна още със своя опит да обезоръжи Париж!“ („Письма к Кугельману“.)[96]

Така са мислели и действували Карл Маркс и Фридрих Енгелс.

Така мислят и действуват социалдемократите.

А анархистите постоянно повтарят: Маркс и Енгелс и техните последователи се интересуват само от избирателните бюлетини — те не признават насилствените революционни действия!

Както виждате, това „обвинение“ е също така клюка, която разкрива невежеството на анархистите по отношение същността на марксизма.

Такава е съдбата на второто „обвинение“.

* * *

Третото „обвинение“ на анархистите се състои в това, че те отричат народния характер на социалдемокрацията, представят социалдемократите като бюрократи и твърдят, че социалдемократическият план за диктатура на пролетариата е смърт за революцията, при което доколкото социалдемокритите са за такава диктатура, те на дело искат да установят не диктатура на пролетариата, а своя собствена диктатура над пролетариата.

Чуйте г. Кропоткин:

„Ние, анархистите, сме произнесли окончателна присъда над диктатурата... Ние знаем, че всяка диктатура, колкото и честни да са нейните намерения, води революцията към смърт. Ние знаем... че идеята за диктатура не е нищо друго, освен гибелен продукт на правителствения фетишизъм, който... винаги се е стремил да увековечи робството“ (виж *Кропоткин.* „Речи бунтовщика“, стр. 131). Социалдемократите признават не само революционната диктатура, но те са „привърженици на диктатурата над пролетариата... Работниците са интересни за тях дотолкова, доколкото те са дисциплинирана армия в техните ръце... Социалдемокрацията се стреми

посредством пролетариата да вземе в свои ръце държавната машина“ (виж „Хлеб и воля“, стр. 62, 63).

Същото казват и грузинските анархисти:

„Диктатура на пролетариата в истински смисъл е съвършено невъзможна, тъй като привържениците на диктатурата са държавници и тяхната диктатура ще бъде не свободна дейност на целия пролетариат, а установяване начело на обществото същата представителна власт, която съществува и сега“ (виж *Bâton*, „Захват государственной власти“, стр. 45). Социалдемократите са за диктатурата не за да съдействуват за освобождението на пролетариата, а за да могат... *„със своето господство да установят ново робство“* (виж „Нобати“ бр. 1, стр. 5. Bâton).

Такова е третото „обвинение“ на господа анархистите.

Не е необходим много труд, за да се разобличи и тази клевета на анархистите, с която те разчитат да измамят читателя.

Ние не ще се занимаваме тук с разбор на дълбоко погрешния възглед на Кропоткин, според който всяка диктатура е смърт за революцията. Върху това ще поговорим по-късно, когато се заемем с разглеждане тактиката на анархистите. Сега само искаме да засегнем самото „обвинение“.

Още в края на 1847 година Карл Маркс и Фридрих Енгелс казват, че за установяването на социализма пролетариатът трябва да завоюва политическата диктатура, та с помощта на тази диктатура да отбие контрареволюционните атаки на буржоазията и да ѝ отнеме средствата за производство, че тази диктатура трябва да бъде диктатура не на няколко лица, а диктатура на целия пролетариат като класа:

„Пролетариатът ще използува политическото си господство, за да изтръгне от буржоазията крачка по крачка целия капитал, да централизира всички оръдия за производство в ръцете... на пролетариата, организиран като господствуваща класа...“ (виж „Комунистически манифест“).

Тоест диктатурата на пролетариата ще бъде диктатура на цялата класа на пролетариата над буржоазията, а не господство на няколко лица над пролетариата.

По-нататък те повтарят същата мисъл почти във всички свои произведения, като например в „Осемнадесети брюмер на Луи Бонапарт“, в „Класовата борба във Франция“, в „Гражданската война във Франция“, в „Революцията и контрареволюцията в Германия“, в „Анти-Дюринг“ и в други свои трудове.

Но това не е всичко. За да си изясним как Маркс и Енгелс разбират диктатурата на пролетариата, за да си изясним доколко осъществима те смятат тази диктатура, за всичко това твърде интересно е да знаем тяхното отношение към Парижката комуна. Работата е в това, че диктатурата на пролетариата се посреща с порицание не само от анархистите, но и от градските дребни буржоа, в това число и от всякакви месари и кръчмари — от всички онези, които Маркс и Енгелс наричаха филистери. Ето какво казва Енгелс за диктатурата на пролетариата, обръщайки се към такива филистери:

„Напоследък германският филистер пак започва да изпитва спасителен ужас при думите: *диктатура на пролетариата*. Искате ли да знаете, многоуважаеми господа, що е диктатура? Вижте Парижката комуна Това беше диктатура на пролетариата“ (виж „Гражданская война во Франции“. Увода на Енгелс) [97].

Както виждате, Енгелс си представя диктатурата на пролетариата подобно на Парижката комуна.

Ясно е, че всеки, който иска да разбере как марксистите си представят диктатурата на пролетариата трябва да се запознае с Парижката комуна. Да се обърнем и ние към Парижката комуна. Ако се окаже, че Парижката комуна действително е била диктатура на отделни лица над пролетариата — тогава, долу марксизма, долу диктатурата на пролетариата! Но ако видим, че Парижката комуна всъщност е била диктатура на пролетариата над буржоазията — тогава... тогава от все сърце да се посмеем на анархистките клюкари, на които в борбата им срещу марксистите не им остава нищо друго, освен да се занимават с измисляне на клюки.

Историята на Парижката комуна има два периода: първи период, през който работите в Париж са били ръководени от известния „Централен комитет“, и втори период, през който след изтичането на пълномощията на „Централния комитет“ ръководството на работите е било предадено на току-що избраната Комуна. Какво е представлявал „Централният комитет“, какъв е бил неговият състав? Пред нас е „Народната история на Парижката комуна“ от Артур *Арну*, която, според думите на Арну, отговаря кратко на този въпрос. Борбата току-що е започвала, когато около 300,000 парижки работници, организирани в роти и батальони, избрали от своята среда делегати. Така е бил съставен „Централният комитет“.

„Всички тези граждани (членове на „Централния комитет“), избрани при частични избори от своите роти или батальони — казва Арну, — бяха известни само на тези неголеми групи, чиито делегати те бяха. Що за хора са те, какви са и какво искат да правят?“ Това беше „анонимно правителство, съставено почти изключително от прости работници и дребни служещи, три четвърти от имената на които не бяха известни извън пределите на техните улици или канцеларии ... Традицията беше нарушена. Нещо неочаквано стана в света. Там нямаше нито един представител на господствуващите класи. Избухна революция, която не беше представена нито от *адвоката*, нито от *депутата*, нито от *журналиста*, нито от *генерала*. Вместо тях — *рудокопач* от Крьозо, *книговезец*, *готвач* и т. н.“ (виж „Народная история Парижской Коммуны“, стр. 107).

Артур Арну продължава:

„Ние — заявяваха членовете на „Централния комитет“ — сме неизвестни органи, послушно оръдие в ръцете на атакувания народ ... Ние ... сме служители на народната воля, ние сме тук, за да бъдем негово ехо, за да го доведем до неговото възтържествуване. Народът иска комуна и ние ще останем, за да се пристъпи към избори за Комуната. Ни повече, ни по-малко. Тези диктатори не се издигаха по-високо и не слизаха по-ниско от тълпата. Чувствуваше се, че те живеят с нея, в нея, чрез нея, че те се съветват с нея всяка секунда,

че те слушат и предават това, което чуват, стремейки се само в сбита форма... да предадат мнението на триста хиляди души“ (виж пак там, стр. 109).

Така е постъпвала Парижката комуна в първия период от своето съществуване.

Такава е била Парижката комуна.

Такава е диктатурата на пролетариата.

Да преминем сега към втория период на Комуната, когато вместо „Централния комитет“ е действувала Комуната. Като говори за тези два периода, продължили два месеца, Арну възторжено възклицава, че това е било истинска диктатура на народа. Чуйте:

„Величествената гледка, която представляваше този народ в течение на два месеца, ни дава сила и надежда... да гледаме бъдещето право в очите. В течение на тези два месеца в Париж имаше истинска диктатура, най-пълна и безспорна, диктатура не на един човек, *а на целия народ* — на единствения господар на положението... Тази диктатура продължаваше повече от два месеца без прекъсване, от 18 март до 22 май (1871 г.)...“ Сама по себе си „... Комуната беше само морална власт и нямаше друга материална сила освен всеобщото съчувствие... на гражданите, *народът стана господар*, единствен господар, той сам създаде своя полиция и магистратура...“ (виж пак там, стр. 242, 244).

Така характеризира Парижката комуна членът на Комуната, активният участник в нейните ръкопашни боеве, *Артур Арну*.

По същия начин характеризира Парижката комуна и друг неин член и също така активен участник в нея, *Лисагаре* (виж неговата книга „История на Парижката комуна“).

Народът като „единствен господар“, „не диктатура на един човек, а на целия народ“, ето какво беше Парижката комуна.

„Вижте Парижката комуна. Тя беше диктатура на пролетариата" — се провиква Енгелс за сведение на филистерите.

Ето значи какво представлява диктатурата на пролетариата в представата на Маркс и Енгелс.

Както виждате, господа анархистите познават диктатурата на пролетариата, Парижката комуна, марксизма, който те постоянно „критикуват", така, както ние с вас, читателю, познаваме китайското писмо.

Ясно е, че има два вида диктатура. Има диктатура на едно малцинство, диктатура на малка група, диктатура на Треповци и Игнатиевци, насочена против народа. Начело на такава диктатура стои обикновено една камарила, която взема тайни решения и затяга примката около шията на мнозинството от народа.

Марксистите са врагове на такава диктатура, при което те се борят против такава диктатура много по-упорито и самоотвержено от нашите кресливи анархисти.

Има и друг вид диктатура, диктатура на пролетарското мнозинство, диктатура на масата, насочена против буржоазията, против малцинството. Тук начело на диктатурата стои масата, тук няма място нито за камарила, нито за тайни решения, тук всичко се върши открито, на улицата, на митингите — и то защото това е диктатура на улицата, на масата, диктатура, насочена срещу всякакви подтисници.

Такава диктатура марксистите поддържат „с две ръце" — и то защото такава диктатура е величествено начало на великата социалистическа революция.

Господа анархистите са объркали тези две взаимно отричащи се диктатури и именно поради това са изпаднали в смешно положение: те се борят не с марксизма, а със своята собствена фантазия, те се сражават не с Маркс и Енгелс, а с вятърни мелници, както е правел на времето си блаженопочившият Дон-Кихот . . .

Такава е съдбата на третото „обвинение“.

(Продължението следва)*.

*Вестниците: „Ахали Дроеба“ („Ново време“)
броеве 5, 6, 7 и 8 от 11, 18, 25 декември 1906 г.
и 1 януари 1907 г.
„Чвени Цховреба“ („Наш живот“)
броеве 3, 5, 8 и 9 от 21, 23, 27
и 28 февруари 1907 г.
„Дро“ („Време“) броеве 21, 22, 23, 26
от 4, 5, 6 и 10 април 1907 г.*

Подпис: Ко..

Оргиналът е на грузински.

* Продължението не се появява в печата, тъй като към средата на 1907 г. другарят Сталин бива изпратен от Централния комитет на партията на партийна работа в Баку, дето той след няколко месеца бива арестуван, а записките върху последните глави на произведението „Анархизъм или социализъм?“ се загубват при обиска.

ПРИЛОЖЕНИЕ

АНАРХИЗЪМ ИЛИ СОЦИАЛИЗЪМ?

ДИАЛЕКТИЧЕСКИЯТ МАТЕРИАЛИЗЪМ

I

Ние не принадлежим към онези хора, които при споменаването на думата „анархизъм“ се обръщат презрително и като махват с ръка, казват: „Защо ви трябва да се занимавате с него, за него не си струва дори и да се говори!“ Ние смятаме, че такава евтина „критика“ е и недостойна, и безполезна.

Ние не принадлежим и към онези хора, които се утешават с това, че анархистите, видите ли, „нямат маси и затова те не са така опасни“. Работата не е в това, след кого сега върви по-голяма или по-малка „маса“ — работата е в същината на учението. Ако „учението“ на анархистите изразява истината, тогава то, от само себе си се разбира, непременно ще си пробие път и ще събере около себе си маса. А ако то е несъстоятелно и е построено върху фалшива основа, то няма да се задържи за дълго и ще увисне във въздуха. Обаче несъстоятелността на анархизма трябва да бъде доказана.

Ние смятаме, че анархистите са истински врагове на марксизма. Следователно ние признаваме и това, че с истински врагове трябва да се води и истинска борба. Ето защо е необходимо „учението“ на анархистите да бъде разгледано отначало докрай и основно да се претегли от всички страни.

Но наред с критиката на анархизма необходимо е да разясним и нашата собствена позиция и по този начин да изложим в общи черти учението на Маркс и Енгелс. Това е толкова по-необходимо, като се има предвид, че някои анархисти разпространяват фалшива представа

за марксизма и внасят бъркотия в главите на читателите.
И така, да пристъпим към работа.

В света всичко се движи... Променя се животът, нарастват производителните сили, рушат се старите отношения... Вечно движение и вечно разрушаване - изграждане — такава е същността на живота.

К. Маркс

(виж „Мизерия на философията")

Марксизмът не е само теория на социализма, той е цялостен мироглед, философска система, от която логически произтича пролетарският социализъм на Маркс. Тази философска система се нарича диалектически материализъм. Ясно е, че да се изложи марксизмът — това значи да се изложи и диалектическият материализъм.

Защо тази система се нарича диалектически материализъм?

Защото нейният *метод* е диалектически, а *теорията* — материалистическа.

Що е диалектически метод?

Що е материалистическа теория?

Казват, че животът се намира в непрекъснат растеж и развитие — и това е вярно: общественият живот не е нещо неизменно и застинало, той никога не се задържа на едно ниво — той се намира във вечно движение, във вечен процес на разрушаване и изграждане. Не напразно Маркс казва, че вечното движение и вечното разрушаване - изграждане е същността на живота. Затова именно в живота винаги съществува *ново и старо,* растящо и умиращо, революция и реакция — в него непременно винаги нещо умира и същевременно непременно винаги нещо се ражда...

Съгласно диалектическия метод животът трябва да се разглежда именно такъв, какъвто е в действителност. Животът се намира в непрекъснато движение, следователно ние трябва да разглеждаме живота в неговото движение, в неговото разрушаване и изграждане. Накъде върви животът, какво умира и какво се ражда в живота,

какво се разрушава и какво се създава — ето какви въпроси трябва преди всичко да ни интересуват.

Такъв е първият извод от диалектическия метод.

Онова, което се ражда в живота и от ден на ден расте, е непобедимо — да се спре неговото движение напред е невъзможно, неговата победа е неизбежна. Тоест ако например в живота се ражда пролетариатът и от ден на ден расте, то колкото и слаб и малоброен да е днес, в края на краищата той все пак ще победи. И обратно, онова, което умира в живота и върви към гроба, неизбежно трябва да претърпи поражение, т. е. ако например буржоазията губи почва под краката си и от ден на ден върви назад, то колкото и силна и многобройна да е днес, в края на краищата тя все пак трябва да претърпи поражение и да отиде в гроба. Оттук именно е възникнало известното диалектическо положение: всичко, което действително съществува, т. е. всичко, което от ден на ден расте, е разумно.

Такъв е вторият извод от диалектическия метод.

В осемдесетте години на XIX столетие сред руската раволюционна интелигенция възникна забележителен спор. Народниците твърдяха, че главната сила, която може да се заеме с „освобождението на Русия", е бедното селячество. Защо? — ги питаха марксистите. Защото, казваха те, селячеството е най-многобройно и същевременно най-бедно в руското общество. Марксистите отговаряха: вярно е, че селячеството днес представлява мнозинство и че то е много бедно, но нима работата е в това? Селячеството вече отдавна представлява мнозинство, но досега то не е проявявало никаква инициатива в борбата за „свобода", без помощта на пролетариата. А защо? Защото селячеството като съсловие *от ден на ден се разрушава*, разпада се на пролетариат и буржоазия, докато пролетариатът като класа *от ден на ден расте* и крепне. И бедността тук няма решаващо значение: „босяците" са по-бедни от селяните, но никой не ще каже, че те могат да се заемат с „освобождението на Русия". Работата е само в това, кой расте и кой остарява в живота. И тъй като пролетариатът е единствената класа, която непрекъснато расте и крепне,

наш дълг е да застанем редом с него и да го признаем за главна сила в руската революция — така отговаряха марксистите. Както виждате, марксистите разглеждаха въпроса от диалектическо гледище, докато народниците разсъждаваха метафизически, защото те разглеждаха явленията на живота като „неизменни, застинали, веднаж завинаги дадени“ (виж *Ф. Енгелс.* „Философия, политическа икономия, социализъм“).

Така диалектическият метод разглежда движението на живота.

Но има движение и движение. Имаше обществено движение през „декемврийските дни“, когато пролетариатът, изправил гръб, нападаше складовете с оръжие и настъпваше срещу реакцията. Но обществено движение трябва да се нарече и движението от предишните години, когато пролетариатът в условията на „мирното“ развитие се ограничаваше с отделни стачки и със създаване на малки профсъюзи. Ясно е, че движението има различни форми. И ето, съгласно диалектическия метод, движението има двояка форма: еволюционна и революционна. Движението е еволюционно, когато прогресивните елементи стихийно продължават своята всекидневна работа и внасят в старите порядки незначителни, *количествени* изменения. Движението е революционно, когато същите тези елементи се обединяват, проникват се от обща идея и се насочват срещу вражеския лагер, за да унищожат изоснови стария строй с неговите *качествени* черти и да установят нов строй. Еволюцията подготвя революцията и създава почва за нея, а революцията завършва еволюцията и съдейства за нейната по-нататъшна работа.

Също такива процеси се извършват и в живота на природата. Историята на науката показва, че диалектическият метод е истински научен метод: като се почне от астрономията и се свърши със социологията — навсякъде намираме потвърждение на мисълта, че в света няма нищо вечно, че всичко се променя, всичко се развива. Следователно, всичко в природата трябва да се разглежда от гледна точка на движението, на развитието. А

това означава, че духът на диалектиката прониква в цялата съвременна наука.

Що се отнася до формите на движението, що се отнася до това, че, съгласно диалектиката, незначителните, *количествените* изменения в края на краищата довеждат до големи, *качествени* изменения — този закон еднакво има сила и в историята на природата. Менделеевата „периодическа система на елементите“ ясно показва какво голямо значение в историята на природата има възникването на качествените изменения от количествените изменения. В биологията за същото това свидетелствува теорията на неоламаркизма, на която отстъпва място неодарвинизмът.

Ние нищо не казваме за другите факти, осветлени с достатъчна пълнота от Фр. Енгелс в неговия „Анти-Дюринг“.

* * *

И така, ние сега сме запознати с диалектическия метод. Ние знаем, че съгласно този метод светът се намира във вечно движение, във вечен процес на разрушаване и изграждане и че, следователно, всяко явление както в природата, така и в обществото трябва да се разглежда в неговото движение, в процеса на разрушаване и изграждане, а не като застинало и неподвижно. Ние знаем също и това, че самото движение има двояка форма: еволюционна и революционна...

А как гледат на диалектическия метод нашите анархисти?

Родоначалник на диалектическия метод, както е известно, е Хегел. Маркс само очиства и подобрява този метод. Това обстоятелство е известно на анархистите; те знаят също, че Хегел е бил консерватор, и ето, като използуват „случая“, те яростно хулят Хегел, чернят го като „реакционер“ и привърженик на „реставрацията“, усърдно „доказват“, че „Хегел ... е философ на реставрацията... че той възхвалява бюрократическия конституционализъм в неговата абсолютна форма, че общата идея на неговата философия на историята е подчинена и служи на философското направление от епохата на реставрацията“,

и така нататък и тем подобни (виж „Нобати“ бр. 6. Статията на В. Черкезишвили). Разбира се, по това никой не спори с тях, напротив, всеки ще се съгласи, че Хегел не е бил революционер, че той е бил привърженик на монархията, но анархистите все пак „доказват“ и смятат за нужно безкрайно да „доказват“, че Хегел е привърженик на „реставрацията“. Защо? Вероятно за да могат с всичко това да дискредитират Хегел и да накарат читателя да почувствува, че и методът на „реакционера“ Хегел е „отвратителен“ и ненаучен. Ако това е действително така, ако господа анархистите смятат *по този път* да опровергаят диалектическия метод, аз съм длъжен да кажа, че *по този път* те не ще докажат нищо освен своята собствена злополучност. Паскал и Лайбниц не са били революционери, но откритият от тях математически метод е признат сега за научен метод; Майер и Хелмхолц не са били революционери, но техните открития в областта на физиката легнаха в основата на науката; не са били революционери също така Ламарк и Дарвин, но техният еволюционен метод постави на крака биологическата наука... Да, *по този път* господа анархистите не ще докажат нищо, освен своята собствена злополучност.

Да минем по-нататък. Според анархистите „диалектиката е метафизика“ (виж „Нобати“ бр. 9. Ш. Г.), а тъй като те „искат да освободят науката от метафизиката и философията от теологията“ (виж „Нобати“ бр. 3. Ш. Г.), те отхвърлят и диалектическия метод.

Ама че анархисти! Както се казва: „от болната глава върху здравата“. Диалектиката узря в борба с метафизиката, в тази борба тя печелеше слава, а според анархистите излиза, че „диалектиката е метафизика“! „Родоначалникът“ на анархистите, Прудон, е вярвал, че в света съществува *веднаж завинаги* установена, „неизменна справедливост“ (виж „Анархизм“ от Елцбахер, стр. 64—68, задгранично издание), поради което Прудон е бил наричан метафизик. Маркс се е борил срещу Прудон с помощта на диалектическия метод и е доказвал, че щом като в света всичко се променя, то трябва да се променя и „справедливостта“ — следователно „неизменната справедливост“ е метафизическа фантазия (виж „Мизерия на

философията“ от Маркс). А грузинските ученици на метафизика Прудон излизат и „доказват“, че „диалектиката е метафизика“, че метафизиката признава „непознаваемото“ и „нещото в себе си“, и в края на краищата преминава в безсъдържателна теология. В противоположност на Прудон и на Спенсер, Енгелс с помощта на диалектическия метод се е борел както с метафизиката, така и с теологията (виж „Лудвиг Фойербах“ и „Анти-Дюринг“ от Енгелс). Той доказва тяхната смешна безсъдържателност. А нашите анархисти „доказват“, че Прудон и Спенсер са учени, а Маркс и Енгелс са метафизици. Едно от двете: или господа анархистите се самоизмамват, или не разбират що е метафизика. Във всеки случай, диалектическият метод тук няма никаква вина.

В какво още господа анархистите обвиняват диалектическия метод? Те казват, че диалектическият метод е „хитра измислица“, „метод на софизми“, „логическо и мислително салтомортале“ (виж „Нобати“ бр. 8. Ш. Г.), „с помощта на който еднакво лесно се доказват и истината, и лъжата“ (виж „Нобати“ бр. 4. В. Черкезишвили).

На пръв поглед може да се стори, че обвинението, повдигнато от анархистите, е правилно. Чуйте какво казва Енгелс за последователя на метафизическия метод: „ ... речта му се състои от „да — да, не — не; всичко друго е от лукаваго“. За него вещта или съществува, или не съществува, предметът не може да бъде самият той и същевременно нещо друго; положителното и отрицателното обсолютно се изключват едно от друго ...“ (виж „Анти-Дюринг“. Увода.) Че как така! — горещи се анархистът. — Нима е възможно един и същ предмет в едно и също време да бъде и добър, и лош?! Та това е „софизъм“, „игра на думи“, та това значи, че „вие искате с еднаква леснина да докажете и истината, и лъжата!..“

Но нека вникнем в същността на работата. Днес ние искаме демократическа република, а демократическата република укрепва буржоазната собственост; може ли да се каже, че демократическата република навсякъде и винаги е добра? Не, не може! Защо? Защото демокра-

тическата република е добра *само „днес“*, когато ние разрушаваме феодалната собственост, но *„утре“*, когато пристъпим към разрушаване на буржоазната и установяване на социалистическата собственост, демократическата република вече не ще бъде добра, напротив, тя ще се превърне в окови, които ние ще разбием и отхвърлим; а тъй като животът се намира в постоянно движение, тъй като не може да се откъсва миналото от настоящето, тъй като ние се борим *едновременно* и против феодалите, и против буржоазията — ние казваме: доколкото демократическата република унищожава феодалната собственост, дотолкова тя е добра и ние я защищаваме; но доколкото тя укрепва буржоазната собственост, дотолкова тя не е добра и затова ние я критикуваме. Излиза, че демократическата република е едновременно и „добра“, и „лоша“ — и по този начин на поставения въпрос може да се отговори и „да“, и „не“. Именно такива *факти* е имал предвид Енгелс, когато той с гореприведените думи доказва правилността на диалектическия метод. А анархистите не са разбрали това и са го взели за „софизъм“! Анархистите, разбира се, са свободни да забелязват или да не забелязват тези *факти*, те могат дори да не забелязват и пясъка върху пясъчния бряг — това е тяхно право. Но какво е крив тук диалектическият метод, който, за разлика от анархистите, не гледа живота със затворени очи, а усеща биенето на пулса на живота и направо казва: щом животът се променя, щом животът се движи, всяко жизнено явление има две тенденции: положителна и отрицателна; трябва ли първата от тях да защищаваме, а втората да отхвърляме? Чудни хора са анархистите: те винаги говорят за „справедливост“, а към диалектическия метод се отнасят твърде несправедливо!

Да минем по-нататък. Според нашите анархисти „диалектическото развитие е катастрофическо развитие, според което най-напред напълно се унищожава миналото, а след това съвсем наново се утвърждава бъдещето... Катаклизмите на Кювие се пораждат от неизвестни причини, а катастрофите на Маркс — Енгелс се пораждат от диалектиката“ (виж „Нобати“ бр. 8. Ш. Г.). А на друго място същият автор казва, че „марксизмът се опира на

дарвинизма и се отнася към него некритично“ (виж „Нобати“ бр. 6.).

Вникнете добре, читателю!

Кювие отрича Дарвиновата еволюция, той признава само катаклизмите, а катаклизмът е *неочакван* взрив, „предизвикван от *неизвестни* причини“. Анархистите казват, че марксистите се *присъединяват към Кювие* и следователно отхвърлят *дарвинизма*.

Дарвин отрича катаклизмите на Кювие, той признава постепенната еволюция. И ето, същите тези анархисти казват, че „марксизмът се опира на дарвинизма и се отнася към него некритично“, следователно, марксистите *не са привърженици на катаклизмите на Кювие*.

Това е то анархия! Както се казва: подофицерската вдовица напердашила сама себе си! Ясно е, че Ш. Г. от бр. осми на „Нобати“ е забравил онова, което е казал Ш. Г. от брой шести. И кой от тях е прав: шести или осми брой? Или те и двата лъжат?

Да се обърнем към фактите. Маркс казва: „На известна степен от своето развитие материалните производителни сили на обществото влизат в противоречие със съществуващите производствени отношения или — което е само юридически израз на същото — с отношенията на собствеността ... Тогава настъпва епоха на социална революция.“ Но „нито една обществена формация не загива преди да се развият всички производителни сили, за които тя дава достатъчен простор ...“ (виж *К. Маркс*, „Към критиката на политическата икономия“. Предговора). Ако приложим мисълта на Маркс към съвременния обществен живот, ще се получи, че между съвременните производителни сили, които имат *обществен* характер, и присвояването на продуктите, което има *частен* характер, съществува коренен конфликт, който трябва да завърши със социалистическа революция (виж *Фр. Енгелс,* „Анти-Дюринг“. Втора глава на трети отдел). Както виждате, според Маркс и Енгелс „революцията“ („катастрофата“) се поражда не от „неизвестните причини“ на Кювие, а от съвършено определени и жизнени обществени причини, наречени „развитие на производителните сили“. Както виждате, според Маркс

и Енгелс революция се извършва само тогава, когато достатъчно узреят производителните сили, а не *неочаквано*, както се струва на Кювие. Ясно е, че между катаклизмите на Кювие и диалектическия метод няма нищо общо. От друга страна, дарвинизмът отхвърля не само катаклизмите на Кювие, но също така и диалектически схващаната революция, докато според диалектическия метод еволюцията и революцията, количественото и качественото изменение са две необходими форми на едно и също движение. Ясно е, че съвсем не може да се каже и това, че „марксизмът ... се отнася некритично към дарвинизма". Излиза, че „Нобати" лъже и в двата случая, както в шестия, така и в осмия брой.

И ето, тези лъжци-„критици" са се лепнали за нас и току повтарят: щеш-нещеш, нашата лъжа е по-добра от вашата истина! Те навярно смятат, че на анархиста всичко може да бъде простено.

Господа анархистите не могат да простят на диалектическия метод още едно нещо: „Диалектиката ... не дава възможност нито да излезеш или да изскочиш извън себе си, нито да прескочиш през самия себе си" (виж „Нобати" бр. 8. Ш. Г.). Ето това, господа анархисти, е самата истина, тук вие, почитаеми, сте съвършено прави: диалектическият метод не дава такава възможност. Но защо не дава? Именно защото „да изскачаш извън себе си и да прескачаш през самия себе си" — това е работа на дивите кози, а диалектическият метод е създаден за хората. Ето къде е тайната!..

Такива са изобщо възгледите на анархистите за диалектическия метод.

Ясно е, че анархистите не са разбрали диалектическия метод на Маркс и Енгелс — те са измислили своя собствена диалектика и именно срещу нея се сражават така безмилостно.

А на нас не ни остава нищо друго, освен да се смеем, като гледаме това зрелище, защото как да не се смееш, когато виждаш как един човек се бори със своята фантазия, разбива своите собствени измислици и същевременно с жар уверява, че той сразява противника си.

II

„Не съзнанието на хората определя тяхното битие, а, напротив. общественото им битие определя тяхното съзнание.“

К. Маркс

Що е материалистическа теория?

Всичко в света се променя, всичко в света се движи, но *как* става това изменение и *в какъв вид* се извършва това движение — ето същината на въпроса. Ние знаем например, че земята някога е представлявала нажежена огнена маса, после постепенно е изстинала, после е възникнал животинският свят, а след развитието на животинския свят е последвала появата на такъв род маймуни, от който впоследствие е произлязъл човекът. Но как се е извършвало това развитие? Някои казват, че природата и нейното развитие са предшествувани от световната идея, която след това е легнала в основата на това развитие, тъй че ходът на природните явления се оказва празна *форма* на развитието на идеята. Тези хора са били наричани идеалисти, впоследствие разделили се на няколко направления. Други пък казват, че в света предвечно съществуват две противоположни една на друга сили — идея и материя, че съобразно с това явленията се разделят на два вида — идеални и материални, между които се води постоянна борба; следователно излиза, че развитието на природните явления представлява постоянна борба между идеалните и материалните явления. Тези хора са наричани дуалисти, които, подобно на идеалистите, се разделят на различни направления.

Материалистическата теория на Маркс коренно отрича както дуализма, така и идеализма. Разбира се, в света действително съществуват идеални и материални явления, но това съвсем не значи, че те се отричат едни други. Напротив, идеалното и материалното са две различни форми на едно и също явление; те съществуват заедно и се развиват заедно, между тях съществува тясна връзка. Следователно нямаме никакво основание да мислим, че те се отричат едно друго. По този начин така нареченият

дуализъм рухва изоснови. Единна и неделима природа, изразена в две различни форми — в материална и идеална, — ето как трябва да разглеждаме развитието на природата. Единен и неделим живот, изразен в две различни форми — в идеална и материална, — ето как трябва да разглеждаме развитието на живота.

Такъв е монизмът на материалистическата теория на Маркс.

Същевременно Маркс отрича и идеализма. Неправилна е мисълта, че идеята и изобщо духовната страна *предшествува* в своето развитие природата и изобщо материалната страна. Още преди да е имало на света живи същества е съществувала така наречената външна, неорганическа природа. Първото живо същество — протоплазмата, не е притежавало никакво съзнание (идея) — то е притежавало само свойството *дразнимост* и първи зачатъци на усещане. После у животните постепенно се е развивала способността към усещане, преминавайки бавно в съзнание, съобразно с развитието на тяхната нервна система. Ако маймуната не беше изправила гръб, ако тя винаги беше вървяла на четири крака, нейният потомък — човекът — не би могъл свободно да се ползува от своите бели дробове и гласни струни и следователно не би могъл да се ползува от говора, което съществено би задържало развитието на неговото съзнание. Или още: ако маймуната не би се изправила на задните си крака, то нейният потомък — човекът — би бил принуден да гледа винаги само надолу и само оттук да черпи своите впечатления; той не би имал възможност да гледа нагоре и около себе си и следователно не би имал възможност да достави на своя мозък повече материал (впечатления) отколкото маймуната; и по този начин развитието на неговото съзнание би било съществено забавено. Излиза, че за развитието на самата духовна страна е необходим съответен строеж на организма и развитие на неговата нервна система. Излиза, че развитието на духовната страна, развитието на идеята, *се предшествува* от развитието на материалната страна, от развитието на битието. Ясно е, че отначало се променят външните условия, отначало се променя материята,

а *след това* съответно се променят съзнанието и другите духовни явления — развитието на идеалната страна *изостава* от развитието на материалните условия. Ако материалната страна, ако външните условия, ако битието и пр. ние наречем *съдържание*, тогава идеалната страна, съзнанието и другите подобни яления трябва да наречем *форма*. Оттук възниква известното материалистическо положение: в процеса на развитието съдържанието предшествува формата, формата изостава от съдържанието.

Същото трябва да се каже и за обществения живот. И тук материалното развитие предшествува идеалното развитие, и тук формата изостава от своето съдържание. Още не е имало и помен от научния социализъм, когато капитализмът вече е съществувал и се е водела остра класова борба; още никъде не е била възниквала социалистическата идея, а процесът на производството вече е имал обществен характер.

Затова Маркс казва: „Не съзнанието на хората определя тяхното битие, а, напротив, общественото им битие определя тяхното съзнание" (виж *К Маркс.* „Към критиката на политическата икономия"). Според Маркс икономическото развитие е материалната основа на обществения живот, *неговото съдържание*, а юридическо-политическото и религиозно-философското развитие е *„идеологическа форма"* на това съдържание, негова „надстройка" — затова Маркс казва: „С изменението на икономическата основа *по-бързо или по-бавно* се извършва преврат в цялата грамадна надстройка" (виж пак там).

А и в обществения живот най-напред се променят външните, материалните условия, а *след това* мисленето на хората, техният мироглед. Развитието на съдържанието предшествува възникването и развитието на формата. Разбира се, това съвсем не означава, че според Маркс било възможно съдържание без форма, както това се е сторило на Ш. Г. (виж „Нобати" бр. 1. „Критика монизма"). Съдържание без форма е невъзможно, но работата е в това, че една или друга форма, поради нейното изоставане от съдържанието, никога не съответствува *напълно* на това съдържание и по такъв начин често пъти новото съдържание е „принудено" временно

да се облече в старата фома, което предизвиква конфликт между тях. В наше време например на *общественото* съдържание на производството не съответствува частният характер на присвояване продуктите на производството и именно върху тази почва се развива съвременният социален „конфликт". От друга страна, мисълта, че идеята е форма на съществуване, съвсем не означава, че съзнанието по своята природа е също така материя. Така са мислели само вулгарните материалисти (например Бюхнер и Молешот), чиито теории коренно противоречат на материализма на Маркс и които Енгелс справедливо осмива в своя „Лудвиг Фойербах". Според материализма на Маркс съзнание и битие, дух и материя — това са две различни форми на едно и също явление, което, общо казано, се нарича природа; следователно те и не се отричат едно друго*, и същевременно не представляват едно и също явление. Работата е само в това, че в развитието на природата и обществото съзнанието, т. е. това, което се извършва в нашата глава, се предшествува от съответно материално изменение, т. е. от онова, което се извършва извън нас. След едно или друго материално изменение рано или късно неизбежно следва съответно идеално изменение и затова ние казваме, че идеалното изменение е форма на съответно материално изменение.

Такъв е изобщо монизмът на диалектическия материализъм на Маркс и Енгелс.

Добре, ще ни кажат някои, всичко това е правилно по отношение историята на природата и обществото. Но по такъв начин понастоящем се раждат в нашата глава различните представи и идеи за едни или други предмети? И съществуват ли в действителност така наречените външни условия, или пък съществуват само нашите представи за тези външни условия? И ако съществуват външни условия, то в каква степен е възможно тяхното възприемане и познаване?

---

* Това съвсем не противоречи на мисълта, че между формата и съдържанието има конфликт. Работата е в това, че този конфликт съществува не между съдържание и форма изобщо, а между *старата* форма и *новото* съдържание, което търси нова форма и се стреми към нея.

По този въпрос ние казваме, че нашите представи, нашето „аз“ съществува само дотолкова, доколкото съществуват външни условия, които предизвикват впечатления в нашето „аз“. Онези, които необмислено казват, че не съществува нищо друго освен нашите представи, са принудени да отричат наличността на каквито и да било външни условия и следователно да отричат и съществуването на останалите хора, освен на своето „аз“, което коренно противоречи на основните принципи на науката и на житейската практика. Да, външните условия действително съществуват; тези условия са съществували преди нас и ще съществуват и след нас, тяхното възприемане и познаване е възможно толкова по-бързо и по лесно, колкото по-често и по-силно те въздействуват върху нашето съзнание. Що се отнася до това, по какъв начин се пораждат в нашата глава различните представи и идеи за едни или други предмети *понастоящем*, то по този въпрос ние трябва да отбележим, че тук накратко се повтаря същото, което се извършва в историята на природата и обществото. И в дадения случай предметът, който се намира извън нас, предшествува нашата представа за този предмет, и в дадения случай нашата представа, формата, изостава от предмета като от свое съдържание и т. н. Ако аз гледам дървото и го виждам, това означава само, че още преди да се роди в моята глава представата за дървото, вече е съществувало самото дърво, което е предизвикало у мене съответната представа.

Не е трудно да се разбере какво значение трябва да има монистическият материализъм на Маркс и Енгелс за практическата дейност на хората. Щом като нашият мироглед, нашите нрави и обичаи са предизвикани от външните условия, щом като негодността на юридическите и политическите форми почива върху икономическото съдържание, тогава ясно е, че ние трябва да съдействуваме за коренното преустройство на икономическите отношения, та заедно с тях да се изменят коренно нравите и обичаите на народа и политическият строй на страната.

Ето какво казва за това Карл Маркс:

„Не е нужно голямо остроумие, за да се види връзката между материалистическото учение ... и социализма.

Щом като всички свои знания, усещания и така нататък човек черпи от сетивния свят . . . то околният свят следователно трябва да се устрои така, че човек да познава в него истински човешкото, да привиква от него да възпитава в себе си човешки свойства . . . Щом като човек не е свободен в материалистически смисъл, т. е. щом като той е свободен не поради отрицателната сила да избягва едно или друго, а поради положителната сила да проявява своята истинска индивидуалност, то трябва не да се наказват престъпленията на отделните лица, а да се унищожат антисоциалните източници на престъпленията . . . Щом като характерът на човека се създава от обстоятелствата, то обстоятелствата трябва следователно да се направят човечни (виж „Лудвиг Фойербах". Приложението „К. Маркс за френския материализъм от XVIII век").

Такава е връзката между материализма и практическата дейност на хората.

* * *

Как гледат анархистите на монистическия материализъм на Маркс и Енгелс?

Ако диалектиката на Маркс води своето начало от Хегел, то неговият материализъм е развитие на материализма на Фойербах. Това е добре известно на анархистите и те, като използуват недостатъците на Хегел и Фойербах, се опитват да очернят диалектическия материализъм на Маркс—Енгелс По отношение на Хегел ние вече посочихме, че с такива хитрости анархистите не могат да докажат нищо друго освен своето собствено полемическо безсилие. Същото трябва да се каже и по отношение на Фойербах. Ето например, те силно подчертават, че „Фойербах е пантеист . . .", че той „обожествява човека . . ." (виж „Нобати" бр. 7. Д. Деленди), че „според Фойербах човекът е това, че яде . . .", че оттук Маркс бил направил такъв извод: „Следователно най-главно и най-първо е икономическото положение." и т. н. (виж „Нобати" бр. 6. Ш. Г.). Наистина, в пантеизма на Фойербах, в обожествяването на човека от него и в други подобни негови грешки никой от нас не се съмнява, напротив,

Маркс и Енгелс първи разкриха грешките на Фойербах, но анархистите все пак смятат за нужно отново да „разобличават“ вече разобличените грешки на Фойербах. Защо? Вероятно поради това, че като хулят Фойербах, те искат някак си да очернят и материализма, който Маркс е заимствувал от Фойербах и след това научно го е развил. Нима у Фойербах наред с погрешните мисли не е можело да има и правилни? Ние твърдим, че с подобни хитрости анархистите ни най-малко не ще разколебаят монистическия материализъм, а само ще докажат своето собствено безсилие.

Сред самите анархисти съществува разногласица във възгледите им относно материализма на Маркс. Ако се послуша г. Черкезишвили, излиза, че Маркс и Енгелс ненавиждат монистическия материализъм; техният материализъм според него е вулгарен, а не монистически: „Великата наука на натуралистите с нейната еволюционна система и с нейния трансформизъм и монистически материализъм, *така силно ненавиждана от Енгелс*... избягваше диалектиката“ и т. н. (виж „Нобати“ бр. 4. В. Черкезишвили). Излиза, че естественонаучният материализъм, който се харесва на Черкезишвили и който Енгелс ненавиждал, е монистически материализъм. Друг анархист пък ни казва, че материализмът на Маркс и Енгелс е монистически и именно поради това заслужава да бъде отхвърлен. „Историческата концепция на Маркс е Хегелев атавизъм. Монистическият материализъм на абсолютния обективизъм, изобщо, и икономическият монизъм на Маркс, по-специално, са невъзможни в природата и погрешни в теорията... Монистическият материализъм е зле прикрит дуализъм и е компромис между метафизиката и науката...“ (виж „Нобати“ бр. 6. Ш. Г.). Излиза, че монистическият материализъм е неприемлив, тъй като Маркс и Енгелс не само не го ненавиждат, а, напротив, самите те са монистически материалисти, поради което монистическият материализъм трябва да бъде отхвърлен.

Това е то анархия! Сами още несхванали същността на материализма на Маркс, сами още неразбрали монистически материализъм ли е той или не, сами

още неспоразумели се помежду си за неговите достойнства и недостатъци, а вече ни проглушават със своето самохвалство: ние, значи, критикуваме и изравняваме със земята материализма на Маркс. Вече от това се вижда доколко основателна може да бъде тяхната „критика".

Да минем по-нататък. Излиза, че някои анархисти дори не знаят, че в науката съществуват различни видове материализъм и че между тях има голяма разлика: съществува например вулгарен материализъм (в естествознанието и историята), който отрича значението на идеалната страна и нейното въздействие върху материалната страна; но съществува и така нареченият монистически материализъм, който разглежда научно взаимоотношението между идеалната и материалната страна. Някои анархисти смесват всичко това и същевременно с голям апломб заявяват: щеш-не щеш, но ние основателно критикуваме материализма на Маркс и Енгелс! Чуйте: „Според Енгелс, а така също и според Кауцки, Маркс е направил голяма услуга на човечеството с това, че той..." между другото е открил „материалистическата концепция". „Вярно ли е това? Не смятаме, защото знаем... че всички историци, учени и философи, които се придържат към възгледа, че общественият механизъм се привежда в движение от географските, климатическо-телурическите, космическите, антропологическите и биологическите условия — *всички те са материалисти*" (виж „Нобати" бр. 2. Ш. Г.). Иди че разговаряй с тях! Излиза, че между „материализма" на Аристотел и Монтескьо, между „материализма" на Маркс и Сен-Симон няма разлика. Ето това се казва да разбереш противника и основно да го разкритикуваш!..

Някои анархисти чули някъде, че материализмът на Маркс е „теория на стомаха" — и са се заели с популяризирането на тази „мисъл", може би защото хартията не се цени скъпо в редакцията на „Нобати" и тази операция ще й струва евтино. Чуйте: „Според Фойербах, човекът е това, че яде. Тази формула е подействувала магически върху Маркс и Енгелс" — и ето, според анархистите, оттук именно Маркс бил извадил заключението, че „следователно най-главно и най-първо е ико-

номическото положение, производствените отношения...“ По-нататък анархистите философски ни поучават: „Да се каже, че единственото средство за тази цел (обществения живот) е храненето и икономическото производство, би било грешка... Ако *идеологията се определяше* главно, монистически, *от храненето* и от икономическото битие — то някои лакомци биха били гении“ (виж „Нобати“ бр. 6. Ш. Г.). Ето значи колко лесно било да бъде разкритикуван материализмът на Маркс: достатъчно е да чуеш от някоя пансионерка улична клюка по адрес на Маркс и Енгелс, достатъчно е да повториш с философски апломб тази улична клюка в страниците на някакъв си „Нобати“, за да си спечелиш изведнаж славата на „критик“. Но кажете едно нещо, господа: къде, кога, в коя страна и кой Маркс е казал, че „храненето определя идеологията“? Защо не приведохте нито една фраза, нито една дума от съчиненията на Маркс, за да докажете вашето обвинение? Нима икономическото битие и храненето са едно и също нещо? Смесването на тези съвършено различни понятия е простимо, да речем, за някоя пансионерка, но как можа да се случи, че вие, „съкрушителите на социалдемокрацията“, „възродителите на науката“ — че и вие така безгрижно повтаряте грешката на пансионерките? А и как така храненето може да определя обществената идеология? Ха вникнете сега в собствените си думи: храненето, формата на хранене, не се променя — и в старо време хората са се хранели, сдъвквали са и са смилали храната по същия начин, както и сега, докато формата на идеологията постоянно се променя и развива. Антична, феодална, буржоазна, пролетарска — ето между другото какви форми има идеологията. Нима е допустимо това, което изобщо не се променя, да определя онова, което постоянно се променя? Идеологията се определя от икономическото битие — това Маркс наистина го казва, и то лесно може да се разбере, но нима хранене и икономическо битие са едно и също нещо? Защо ви е скимнало да натрапвате на Маркс вашето собствено недомислие?..

Да минем по-нататък. Според нашите анархисти материализмът на Маркс „е също паралелизъм...“; или

още: „монистическият материализъм е зле прикрит дуализъм и е компромис между метафизиката и науката..." „Маркс изпада в дуализъм, защото изобразява производствените отношения като материални, а човешките стремежи и воля като илюзия и утопия, която няма значение, макар и да съществува" (виж „Нобати" бр. 6. Ш. Г.). Първо, монистическият материализъм на Маркс няма нищо общо с безсмисления паралелизъм. Докато от гледна точка на материализма материалната страна, съдържанието, по необходимост *предшествува* идеалната страна, формата — паралелизмът отхвърля тоя възглед и решително заявява, че нито материалната, нито идеалната страна *не се предшествуват* една друга, че и двете те се движат заедно, паралелно. Второ, какво общо има между монизма на Маркс и дуализма, когато ни е добре известно (трябва да бъде известно и на вас, господа анархисти, ако четете марксическа литература!), че първият изхожда от *един принцип* — природата, която има материална и идеална форма, докато вторият изхожда от *два принципа* — материален и идеален, които според дуализма взаимно се отричат един друг? Трето, кой е казал, че уж „човешките стремежи и воля нямат значение"? Защо не посочите къде Маркс говори за това? Нима Маркс не говори за значението на „стремежите и волята" в „Осемнадесети брюмер на Луи Бонапарт", в „Класовата борба във Франция", в „Гражданската война във Франция" и в други брошури? И защо тогава Маркс се е старавал да развие „волята и стремежите" на пролетариите в социалистически дух, защо е водил пропаганда сред тях, ако не е придавал значение на „стремежите и волята"? Или, за какво говори Енгелс в своите известни статии от 1891—94 година, ако не за „значението на стремежите и волята"? Човешките стремежи и воля черпят своето съдържание от икономическото битие, но това съвсем не значи, че те не оказват никакво влияние върху развитието на икономическите отношения. Нима за нашите анархисти е толкова трудно да смелят тази проста мисъл? Да, да, не напразно казват, че едно нещо е страстта към критика, а друго нещо е самата критика!..

Още едно обвинение, издигнато от господа анархистите: „не можем да си представим форма без съдържание...“, поради това не може да се каже, че „формата изостава от съдържанието ... те „съсъществуват“ ... В противен случай монизмът е абсурд“ (виж „Нобати“ бр. 1. Ш. Г.). Господа анархистите нещо са се побъркали. Съдържание без форма е немислимо, но *съществуващата форма* никога не съответствува напълно на съществуващото съдържание, новото съдържание до известна степен винаги е облечено в стара форма, поради което между старата форма и новото съдържание винаги съществува конфликт. Именно върху тази почва се извършват революциите и в това се изразява между другото революционният дух на материализма на Маркс. Обаче анархистите не са разбрали това и упорито повтарят, че съдържание без форма не съществува.

Такива са възгледите на анархистите за материализма. Ние ще се ограничим с казаното. И така е достатъчно ясно, че анархистите са си измислили свой Маркс, комуто са приписали свой, измислен от тях „материализъм“, а след това воюват с него. А в истинския Маркс и в истинския материализъм не попада нито един куршум...

Каква е връзката между диалектическия материализъм и пролетарския социализъм?

Вестник „Ахали Цховреба“ („Нов живот“) броеве 2, 4, 7 и 16 от 21, 24, 28 юни и 9 юли 1906 г

Подпис: Коба

Оригиналът е на грузински

БЕЛЕЖКИ

1 „Брдзола“ („Борба“) — първият нелегален грузински вестник на тифлиската социалдемократическа организация, на нейната ленинско-искровска група. Инициатор за основаването на в. „Брдзола“ е И. В. Сталин. Появата на вестник „Брдзола“ е резултат от борбата, която е водило от 1898 година революционното малцинство на първата грузинска социалдемократическа организация „Месаме-даси“ (И. В. Сталин, В. З Кецховели, А. Г. Цулукидзе) срещу нейното опортюнистическо мнозинство (Жордания и др.) по въпроса за създаване на нелегален революционен марксически печат. „Брдзола“ е бил печатан в Баку в нелегална печатница, организирана по поръка на революционното крило на тифлиската социалдемократическа организация от най-близкия съратник на И. В. Сталин — В. З. Кецховели. На последния е била възложена и практическата работа около издаването на вестника. Ръководните статии в Брдзола“ по въпросите относно програмата и тактиката на революционната марксическа партия принадлежат на И. В. Сталин. Излезли са четири броя от „Брдзола“: бр. 1 — през септември 1901 година; бр. 2—3 — през ноември-декември 1901 година и бр. 4 — през декември 1902 година. „Брдзола“ — най добрият след „Искра“ марксически вестник в Русия — е отстоявал неразривната връзка между революционната борба на закавказкия пролетариат и революционната борба на работническата класа в цяла Русия. Защищавайки теоретическите основи на революционния марксизъм, „Брдзола“, както и Лениновата „Искра“, е пропагандирал необходимостта от преминаване на социалдемократическите организации към масова политическа аги-

тация, към политическа борба против самодържавието и е отстоявал Лениновата идея за хегемония на пролетариата в буржоазно-демократическата революция. Борейки се против „икономистите", в. „Брдзола" е обосновавал необходимостта от създаване на единна революционна партия на работническата класа и е разобличавал либералната буржоазия, националистите и опортюнистите от всички видове. Лениновата „Искра" е отбелязала излизането на първия брой на вестник „Брдзола" като събитие от голямо значение. — 1.

[2] „Рабочая Мысль" — вестник, който открито е провеждал опортюнистическите възгледи на „икономистите"; излизал е от октомври 1897 година до декември 1902 година. Излезли са 16 броя. — 13.

[3] Законът от 2 юни 1897 година е определял продължителността на работния ден за работниците от индустриалните предприятия и железопътните работилници на $11^1/_2$ часа; с този закон едновременно е бил намален броят на празничните дни за работниците. — 13.

[4] Става дума за „Временните правила за отбиване на военна повинност от възпитаниците във висшите учебни заведения", утвърдени от правителството на 29 юли 1899 година. Въз основа на тези правила студентите, които са вземали участие в колективни акции срещу полицейския режим, установен във висшите учебни заведения, бивали изключвани от тях и зачислявани като войници в царската армия за срок от една до три години. — 18.

[5] „Сакартвело" („Грузия") — вестник на задграничната група на грузинските националисти, станала ядро на буржоазно-националистическата партия на социал-федералистите; бил е издаван в Париж на грузински и френски език от 1903 до 1905 година.

В партията на грузинските федералисти (оформила се през април 1904 година в Женева) са влезли, освен групата „Сакартвело", още и анархисти, есери, национал демократи. Основното искане на федералистите е национална автономия на Грузия в пределите на руската буржоазно-помешчическа държава. В годините на реакцията те стават отявлени противници на революцията. — 27.

[6] „Арменска социалдемократическа работническа организация“ е създадена от арменски национал-федералистически елементи наскоро след II конгрес на РСДРП. В. И. Ленин отбелязва тясната връзка на тази организация с Бунда. „Това е *бундовска креатура* и нищо повече, тя е измислена нарочно за подхранване на кавказкия бундизъм... Всички кавказки другари са против тази шайка от литератори-дезорганизатори“ — пише Ленин до членовете на Централния комитет на 7 септември (н. ст.) 1905 година (виж Ленинский сборник V, стр. 493). — **29.**

[7] Бунд (Всеобщ еврейски работнически съюз в Литва, Полша и Русия) — еврейска дребнобуржоазна опортюнистическа организация. Образуван е през октомври 1897 година на конгреса във Вилно. Бундът е работел предимно сред еврейските занаятчии. Влизайки в РСДРП на I конгрес през 1898 година „като автономна организация, самостоятелна само по въпросите, които засягат специално еврейския пролетариат“, Бундът става носител на национализъм и сепаратизъм в работническото движение в Русия. Буржоазно-националистическата позиция на Бунда е била подложена на рязка критика от страна на Лениновата „Искра“. Кавказките искристи са подкрепяли напълно В. И. Ленин в борбата му срещу Бунда. — **32.**

[8] Става дума за комитетите на партията, обединили се през март 1903 година в Тифлис на I конгрес на социалдемократическите работнически организации в Кавказ в Кавказки съюз на РСДРП. На конгреса са били представени организациите от Тифлис, Баку, Батум, Кутаис, Гурия и др. Конгресът одобрява политическата линия на Лениновата „Искра“ приема за ръководство проектопрограмата на „Искра“ и „Заря“, разработва и утвърждава специалния устав на съюза. Първият конгрес на Кавказкия съюз поставя основите за изграждане на социалдемократически организации в Кавказ в интернационален дух. Конгресът създава ръководещ партиен орган — Кавказки съюзен комитет на РСДРП, в чийто състав бива избран задочно И. В. Сталин, който по това време се намира в Батумския затвор. След като избягва от заточение и се завръща в Тифлис в началото на 1904 година, И. В. Сталин застава начело на Кавказкия съюзен комитет на РСДРП. — **32.**

9 В преписката на В. И. Ленин и Н. К. Крупская с болшевишките организации в Русия са били намерени две писма на И. В. Сталин от Кутаис. Тези писма са написани от И. В. Сталин по време на пребиваването му в Кутаис през септември-ноември 1904 година и са адресирани до неговия другар по революционна дейност в Закавказието М. Давиташвили, който живеел по онова време в Лайпциг (Германия) и членувал в лайпцигската група на болшевиките. За тези две писма друг един участник в лайпцигската група на болшевиките Д. Сулиашвили пише в своите спомени: „От другаря Сталин ние получавахме вдъхновени писма за Ленин. Писмата получаваше др. М. Давиташвили. В тези писма другарят Сталин се възхищаваше от Ленин, от неговата неуклонна, чисто марксическа тактика, от неговото решение на въпросите за партийното изграждане и т. н. В едно от писмата другарят Сталин наричаше Ленин „планински орел“ и се възхищаваше от неговата непримирима борба против меншевиките. Тези писма ние ги препратихме на Ленин и наскоро получихме от него отговор, в който той наричаше Сталин „пламенен колхидец“ (виж *Л. Берия.* К вопросу об истории большевистских организаций в Закавказье, изд. 6-о, стр. 89). Грузинските оригинали на писмата не са намерени. — 45.

10 Става дума за новата, меншевишка „Искра“. След II конгрес на РСДРП меншевиките, заграбили със съдействието на Плеханов „Искра“ в свои ръце, я използуват за борба срещу В. И. Ленин и болшевиките. Те започват открито да пропагандират от нейните страници своите опортюнистически възгледи. Меншевишката „Искра“ е излизала до октомври 1905 година. — 45.

11 През есента на 1904 година, след заграбването на редакцията на „Искра“ от меншевиките, по препоръка на В. И. Ленин В. Д. Бонч-Бруевич организирва специално издателство със задача да издава „партийна литература, посветена по-специално на защитата на принципиалната позиция на мнозинството от втория партиен конгрес“. Съветът на партията и Централният комитет, намиращи се по онова време в ръцете на меншевиките, са спъвали по всички възможни начини печатането и разпространяването на болшевишка литература. Във връзка с това конференцията на кавказките болше-

вишки комитети, състояла се през ноември 1904 година, взема следната резолюция „За литературата на мнозинството“: „Конференцията предлага на ЦК да достави на комитетите на партията литература от групата на Бонч-Бруевич и Ленин наред с другата партийна литература, която изяснява партийните разногласия.“ В края на декември 1904 година издателската дейност преминава към организирания от В. И. Ленин вестник „Вперёд“ („Напред“). — **45.**

[12] „Декларация на 22-мата“ — написаното от В. И. Ленин обращение „Към партията“. Обращението е било прието на едно съвещание на болшевиките, станало под ръководството на Ленин през м. август 1904 година в Швейцария. Споменаваната в писмото на И. В. Сталин брошура „Към партията“ съдържа, освен обращението „Към партията“, още и резолюциите на Рижкия и Московския комитет, както и на женевската болшевишка група, присъединили се към решенията на съвещанието на 22-мата болшевики. Обращението „Към партията“ става за болшевиките програма за борба за III конгрес. Повечето от комитетите на РСДРП изразяват своята солидарност с решенията на болшевишкото съвещание. През септември 1904 година Кавказкият съюзен, Тифлиският и Имеретино-Мингрелският комитет се присъединяват към „Декларацията на 22-мата“ и разгръщат агитация за незабавно свикване на III конгрес на партията. — **45.**

[13] Статията на В. И. Ленин „Крачка напред, две крачки назад“ е написана през септември 1904 година. Статията е отговор на подлистника на Роза Люксембург „Организационни въпроси на руската социалдемокрация“, публикуван в бр. 69 на „Искра“ и в броеве 42 и 43 на „Neue Zeit“, както и на писмото на Карл Кауцки, напечатано в брой 66 на „Искра“. Ленин е възнамерявал да помести своя отговор в „Neue Zeit“, но редакцията, която е симпатизирала на меншевиките, е отказала да го помести. — **45.**

[14] „Протоколи на 2-я редовен конгрес на Задграничната лига на руската революционна социалдемокрация“; издадени са от Лигата през 1904 година в Женева. — **45.**

[15] Книгата на В. И. Ленин „Крачка напред, две крачки назад“ е писана през времето от февруари до май и излиза на

6 (19) май 1904 година. (Виж Ленин. Избрани произведения т. III, стр. 167—359. Изд. на „Партиздат", 1946 год.). — 45.

[16] Става дума за книгата на В. И. Ленин „Какво да се прави?" (виж Ленин. Избрани произведения, т. III, стр. 5—166. Изд. на „Партиздат", 1946 год.). — 45.

[17] Според устава, приет на II конгрес на РСДРП, Съветът на партията е бил най-висшият партиен орган. Съветът на партията се е състоял от петима души: по двама члена на Съвета са били назначавани от ЦК и ЦО, а петият член на Съвета е бил избиран от конгреса. Основната задача на Съвета е била да съгласува и обединява дейността на ЦК и ЦО. Наскоро след II конгрес на РСДРП в Съвета на партията започват да преобладават меншевиките, които го превръщат в свой фракционен орган. Третият конгрес на РСДРП премахва многоцентрието в партията, като създава единен партиен център — Централен комитет, — разделен на две части: задграничен и руски. Според устава, приет от III конгрес, редакторът на ЦО е бил назначаван от ЦК измежду членския състав на ЦК. — 50.

[18] Брошурата на В. И. Ленин „Писмо до другаря за нашите организационни задачи" с предговор и послесловие от автора излиза през 1904 година в Женева като издание на ЦК на РСДРП (Виж Съчинения, том V, стр. 179—192). — 50.

[19] Костров; Ан — псевдоними на Н. Жордания. — 50.

[20] „Квали" („Бразда") — седмичен вестник на грузински език, орган на либерално-националистическото направление. През периода 1893—1897 година е предоставял страниците си на начинаещите литератори от „Месаме-даси". В края на 1897 година вестникът преминава в ръцете на мнозинството от „Месаме-даси" (Н. Жордания и др.) и става рупор на „легалния марксизъм". След възникването на болшевишката и меншевишката фракция в РСДРП „Квали" става орган на грузинските меншевики. Вестникът е бил спрян от правителството в 1904 година. — 50.

[21] „Пролетариатис Брдзола" („Пролетарска борба") — грузински нелегален вестник, орган на Кавказкия съюз на РСДРП; излизал е от април — май 1903 година до октомври 1905 година; бил е спрян след излизането на 12-и брой. През

1904 година, след завръщането на И. В. Сталин от заточение, редакцията на вестника е била възглавена от него. В състава на редакцията са влизали също А. Г. Цулукидзе, С. Г. Шаумян и др. Ръководните статии във вестника са били писани от И. В. Сталин. „Пролетариатис Брдзола" е бил приемник на вестник „Брдзола". Първият конгрес на Кавказкия съюз на РСДРП взема решение за обединяването на вестник „Брдзола" с арменския социалдемократически вестник „Пролетариат" в един общ орган, който да бъде издаван на три езика: грузински („Пролетариатис Брдзола"), арменски („Пролетариати Крив") и руски („Борьба Пролетариата"). Съдържанието на вестника и на трите езика е било едно и също. Номерацията на броевете е била запазена от предишното издание на вестника на съответния език. „Пролетариатис Брдзола" е бил най-големият след „Вперёд" и „Пролетарий" нелегален болшевишки вестник, който последователно е защищавал идеологическите, организационните и тактическите основи на марксическата партия. Редакцията на „Пролетариатис Брдзола" е поддържала тясна връзка с В. И. Ленин и с болшевишкия задграничен център Когато през декември 1904 година се появява съобщение за издаването на вестник „Вперёд", от Кавказкия съюзен комитет е била образувана литературна група за подкрепа на „Вперёд". В отговор на изпратената от Съюзния комитет до В. И Ленин покана да сътрудничи в „Пролетариатис Брдзола", Ленин пише в писмо от 20 декември (н. ст.) 1904 година: „Драги другари! Получих Вашето писмо относно „Борьба Пролетариата". Ще се постарая да пиша и ще съобщя на другарите от редакцията" (виж Ленинский сборник XV, стр. 267). „Пролетариатис Брдзола" системно е препечатвал на своите страници статии и материали от Лениновата „Искра", а след това от „Вперёд" и „Пролетарий". Във вестника са бивали публикувани статии на В. И. Ленин. В „Пролетарий" много пъти са били давани положителни рецензии и отзиви за „Пролетариатис Брдзола", а също така са били препечатвани от него статии и дописки. В брой 12-и на „Пролетарий" е отбелязано излизането на брой 1 на „Борьба Пролетариата" на руски език. В края на бележката се казва: „Ние и друг път ще имаме случай да се върнем към съдържанието на този интересен вестник. Горещо приветствуваме

разширяването на издателската дейност на Кавказкия съюз и му пожелаваме по-нататъшни успехи във възстановяването на партийността в Кавказ." — 50.

22 Става дума за статията на И. В. Сталин „Как социалдемокрацията разбира националния въпрос?" (виж настоящия том, стр. 25). — 50.

23 „Личният височайши указ" на цар Николай II от 12 декември 1904 година заедно със специално правителствено съобщение е бил публикуван във вестниците на 14 декември 1904 година. Наред с обещанието за някои „реформи" от второстепенно значение указът обявява непоклатимостта на самодържавната власт и съдържа закани не само по адрес на революционните работници и селяни, но и по адрес на либералите, осмелили се да предявяват към правителството плахи конституционни искания. Според израза на В. И. Ленин указът на Николай II е бил „истинска плесница на либералите". — 62.

24 „Проектоконституцията" е изработена от група членове на либералния „Союз освобождения" през октомври 1904 година и излиза като отделно издание под наименованието „Основен държавен закон на Руската империя. Проект за руска конституция". Москва, 1904. — 63.

25 Брошурата на И. В Сталин „Накратко за партийните разногласия" е написана в края на април 1905 година. Тя е отговор на статиите на Н. Жордания „Мнозинството или малцинството?" в „Социал-Демократ", „Що е партия?" в „Могзаури" и др. За излизането на брошурата на И. В. Сталин „Накратко за партийните разногласия" скоро става известно в болшевишкия задграничен център. На 18 юли Н. К. Крупская в писмо до Кавказкия съюзен комитет на РСДРП замолва да се изпрати брошурата зад граница. Брошурата „Накратко за партийните разногласия" е получила широко разпространение в болшевишките организации в Закавказието; чрез нея по будните работници са се запознавали с вътрешно партийните разногласия, с позицията на В. И. Ленин, на болшевиките. Брошурата е била отпечатана в нелегалната (Авлабарска) печатница на Кавказкия съюз на РСДРП през май 1905 година на грузински и през юни — на руски и арменски език, по 1500—2000 екземпляра на всеки език. — 72.

26 **„Искра“** — първият общоруски нелегален марксмчески вестник; основан е в 1900 година от В. И. Ленин. Първият брой на Лениновата „Искра“ е излязъл на 11(24) декември 1900 година в Лайпциг, следващите броеве са излизали в Мюнхен, от април 1902 година — в Лондон, а от пролетта на 1903 година — в Женева. В редица градове на Русия (Петербург, Москва и др.) са били създадени групи и комитети на РСДРП с ленинско-искровска насока. В Закавказието идеите на „Искра“ са били отстоявани от нелегалния вестник „Брдзола“ („Борба“) — орган на грузинската революционна социалдемокрация (За значението и ролята на „Искра“ виж „История на ВКП (б). Кратък курс“, стр. 38—49. Изд. на „Партиздат“, 1947 год.). — **73.**

27 **„Социал-Демократ“** — нелегален вестник на кавказките меншевики; излизал е на грузински език в Тифлис от април до ноември 1905 година. Вестникът е бил ръководен от Н. Жордания. Първият брой на „Социал-Демократ“ е излязъл като „орган на Тифлиския комитет на РСДРП“; по-късно вестникът се е именувал „орган на кавказките с.-д. работнически организации“. — **74.**

28 **„Рабочее Дело“** — непериодически орган на Съюза на руските социалдемократи зад граница (на „икономистите“). Списанието е било издавано в Женева от 1899 до 1902 година. — **75.**

29 Виж В. И. Ленин, Сочинения, том IV, стр. 56. — **76.**

30 Старовер — псевдоним на А. Н. Потресов. — **76.**

31 Виж Карл Маркс, Избранные произведения в двух томах, т. I, 1941, стр. 150. — **80.**

32 **„Die Neue Zeit“** („Ново време“) — списание на германската социалдемокрация, което е излизало в Щутгарт от 1883 до 1923 година. — **81.**

33 **„Могзаури“** („Пътешественик“) — историко-археологическо и географо-етнографско списание; излизало е в Тифлис от 1901 до ноември 1905 година. От януари 1905 година „Могзаури“ става седмично литературно-политическо издание на грузинските социалдемократи, излизащо под редакцията на Ф. Махарадзе. В „Могзаури“, наред със статиите на болшевишки автори, са били печатани също така и статии на меншевиките. — **84.**

[34] Хайнфелдската програма е била приета на учредителния конгрес на австрийската социалдемокрация в 1888 година в град Хайнфелд. Тази програма в принципиалната си част съдържа редица положения, които правилно осветляват хода на общественото развитие и задачите на пролетариата и на пролетарската партия. По-късно, на Виенския конгрес в 1901 г., хайнфелдската програма е била заменена с нова програма, която съдържа ревизионистически положения. — **92.**

[35] Виж Карл Маркс. Избранные произведения в двух томах, т. II, 1941, стр. 278—279. — **95.**

[36] **„Заря“** — теоретическо списание на руската социалдемокрация; основано е от В. И. Ленин, излизало е едновременно с вестник „Искра“ под една обща редакция. Списанието е било издавано в Щутгарт от април 1901 година до август 1902 година. — **98.**

[37] Виж В. И. Ленин. Сочинения, т. VI, стр. 150. — **102.**

[38] **„Дневник Социал-Демократа“** — списание, издавано непериодически в Женева от Г. В. Плеханов от март 1905 година до април 1912 година. Излезли са 16 книжки. В 1916 година излиза още една книжка от списанието. — **102.**

[39] Хънчакисти — членове на арменската дребнобуржоазна партия „Хънчак“. Партията е възникнала през 1887 година в Женева по инициатива на студенти-арменци. В Закавказието партията „Хънчак“, приела наименованието арменска социалдемократическа партия, е водела разколническа политика в работническото движение. След революцията от 1905—1907 година партията „Хънчак“ се изражда в реакционна националистическа групировка. — **110.**

[40] Виж „ВКП (б) в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК“, ч. I, изд. 6. 1940, стр. 45. — **111.**

[41] Във вестник „Пролетариатис Брдзола“ („Пролетарска Борба“), брой 11 е напечатана само първата част на статията на И. В. Сталин „Временното революционно правителство и социалдемокрацията“. Втората част на статията, както това се вижда от запазената в архивата ръкописна скица на плана за броевете (12, 13, 14) на „Пролетариатис Брдзола“, съставена от И. В. Сталин, е била определена за публикуване в бр. 13 на вестника. Но поради това, че излизането

на „Пролетариатис Брдзола“ е било на 12-ия брой спряно, втората част не е била публикувана. Тази част на статията е запазена в архивата на жандармерийското управление само в ръкописен превод на руски език. Грузинският текст на ръкописа не е намерен. — **113**.

[42] Амстердамският конгрес на II Интернационал се е състоял през август 1904 г. — **116**.

[43] К. Маркс и Ф. Энгельс. „Обращение Центрального комитета к Союзу Коммунистов“ (виж Карл Маркс. Избранные произведения в двух томах, т. II, 1941, стр. 131, 132, — **117**.

[44] Става дума за статията на В. И. Ленин „За временното революционно правителство“, в която се цитира статията на Ф. Енгелс „Бакунистите на работа“ (виж В. И. Ленин. Сочинения, т. VII, стр. 325, 326, 328). — **120**.

[45] Имат се предвид проектозаконът за учредяване на съвещателна Държавна дума и правилникът за изборите за Думата, изработени от комисия под председателството на министъра на вътрешните работи Булигин. Проектозаконът и правилникът за изборите са публикувани заедно с царския манифест на 6 (19) август 1905 година. Болшевиките обявяват активен бойкот на булигинската Дума. Тя е била пометена от силата на революцията преди да успее да се събере. — **128**.

[46] Статията на И. В. Сталин „В отговор на „Социал-Демократ““, напечатана в брой 11 на „Пролетариатис Брдзола“, е предизвикала жив отглас в задграничния болшевишки център. Резюмирайки накратко основното съдържание на статията на И. В. Сталин, В. И. Ленин пише в „Пролетарий“: „В статията „В отговор на „Социал-Демократ““ ние ще отбележим прекрасната постановка на въпроса за знаменитото „внасяне на съзнанието отвън“. Авторът разчленява този въпрос на четири самостоятелни части:

1) Философският въпрос за отношението на съзнанието към битието: битието определя съзнанието. Съобразно със съществуването на две класи се изработва и двояко съзнание: буржоазно и социалистическо. На положението на пролетариата съответствува социалистическото съзнание.

2) „Кой може и кой изработва това социалистическо съзнание (научния социализъм)?“

„Съвременното социалистическо съзнание може да възникне само въз основа на дълбоко научно знание" (Кауцки), т. е. неговото изработване „е дело на неколцина интелигенти-социалдемократи, които притежават необходимите за това средства и свободно време."

3) Как прониква това съзнание сред пролетариата? „Тук именно на преден план излиза социалдемокрацията (а не само интелигентите-социалдемократи), която внася в работническото движение социалистическо съзнание."

4) Какво среща социалдемокрацията в самия пролетариат, навлизайки сред него с проповед за социализма? Инстинктивно *влечение* към социализма. „Заедно с пролетариата с естествена необходимост се заражда социалистическа тенденция както сред самите пролетарии, така и сред онези, които усвояват гледището на пролетариата; така се обяснява зараждането на социалистическите влечения" (Кауцки).

Меншевикът прави оттук смешния извод: „Оттук става ясно, че социализмът не се внася отвън в пролетариата, а, напротив, излиза от пролетариата и влиза в главите на онези, които усвояват възгледите на пролетариата"!" (виж „Пролетарий" брой 22 от 11 (24) октомври 1905 година, рубриката „Из партията", стр. 6). — **131.**

47 „В отговор на Съюзния комитет" е издаден като приложение към брой 3 на „Социал-Демократ" от 1 юли 1905 година. Автор на „Отговора" е лидерът на грузинските меншевики Н. Жордания, чиито възгледи са подложени от И. В. Сталин на безпощадна критика в брошурата „Накратко за партийните разногласия" и в други произведения. — **131.**

48 Виж В. И. Ленин. Съчинения, т. V, стр. 187. — **138.**

49 **„Московские Ведомости"** — вестник, започнал да излиза в 1756 година; изразявал е интересите на най-реакционните кръгове на дворяните-крепостници и на духовенството. От 1905 година — орган на черносотниците. Спрян след Октомврийската революция в 1917 година. — **142.**

50 **„Русские Ведомости"** — вестник, издаван в Москва от 1863 година от либералните професори в Московския университет и от земските дейци; изразявал е интересите на либералните помешчици и на буржоазията. От 1905 година — орган на десните кадети. — **143.**

51 „Пролетарий"—нелегален болшевишки седмичен вестник, Централен орган на РСДРП, създаден по постановление на III конгрес на партията; бил е издаван в Женева от 14 (27) май до 12 (25) ноември 1905 година. Излезли са 26 броя Отговорен редактор на вестника е бил В. И. Ленин. „Пролетарий" е продължил линията на старата, Ленинова „Искра" и е приемник на болшевишкия вестник „Вперёд". Спира да излиза във връзка с преместването на В. И. Ленин в Петербург. — **144**.

52 Конституционно-демократическа партия (к.-д., кадети) — главната партия на либерално-монархическата буржоазия; оформява се през октомври 1905 година. Прикривайки се с фалшив демократизъм и именувайки се партия на „народната свобода", кадетите са се стараели да привлекат на своя страна селячеството. Те са се стремели да запазят царизма във форма на конституционна монархия. Впоследствие кадетите се превръщат в партия на империалистическата буржоазия. След победата на Октомврийската социалистическа революция кадетите организират контрареволюционни заговори и въстания срещу Съветската република. — **147**.

53 **„Кавказский Рабочий Листок"** — първият всекидневен болшевишки легален вестник в Кавказ; излизал е в Тифлис от 20 ноември до 14 декември 1905 година на руски език. Вестникът се е ръководел от И. В. Сталин и С. Г. Шаумян. На IV конференция на Кавказкия съюз на РСДРП „Кавказский Рабочий Листок" е бил признат за официален орган на Кавказкия съюз. Излезли са 17 броя. Двата последни броя от вестника излизат под наименованието „Елисаветпольский Вестник". — **161**.

54 През декември 1905 година латвийските градове Тукум, Талсен, Руен, Фридрихщад и други са били завзети от въоръжените отреди на въстаналите работници, ратаи и селяни. Започнала партизанска война срещу царските войски. През януари 1906 година въстанията в Латвия са били потушени от наказателните експедиции на царските генерали Орлов, Сологуб и др. — **167**.

55 Статията на И. В. Сталин „Държавната дума и тактиката на социалдемокрацията" е публикувана на 8 март 1906 година във вестник „Гантиади" („Зора") — всекидневен орган на

обединения Тифлиски комитет на РСДРП, излизал от 5 до 10 март 1906 г. Статията изразява официалното становище на болшевиките по въпросите за думската тактика. В предишния брой на „Гантиади“ е поместена статия, озаглавена „Изборите за Държавната дума и нашата тактика“, с подпис X., която отразява становището на меншевиките по този въпрос. Статията на И. В. Сталин е придружена със следната забележка от редакцията: „Във вчерашния брой напечатахме статия, която изразява възгледа на една част от нашите другари по въпроса за участието в Държавната дума. Днес, съгласно обещанието, печатаме втора статия, която изразява принципиалния възглед по този въпрос на другата част от нашите другари. Както ще забележи читателят, тези статии се отличават принципиално една от друга: авторът на първата е за участие в изборите за Думата, авторът на втората е против това участие. И единият, и другият възглед не е само израз на лично мнение. Те изразяват тактическите линии на двете течения, съществуващи в партията. Така стои работата не само у нас, но и в цяла Русия.“ — **170.**

56 **„Революционная Россия“** — орган на есерите, излизал от края на 1900 година до 1905 година; отначало е бил издаван от „Съюза на социалистите-революционери“, а от януари 1902 година става централен орган на партията на есерите. — **184.**

57 **„Новая Жизнь“** — първият легален болшевишки вестник; излизал е в Петербург от 27 октомври до 3 декември 1905 година. Веднага след завръщането на В. И. Ленин от емиграция „Новая Жизнь“ започва да излиза под негово непосредствено ръководство. Активно участие във вестника е вземал и М. Горки. На 27-и брой „Новая Жизнь“ е бил спрян от властите. Последният, 28-и брой на вестника, е излязъл нелегално. — **187.**

58 **„Начало“** — всекидневен легален вестник на меншевиките; бил е издаван в Петербург от 13 ноември до 2 декемри 1905 година. — **187.**

59 **„Цнобис Пурцели“** („Информационен лист“) — всекидневен грузински вестник; излизал е в Тифлис от 1896 до 1906 година. От края на 1900 година вестникът става рупор на грузинските националисти; от 1904 година става орган на грузинските социал-федералисти. — **188.**

60 **„Елва“** („Мълния“) — всекидневен грузински вестник, орган на обединения Тифлиски комитет на РСДРП; започва да излиза след

спирането на вестник „Гантиади". Първият брой на „Елва" излиза на 12 март, а последният — на 15 април 1906 година. От болшевиките директивни статии във вестника е писал И. В. Сталин. Излезли са всичко 27 броя. — **189.**

61 Четвъртият („Обединителният") конгрес на РСДРП се е състоял от 10 до 25 април (от 23 април до 8 май) 1906 година в Стокхолм. На конгреса са присъствували представителите на националните социалдемократически партии от Полша и Литва, от Латвия и Бунда. Голям брой болшевишки организации са били разгромени от правителството след декемврийското въоръжено въстание от 1905 година и не са успели да изпратят свои делегати. Мнозинство на конгреса, макар и незначително, са имали меншевиките. Преобладаването на меншевиките в конгреса е определило и характера на решенията на конгреса по редица въпроси. И. В. Сталин е бил делегат на конгреса от тифлиската организация на болшевиките с псевдоним Иванович и на конгреса е държал речи при разискванията по аграрната проектопрограма, по оценката на текущия момент и за Държавната дума. Освен това И. В. Сталин е направил на конгреса няколко основани върху факти изявления, в които е разобличил опортюнистическата тактика на закавказките меншевики по въпроса за Държавната дума, за договора с Бунда и др. — **194.**

62 Джон — псевдоним на П. П. Маслов. — **194.**

63 Н. Х. — Ной Хомерики — меншевик. — **199.**

64 **„Симартле"** („Правда") — всекидневен литературно-политически вестник на грузинските меншевики; излизал е в Тифлис през 1906 година. — **199.**

65 К. Кауцки и Ж. Гед през този период още не са минали в лагера на опортюнистите. Под влияние на руската революция от 1905—1907 година, оказала огромно влияние на международното революционно движение и по-специално на работническата класа в Германия, К. Кауцки по редица въпроси се изказва в духа на революционната социалдемокрация. — **199.**

66 **„Ахали Цховреба"** („Нов Живот") — всекидневен болшевишки вестник, излизал в Тифлис от 20 юни до 14 юли 1906 година. Ръководител на вестника е бил И. В. Сталин. Постоянни

сътрудници на „Ахали Цховреба“ са били М. Давиташвили, Г. Телия, Г. Кикодзе и др. Излезли са всичко 20 броя. — **199.**

[67] Цитира се статията на В. И. Ленин „Съвременното положение на Русия и тактиката на работническата партия“ (виж Сочинения, т. IX, стр. 26). Статията е напечатана в „Партийные Известия“ — орган на обединения ЦК на РСДРП. „Партийные Известия“ са издавани нелегално в Петербург в навечерието на IV („Обединителния“) конгрес на партията. Излезли са два броя: бр. 1 от 7 февруари и бр. 2 от 20 март 1906 година. — **200.**

[68] К. Маркс и Ф. Энгельс. „Революция и контрреволюция в Германии“ (виж Карл Маркс, Избранные произведения в двух томах, том II, 1941, стр. 110—111). — **201.**

[69] Виж К. Маркс и Ф. Энгельс. Сочинения, т. XV, 1935, стр. 118—119. — **202.**

[70] **„Северная Земля“**—всекидневен болшевишки легален вестник; издаван е в Петербург от 23 до 28 юни 1906 година. — **204.**

[71] **„Россия“** — всекидневен вестник с полицейско-черносотнически характер; издаван е от ноември 1905 година до април 1914 година. Орган на Министерството на вътрешните работи. — **204.**

[72] През юни и юли 1906 година министърът на вътрешните работи П. А. Столипин разпраща до местните власти заповеди, с които нарежда да бъде започната безпощадна военна разпра с революционното движение на работниците и селяните и с революционните организации. — **205.**

[73] Трепов Д. — петербургски генерал-губернатор, ръководил потушаването на революцията през 1905 година. — **205.**

[74] Произведението на И. В. Сталин „Сегашният момент и Обединителният конгрес на работническата партия“ излиза през 1906 година в Тифлис на грузински език като издание на „Пролетариат“. Към брошурата са приложени трите проекто-резолюции на болшевиките за IV („Обединителния“) конгрес: 1) „Сегашният момент на демократическата революция“ (виж В. И. Ленин. Сочинения, т. IX, стр. 39—41), 2) „Класовите задачи на пролетариата в сегашния момент на демократическата революция“ (виж „ВКП (б) в резолюциях и реше-

ниях съездов, конференций и пленумов ЦК", ч. I, изд. 6. 1940, стр. 65), 3) „Въоръженото въстание" (виж В. И. Ленин. Сочинения, т. IX, стр. 41—42), както и проекторезолюцията за Държавната дума, внесена на конгреса от В. И. Ленин от името на болшевиките (виж В. И. Ленин. Сочинения, т. IX, стр. 159—160). Освен това към брошурата е приложена и резолюцията на конгреса за въоръженото въстание и проекторезолюцията на меншевиките — „За сегашния момент на революцията и задачите на пролетариата". — **207.**

75 „Партия на демократическите реформи" — партия на либерално-монархическата буржоазия; образувана е по време на изборите за I Държавна дума през 1906 година. — **216.**

76 Октябристи или „Съюз 17 октомври" — контрареволюционна партия на едрата търговско-индустриална буржоазия и едрите помешчици; образувана е през ноември 1905 година. Октябристите напълно са подкрепяли Столипиновия режим, вътрешната и външната политика на царизма. — **216.**

77 Трудовики или „трудова група" — група дребнобуржоазни демократи; образувана е през април 1906 година от селските депутати в I Държавна дума. Трудовиките издигат искания за премахване на всички съсловни и национални ограничения, за демократизиране на земското и градското самоуправление, за осъществяване на всеобщо избирателно право при изборите за Държавната дума и преди всичко за разрешаване на аграрния въпрос. — **218**

78 **„Наша Жизнь"** — либерално-буржоазен вестник, издаван в Петербург с прекъсване от ноември 1904 година до декември 1906 година. — **220.**

97 **„Ахали Дроеба"** — („Ново време") легален профсъюзен вестник; излизал е седмично на грузински език в Тифлис от 14 ноември 1906 година до 8 януари 1907 година. Вестникът е бил издаван под ръководството на И. В. Сталин, М. Цхакая и М. Давиташвили; бил е спрян по нареждане на тифлиския губернатор. — **236.**

80 Комисията на сенатора Шидловски е учредена с царски указ на 29 януари 1905 година уж „за неотложно разясняване причините за недоволството на работниците в град С.-Петербург и неговите предградия". В състава на комисията се е предполагало да бъдат включени и избраници на работни-

ците. Болшевиките са смятали това намерение на царизма като опит за отклоняване на работниците от революционната борба и са предложили избирането на комисия да бъде използувано за предявяване на политически искания пред царското правителство. След като правителството отхвърля исканията, избирателите се отказват да избират свои представители за комисията и призовават работниците от Петербург да стачкуват. Още на другия ден започват масови политически стачки. На 20 февруари 1905 година царското правителство е било принудено да разтури комисията на Шидловски. — **238.**

81 Комисията под председателството на министъра на финансите В. Н. Коковцев е била учредена през февруари 1905 година. Тя, както и комисията иа Шидловски, е била създадена за разглеждане на работническия въпрос, но вече без участието на работниците. Комисията е просъществувала до лятото на 1905 година. — **238.**

82 Законът за съюзите от 4 март 1906 година е давал право за легално съществуване на сдружения и съюзи при условие техните устави да бъдат регистрирани от правителството. Въпреки многобройните ограничения на дейността на съюзите и въвеждането на углавна отговорност за нарушение на закона, работниците са използували нашироко дадените права за създаване на пролетарски професионални организации. През периода 1905—1907 г. в Русия за пръв път започват да се създават масови профсъюзи, които водят икономическа и политическа борба под ръководството на революционната социалдемокрация. — **238.**

83 След оповестяването на царския манифест от 17 октомври 1905 година председателят на министерския съвет, С. Ю. Вите, и министърът на вътрешните работи, П. Н. Дурново, в редица окръжни и телеграми до губернаторите и градоначалниците, въпреки официално обявените „свободи“, нареждат да бъдат разпръсквани със силата на оръжието митингите и събранията, да бъдат спирани вестниците, да бъдат вземани решителни мерки против съюзите, да бъдат изпращани на заточение по административен ред всички лица, заподозрени в революционна дейност, и т. н — **238.**

84 В края на 1905 г. и в началото на 1906 г. в Грузия група анархисти, начело с последователя на Кропоткин, известния

анархист В. Черкезишвили и неговите привърженици Михако Церетели (Bâton), Шалва Гогелия (Ш. Г.) и др., са водели ожесточена кампания против социалдемократите. Групата е издавала в Тифлис вестниците „Нобати", „Муша" и др. Анархистите нямали никаква опора сред пролетариата, но постигнали известни успехи сред декласираните и дребнобуржоазните елементи. Срещу анархистите излиза И. В. Сталин с редица статии под общо заглавие „Анархизъм или социализъм?" Първите четири статии се появяват във вестник „Ахали Цховреба" през юни-юли 1906 година. Отпечатването на следващите статии е било прекратено, тъй като властите спират издаването на вестника. През декември 1906 г. и на 1 януари 1907 година статиите, печатани в „Ахали Цховреба" са били препечатани във вестник „Ахали Дроеба", но отчасти видоизменени. Редакцията на вестника е придружила тези статии със следната бележка: „Неотдавна професионалният съюз на служащите се обърна към нас с предложение да бъдат отпечатани статии за анархизма, социализма и други подобни въпроси (виж „Ахали Дроеба" бр. 3). Такова пожелание беше изказано и от други другари. Ние с удоволствие се отзоваваме на тези пожелания и публикуваме тези статии. Що се отнася до самите статии, смятаме за необходимо да споменем, че част от тях веднаж вече са печатани в грузинската преса (по независещи от автора причини статиите не бяха довършени). Въпреки това ние намерихме за необходимо да напечатаме изцяло всички статии и предложихме на автора да ги преработи на общодостъпен език, което той изпълни с охота." Така са възникнали двата варианта на първите четири части на произведението „Анархизъм или социализъм?" Неговото продължение е било печатано във вестниците „Чвени Цховреба" през февруари 1907 г. и „Дро" през април същата година. Първият вариант на статиите „Анархизъм или социализъм?", публикуван в „Ахали Цховреба", е поместен като приложение към настоящия том.

„Цвени Цховреба" („Наш живот") — всекидневен болшевишки вестник; излизал е легално в Тифлис от 18 февруари 1907 г. Вестникът е бил под ръководството на И. В. Сталин. Излезли са 13 броя. На 6 март 1907 година вестникът е бил спрян „поради крайното му направление".

„Дро„ („Време“) — всекидневен болшевишки вестник, излизал в Тифлис след спирането на „Чвени Цховреба“, от 11 март до 15 април 1907 година. Ръководител на вестника е бил И. В. Сталин. В редакцията на вестника са влизали също така М. Цхакая и М. Давиташвили. Излезли са 31 броя. — **244.**

85 **„Нобати“** („Призив“) — седмичен вестник на грузинските анархисти; излизал е през 1906 година в Тифлис. — **250.**

86 Виж Карл Маркс. Избранные произведения в двух томах, т. I, 1941, стр. 387. — **252.**

87 Виж Карл Маркс. Избранные произведения в двух томах, т. I, 1941, стр. 327 — 328. — **256.**

88 Карл Маркс и Ф. Энгельс. „Святое семейство“, отдела „Критическое сражение с французским материализмом“ (виж Сочинения, т. III, 1930, стр. 160). — **265.**

89 Виж Карл Маркс. Нищета философии, 1941, стр. 148. — **277,**

90 Виж Карл Маркс и Ф. Энгельс. Сочинения, т. XVI, ч. I, 1937, стр. 149. — **278.**

91 Виж Карл Маркс. Избранные произведения в двух томах, т. II, 1941, стр. 453. — **279.**

92 Виж Ф. Енгелс. Анти-Дюринг, стр. 156—157, издание на „Партиздат“ от 1946 година. — **283.**

93 **„Муша“** („Работник“) — всекидневен вестник на грузинските анархисти; излизал е в Тифлис през 1906 година. — **290.**

94 **„Хма“** („Глас“) — всекидневник на грузинските анархисти; излизал е в Тифлис през 1906 година. — **290.**

95 Карл Маркс. Кёльнский процесс коммунистов, изд. на „Молот“, Спб., 1906, стр. 113, (IX. Приложение. Обращение на Централния комитет към Съюза, март 1850 г.) (виж Карл Маркс. Избранные произведения в двух томах, т. II, 1941, стр. 133, 134). — **300.**

96 Виж Карл Маркс. Избранные произведения в двух томах, т. II, 1941, стр. 427. — **301.**

97 Цитира се от брошурата: К. Маркс. Гражданская война во Франции. С предговор от Ф. Енгелс. Превод от немски под редакцията на Н. Ленин, 1905 год. (виж Карл Маркс. Избранные произведения в двух томах, том II, 1941, стр. 368). — **303.**

БИОГРАФСКА ХРОНИКА

(1879 — 1906)

1879

9 (21) декември. В град Гори (Грузия) се ражда Иосиф Висарионович Джугашвили (Сталин).

1888

Септември. И. В. Сталин постъпва в четирикласното Горийско духовно училище.

1894

Юни. И. В. Сталин завършва Горийското училище с отличен успех.

2 септември. И. В. Сталин постъпва в първи клас на Тифлиската духовна семинария.

1895

И. В. Сталин се свързва с нелегалните групи на руските революционни марксисти, заточени от царското правителство в Закавказието.

1896 — 1898

В Тифлиската духовна семинария И. В. Сталин ръководи марксически кръжоци на учащите се, изучава „Капитала", „Манифеста на комунистическата партия" и други трудове на на Карл Маркс и Ф. Енгелс и се запознава с ранните произведения на В. И. Ленин.

1898

Януари. И. В. Сталин започва да ръководи работнически марксически кръжок в Главните тифлиски железопътни работилници.

Август. И. В. Сталин постъпва в грузинската социалдемократическа организация „Месаме-даси". И. В. Сталин, В. З. Кецховели и А. Г. Цулукидзе образуват ядрото на революционното марксическо малцинство на „Месаме-даси".

И. В. Сталин съставя програма за заниманията в марксическите работнически кръжоци.

И. В. Сталин, В. З. Кецховели и А. Г. Цулукидзе поставят въпроса за необходимостта от създаване на нелегален революционен марксически печат, във връзка с което възникват първите остри разногласия вътре в „Месаме-даси" между нейното революционно малцинство и опортюнистическото мнозинство.

1899

29 май. И. В. Сталин е изключен от Тифлиската духовна семинария заради пропагандиране на марксизма.

28 декември. И. В. Сталин постъпва на работа в Тифлиската физическа обсерватория.

1900

23 април. И. В. Сталин произнася реч на работническия първомайски празник в околностите на Тифлис, в района на Соленото езеро.

Лятото. И. В. Сталин се свързва с известния привърженик на Лениновата „Искра“ В. К. Курнатовски, дошъл в Тифлис по партийна работа.

Август. И. В. Сталин ръководи масовата стачка в Главните тифлиски железопътни работилници.

1898 — 1900

Под ръководството на И. В. Сталин, В. З. Кецховели и А. Г. Цулукидзе се съставя и оформя ръководната централна група на тифлиската социалдемократическа организация на РСДРП, която осъществява преминаването от кръжоковската пропаганда към масовата политическа агитация. Групата урежда печатането на прокламации и разпространението им сред работниците, създава нелегални социалдемократически кръжоци и ръководи стачките и политическата борба на тифлиския пролетариат.

1901

21 март. Обиск в квартирата на И. В. Сталин в Тифлиската физическа обсерватория.

28 март. И. В. Сталин напуска работата във физическата обсерватория и преминава в нелегалност.

22 април. И. В. Сталин ръководи първомайската работническа демонстрация в центъра на Тифлис, на Войнишкия пазар.

Септември. В Баку излиза брой 1 на създадения по инициатива на И. В. Сталин нелегален вестник „Брдзола“ — орган на революционното крило на грузинските марксисти, в който е публикувана програмната статия на И. В. Сталин „От редакцията“.

11 ноември. И. В. Сталин бива избран в състава на първия Тифлиски комитет на РСДРП с ленинско-искристка насока.

Края на ноември. Тифлиският комитет изпраща И. В. Сталин в Батум за създаване на социалдемократическа организация.

Декември. Излиза брой 2 — 3 на вестник „Брдзола“, в който е публикувана статията на И. В. Сталин „Руската социалдемократическа партия и нейните най-близки задачи“. И. В. Сталин се свързва с будни работници в Батум и организирва социалдемократически кръжоци в заводите на Ротшилд, Манташев, Сидеридис и др.

31 декември. Под форма на посрещане Новата година И. В. Сталин организирва нелегална конференция на представителите на социалдемократическите кръжоци. Конференцията избира ръководна група начело с И. В. Сталин, която фактически изиграва ролята на Батумски комитет на РСДРП с ленинско-искристка насока.

1902

Януари. И. В. Сталин организирва в Батум нелегална печатница; пише позиви, урежда отпечатването и разпространението на прокламации.

31 януари — 17 февруари. И. В. Сталин организирва стачка в завода на Манташев, която завършва с победа на работниците.

27 февруари — началото на март. И. В. Сталин ръководи дейността на стачния комитет в завода на Ротшилд.

8 март. И. В. Сталин ръководи манифестация на стачкуващи работници, които искат освобождаването на 32-ма арестувани стачници.

9 март. И. В. Сталин организирва и възглавява грандиозна политическа демонстрация на работниците от батумските предприятия с участието

на повече от 6000 души с искане да бъдат освободени 300 работници-манифестанти, арестувани от полицията на 8 март. При етапните казарми, където са били държани арестуваните работници, войската е открила стрелба срещу демонстрантите, в резултат на което са били убити 15 работници и ранени 54. Около 500 демонстранти са били арестувани. През същата нощ И. В. Сталин пише прокламация по повод на стрелбата срещу демонстрантите.

12 март — И. В. Сталин ръководи работническа демонстрация, организирана от него във връзка с погребението на жертвите от стрелбата на 9 март.

5 април. — Арестуване на И. В. Сталин през време на заседанието на батумската ръководна партийна група.

6 април. — И. В. Сталин е затворен в батумския затвор.

Април 1902 — 19 април 1903. — Намирайки се в батумския затвор, И. В. Сталин урежда и поддържа връзка с батумската социалдемократическа организация, направлява нейната работа, пише позиви, развива политическа дейност сред затворниците.

1903.

Март. — На първия конгрес на кавказките социалдемократически работнически организации се създава Кавказкият съюз на РСДРП. И. В. Сталин, който по това време се е намирал в батумския затвор, бива избран задочно в състава на Кавказкия съюзен комитет, създаден на конгреса.

19 април. — И. В. Сталин бива преместен от батумския в кутаиския затвор, където той се свързва с политическите затворници и пропагандира сред тях ленинско-искристките идеи.

Есента. И. В. Сталин бива преместен в батумския затвор, откъдето по етапен ред бива изпратен на заточение в Източен Сибир.

27 ноември. И. В. Сталин пристига на мястото на заточението в село Новая Уда, Балаганска околия, Иркутска губерния.

Декември. И. В. Сталин, намирайки се в Сибир, получава писмо от В. И. Ленин.

1904.

5 януари. И. В. Сталин избягва от заточение.

Февруари. И. В. Сталин пристига в Тифлис и възглавява дейността на Кавказкия съюзен комитет на РСДРП.

И. В. Сталин написва програмния документ „Кредо", посветен на вътрешнопартийните разногласия и организационните задачи на партията.

Юни. И. В. Сталин пристига в Баку, където по поръчение на Кавказкия съюзен комитет разтурва меншевишкия комитет и създава нов, болшевишки комитет.

Лятото. И. В. Сталин обхожда най-важните райони на Закавказието, където излиза на дискусии срещу меншевиките, федералиститите, анархистите и др.

В Кутаис И. В. Сталин създава болшевишкия Имеретино-Мингрелски комитет.

1 септември. В брой 7 на „Пролетариатис Брдзола" е публикувана статията на И. В. Сталин „Как социалдемокрацията разбира националния въпрос?"

Септември — октомври.	Във връзка с вътрешнопартийните разногласия И. В. Сталин, намирайки се в Кутаис, пише до болшевиките-грузинци в чужбина писма, в които развива ленинските идеи за съединяване на социализма с работническото движение.
Ноември.	И. В. Сталин пристига в Баку и ръководи борбата за свикването на III конгрес на партията.
13 - 31 декември.	И. В. Сталин ръководи общата стачка на бакинските работници.

1905.

1 януари.	В брой 8 на „Пролетариатис Брдзола" е публикувана статията на И. В. Сталин „Класа на пролетариите и партия на пролетариите".
8 януари.	Излиза написаното от И. В. Сталин във връзка с поражението на царизма в Далечния изток възвание „Кавказки работници, време е да отмъстим!"
Началото на февруари.	По инициатива на И. В. Сталин Кавказкият съюзен комитет разтурва меншевишкия тифлиски комитет, който съобщил за излизането си от Кавказкия съюз на РСДРП, и създава нов, болшевишки тифлиски комитет.
13 февруари.	Във връзка с предизвиканото от полицията татарско арменско клане в Баку И. В. Сталин пише позив: „Да живее международното братство!"
15 февруари.	Във връзка с успешно проведената в Тифлис многохилядна протестна манифестация против опита на полицията да предизвика национално клане и в Тифлис И. В. Сталин пише позив: „Към гражданите. Да живее червеното знаме!"

Април.	На голямо дискусионно събрание в Батум И. В. Сталин се опълчва срещу меншевишките лидери Н. Рамишвили, Р. Арсенидзе и др.
Май.	Излиза брошурата на И. В. Сталин „Накратко за партийните разногласия".
12 юни	И. В. Сталин произнася реч на погребението на А. Г. Цулукидзе, в която развива програма за борбата на работниците и селяните против самодържавието и подлага на унищожителна критика тактиката на меншевиките.
15 юли.	В брой 10 на вестник „Пролетариатис Брдзола" е публикувана статията на И. В. Сталин „Въоръженото въстание и нашата тактика".
18 юли.	В писмото до Кавказкия съюзен комитет Н. К. Крупская моли да бъде изпратена брошурата на И. В. Сталин „Накратко за партийните разногласия" и да бъде изпращан редовно вестник „Борьба Пролетариата".
Юли.	И. В. Сталин говори пред двухиляден дискусионен митинг в Чиатури против анархистите, федералистите и есерите
15 август.	В брой 11 на вестник „Пролетариатис Брдзола" са публикувани статиите на И. В. Сталин „Временното революционно правителство и социалдемокрацията" и „В отговор на „Социал-Демократ"".
15 октомври.	В брой 12 на „Пролетариатис Брдзола" са публикувани статиите на И. В. Сталин „Реакцията се засилва" и „Буржоазията поставя капан".
18 октомври.	И. В. Сталин говори на работнически митинг в Надзаладеви (Тифлиски район) по повод на царския манифест от 17 октомври.

Октомври	Във връзка с октомврийската общоруска политическа стачка И. В. Сталин пише позивите „Граждани!“ и „Към всички работници“.
20 ноември	Излиза брой 1 на вестник „Кавказский Рабочий Листок“ с уводна статия на И. В. Сталин „Тифлис, 20 ноември 1905 г.“
Края на ноември	И. В. Сталин ръководи работата на IV болшевишка конференция на Кавказкия съюз на РСДРП.
12 – 17 декември	И. В. Сталин участвува в работите на I Всеруска конференция на болшевиките в Тамерфорс като делегат на Кавказкия съюз на РСДРП. На конференцията лично се запознават И. В. Сталин и В. И. Ленин.

1906.

Началото на януари	Излиза брошурата на И. В. Сталин „Двете схватки“.
8 март	Статията на И. В. Сталин „Държавната дума и тактиката на социалдемокрацията“ бива напечатана в брой 3 на вестник „Гантиади“.
17–29 март	В броевете 5, 9, 10, 14 на вестник „Елва“ са публикувани статиите на И. В. Сталин „Аграрният въпрос“ и „Към аграрния въпрос“.
Края на март	И. В. Сталин бива избран за делегат на IV („Обединителния“) конгрес на РСДРП от тифлиската организация.
10–25 април	И. В. Сталин участвува в работите на IV („Обединителния“) конгрес на РСДРП в Стокхолм; обявява се против меншевиките, като обосновава и защищава болшевишката тактика в революцията.
20 юни	Излиза брой 1 на вестник „Ахали Цховреба“, ръководен от И. В. Сталин.

21 юни—9 юли.	В броевете 2, 4, 7 и 16 на болшевишкия вестник „Ахали Цховреба" се отпечатва серията статии от И. В. Сталин „Анархизъм или социализъм?"
Юни—ноември	И. В. Сталин ръководи организирането на първите професионални съюзи в Тифлис (на печатарските работници, на търговските служащи и др.).
13 юли.	В бр. 19 на „Ахали Цховреба" е публикувана статията на И. В. Сталин „Маркс и Енгелс за въстанието".
14 юли.	В брой 20 на „Ахали Цховреба" е публикувана статията на И. В. Сталин „Международната контрареволюция".
Юли—август.	Излиза брошурата на И. В. Сталин „Сегашният момент и Обединителният конгрес на работническата партия".
Септември.	И. В. Сталин участвува в работите на областния конгрес на кавказките организации на РСДРП.
14 ноември.	Излиза бр. 1 на вестник „Ахали Дроеба", ръководен от И. В. Сталин, в който е публикувана неговата статия „Класовата борба".
4 декември.	В брой 4 на „Ахали Дроеба" е публикувана статията на И. В. Сталин „Фабричното законодателство" и пролетарската борба".
11 декември.	В брой 5 на „Ахали Дроеба" се подновява печатането на серията статии от И. В. Сталин „Анархизъм или социализъм?"
18 декември. 1906 — 10 април 1907.	Продължава печатането на серията статии от И. В. Сталин „Анархизъм или социализъм?" в болшевишките вестници „Ахали Дроеба", „Чвени Цховреба" и „Дро".

СЪДЪРЖАНИЕ

ЗАБЕЛЯЗАНИ ПЕЧАТНИ ГРЕШКИ

Стр.	Ред.	Напечатано	Да се чете
37	10 отдолу	анатомия	анатомия,
53	6 отгоре	движението)	движението),
80	17 „	дототава	дотогава
97	14 „	раволюция	революция
98	15 „	работнческите	работническите
98	5 отдолу	пръдължава	продължава
99	18 отгоре	теорети-	теоретиче-
100	4 отдолу	редакцнята	редакцията
115	11 отгоре	салячеството	селячеството
118	7 отдолу	била	било
121	13 отгоре	ревowолюционния	революционния
126	3 „	революлионно	революционно
129	17 „	класо ! ?“	класа“ !! ?
133	5 отдолу	се дин	с един
134	2 „ Заб.	срт.	стр.
134	1 „	стр. 84. Ред.	стр. 84. Ред.)
135	3 отгоре	соцалистическо	социалистическо
135	10 „	пролетерии	пролетарии
137	17 отдолу	социали-	социалисти-
139	1 горе	В отгово	В отговор
140	18 отгоре	пролетарията	пролетариата
144	8 „	ревоюцията	революцията
149	6 отдолу	преставлява	представлява
187	8 „	съотвествува	съответствува
205	19 „	резширяване	разширяване
211	8 отгоре	социалистическиа	социалистическия
211	9 „	проя	про-
211	10 „	състояни е д-	състояние да
222	22 отдолу	защо токадетската	защото кадетската
229	3 „	1096	1906
241	8 „	за намаляването —	за намаляването на
245	2 „	анархизмъм	анархизмът
249	9 „	дребни *количествени,*	дребни, *количествени*
257	2 отгоре	изксачаш	изскачаш
271	7 „	нитието	битието
278	2 „	семи	семьи
288	13 „	зашото	защото
292	3 отдолу	бороа	борба
301	16 „	циалдемокритите	циалдемократите
304	21 „	служеши	служащи
311	11 „	за вършва	завършва
331	12 „	„Искра“	„Искра“,
337	1 отгоре	маркcмчески	марксически

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА
РАБОТНИЧЕСКА ПАРТИЯ (КОМУНИСТИ)

И. В. СТАЛИН

СЪЧИНЕНИЯ

ТОМ I

Превели: Н. Алексиев, Рената Натан, Ж. Ошавков

Редактори: Ст. Каролев, Ю. Бахнев

Контр. редактор: Ст. Каролев

Коректор: Н. Д. Скорчев

Тираж: 20,000

Печатница на Бълг. раб. партия (комунисти)

СОФИЯ № 576 1948